

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

178228

1990 (1-3)

178228

Sociološko delo - časopis za sociološko raziskovanje in teorijo

Uredništvo:

Uredništvo za sociologijo in sociološko raziskovanje
Zvezek društva socioloških delavcev Republike Slovenije
Vilja Kola za sociološko delo v Ljubljani

Uredništvo:

Martina Harnišnik (Predsednica), Meta Menec, Danica Otaš, Pavla Rapot,
Tajnik, Vlasta Roman

Uredništvo:

Dr. Franci Bihac, Marija Cigalic, Franc Hovnar, Biser Menez, Jaka Valentic

Glavni in odgovorni urednik:
Biser Menez

OF

To izdajanje se vsebuje:

SOCIAL WORK

Vida Milošević in Biser Menez

AND THEIR

Ljubljana:

Težnja Društva in Alenka Glavina

CURRICULUM IMPLICATIONS
Ljubljana, izdajateljica 2, 1000 Ljubljana, 2, 1000 Ljubljana

Časopis izdaja Težnja Društvo ob koncu vsakega štiri letja v nakladi 600

SELECTED PAPERS OF THE 6TH

izdava

BIENNIAL SEMINAR ON THE

INTERNATIONAL ASSOCIATION OF SCHOOLS

OF SOCIAL WORK - EUROPEAN REGION

GROUP

Način izdajanja: 2, 1000 Ljubljana, 2, 1000 Ljubljana

Način izdajanja: 2, 1000 Ljubljana, 2, 1000 Ljubljana

Črna posrednica izdajateljica v prodaji je 2000 din

BLD, YUGOSLAVIA
NOVEMBER 2. - 4, 1989

Težnja izdajateljica:

ADVANCE d.o.o.

2.11.1989

8228V1

Socialno delo - časopis za teorijo in prakso

Izdajajo:

Sekretariat za zdravstvo in socialno varstvo Republike Slovenije
Zveza društev socialnih delavcev Republike Slovenije
Višja šola za socialne delavce v Ljubljani

Izdajateljaki svet:

Marinka Hasenbichel (predsednica), Meta Mencej, Danica Oglaj, Pavla Rapoša-Tajnshek, Vlasta Rozman

Uredništvo:

Dr. Franci Brinc, Marija Cigale, Franc Hočevar, Blaž Mesec, Jože Valenčič

Glavni in odgovorni urednik:

Blaž Mesec

To številko sta uredila:

Vida Milošević in Blaž Mesec

Lektorici:

Mojca Dobnikar in Alenka Gložančev

Naslov uredništva in uprave:

Ljubljana, Šaranovičeva 5, Tel. 316-370, 311-250

Časopis izhaja štirikrat letno, praviloma ob koncu vsakega četrtletja v nakladi 600 izvodov

V letu 1990 je izjemoma izšla le ta trojna številka.

Naročnina za leto 1990:

Za ustanove: 300,00 din
Za posameznike: 200,00 din
Za študente: 150,00 din

Naročniki poravnajo ta znesek po priloženi položnici ob prejemu te številke na račun 50100-603-40199, Višja šola za socialne delavce, Šaranovičeva 5, 61000 Ljubljana (za Socialno delo)

Cena posamezne številke v prodaji je 300,00 din.

Tehnična izvedba:

ADVANCE d.o.o.

**THEORETICAL CONCEPTS
OF
SOCIAL WORK
AND THEIR
CURRICULUM IMPLICATIONS**

**SELECTED PAPERS OF THE 6TH
BIENNIAL SEMINAR OF THE
INTERNATIONAL ASSOCIATION OF SCHOOLS
OF SOCIAL WORK - EUROPEAN REGIONAL
GROUP**

Uredništvo

**BLAD, YUGOSLAVIA
NOVEMBER 2. - 4, 1989**

Leto 29

Ljubljana

št. 1-3

UDK 304 + 36

UDC 304 + 36

**TEORETIČNI KONCEPTI
SOCIALNEGA DELA
IN IZOBRAŽEVANJE**

**IZBRANI REFERATI
6. BIENALNEGA SEMINARJA
MEDNARODNEGA ZDRUŽENJA ŠOL
ZA SOCIALNO DELO**

BLED 2. - 4. 11. 1989

PREDGOVOR

V dneh od 2. do 4. novembra 1989. leta je bil na Bledu v organizaciji Višje šole za socialne delavce v Ljubljani šesti bienalni seminar evropske regionalne skupine Mednarodnega združenja šol za socialno delo (International Association of Schools of Social Work, European Regional Group). Več kot 100 udeležencev iz različnih evropskih dežel je v 35 referatih in razpravah po skupinah obravnavalo temo Teoretični koncepti socialnega dela in izobraževanje. Iz bogatega gradiva tega seminarja posredujemo našim bralcem vse slovenske prispevke in vse prispevke jugoslovanskih udeležencev ter izbor prispevkov udeležencev iz drugih evropskih dežel. V naslednjih številkah naše revije bo objavljenih še nekaj zanimivih referatov z blejskega seminarja. Bralci si lahko posamezne referate (v angleščini) izposodijo tudi v knjižnici Višje šole za socialne delavce.

Bralce in naročnike Socialnega dela ob tem obveščamo, da je ta trojna številka našega časopisa edina, ki je izšla v letu 1990. Zaradi preobrazbe višješolskega študija v visokošolski študij so bili aktivnejši sodelavci uredništva čez mero obremenjeni z dejavnostmi, povezanimi s to preobrazbo, tako da jim ni preostalo časa in moči za kar zahtevno delo okrog izdajanja časopisa. Poleg tega pa smo, kot lahko vidite, spet nekoliko izboljšali zunanjo podobo časopisa, kar je prav tako zahtevalo nekaj časa, truda in sredstev. Upamo, da bomo v letu 1991 izhajali redno, ter da bomo še izboljšali vsebino in obliko našega lista.

Uredništvo

**VISJA SOLA ZA SOCIALNE DELAVCE SE ZAHVALJUJE VSEM, KI
SO PRISPEVALI K IZVEDBI SEMINARJA
IN IZDAJI TE PUBLIKACIJE**

Leto 29

št. 1-3

UDK 364+36

UDC 364+36

**- SLOVENSKE ŽELEZARNE
ŽELEZARNA JESENICE**

**- SAVA - Industrija gumenih, kemičnih
in usnjenih izdelkov
KRANJ**

**- GALEB - Splošna obrtna zadruga
IZOLA**

**- LABOD, Tovarna oblačil
NOVO MESTO**

**- SLOVENSKE ŽELEZARNE VERIGA
LESCE**

**- TEHNO UNION - Zastopstvo tujih firm
LJUBLJANA**

**- KRKA - Tovarna zdravil
NOVO MESTO**

**- VOLNA - Trgovsko podjetje
LJUBLJANA**

**- Tovarna celuloze "DURO SALAF"
KRSKO**

**- HP KOLINSKA - Prehrabena industrija
LJUBLJANA**

BLD 2 - 4. 11. 1989

**- SLOVIN - KK Jeruzalem
ORMOŽ**

**- KRAS TIMAV KOPER - Mesno predelovalna industrija
SEŽANA**

**- ALPETOUR SKOFJA LOKA - Potniški promet
KRANJ**

**- MERCATOR ETA - Živilska industrija
KAMNIK**

**- DELAMARIS - Ribištvo in konzervna industrija
IZOLA**

**- LESNINA - Proizvodno in trgovsko podjetje z lesom
LJUBLJANA**

**- GIP GRADIS - Gradbeno podjetje
LJUBLJANA**

**- SPLOSNA PLOVBA
PIRAN**

**- LADJEDELNICA "3. OKTOBER"
IZOLA**

**- LUKA KOPER
KOPER**

**- TIO - Tekstilna industrija
OTISKI VRH**

**- GEOLOŠKI ZAVOD
LJUBLJANA**

- **SPLOSNA PLOVBA**
PIRAN

- **INTEREUROPA** - *Mednarodna špedicija in transport*
KOPER

- **MERKUR** - *Trgovina in storitve*
KRANJ

- **SVILANIT** - *Tekstilna tovarna*
KAMNIK

- **TOSAMA** - *Tovarna sanitetnega materiala*
DOMŽALE

- **PALOMA** - *Sladkogorska tovarna papirja*
SLADKI VRH

- **JAT** - *Jugoslovanski aerotransport*
LJUBLJANA

- **PIVOVARNA UNION**
LJUBLJANA

- **IPLAS** - *Kemična industrija*
KOPER

- **ŽELEZARNA RAVNE**
RAVNE NA KOROŠKEM

- **MURA** - *Tovarna oblačil in perila*
MURSKA SOBOTA

- **ALPREM**
KAMNIK

- **DROGA PORTOROŽ**

VSEBINA

Uvodna beseda

- Gabi Čačinovič-Vogrincič 12

Otvoritveni nagovor

- Antonin Wagner 15

Referati

- Yves Rastimir Nedeljkovic
Zgodovinski temelji socialnega dela 18
- Doreen Gibson
Socialno delo - nemogoča naloga? 26
- Manuel Luis Lopez
Socialno delo in upravljanje v inovativnih dejavnostih 48
- Pavla Rapoša-Tanjšek
Skupnostni pristop kot temeljno načelo socialnega dela 63
- Joachim Wieler
Brez prihodnosti? - Brez preteklosti! (Ponovno) odkrivanje
korenin v socialnem delu 69
- Peter Liissi
Sistemski nauk o socialnem delu 81
- Milosav Milosavljević
Socialno delo med pragmatizmom in teoretičnim
eklekticismom 95
- Joan Fortuny in Teresa Rossell
Vzpostavljanje znanja v socialnem delu 100
- Bodil Eriksson in Ann Helleday
Dialog - orodje v socialnem delu? 105

- Vida Milošević
Znanstvena zasnovanost socialnega dela kot pogoj
za njegovo profesionalizacijo 113
- Bernard Strižih
Križa je lahko tudi izziv za spremembe v socialnem delu 118
- Milan Martinović
Specifičnosti metodologije znanosti socialnega dela 126
- Aleksandar Halmi
Epistemološki temelji kvalitativnega pristopa
v socialnem delu 135
- Blaž Mesec
O specifičnosti metodologije v socialnem delu 143
- Hans Oostrik
Komunikativno ravnanje kot raziskovalna metoda
in kot raziskovalni objekt na področju socialnega dela 150
- Andreja Kavar Vidmar
Pomen prava v izobraževanju za socialno delo 157
- Gabi Čačinovič Vogrinčič
Paradigmatske osnove socialnega dela z družino 163
- Marija Ovsenik
Socialno delo in nova kulturnost 169
- Ruben Schindler
Teorija socialnega dela in učni programi: navodila
za razlikovanje stopenj v izobraževanju za socialno delo 173
- Marina Ajduković
Posebni problemi izobraževanja in usposabljanja
za skupinsko socialno delo 185

- Dada Maglajlić	
Izziv samopomoči in medsebojne pomoči - vloga socialnega delavca in potreba po edukaciji	190
Povzetki	203
Summaries	221
Odmevi	239
- Teresa Rossel	
Izveček iz referata na 25. kongresu Mednarodnega združenja šol za socialno delo v Limi	239
- Milosav Milosavljević	
Teoretični koncepti za nove programe usposabljanja in prakso socialnega dela	240
- Steven Shardlow in Mark Doel	
Bok, wotcha et salut!	254
Udeleženci seminarja	258

Eno leto je minilo od Evropskega seminarja šol za socialno delo, delovnega srečanja učiteljev iz vse Evrope. Visja šola za socialne delavce Univerze v Ljubljani je bila gostiteljica in predlagateljica koncepta srečanja. Tema o teoretičnih konceptih socialnega dela in izobraževanju je omogočila, da se odprejo razprave o najbolj aktualnih temah stroke in izobraževanja zanjo. Mislim, da smo premalo poudarjali dosežek Bleda: v Sloveniji in Jugoslaviji se je prvič na evropski ravni govorilo o teoriji in praksi socialnega dela. Gostili smo najuglednejše učitelje evropskih šol za socialno delo. Jugoslovanske šole za socialno delo so imele edinstveno priložnost, preveriti svoje koncepte in stopiti v dialog s svetom v skupnem iskanju poti naprej.

Enkratno priložnost smo nedvomno izkoristili. Tako lahko temu uvodu ob izidu trojne številke Socialnega dela z izbranimi referati seminarja in veselju, da imamo gradivo pred seboj, dodam razmislek o učinkih srečanja na Bledu.

Danes lahko ugotovimo, da je bil ta seminar uvod v izredno plodno leto prodora stroke v slovenski prostor. Kot da bi učitelji naše šole dobili novo moč za potrebno ofenzivo v razlagi doktrine, prispevka, ciljev socialnega dela. Zdi se, da je s podporo Evrope lažje argumentirati, da se socialno delo mora vsidрати v zavest kot družbeno področje organizirane pomoči, ki se mu ne moremo odreči.

Spoznanje, da v naši družbi še nikoli ni bilo dovolj prostora za odkrivanje stvarnosti, kot jo lahko pokažeta in poimenujeta znanost in stroka socialnega dela, ne hromi več. Sledi le, da je treba nadaljevati z delom na razvoju teoretičnih konceptov in specifičnih metodičnih orodij za reševanje socialnih problemov ljudi skupaj z njimi, da potrebujemo inovacije v organizirani in prostovoljni pomoči.

V Evropi smo si lahko pritrdili, da sodi socialno delo med tiste znanosti in stroke, ki so v našem stoletju doživele najhitrejši razvoj, vendar danes stoji ta stroka pred novimi protislovji in novimi dilemami, ki zahtevajo spremembo paradigme. Tako smo mnoge dileme ob iskanju novih rešitev za kompleksne socialne probleme ljudi prepoznali kot skupne in pomembno je, da smo vzpostavili stvarne vezi, ki omogočajo sodelovanje v Evropi - skupne raziskave, izmenjave programov, gostovanja učiteljev in študentov.

Soočenje z Evropo je pokazalo, da smo v teoretični misli, v konceptualizaciji teorije pomoči, v raziskovalnem delu na šoli na ravni Evrope ali celo pred njo. Priznanje smo dobili za projekte sodelovanja s študenti in

za koncept fakultetnega študija, ki je pripravljen.

Zaostajamo pa pri izobraževanju za obvladovanje preciznih metodoloških orodij v socialnem delu. V šoli in izven nje moramo vložiti več časa in discipline za vzdrževanje svojskosti slehernega strokovnega koraka v procesu reševanja problemov ljudi, več skrbnosti v varovanju lastnih strokovnih orodij.

V teoretični misli se nova paradigma socialnega dela formulira na postavkah sistemske teorije, ki omogoča posebno in novo formulacijo za znanost, ki kot svoj predmet formulira iskanje novih rešitev za socialne probleme ljudi, ki potrebujejo pomoč. Znanstveno odkrivanje stvarnosti, odkrivanje, ki ga potrebujemo, da bi lahko posegli po pomoč v stvarnost, mora prispevati zamljevide, podatke za orientacijo, odkrivanje uresničljivega v sodelovanju z vsemi, ki so v problemu udeleženi.

Zame je temeljno sporočilo tega seminarja v naš prostor izraženo v tem, kar Mili Mass imenuje paradigma stranke: posebnost intervencije stroke je v ustvarjanju pogojev sodelovanja pri iskanju uresničljivega. Stranka oziroma udeleženi v problemu, kot temu pravi Peter Lüssi, definirajo problem. Prispevek stroke je v tem, da se v procesu pomoči problem vedno znova definira kot konkreten, uresničljiv dogovor.

V tem uvodu ni mogoče dati pregleda prispevkov seminarja, čeprav bi bilo zanimivo predstaviti enega od pogledov na celoto. Zbornik govori sam zase in vsak si bo celoto ustvaril sam. Rada bi le zaobjela v lok uvodno predavanje Doreen Gibson, ki nas je pozvalo k angažiranosti, k delu, k izpostavljanju v strokovnem delu za napredek, za boljše življenje - do pomembnih novih strokovnih pojmov, ki jih Peter Lüssi vnaša v sistemskem nauku o socialnem delu. Odgovor na vprašanje Doreen Gibson se glasi: socialno delo je uresničljiva naloga, vendar zahteva angažiranost in oblikovanje nove paradigme.

Teoretični in metodološki korak od stranke k sistemu udeleženih v problemu omogoča socialnemu delu, da precizneje kot doslej načrtuje, razmeji in poimenuje svoje delo. Metodični principi sistemskega socialnega dela vnašajo pomembne "nove besede". Princip vsestranske koristnosti, princip interpozicije, princip komunikacije, princip instrumentalne definicije problema, socialno-ekološki princip, princip pogajanja in princip sodelovanja, omogočajo, da v stroki izrazimo posebne okvire ravnanja. V naši strokovni misli pomenijo ti principi tudi odpiranje novih uvidov in sintez.

In na koncu še zelo osebni spomini. Srečanje na Bledu je bilo človeško toplo druženje z ljudmi, ki so mi bili blizu, ker so, tako kot jaz, spoštovali in imeli radi svoje delo. Tri dni smo se družili v trdem delu in uživali v njem. Ure dolgo smo si razlagali, razpravljali, primerjali stališča in koncepte in v podrobnosti skušali razumeti, kaj delamo in kako. Tako preprosto je bilo; prišli so in lotili smo se dela. Nobenih kurtoaznih formul ali uvodov nismo potebovali. Začeli smo z zanimanjem in radovednostjo, končali smo v prijateljstvu. Hvala vsem in vsakemu posebej!

Prav posebej pa se v imenu Visje šole za socialne delavce želim zahvaliti članom *Izvršilnega odbora* Mednarodnega združenja šol za socialno delo - Evropske regionalne skupine, in njegovemu predsedniku *Antoninu Wagnerju*, za zaupanje in pomoč pri organizaciji seminarja.

Z veseljem smo pozdravili tudi *Vero Mehta*, generalno sekretarko IASSW, ki si je kljub obremenjenosti vzela čas za aktivno sodelovanje na našem seminarju.

Prisrčno se zahvaljujem tudi kolegom iz jugoslovanskih šol za socialno delo, ki so sodelovali v organizacijskem odboru. Iskrena hvala tudi *Doreen Gibson* in *Yvesu Nedeljkoviču* za njuni inspirativni uvodni predavanji.

Cankarjevemu domu dolgujemo posebno zahvalo za brežhibno organizacijsko delo, ki ga je opravila *Marina Onič* s sodelavci.

Ljubljana, december 1990

Gabi Čacinovič Vogrincič

V Evropi smo si lahko privrili, da smo socialno delo...
V Sloveniji smo si lahko privrili, da smo socialno delo...
Priznanje smo dobili za projekat sodelovanja s študenti

OTVORITVENI NAGOVOR

ANTONIN WAGNER

Ponosen sem, da lahko kot predsednik Evropske regionalne skupine Mednarodnega združenja šol za socialno delo pozdravim vse udeležence petega evropskega seminarja, ki je posvečen vprašanju teoretičnih konceptov socialnega dela in izobraževanju. Niti tema, o kateri bo tekla beseda, niti čas in prostor niso bili izbrani slučajno. Prav nič se ne zgodi slučajno v ERS. Dovolite mi torej, da postavim temo našega seminarja v širši evropski okvir.

Do 1992 namerava Evropska skupnost odpraviti preostale prepreke svobodnemu pretoku, ne le blaga in kapitala, temveč tudi - kar je pomembnejše - ljudi med državami članicami, kot to predvideva tako imenovani Enotni evropski zakon iz 1986. leta. Uporaba tega zakona bo torej privedla do povečane mobilnosti ljudi in tudi do večje mobilnosti strokovnjakov, posebej še "višjih" strokovnjakov, ki bodo zagotavljali usluge tem ljudem. S tem v zvezi je Svet evropske skupnosti 21. decembra 1988 izdal "Navodila za splošni sistem priznavanja izobrazbe". Navodila se nanašajo na "regulirane stroke", ki so definirane kot tiste, katerih dejavnost je v državah članicah zakonsko urejena, predpisana ali ima z uradno klavzulo določeno pravico do diplome, po najmanj triletnem izobraževanju in usposabljanju na univerzi ali na višješolski ustanovi. Socialno delo je ena izmed "višjih" strok, ki jih Navodilo omenja.

Naravno je, da dokument, kakršna so navodila, sproža vprašanje prehajanja "višjih" strokovnjakov in primerljivosti njihovih diplom iz bolj formalnega in birokratskega vidika, ko opredeljuje kriterije kot je triletno trajanje izobraževanja. Odgovornost nas, učiteljev socialnega dela je, da formalnim kriterijem dodamo vsebino. Iskati moramo več kot zgolj primerljivost diplom. Ustanoviti moramo identiteto evropskega izobraževanja za socialno delo. Programi za izmenjavo kot tudi mobilni programi za učitelje in študente - ki veliko dolgujejo finančni politiki Erazmusa in pobudam takšnih ljudi kot je Friderich Seibel - so ključnega pomena za razvoj takšne evropske identitete. Sem sodijo tudi mednarodni stiki za izmenjavo idej in razvijanje enotnega profesionalnega jezika in enotnega izobraževalnega programa. Konferenca, kakršna je tale, posvečena vprašanju razvoja izobraževalnega programa, lahko pripomore postaviti socialno delo na zemljevid evropskega izobraževanja in ustvarjati evropsko identiteto preko državnih meja. Naš evropski seminar poteka torej v pravem času in govori o pravi temi.

Ali poteka tudi na pravem mestu? Mislim, da. Evropa ne more biti omejena z mejami Evropske skupnosti. Ko je bila leta 1981 ustanovljena Evropska regionalna skupina Mednarodnega združenja šol za socialno delo, se je smatralo, da Evropa sega od obal Severne Irske do palm v Be'er Shevi in od peščenih portugalskih plaž do premogovnikov Šlezije, ki so tedaj ležali še za tako imenovano "Železno zaveso". Bled in republika Slovenija sta sredi tega kontinenta. Bled kot lokacija tega seminarja naj bo simbol naših prizadevanj za razvoj prave evropske identitete izobraževanja za socialno delo. Takšna identiteta mora med drugim upoštevati tudi še žive tradicije v tako imenovanih vzhodnoevropskih državah.

Ob nedavnem obisku Poljske sem odkril, da je ta dežela razvila in ohranila svojo tradicijo socialnega dela (praca społeczna) in socialne pedagogike (pedagogika społeczna), ki temelji na razmišljanju Helene Radlinkine (1879-1954). Začetek Radlinkine dejavnosti sodi v obdobje, ko je Poljska živela pod prusko, avstrijsko in rusko vladavino in ni bila samostojna država. Tajne domoljubne organizacije so razvile podtalni izobraževalni sistem, kulturne institucije in vodile izobraževalne programe, katerih cilj je bil dvigati narodno zavest in vzpostaviti poljsko skupnost. Dokument iz 19. stoletja takšno dejavnost imenuje "organsko delo". Danes bi to morda poimenovali "ekološko socialno delo", manj ambiciozno pa mu lahko rečemo "vzpostavljanje mreže"! V tem smislu je "socialna pedagogika" pomenila "skupnostno socialno delo". Ta tradicija pojasnjuje, da današnjih reformnih procesov na Poljskem po letih tuje nadvlade ne usmerja kapitalistični vzor individualne svobode, temveč ideal "solidarnosci".

Bled so vhodna vrata v Vzhodno Evropo in dostop k stari in pomembni tradiciji: socialno delo in socialna pedagogika imata vedno in nujno opraviti z vzpostavljanjem skupnosti in torej temeljita na fundamentalni vrednoti solidarnosti. Najbolj zapleteno vprašanje, ki ga bo treba reševati v sodobnih evropskih družbah, so vprašanja delitve, skupne izrabe človeških in naravnih virov: varstvo, zdravstvo in izobraževanje so morda najbolj očitni primeri za to. Politiki - in ekonomisti, ki jim svetujejo - poskušajo reševati to vprašanje s pomočjo trga kot zadnjega instrumenta delitve s pomočjo menjave ljudi, služb in kapitala. Skupni trg je - kakor vsak trg - namenjen menjavi in tako tudi ekonomija, ki je mimogrede rečeno, moje področje. Nasprotno pa socialno delo zagovarja delitev. Upajmo, da se bo tradicija delitve, skupne porabe in solidarnosti ohranila v državi kakršna je Poljska, ki je - čeprav leži

na oddaljenem delu našega kontinenta - vedno imela pomembno vlogo pri evropski obnovi, in ki z gonilno silo tega seminarja lahko oživi in navdihne našo misijo evropskih učiteljev socialnega dela in nam pomaga najti resnično evropsko identiteto naše stroke.

Prevedla: Vida Milošević

Dr. Antonin Wagner je predsednik Mednarodnega združenja šol za socialno delo - Evropske regionalne skupine.

ZGODOVINSKI TEMELJI SOCIALNEGA DELA

Yves Rastimir Nedeljković

1. Uvod

Spoznavanje zgodovinskih korenin socialnega dela in prehojenih poti za njegovo znanstveno zasnovanost, za katero se tukaj zavzemam, se začinja s postopnimi študijami njegovih kulturnih, moralnih in logičnih temeljev, ki so nastajali in še nastajajo ob številnih, raznovrstnih, spontanih, organiziranih kakor tudi institucionaliziranih poklicnih humanističnih dejavnostih v zgodovini človeka in človeštva.

V tem smislu je ena najpomembnejših značilnosti zgodovinskih študij nasploh in torej tudi tistih, ki se nanašajo na katero koli specifično področje, preučevanje same narave, lastnosti, vzrokov, pogojev in smeri spreminjanja predmeta raziskovanja. V našem primeru pomeni *zgodovinski prijem pri preučevanju socialnega dela njegovo razumevanje v dvojni sintezi*:

a) sintezi vseh razvojnih značilnosti kvalitativnih sprememb vseh tistih človekovih dejavnosti, ki so s predmetom te zgodovine same definirane kot "socialno delo";

b) sintezi, ki se uresničuje v zakoniti, za razvoj socialnega dela bistveni zvezi, med logičnimi in metodološkimi posploševanji na eni strani, in razumevanjem vseh realnih modalitet socialnega dela, neposrednimi izkušnjami, živo prakso socialnih dejavnosti in socialnim delom v vsem času človekovega obstoja na drugi.

Zagovarjamo zgodovinsko-antropološki kakor tudi humanistični pristop k socialnemu delu kot posebnemu in univerzalnemu človeško aktivnemu družbenemu odnosu, ki se uresničuje z dejanji zavestnega in smiselnega medčloveškega vzajemnega podpiranja in pomoči, s katero človek v nešteti niansah kvalitete svoje družbenosti tako gradi svoje boljše osebno življenje, kakor tudi premaguje težave na tej poti. Tako se tukaj soočamo s presenetljivim bogastvom tovrstnih aktivnosti, ki imajo kot trajno in živo zgodovinsko dejstvo pogosto med seboj prepletene in prežete, spontane, organizirane in tudi različne poklicne predhodnice in institucionalne nosilce. Razvoj družbene delitve dela, ki je temeljila na eksplozivnem razvoju humanističnih ved in vse bolj zapletenih metodologij in tehnologij njihove uporabe, je privedel do posebnega poklica socialnih delavcev. Specifična sinteza znanstvene zasnovanosti njihovega izobraževanja, opremljenost s posebno metodologijo, veščinami in tehničnimi znanji jim v okoljih, kjer

delujejo, zagotavlja formalno posebno usposobljenost za prevzemanje vrste zapletenih nalog, s katerimi se v sodobni družbi uresničujejo posebne naloge te dejavnosti. Jasno, da pogledi na socialno delo zvesto izražajo tako njegovo lastno zgodovino kakor tudi zgodovino konkretnih družbenih razmer, v katerih deluje, bodisi kot del institucionalnega sistema bodisi kot dejavnost, ki nastaja v vsaki človeški skupnosti. Sicer pa, kaj ni to tudi usoda drugih, prav tako univerzalnih in sčasoma tudi poklicnih človeških dejavnosti, kot sta zdravstveno in pedagoško delo?

Nujnost razvijanja zgodovinskih študij pojmovanja in prakse socialnih dejavnosti, socialnega dela, socialnih institucij in organizacij izhaja iz dejstva, da brez tega ni možno globlje razumevanje bistva niti smeri nadaljnjega razvoja. Z eno besedo, brez tega ne more biti izvirne znanstvene zasnovanosti te dejavnosti. Gre za sistematično preučevanje kulturno-antropoloških, etnoloških in moralnih temeljev humanističnih socialnih aktivnosti kot predhodnic in trajnih splošnih osnov sodobnih in bodočih socialnih dejavnosti. Posebno vrednost tovrstnega raziskovanja pomenijo danes žal še redke monografije o delih, iskanju in globokih sledovih, ki so jih zapustili veliki, znani in neznani, a praviloma nepriznani in neraziskani socialni delavci svojega časa, narodov, družbenih slojev in skupnosti. Zgodovine posameznih tipov institucij, gibanj, humanitarnih organizacij, normativnih sistemov itd., ki nastajajo iz različnih vzrokov, niso enako uporabne, posebno še glede na označevanje posameznih letnic in podobno.

Glede na to sta predmet naših zgodovinskih raziskovanj razvoj narave socialnega dela kakor tudi razvoj zgodovine razvejevanja in enotne zveze poti njegovih spontanah, organiziranih, profesionalnih in drugih delovanj. Sem sodi tudi predhoden pregled in dosledno določanje pojmovnih okvirov socialnega dela z vidika splošne sistemske teorije kot osnove za opredelitev stvarnih meja njegovih dosežkov, mesta v razmerju do družbenih napetosti, razvojno usmerjenih in povratnih informacij. Seveda si z zgodovinsko vizijo predstavljamo tako razumevanje socialnega dela kot dejavnika kratkoročnih sprememb v vsakdanjem življenju katerega koli človeka ali tako imenovanih primarnih družbenih skupin kakor tudi njegovo angažiranje za globalne cilje razvoja skupnosti, ekonomske in socialne stabilnosti kot bistvenih predpogojev za socialno varnost narodov, družbenih skupin in posameznikov.

Viri in vloge zgodovinske perspektive spoznanj pri poklicnem in drugih načinih socialnega dela so pogoj za njegovo trajno znanstveno zasnovanost

na bogastvu skupne izkustvene dediščine ljudi in narodov, vključno z onimi, ki so v teku zgodovine izginili. To so dosežki medčloveške vzajemnosti ob elementarni medsebojni pomoči, temelječi na običajih in morali, ki so jih ustvarjali in jih še danes ustvarjajo države in vladajoči sistemi. Ti pa se, preliti v pregovore in drugačne (danes zanemarjene ali "pozabljene") paradigme modrosti in veščine ustvarjanja vsakovrstnih vezi, že stoletja nabirajo v človekovem času in življenjskem prostoru stvarnih družbenih podpornic, vendar se profesija socialnih delavcev že od nekdaj komaj zaveda globine pravih korenin svoje dejavnosti.

Razvoj socialnega dela je tudi v danes prisotnih medsebojno prežetih slojih z običaji in moralo določenih nosilcih združevanja in vzajemnosti v kateri koli skupnosti prek organizirane privilegirane dobrodelnosti do profesije - hkrati pot teorije in prakse specifičnih, kompleksnih in pogosto nediferenciranih humanističnih aktivnosti. Spoznanja o tem so sestavni del intelektualnosti in sredstvo uspešnosti socialnega dela, s tem pa je odprt temeljni pristop do načel selekcije njegovih znanstvenih teorij, ki so sposobne odgovarjati na vedno nove izzive improvizacije kot ustvarjalne uporabe teh spoznanj, v vedno znova enkratni konkretnosti praktičnega uresničevanja procesa socialnega dela. Psihološke in psihoanalitične teorije so v razmerju do socioloških in socioanalitičnih temeljev socialnega dela le del raznolikosti in enkratnosti prijemov socialnega dela, prijemov, iz katerih istočasno izhajajo njegove trajne in specifične značilnosti transdisciplinarnosti in potreba po ustvarjanju njegove lastne teorije integriranega, sintetiziranega sistema spoznanj in delovanja, vključno s sodobnim, humanističnim ekološkim prizadevanjem za življenjsko in delovno okolje. Zgodovina znanstvenih temeljev in prakse socialnega dela in socialnih dejavnosti kakor tudi analitično iskanje njihovih korenin v imenu čim jasnejšega in celovitejšega spoznanja bodočnosti, bo torej prepoznala dragocene vire svojega konstituiranja v starodavnih pa tudi novejših predhodnicah sorodnih poklicev (pravnik, sodnika, učitelja, zdravnika, duhovnika), v dosežkih znanosti, na katerih danes temeljijo, čeprav praviloma niso mogle (niti ne bodo mogle) opustiti humanističnega bistva družbenega delovanja, iz katerega izhajajo in ga trajno uresničujejo ne glede na pojav socialnega dela.

2. Družbeno-zgodovinski pogoji narave socialnega dela

Neposredno podan teoretski okvir lastnosti vladajočih in morebiti njim nasprotujočih moralnih, socialnih, kulturnih, estetskih, političnih, materialnih in drugih vrednot je sestavni del in kriterij usmeritev prakse socialnega dela. Vsaka kvalitativno nova stopnja zgodovine naroda, od izbranih plemen preko mest in držav vse do kontinentalnih skupnosti našega časa, a v skladu s stvarnimi potrebami in pogoji lastne materialne in duhovne rasti, je prerasla predhodno in uveljavljala nov, sebi lasten smisel vrednote človeka kot osebnosti in družbenega bitja. Protislovja v samih temeljih družbenega in ekonomskega položaja različnih slojev in razredov so se ostro lomila prav v sferi dejavnosti socialnega dela, kakor da so ravno v njegovi humanistični univerzalnosti iskala svojo razrešitev. Počasi so se kljub težkim hipotekam licemernega monopola "privilegija" humanosti vladajočih, pa tudi zahvaljujoč morali in modrosti doseganja uspehov z združevanjem podrejenih ustvarjale morale in kulture vsakodnevnega življenja, vse do močnih institucionalnih sistemov, ki so postali občeloveške zakladnice dediščine socialnega dela in socialnih dejavnosti, ki jih komaj slutimo in jih zato mogoče niti ne zaslužimo.

Očitno je, da bomo tako kmalu "odkrivali" večslojno in starodavno poreklo načela samopomoči, metodološko natančnost in učinkovitost dobrodelnosti, načela spoštovanja dostojanstva in neponovljivosti vsake osebnosti ali pa samoodločanje človeka itd. kot elementarna in temeljna načela raznih predhodnic današnjega poklicnega socialnega dela in kot sestavni del strokovnih obveznosti, avtoritete, legalnih nalog, pooblastil in pristojnosti njihovih nosilcev. Temeljna izhodišča morale dejavne človečnosti, spontane, organizirane, družbeno institucionalizirane, univerzalne in neponovljive medčloveške vzajemnosti nosijo v sebi številne nenapisane in napisane moralne principe. Vendar so nas nastanek, smisel konstrukcij in klasifikacij poklicnih etik, ne da bi se zavedali pravih korenin človečnosti poklica socialnega delavca, naenkrat pripeljali do danes pogosto standardnih in formaliziranih kodeksov poklica v vlogi poslušnega orodja, slepega "inštrumenta" vladajoče socialne politike. Soočeni smo s sodobnimi najglobljimi potrebami redefiniranja temeljnih vrednot "resnično" pravične družbe. Če se ta še naprej lahko (ali mora) meriti s kriteriji stopnje rastočih realnih enakopravnih pogojev za svoboden razvoj vsakega posameznika, je torej nujno, da predvsem manifestira sposobnost samopreobrazbe,

transformacije in izboljševanja, humanizacijo človeka v dialektični celoti narave in človeškega bitja. Menim, da je treba poleg drugega inspirativne rešitve iskati v našem času podobnih, velikih in korenitih prehodnih zgodovinskih obdobjih.

Kompleks družbenih odnosov v samem procesu socialnega dela kakor tudi vpliv njegovih nalog in ciljev na naravo družbenih in profesionalnih odnosov, ki jih vzpostavlja v okolju, v katerem deluje, postavljata socialno delo - sorazmerno z uspešno integracijo s tem okoljem - za sestavni del razvoja in spreminjanja tega okolja. Tako je zgodovina socialnega dela vsekakor neločljivi sestavni del zgodovine okolja, v katerem deluje, pod pogojem, da ni postalo in ostalo zgolj gola in odtujena uradniška verzija ustanov socialnega skrbstva, varstva in pomoči v smislu nadzora "nad" ljudmi v težavah. Na svojih vedno živih in konkretnih družbenih tleh delovanja socialno delo nujno vstopa v realno obstoječo mrežo medčloveških odnosov, ki se uresničujejo tako z družbenimi odnosi skrbi za drugega, obveznostmi in dolžnostmi, pričakovani in spreminjanjem, harmonijo, spontanostjo in izvirnostjo, skladnostjo in ustreznostjo, kakor tudi z odtujenostjo, sovraštvom in nečlovečnostjo, izkoriščanjem in tiranijo, brezupno osamljenostjo in izoliranostjo. Zato se socialno delo vedno sooča z neposredno dano zgodovinsko stvarnostjo nenavadnih spletov anahronih, sodobnih pa tudi futurističnih, racionalnih in iracionalnih elementov v razmerjih vzajemnosti in pomoči. Ker pa vsaka skupnost razvija svojemu času in lastnemu "liku" primerne oblike in vsebine socialnih aktivnosti, odvisno od pogojev in nujnosti, hkrati odkriva in prikličje ustrezen tip ustvarjalnih osebnosti, sposobnih in željnih, da se uveljavijo z delom. Zanemarjanje zgodovinskih, kulturnih, etničnih, nacionalnih in drugih "usedlin", ki se oblikujejo v zgodovini katerega koli tipa skupnosti, izziva skrajno zoževanje vpogleda in kurjo slepoto poklicnega socialnega dela v razmerju do njegovih uporabnikov.

Socialno delo kot proces reševanja problemov oziroma težav v razvoju osebnosti in družbenih skupin vzpostavlja z ljudmi razmerje, za katerega je značilna racionalnost kot načrten in k cilju usmerjen proces aktivnosti. Njegova uvedba, začetki, potek, spreminjanje, prežemanje spontanih in organiziranih profesionalnih in neprofesionalnih dejavnosti najsplošnejšega kompleksa družbeno-ekonomskega kakor tudi specifičnega značaja ga usposablja za dejavnik "pisanja" svoje lastne zgodovine.

3. Pristop k temeljnim načelom zgodovine socialnega dela

a) Zgodovina socialnega dela temelji na izkustvih in teorijah akcijskega bistva človekove družbenosti. Kot zgodovina postopnega znanstvenega utemeljevanja socialnega dela postaja ekzaktna veda šele z možnostjo osvetljevanja tistih sledi njegovega delovanja, ki temeljijo na poznavanju zakonitosti in metod organizacije socialnih aktivnosti, s katerimi je človek, izhajajoč iz lastne družbenosti, spreminjal sebe in lastno družbenost.

b) Zgodovinsko preučevanje razvoja socialnega dela izhaja iz njegovega kritičnega opazovanja na najmanj dveh časovnih in prostorskih ravneh: prvič, v omejenostih ali prednostih lastne dobe v vsej njeni konkretnosti, in drugič, v kvalitetah podaljšanega delovanja, s pomenom za naš današnji čas in prostor.

c) Osvobajajoče in ustvarjalno delovanje sodobnega socialnega dela v nasprotju z lastno formalizacijo in birokratizmi.

d) Zgodovina socialnega dela je lahko močna opora naprednim težnjam njegovih današnjih nosilcev in posebno sredstvo predvidevanja in vpliva na njegov nadaljnji razvoj.

e) Spoznavanje zgodovinskih zakonitosti in gibalnih sil razvoja socialnega dela z vidika novih dosežkov v smislu teoretičnih posploševanj in preobrazbe pri uresničevanju njegove prakse.

f) Povezanost nacionalnega in internacionalnega pri spoznavanju znanstvenih dosežkov v zgodovinskem razvoju socialnega dela.

g) Omejenosti in škodljivost profesionalističnih ozkosti, evrocentrizma, kolonialističnih kriterijev, ideoloških dominacij ipd. pri konstituiranju znanstvene zgodovine socialnega dela.

h) Znanstvena zgodovina socialnega dela kot spoznavanje razvojnih teženj, smeri njegovega uveljavljanja v dosežkih teorije in prakse.

4. Možnost periodizacije razvoja socialnega dela

Eno ključnih vprašanj ob samem pristopu h konstituiranju zgodovine socialnega dela je vsekakor takšno celovito videnje njegovega razvoja, ki bi v tej celoti lahko začelo s historično periodiko, kakršna ustreza tako izvornim karakteristikam globalnih sprememb v razvoju tovrstnih dejavnosti kakor tudi tisti splošni periodizaciji celote družbenega razvoja, katere inatca se najbolj približa velikim transformacijam v razumevanju in delovanju

socialnega dela.

Čeprav smo glede zgodovinskih študij, ki bi se socialnega dela lotevale iz takšnega zornega kota, prepuščeni sami sebi, menim, da ni le mogoče, temveč tudi nujno vsaj postaviti najbolj grobo, osnovno "okostje" razvoja socialnega dela v bistvenih zgodovinskih celotah, ki v sebi nosijo tako značilno celovitost zgodovinskega družbenega razvoja nasploh kakor tudi sebi lastne, tipične kvalitete vseh poznanih (ali doslej še ne dovolj raziskanih in torej le slutnih) tipov, smeri, področij in metod človeških delovnih aktivnosti socialnega dela. Glede na to predložena periodizacija izhaja iz posluha prvega, hipotetičnega postavljanja takšnih velikih in univerzalnih obdobij v razvoju socialnega dela in njemu sorodnih, pogosto prepletenih, medsebojno prežetih socialnih dejavnosti, razdobij, ki v sebi nosijo specifične in značilne, sebi lastne kvalitete človečnosti socialnega dela. Na tem mestu je potrebno poudariti tudi razumevanje zgodovinske zakonitosti socialnega dela kot univerzalne dejavnosti, ki ga zastopam in po katerem se najvišji dosežki kakega obdobja prenašajo na naslednje, postanejo sestavni del zakladnice celotnega razvoja in so na ta način, čeprav pripadajo starodavni zgodovini, prisotni še danes in pomenijo dejavnik bodočnosti.

Potemtakem bi približno periodizacijo celote zgodovine socialnega dela in socialnih dejavnosti, ki je hkrati blizu eni inačici splošne zgodovinske periodizacije, lahko postavili takole:

I. Najdaljše (in z našega stališča najmanj preučeno) obdobje rodovnih in plemenskih skupnosti, pogosto visoko razvitih kultur, ki jih kljub atomski dobi še vedno lahko prepoznamo v nekaterih izoliranih delih sveta, ter obdobje bolj ohranjenih in transformiranih običajev, pravil vsakodnevnega življenja, ki jih lahko prepoznamo tudi sredi današnje Evrope.

II. Doba prvih velikih organiziranih skupnosti tiranij in despotizmov, ki - ob postopnem vzpostavljanju suženjstva - kot značilno prehodno obdobje vzpostavljajo prve oblike in notranjo organizacijo sužnjelastniške ali kaste drzave in doživljajo izjemen razcvet ali pa popolnoma izginejo.

III. Obdobje sužnjeposestniških držav najrazličnejših tipov, z zelo bogatim institucionalnim razvojem, s pojavi bogatega umetniškega in literarnega ustvarjanja, književnimi, filozofskimi, etičnimi ustvarjalci, vrhunskimi umetniškimi deli itd. To je obdobje, v katerem se pojavljajo številne institucije s poklicnimi delavci, v katerih že lahko prepoznamo predhodnice socialnega dela.

VI. Prehodno obdobje postopnega razpada sužnjelastniških družb,

rastočega sloja revežev in ljudi brez zemlje, pojava velikih, praviloma monoteističnih religij.

V. Doba "srednjega veka" kot doba fevdalne vladavine, stanov, dominacije cerkva v povezavi s plemstvom, močne razslojenosti socialnih aktivnosti po stanovih in socialnih dejavnostih, povzdignjenih na raven ideologije.

VI. Doba evropske renesanse in humanizma, doba prehodnega značaja, z rojevanjem racionalizma in prosvetljenstva, prvimi posvetnimi socialnoskrbstvenimi institucijami in rastočimi družbenimi in ekonomskimi protislovji.

VII. Sodobno prehodno obdobje skrajnih in globalnih polarizacij sveta v številnih variantah visoko razvitega kapitalizma z elementi socializacije, ki se med drugim izraža tudi z burnim razvojem socialnih dejavnosti kakor tudi socialističnih sistemov, večinoma nastalih po revolucijah v nerazvitih državah, z množico nerešenih ekonomskih in socialnih problemov, ki pravkar doživljajo globoke pretese v razmerah vitalnih potreb po korenitih reformah. To je pravzaprav naš čas, čas vztrajnega iskanja socialno ekonomskih in političnih rešitev takšnih novih nacionalnih in mednarodnih življenjskih razmer vse bolj enotne človeške skupnosti, v kateri bi se približali idealu svobodnega razvoja vsakega posameznika v skladu z njegovimi sposobnostmi in v interesu vseh ljudi. Zato je to obdobje hkrati izrednega pomena za socialno politiko in socialno delo pred neslutnimi obrisi novega časa.

Prevedla: Vida Milošević

Dr. Yves Rastimir Nedeljković je profesor na Oddelku za socialno delo in socialno politiko Fakultete političnih ved v Beogradu.

Doreen Gibson

Svet, ki oblikuje našo izkušnjo

Povsod okoli nas so znamenja, da je svet v krizi. Živimo v obdobju, ko se odnosi med supersilama dinamično spreminjajo; ko se širi terorizem; ko so očitne vse večje neenakosti med industrializiranimi deželami in tretjim svetom, ko naraščajo napetosti na Bližnjem Vzhodu.

Vse bolj prodira spoznanje, da se porajajo novi globalni izzivi, s katerimi se sooča celo človeštvo in vsak narod. Prvič v zgodovini človeštva je postalo uničenje človeške rase zares možno - z nuklearnim razdejanjem in ekološko katastrofo. Obenem pa je razdelitev sveta na tiste, ki imajo, in tiste, ki nimajo, vse očitnejša.

V severnih deželah imamo kronično nezaposlenost, v celem svetu pa živi v popolni revščini 800 milijonov ljudi. V 90. letih bomo priča velikim političnim in družbenim bojem. V bistvu pa bo osrednje vprašanje - pod čigavimi pogoji se bo oblikovalo to novo obdobje?

Podlaga za vse te manifestacije krize, nezaposlenost, stradanje in vojne je ekonomski sistem, ki dominira vsemu svetovnemu kapitalizmu. Kot socialne delavke* se moramo ukvarjati z odpadom, ki je posledica te vrste kriz - sprejemale naj bi zatirane; to je postala naša vloga in naloga. *Moramo? Moremo? Bomo?*

Ni čudno, da so socialne delavke zmedene glede svoje strokovne identitete. Opravljajo posel, ki je duhovno, etično in fizično grozljiv, posel, ki je nenehen preskus značaja in inteligentnosti, posel, ki potrebuje predanost in zavzetost. Je naloga, ki je marsikatera med nami včasih ne bo izpolnila in ki je nekatere ne bodo izpolnile nikoli. Kakor koli že, vprašati se moramo, kaj v bližajočem se 21. stoletju pomeni radikalna vizija socialnega dela. Ta izziv naj bi nas spodbudil in ne potrl. Potrebujemo nov delovni načrt ali pa se bomo soočili z možnostjo, da se bomo v svetu hitre družbene spremembe marginalizirali.

* V duhu referata prevajam brezspolno angleško obliko "social worker" v ženski spol - "socialna delavka". S tem se želim oddolžiti tisočem socialnih delavk, ki jim uradni slovenski jezik dnevno zanika spol. (op. prev.)

Socialno delo je delo z ljudmi

Današnja razprava se mora začeti z vprašanjem, kaj je narava socialnega dela. Smo mlada stroka, ki izvira iz pritiska hitrih družbenih sprememb. Zdaj se soočamo z nalogo, da moramo *premisлити* kaj delamo, in da ne smemo še naprej vztrajati v istem starem kalupu; manjka nam vizija prihodnje oblike socialnega dela in socialnih služb.

Naša prava naloga je znova preveriti našo strokovno etično in moralno osnovo. Začeti moramo tam, kjer so naši sodržavljani s svojimi potrebami (vključno s psihološkimi), s svojo revščino in lakoto.

Socialno delo se je zgodovinsko oblikovalo v devetnajstem stoletju kot *reševalna služba za revne*. Nagla, nenačrtovana industrijska rast je pomenila za delavski razred povečanje migracij, prenatrpanost, slabe stanovanjske razmere, veliko smrtnost dojenčkov, bolezni, strukturno in ciklično nezaposlenost. Revščino so pojmovali kot rezultat osebne neustreznosti in moralne šibkosti. Ironija je, da je bil poudarek na posamezni ženski in *njeni* neustreznosti in ne na ekonomskih, družbenih in kulturnih dejavnikih, ki bi lahko pojasnili njeno neustreznost; ta vzorec pričakovanj je še vedno očiten v današnjem socialnem delu. Prve pionirke dobroteljnosti so s slavljenjem materinstva in ženinih dolžnosti namenile prihodnjim rodovom socialnih delavk nalogo zatirati ženske. Hkrati je dobrotelnost tudi določilo del okvira za družbeni nadzor revnih - to je tistega dela družbe, ki se ga buržoazija zelo boji.

Kljub temu, da živimo v državi blaginje, ki ima zgodovinsko bolj sveže aspiracije, smo še vedno služba zadnje možnosti.

Z vidika socialne delavke je jasno, da smo vpleteni v zadeve, ki so bistvo človeškega življenja. Za veliko posameznikov in družin je njihov stik s socialnimi delavkami čas tragedije ali krize. Kontekst, ki je podlaga našemu delu, vključuje smrt, izgubo ljubljenega, betežnost in prilagajanje na nesposobnosti. Ukvarjamo se z zlomi v širšem pomenu besede - od prekinjenih odnosov do brezdomstva. Odprti so nam najbolj intimni odnosi, odnosi med zakonskimi in spolnimi partnerji, med starši in otroki, starimi ljudmi in njihovimi družinami. Z osebnimi in denarnimi zadevami se prepletajo vprašanja spolnosti, rase, družbenih sprememb, kot tudi ključna vprašanja o človeških pravicah, dostopu staršev do otrok, upravičenosti starih ljudi, do neodvisnega življenja, ter o zapiranju v ustanove.

Kdo so naše stranke

Ni dvoma, da imajo največ stika s socialnimi delavkami zatirane in zapostavljene skupine. Se posebej družine delavskega razreda, brez priznanih poklicnih kvalifikacij, ženske, temnopolti ljudje in člani drugih etničnih manjšin, starši samohranilci, starejši ljudje in invalidi. Njihove posamične potrebe so lahko različne, vendar pa so to ponavadi revni ljudje.

Na kratko moramo torej spregovoriti o revščini in o tem, kako jo definiramo. Ni ene same definicije revščine, kategorije ljudi, ki se ujemajo z različnimi definicijami, pa so različne. Zelo redki živijo na "visoki nogi"; večina jih je socialno prikrajšanih, in to ne samo kot odrasli, temveč od rojstva naprej. Mnoge mučijo telesni, duševni ali čustveni primanjkljaji, ki jih ne morejo pozdraviti sami. Mednje sodijo najslabše izobraženi, genetično slabo formirani ali preprosto nesrečni. To je bil residuum revščine iz leta 1979, ali iz let, preden je v nekaterih deželah oblast prevzela nova desnica. V pravkar minulih letih se je tej revščini pridružila nova revščina; to so mladi ljudje, pa tudi starejši ljudje brez tržnih sposobnosti, ki imajo telesne sposobnosti in so pripravljeni delati, vendar dela ne morejo najti - z drugimi besedami, to je naraščajoča množica nezaposlenih. Skoraj vsi v obeh skupinah so revni, ne zaradi svojega moralnega propada, ampak zaradi smole in zaradi narave družbe, v kateri živijo. Razpravljati o njihovi revščini kot o nečem, kar se nas ne tiče, ni zgolj brutalno in nečloveško, marveč je tudi absurdno in protislovno. Vendar pa ne govorimo samo o materialni revščini. Richard Titmus je osvetlil učinke revščine v širšem pomenu besede.

"...revščina čustev, revščina občutkov, revščina poslušanja in učenja in revščina družbenih odnosov."

Oboji, "stari" revni in "novi" revni, so prikrajšani za *moč**; se pravi, da so jim bila predpisana mesta in vloge v družbi, ki jih nihče drug noče zasedati.

---

* Ang. power, kar bi lahko prevajali v slovenščino tudi z oblast. Ta izraz se je namreč v naših krajih udomačil kot prevod za francoski pouvoir. Lahko bi uporabili tudi tega, vendar je v pomenskih različicah izraz moči širši in bližji angleškemu pomenu.

Olof Palme, slavni švedski ministrski predsednik, je v svojem zadnjem večjem prispevku k mednarodni razpravi o blaginji, ki je bila na harvardski univerzi, takole povzel ta položaj:

"Nezaposlenost ni samo ekonomska potrata in socialni problem, ki povzroči poslabšanje zdravja, zvišano stopnjo smrtnosti, naraščajoče koeficiente samomorilnosti, več problematičnih družin, povečano prostitucijo in zlorabo drog, marveč je tudi grožnja odprti demokratični družbi."

Delo je pomembno zato, ker zagotovi denarno varnost, smisel in samospoštovanje. Množična nezaposlenost v 80-tih letih je uničila to tradicionalno vlogo dela in pripeljala do povratnega udarca socialnih problemov. Lahko je razumeti zagrenjenost v odnosu do družbe ter privlačnost delinkvence in zločina pri tistih, ki so izključeni iz družbenega sistema.

Ljudje, ki so revni, preživijo na robovih družbe. To je tisti težavni teritorij, na katerem se srečujejo socialne delavke in stranke. Čeprav imajo socialne delavke kot predstavniki moči in oblasti dominanten položaj v odnosu do svojih strank, je njihova vloga biti zagovornik stranke v odnosu do države. Revni nimajo nobenega nadzora nad ekonomskimi in političnimi silami, ki oblikujejo njihova življenja - podvrženi so stigmatizaciji, izkoriščanju in krivici. Z drugimi besedami, zatirani so, posledica zatiranja pa je, da ljudi prikrajša za moč. Neenakosti zaradi rase, spola, sposobnosti, starosti, razreda in vzgoje poudarjajo njihov brezmočni položaj. V praksi ni mogoče zlahka ignorirati revščine - odpira kompleksna in boleča vprašanja tako za stranke kot za socialne delavke. Zasebni in osebni problemi se ne morejo ločiti od političnih in ekonomskih, ne glede na to, v kaj nekatere socialne delavke verujejo. Socialne delavke morajo videti preko ozkega razpona socialnega dela in se zavedati ekonomskih in političnih dimenzij socialnega dela.

Prihodnost socialnega dela je v tem, da se bo soočalo z vprašanji politične in strokovne moči, v katera je praksa socialnega dela čez in čez zapletena. Od vseh omejitev občanske participacije v socialnih službah je najbolj temeljna omejitev v neenakost moči - posebno med birokracijami socialnih služb, udeleženci in soobčani, ter strokovnimi socialnimi delavkami.

Razumevanje temeljev teh neenakosti, nas bo ozavestilo o naših zmožnostih in sposobnostih za spremembo, bolje pa bomo razumeli tudi

naše omejitve. Socialne delavke ne morejo spremeniti sveta - potrebna pa je prav temeljna sprememba družbene ureditve, da bi se spoprijeli s prikrajšanjem v njegovih koreninah. Lahko pa bi bolje razumeli družbene spremembe in izdelali načrt dela za blaginjo v 21. stoletju. Svet, v katerem zdaj živimo, ni niti politično nevtralen niti brez vrednot. Soglasje je v sistemu blaginje propadlo in zdaj se soočamo z nizom vprašanj namesto z nizom gotovosti:

1. Kdo ima učinkovito moč definiranja socialnih problemov?
2. Kakšna alternativna definicija socialnih problemov bo nastala?
3. Kako bodo stroke socialnega dela odgovorile na te nasprotujoče si definicije?

Način, kako bomo odgovorili na ta vprašanja, bo določil prihodnjo pot prakse socialnega dela.

Medtem ko ima socialno delo svoje etične korenine v demokratičnih in univerzalnih načelih, pa je praksa predvsem v omejitvah partikularne družbe.

Pomembna moralna in etična dilema socialne delavke je v protislovju med njenimi verovanji in strokovnim etičnim kodeksom po eni strani in med vrednotami države in ponavadi konservativnimi organizacijami, ki socialno delavko zaposlujejo, po drugi. Obstaja konflikt med tem, kar socialne delavke vidijo v družbi, in med tem, kar njihovi delodajalci in država pričakujejo, da naj bi videle. *Sedanja država, ki zaposluje veliko socialnih delavcev, je hkrati odgovorna za zatiranje naših sodržavljanov.*

Naloga socialnega dela

Socialna delavka danes gara v ozračju nasilnih, nenavadnih in spreminjajočih se negotovosti. Ta situacija negotovosti je sestavljena iz velikanskega razpona nasprotujočih si teorij socialnih problemov in intervencij socialnega dela, med katerimi lahko izbira socialna delavka. Socialne delavke imajo bogato, a zmedeno dediščino miselnega izročila. Tradicionalne in radikalne socialne delavke imajo različna mnenja o naravi družbe, socialnih problemih in nalogah socialnega dela.

Ena od glavnih predpostavk o socialnem delu in izobraževanju v socialnem delu, ki jo imamo kot socialne delavke, je, da biti član stroke predpostavlja imeti skupne vrednote. Naloga, za katero mobiliziramo znanje in sposobnost, vključuje vrednotne sodbe. *Skupne vrednote niso dejstvo - so*

zgolj predpostavka. Kaj če se, in pogosto se tako dejansko zgodi, praktiki ali celo "stroka" ne strinjajo glede tega, kaj konstituira dober akt socialnega dela? Kako naj ravnamo s takimi konflikti vrednot? Kakršne koli kriterije bomo razvili, se moramo tega vprašanja nujno lotiti v luči treh perspektiv: individualistične (casework), radikalne in feministične. Te predstavljajo zelo različne modele prakse socialnega dela, ki izhajajo iz zelo različnih pogledov na legitimnost sedanje družbene ureditve. Nič čudnega ni, da so socialne delavke zmedene glede svoje strokovne identitete. Ta zmeda ima svoje korenine v socialnem delu in se deloma odraža v izobraževanju za socialno delo.

Delo s posameznikom (tradicionalno socialno delo)

Glavni tok literature socialnega dela je zanemaril strukturalne komponente "strankinih" situacij in se osredotočil predvsem na metode in tehnike dela s posamezniki ali skupinami. V središču tega procesa je delo s posameznikom in s tem delom povezane teorije, ki so jih privzeli v večini socialnih ustanov. Ta model je navadno maskiral družbene in politične sile, ki oblikujejo posamezna življenja. Služil je zanikanju kolektivnih problemov, s katerimi se soočajo tisti, ki so zatirani in revni. Metode socialnega dela so kot orodje, ki ga strokovni delavec potrebuje, da bi popravil situacije. Ali kakor je pred kratkim zapisal prof. Martin Davies: "Socialne delavke so vzdrževalni mehaniki, ki podmazujejo medosebno kolesje skupnosti" (Davies, 1985, str. 85). Tak pogled na socialno delo je trdno vkoreninjen v verovanju, da je svet v katerem živimo, četudi nedovršen, tisti svet, v katerem skupni interesi in verovanja prevladajo nad konflikti. To je pogled na družbo kot na stroj, ki mu včasih spodleti in ne deluje gladko, vsak njegov del pa je vendarle načrtovan za harmonično delo. Individualna pespektiva se vsaj delno opira na ameriško verzijo psihoanalitične teorije. Tak pogled je v nasprotju z radikalno, feministično in protirasistično perspektivo. To pa ne pomeni, da znotraj radikalne ali feministične perspektive delo s posameznikom nima svojega prostora v delu socialne delavke.

Radikalna alternativa

Kritike literature in izobraževanja v socialnem delu, ki so razvile to

perspektivo, so v zadnjem desetletju naraščale. V poznih 60. in zgodnjih 70. letih smo bili priča mnogim uničujočim napadom na jezik, vrednote in prakso tradicionalnega socialnega dela. Čeprav je njihov vir izven polja stroke socialnega dela - izvirajo iz sociologije, feminizma, socialne politike - so zdaj močno zastopani med besedili socialnega dela: primer je knjižna zbirka, ki jo je urejal prof. Peter Leonard in obravnava temo marksistične prakse socialnega dela. Ta literatura je privlačna za socialne delavke, ker jim nudi bolj vsestranski in sistematičen model vzrokov socialnih problemov, tj. revščine, družinskih konfliktov, duševne bolezni. Okrepila je razumevanje in motivacijo za ukvarjanje z zasebnimi težavami, ki jih oblikujejo politični in ekonomski interesi.

Zelo različne vrednote v socialnem delu se kažejo v napetostih med tema dvema modeloma prakse socialnega dela. Na vprašanje, zakaj pride do družinskih zlomov in zakaj so otroci oddani v skrbstvo, odgovarjamo v tradicionalnih, liberalnih in radikalnih filozofijah na bistveno različne načine. Tradicionalno socialno delo (delo s posameznikom) postavlja v središče idejo, da psihološki in osebnostni dejavniki determinirajo posameznikovo situacijo. Na družino gleda kot na prostor, kjer se ustvari osebnost - in neadekvatna družina torej proizvede neadekvatno osebnost. Intervencija socialnega dela temelji na predpostavki, da znotraj družine obstaja disfunkcionalni individuum. Ko taka intervencija spodleti, otroke odstranijo in jih dajo v rejo. Po drugi strani vidi radikalna kritika jasno zvezo med razredno strukturo in revščino, nezaposlenostjo, trpljenjem in fizično zlorabo. Strukturalističen pristop je uporaben pri poskusih, da bi naredili premik z osredotočanja na "nevarne ljudi", na osredotočanje na "nevarne pogoje" revščine, družbenih in političnih razmer. Obstaja pa še tretji pristop - dimenzija, ki se povezuje s feminističnim odgovorom. Incest in nasilje do žensk in otrok se sicer *lahko* kaže v družini, vendar ju lahko razumno zgolj v kontekstu moške moči. Feministična razlaga postavi spolne vloge in družinske odnose na sredino prizorišča. Prevenција mora biti usmerjena v to, kako se dečki naučijo biti moški, in v spreminjanja moških in ženskih pričakovanj glede moških.

Feministični pristop

Zadnje desetletje so bila travmatična leta tako za predstavnike individualnih modelov prakse socialnega dela kot za njihove radikalne

marksistične kritike. Trije dejavniki so prispevali k travmi.

1. Najprej smo doživeli globok premik v razrednih silah, ki je prinesel triumf "nove desnice" v zahodnih deželah. Ta premik na desno je imel in še vedno ima transformatorski učinek na institucije blaginje in na prakso. Pred desetimi leti je bil diskurz o blaginji umeščen v kritiko socialne demokracije, njene birokracije, njenega elitizma in njene odtujitve od delavskega razreda. Za spoznanje, da je radikalni neokonservatizem nove dobe naznanil globoke spremembe v razmišljanju o blaginji, je bil potreben čas.

2. V vzhodnoevropskih in srednjeevropskih deželah je bil jezik marksizma potisnjen v službo državne dogme in radikalni kritiki blaginje so pričeli iskati svoje okvire drugod, ne v marksistični analizi.

3. Najbolj poglobljene kritike z največjim dometom so nastale v ženskem gibanju in iz feminističnega znanja, ki je usmerjeno v analizo odnosov med spoloma na vseh področjih človeške dejavnosti. Vse feministke se v sleherni analizi družbene ureditve, njenih institucij in ideologij strinjajo, da so odnosi med spoloma absolutno osrednji.

Zenska življenja in ženske iabire

Feministična perspektiva še ni dovolj prisotna v razmišljanju o socialnem delu, če je sploh prisotna. Živimo v svetu, v katerem je 99% bogastva v rokah moških; ustanove, ki nadzorujejo življenja žensk, vodijo moški. Ali bodo v boju za moč med moškimi in ženskami moški pripravljeni ženskam odstopiti del svoje moči in položaja?

Vsako razpravo o ženskah in socialnem delu spremlja globok občutek ironije. Socialno delo naj bi bilo "cause célèbre" za ženske - stroka, ki so jo ustvarile ženske. Stvarnost je taka, da ženske - delavke delujejo kot pehota v stroki, ki jo vodijo moški - generali in ki se redno ukvarja z ženskami - strankami, ki so žrtve moškega zatiranja. Še več: teorija in praksa socialnega dela se le malo ukvarjata s pomembnim vprašanjem o ženskem zatiranju, kot piše feministična pisateljica (Langham, 1985, str. 28). Pomemben dosežek feminizma je, da je nedvoumno pokazal, da je spol oblika komuniciranja. Skozi življenje ne gremo le kot posamezniki, ampak na nek odločilen način kot moški in ženske. Delovne in prostčasovne izkušnje, ki so nam na voljo so v tesnem razmerju z našim spolom. To še toliko bolj očitno velja za socialno delo; to lahko pogledamo na različne načine. Poglejmo, na primer sprejete ideje o posebnih kvalitetah ženskih

delavk. Njihove talente ponavadi definirajo v pasivnih terminih - so naravne skrbnice in negovalke. Aktivne vloge odločanja veljajo za moški rezervat.

Kot socialna delavka se vsak dan ukvarjam s problemi ženske revščine. Ženske so zaradi nižjih dohodkov bolj prisiljene v stike s socialnimi delavkami kot moški. Od žensk pričakujemo, da shajajo z revščino, da obdržijo družino skupaj, da zagotovijo neplačano otroško varstvo, neplačano gospodinjstvo in neplačano nego. To naredijo s samozanikanjem in samoomejevalnim žrtvovanjem svojega zdravja, priložnosti in svobode. Njihove ovire v javnem torišču dela so prenesene v zasebno gospodinjstvo in negovalno sfero. Čeprav obstajajo primeri pozitivne prakse (inovativno skupinsko delo in posebni projekti), so socialne delavke na splošno te neenakosti še krepile. Potrjevale so vzorce ekonomske odvisnosti revnih žensk, modeli vlog te odvisnosti pa temeljijo na moški nadvladi. Če ne bomo vnovič prevrednotili naših ciljev in metod, bosta tako politika kot praksa še naprej potrjevali revne ženske v ideologiji odvisnosti - in s tem upravljali z revnimi ženskami in ne z revščino. Diskriminacija vseh žensk delavk in strank v socialnem delu, ima globoke korenine v patriarhalni družbi in v boju socialnega dela, da bi se uveljavilo. V srcu feminizma je zelo preprosta ideja; na svetu ne obstajata dve vrsti ljudi, večvredna in manjvredna, ali v terminih odnosov moči nadrejena in podrejena. Vsi smo enaki ne glede na spol. Družbene odnose, ki zabrišejo to dejstvo, moramo torej preoblikovati in vnovič ustvariti na načine, ki odsevajo enakost spolov. V skladu s tem feministična drža potrjuje egalitarizem na vseh družbenih dimenzijah. Feministke so tudi proti drugim družbenim delitvam, ki odsevajo nadrejenost in podrejenost, kot so rasa, razred, starost. Kot posledica tega je feministična akcija velikansko prispevala k definiciji socialnih problemov. Družbenih izvorov problemov ni vmesnila v posamezno žensko, ampak v patriarhalne družbene odnose.

Feministična teorija je s tem, da je zagotovila sredstva za ukvarjanje z eksplicitnimi in implicitnimi idejami o ženskah, idejami, ki dominirajo nad stroko, v zadnjem desetletju prispevala dodatno močno dimenzijo k analizi in oceni prakse socialnega dela. Feminizem je bil sposoben zagotoviti okvir analize, ki povezuje tako imenovana moralno zasebna področja življenja s političnimi.

Politika in zakonodaja glede splava, načrtovanja družine, zlorabe otrok in ločitev konec koncev pomeni državno urejanje družinskega življenja, vloga družine nasproti državi pa je določena s potrebami kapitala ter

patriarhalne in rasistične ideologije.

Metoda socialnega dela je bila predolgo kriva za "spolno slepoto". Od svojega začetka naprej je socialno delo poudarjalo individualizem in reaktivno namesto proaktivno intervencijo. Koncept nuklearne družine se morebiti "razkraja", vendar je ideologija tradicionalne družine močna kot nikoli prej in nikjer bolj očitna kot v zakonodaji blaginje. Nuklearna družina in ženska vloga v njej še vedno ostaja ključni koncept, ki je rdeča nit teorije socialnega dela, njegove prakse in politike. Feminizem je moteč, razumeti ga je še težje - osvetlil je veliko virov ženskih problemov, vendar pa mora opraviti še to nalogo, da proizvede zmagovito rešitev. Jasno pa je, da se mora socialno delo zdaj ukvarjati z dvojnostjo ženskega zatiranja, zatiranjem, ki izvira iz moči kapitalizma in zatiranjem, ki izvira iz moči moških.

Socialno delo/socialna politika - Nov načrt dela za devetdeseta leta

Potrebujemo novo vizijo nove družbe za nove čase. Ineti mora veljavo, primerljivo s spremembami, ki se dogajajo v družbi. Zastopati mora novo stopnjo naprednega družbenega razvoja. Naslednje desetletje bo podedovalo velikanske neenakosti med tistimi, ki imajo, in tistimi, ki nimajo.

Izhodišče za nov delovni načrt je način, kako je bila spodkopana tradicionalna vloga države blaginje. Spodkopala so jo tri ključna dogajanja.

Prvič, družbene in ekonomske spremembe so spodkopale družbene temelje države blaginje, ki je bila načrtovana za moško polno zaposlenost in žensko neplačano gospodinjsko in negovalno delo v nuklearni družini. Bila je slabo opremljena za ukvarjanje z rastjo nezaposlenosti in za spreminjanje vzorcev zakonskih skupnosti, za ločitve in vzgojo otrok. Te družbene in ekonomske spremembe so sprožile nove potrebe, za katere je bila država blaginje preslabo opremljena, da bi jim lahko zadostila. Na primer, ženske samohranilke so ena od najhitreje naraščajočih skupin, odvisnih od države blaginje.

Drugič, prehod v nove čase ni zgolj rojevanje novih potreb, je tudi ustvarjanje novih idej o tem, kaj naj bi bila blaginja in dobrobit. Povojna država blaginje se je razvijala okoli ugodnosti, ki so jih dodeljevali strokovnjaki, t.j. socialne delavke, relativno pasivnim upravičencem. Nove ideje blaginje, ki se oblikujejo najmočneje v okviru gibanja Zelenih, bolj

poudarjajo široko kvaliteto življenja, ki je onkraj "paketa", v katerem so zgolj ugodnosti. Večji poudarek je na pomembnosti izbire, kakovosti in nadzora. Medtem ko je povojna država blaginje temeljila na ideji relativno pasivnih upravičencev, se nove ideje blaginje osredotočajo na ljudi, ki s skupno in posamezno samopomočjo ustvarjajo svojo blaginjo.

Izhodišče za nove družbene načrte za devetdeseta leta ne more biti postopna reforma obstoječih institucij države blaginje. Treba je temeljito premisliti načela, po katerih bo sistem blaginje ustrezal novim časom. *V njegovem jedru bo nova delitev dela med državo in družbo, strokovnjaki in ljudmi, kolektivom in individuumom, potrebo in učinkovitostjo.*

Država mora še naprej igrati centralno vlogo tako, da posredno zagotavlja razpon uslug od socialnih ugodnosti do zdravja, stanovanja in otroškega varstva. Vendar so državne institucije zgolj mehanizmi za dodelitev blaginje. Blaginje ne smejo definirati.

Izhodišče bi moralo biti, da bi se neposredno ugotovile družbene potrebe v devetdesetih in se potem dogovorili, kako bi jih najlažje zadovoljili. Ko se je delovna sila segmentirala in tradicionalna država odmirala, so postajale družbene potrebe bolj kompleksne in raznolike. Socialne potrebe so začele še bolj pritiskati z vse večjo revščino in neenakostjo. Fleksibilnost v načinih distribucije blaginje mora biti primerljiva odločni strategiji za redistribucijo sredstev. Kljub temu, da mora centralna država igrati ključno vlogo v razvoju celotne strategije, je preslabo opremljena, da bi zagotovila širok razpon fleksibilnih služb. Pogodbeno vključevanje kooperativ, prostovoljnih organizacij in skupin samopomoči, ki naj bi zagotavljale otroško varstvo ali hišno upravo, bi moralo biti ključni del nove strategije. Cilj bi moral omogočiti, da se v družbi dogodijo take spremembe, ki bodo integralni del vsakdanjega življenja ljudi, ne pa posvečeni del državnih procedur. S tem pristopom bi morale službe postati bolj odprte in dostopne in lažje naj bi jih bilo nadzorovati. Ustvaril naj bi torej ljudsko podporo razširjenju storitev in uslug blaginje.

Nov načrt dela za blaginjo mora vključevati novo ravnotežje med kolektivno odgovornostjo in posamično izbiro. Kolektivno financiranje blaginje bo ostalo življenjsko pomembno, če naj življenjske usode ljudi ne bi bile prepuščene muham trga ali neenakostim vzgoje. Potrebna je univerzalna upravičenost do minimalnega dohodka, starostne pokojnine in otroškega varstva.

Strokovno svetovanje in izvedenstvo za ljudi, ki si te pomoči ne morejo

privoščiti na trgu, je ena od močnih strani države blaginje. Vendar pa je ena od glavnih kritik države blaginje, da strokovne prioritete prevladujejo nad idejami občanov, otrok in staršev. Moč *strokovnjakov* je bila eden izmed poglavitnih virov razočaranja. Življenjsko pomembno bo ustvarjanje novih odnosov med strokovnjaki države blaginje in ljudmi, katerim nudijo usluge. Izhodišče bi moralo biti opuščanje idej o občanu, ki jih je imela država blaginje po vojni, kot pasivni, relativno nemočni stranki, ki potrebuje pomoč. Nova strategija bi morala temeljiti na ideji, da so ljudje sposobni urejati svoje življenje in sodelovati pri definiranju in izvajanju uslug. Eden od najbolj izstopajočih primerov takega participativnega pristopa je način, kako so ženske, ki so se soočile z moškim nasiljem, ustvarile načela in prakso ženskih zatočišč, ki temeljijo na samopomoči in vzajemni podpori v zavezništvu s krajevno državo. Ta ustvarjalni pristopi k blaginji ima širše delovanje - pravno stroko in socialno delo namreč sili v to, da se bolj zavedata ženskih zahtev. Je oblika blaginje, ki prispeva k širšim družbenim spremembam. Drug primer je način, kako so se s krizo ob pojavi aidsa poleg zdravnikov in zdravstvenega varstva soočile skupine za vzajemno pomoč in podporo.

Ravno te participativne oblike blaginje proizvedejo najbolj potrošniško občutljive, učinkovite in priljubljene službe. Razvoj bolj odprtega sistema blaginje bo postavil diskusijo na nove temelje.

Medtem ko obstaja mnogo institucij, ki bi jih lahko omenila, bi rada svojo pozornost posvetila otroškemu varstvu (družini), ki je središče prakse socialnega dela. Ker so bili otroci v preteklosti povsem individualna odgovornost, socialna podpora ni sledila družbenim in ekonomskim spremembam - porastu števila zaposlenosti žensk, spremembam v oblikah zakona, ločitve in rojstva. Družbene dajatve temeljijo na pojmovanju, da naj ženske ne bi delale in naj bi torej doma skrbele za otroke, bolne in stare. V 90. letih bo pomanjkanje podpore otrokom eno izmed pomembnejših vprašanj. Država mora prevzeti strateško vlogo pri vzpostavljanju storitev in uslug otroškega varstva, ki bodo vključevale izobraževalne, čustvene in družbene potrebe vseh otrok, in zagotavljati, da bodo na voljo javna denarna sredstva. Širjenje dajatev otroškega varstva bo imelo odziv v vseh razredih delovnih žensk in bo oblikovalo novo koalicijo za širjenje blaginje. To bo največji napad na družinsko revščino - vendar, kar je najbolj bistveno, pomagalo bo ženskam, da se otresejo dvojnega bremena, dela doma in v službi, in prispevalo k družbeni in kulturni preobrazbi odnosov med

moškimi in ženskami.

Pot naprej - Delovni načrt za spremembe

Rada bi izkoristila to priložnost, da bi vam predstavila nekaj idej o prihodnji poti za socialne delavke. Če kot socialna delavka razmišljam o nepretrganem boju, da bi spremenili okoliščine najbolj prikrajšanih, naredita name globok vtis dve stvari. Prva je občutek obupa, ki ga mnoge socialne delavke izkusijo, ko se soočajo z vsakodnevnimi udarci revščine, bolečine in jeze, ki spremljajo revščino njihovih strank; druga je (kot posledica te bede in bolečine) potreba po nasprotovanju obstoječim delovnim načrtom blaginje.

Kot socialne delavke se zdaj soočamo z obdobjem velike negotovosti, ko se borimo, da bi spravile interese, ki so morda *nespravljivi*; in da bi proizvedle *rešitve* socialnih problemov, medtem ko se bo ekonomska kriza v zahodnem svetu še poglobljala. Res je tudi, da imajo znotraj stroke socialnega dela tradicionalne, radikalne in feministične socialne delavke različna stališča glede narave družbe, definicije socialnih problemov in narave naloge socialnega dela. To so nasprotujoče si ideologije, vrednote in stališča, ki si stojijo daleč narazen. Celo znotraj teh ideologij obstajajo resne razlike in delitve, npr. med nasprotniki tradicionalnega socialnega dela. Radikalni in feministični socialni delavci predlagajo drugačne strategije za intervencijo in akcijo. Ni verjetno, da bi med njimi prišlo do soglasja in skupne akcije. Pa kaj potem!

Možnosti za spremembo prihajajo znova, vendar se po navadi pokažejo v burnih časih, ko se srečujemo s krizo, ki nas *prisili* prepoznati in priznati, da obstajajo različni načini in različne opcije - in mislim, da se socialno delo sooča s tako krizo. Prvič: kot socialne delavke moramo odpreti svoje organizacijske strukture in dobro pretresti svoje odnose z drugimi strokami; in še posebej: preseči moramo napetost med odgovornostjo in strokovnostjo.

Naprej se lahko premaknemo samo tako, da dovolimo nadzor nad svojim delom in da vzpostavimo polno mero neposredne odgovornosti do naših strank in skupnosti, ki jim hočemo služiti. Usluge, ki jih hočemo zagotoviti, so morda potrebne, vendar morajo biti dostavljene v drugačnih razmerah politične in strokovne moči.

Socialne delavke in njihove stranke živijo v istem svetu, vendar ne govorijo istega jezika - delujejo z različnih pozicij moči. Vzpostaviti

moramo sistem blaginje, ki jemlje potrebe strank resno, in obliko socialnega dela, ki obravnava vprašanja razreda, spola, rase, prizadetosti na drugačen način in ne kot socialni problem. Moramo spoznati, da ima vsak posameznik enkratno življenjepis in niz potreb. V buržoaznem svetu preteklosti so predpostavljali, da socialna delavka najbolj ve, kaj je dobro za stranko, in interesi stranke so se ujemali z interesi družbe. Ta buržoazna ideologija sedaj prevladuje. V preteklosti so bili najbolj zanemarjani viri izkušnja in ideje naših strank. Nič več ni dovolj "pustiti stranki, naj govori", moramo ji dati resnično moč, da bodo njene besede kaj veljale in da bo lahko sodelovala v upravljanju ekspozitur socialnega dela. Stranke so usposobljeni in izobraženi posamezniki. Večina strank sistema blaginje, včasih pod fasado konformnosti, dobro razume, kako so jih izkoriščali. Če so nam v preteklosti stranke svoje razumevanje odkrile, smo socialne delavke pogosto to interpretirale kot projekcijo ali premestitev: *Zdaj moramo poslušati in poskusiti razumeti.*

Učinkovit dialog med ustanovami, socialnimi delavkami in ljudmi na terenu ni samo sredstvo za razvijanje ustreznih služb, ampak je potreben tudi zato, da postanejo demokratične. Samo potem bodo službe, ki so demokratično strukturirane, načrtovane in izvajane, odsevale definicijo potreb, ki jo bodo o svojih lastnih potrebah postavili ljudje sami, in se spreminjale v skladu z njo.

Od vseh vprašanj je morda najbolj težko odgovoriti prav na veliko vprašanje, kako bodo te spremembe odsevale v naši teoriji in praksi in katere organizacije bodo zagotovile najboljše pogoje za alternativen vzorec blaginje? Prvič, če naj bodo stranke vključene, mora socialno delo začeti z drugega teoretičnega temelja in se premakniti stran od tradicionalnega opiranja na delo s posameznikom, tako da bo mogoče ugotoviti tako strukturalni kot individualni značaj strankinega problema. Lahko bi začeli z bolj podprto analizo institucij, ki vladajo naši praksi, tj. država, družina, delo. Morali bi začeti s samo revščino v vseh svojih razvejanih oblikah in na način, ki bo začel napeljevati na specifične oblike akcije socialnega dela. Leta 1984 je Povezovalni odbor Mednarodne zveze socialnih delavk v EGS objavil poročilo "Revščina v bogastvu narodov", ki je bilo iz dveh razlogov označeno kot rprekretnica. Prvič: zavezal je strokovne socialne delavce v Evropski skupnosti k strukturalni definiciji revščine; in drugič, predložil je cel razpon znanj in tehnik, katerih cilj naj bi bil vključiti se v družbene akcije skupaj z našimi stankami. Pristop in strategije so poudarile potrebo po

aktivnem sodelovanju z revnimi ljudmi - neki delegat na seminarju je rekel: "Edini specialisti so prav naše stranke".

Drugič: osrednjega pomena je bolj obsežna, vsestranska in globoka analiza strukture in dinamike družinskega življenja; pojem družine moramo uporabljati bolj previdno, če ga sploh uporabljamo. Strokovne socialne delavke so v preteklosti sprejemale tradicionalni model družine, ki temelji na patriarhalni ideologiji, in veliko sedanje prakse izvira od tam. Ali ni čas za oporekanje patriarhalni ideologiji, in oporekanje neenakostim med moškimi, ženskami in otroci? Leta smo delali tako, da smo pozabljali na zatiranje žensk, zlorabo otrok, nasilje in žensko revščino. Ta boj je podobno kot antirasistična praksa težak, počasen in boleč.

Tretjič, če premaknemo poudarek s stranke in začnemo z idejo družbeno konstruiranih in definiranih problemov, lahko vidimo, da družbena struktura razvitih kapitalističnih družb potrebuje zapostavljene skupine - nikjer to ni bolj res kot na področju nezaposlenosti. S pomočjo socialnega dela ali brez njega se bodo nezaposleni morali prilagoditi revščini in z njo povezanimi življenjskimi stili. Nevarnost je, da ta prilagoditev privzame obliko apatičnega omalovaževanja in osiromašenega samospoštovanja. Eden izmed ciljev socialnega dela mora biti, da razbremeni ljudi, kjer koli je mogoče, te demoralizacije ter da ponudi oblike obrambe in zaščite proti temu, da ne bi lahko resno škodili "sebi" in drugim. Demoralizirani in onesposobljeni ljudje niso nič bolje opremljeni za ukvarjanje z zunanjim svetom kot za ukvarjanje z "notranjimi svetovi" svojih družin in prijateljev. Poznamo geslo "Osebnost je politično", ki se je rodilo v affluentnih časih - ampak v stagnantnih razmerah množične nezaposlenosti se mora geslo glasiti "Politično je osebno."

Vendar se sprememba ne zgodi avtomatično in nov participativen način dela ni lahkotna opcija. Ne bo zbrisala stigme, ki je pripeta k uporabi služb socialnega dela, lahko pa strankam da trdnejši občutek moči in kolektivnega potenciala, da spremenijo svojo situacijo.

Izhodišče mora biti razvoj novih spretnosti. To pomeni delati s skupinami in posamezniki bolj na podpome načine kot pa na direktivne. To pomeni pomagati socialno zapostavljenim ljudem, tako da dobijo alternativne definicije o naravi njihovih socialnih problemov in njihovih socialnih rešitev. Če vzamemo, da se problemi družbeno "konstruirajo" in definirajo in se vzdržujejo s pomočjo socialnih procesov, ki so onkraj posameznikovega nadzora, je očitno, da je v jedru problema pomanjkanje

moči. Ključ k praksi leži v "opolnomočanju" na treh ravneh, posameznika, družine in skupnosti. Pomembna funkcija socialnega dela je, da ugotovimo, kje so centri moči, kjer nastajajo definicije, ter da zagotovimo dostop do njih. Ob tej analizi ni verjetno, da bi bili tisti izseki skupnosti, ki imajo neposredno izkušnjo diskriminacije, ne glede na to, ali so etnične manjšine, ženske, ostareli ali invalidi, zadovoljni z dajatvami služb prav te družbe, ki je sploh odgovorna za njihovo diskriminacijo. Trdijo, da bodo problemi preseženi samo, če bodo črnci in etnične manjšine in druge zapostavljene skupine oblikovale svoje lastne organizacije in tako zagotovile usluge ter se lotile politične kampanje, da se v družbi nekaj spremeni. Na začetku teh delovnih načrtov za akcijo so enakost priložnosti, določene akcije, da bi se končal rasizem, seksizem in druge oblike diskriminacije. Te skupine zastopajo definicije svojih potreb in zahtev, ki so ji naredile same, in znotraj teh same sebe ne obravnavajo kot probleme. Vključujejo prakso samopomoči, ki uteleša vero ljudi, da lahko poskrbijo sami zase ter da niso pasivni prejemniki "blaginje". Vključujejo prakso občanske samouprave, v kateri se združujejo s socialnimi delavkami v skupnih procesih učenja. Gre bolj za sodelovalni proces kot za niz rigidnih postopkov. Stranke in socialne delavke skupaj delijo družbeno in osebno moč. Strukturne spremembe in vzorci skrbstva niso "odzgoraj navzdol", ampak evolucijski proces, ki deluje iz zavesti ljudi, špreminja strukture, odpira politični proces in usposablja ljudi za participacijo v upravljanju služb na krajevni ravni. Teorija spremembe od "spodaj navzgor" ni omejena, čeprav je to pomembno, na humaniziranje birokracij blaginje. Lahko se začne doma v družini, v krajevnih mrežah, v stroki in v skupnosti. Lahko jo uporabimo v otroških domovih, dnevni centrih in celotnem razponu ponudbe socialnih služb.

Zahtevala bo temeljno spremembo v odnosih med tistimi, ki lahko ponudijo spretnosti (socialno delavko), in ljudmi (strankami), s katerimi delajo.

Seveda bo to vplivalo na socialno delo in izobraževanje za socialno delo.

Končno, prišel je čas, da zastavimo nov delovni načrt. Lahko diskutiramo o naših programih in strokovni strategiji, ampak naši cilji in vrednote morajo biti široko sprejeti, eksplicitni in morajo obvladovati strokovni okvir naše prihodnje prakse in intervencij. Prihodnosti brez jasnosti naših principov ne more biti - moji so egalitarni, demokratični in feministični.

Vaša konferenca in diskusija sta posebno pomebni, ne samo znotraj

Jugoslavije, ampak tudi v mednarodnem kontekstu. Živimo v svetu tekmujočih ideologij - vi, ki ste, kjer ste, bolje od mene poznate konflikt med obema. Od leta 1945 naprej ste imeli politiko neuvrščenosti in ekonomsko in socialno politiko, ki temelji na tržnem socializmu. Za vse nas, ki se ukvarjamo z nalogo blaginje, so vprašanja enakosti, socialne pravičnosti in revščine zdaj postala najbolj nujna praktična politika. Mednarodno socialno delo ima zdaj enkratno priložnost, da se obrne k načelom družbe pravičnosti in enakosti. Imamo enkratno priložnost opogumiti ljudi, da pomagajo drug drugemu tako, da uveljavijo družbeno pravičnost v praksi.

Richard Titmus je bil tisti, ki je rekel: "Blaginja v praksi naj bi bila zgled, kaj lahko sočutna družba doseže, ko se filozofija socialne pravičnosti in javne odgovornosti prevede v sto in eno detajlno dejanje domisljive in tolerance."

DODATEK*

Pot naprej - sprejete ideje in jezik

Najbolj nujni in resni problemi, s katerimi se socialne delavke srečujejo, izvirajo iz neustrezne težke dediščine sprejetih idej, ki odsevajo v teorijah in naravi ter stvarnosti sodobne družbe. Korenine obeh, tradicionalnih in radikalnih sprejetih idej, so trdno vsidrane v buržoazni družbi. Morda moramo znova preveriti teorije, tako da se vprašamo, ali niso sprejete ideje in jezik socialnega dela vkoreninjeni v družbi, ki več ne obstaja. Buržoazna družba je temeljila na predpostavki, da je družbeno življenje urejeno in zvezano z nezlomljivimi zakoni čustev; da socialna neenakost odseva naravno pravičnost in da je jezik zgolj orodje komunikacije, ki ga lahko uporabljamo za proizvodnjo trdnih in definitivnih pomenov. V Združenem kraljestvu so trije poskušali pogledati relevantnost teorije diskurza kot podlage za razumevanje.

Rada bi uporabila dva primera, da bi prikazala, kako so ideje obeh vrst, tradicionalne in radikalne, zasidrane v zavesti buržoazne družbe. Zgled se nanaša na pogoje revnih in na to, v kakšnem odnosu je socialno delo do tega vprašanja. Tradicionalno socialno delo se opira na dediščino iz devetnajstega stoletja in še vedno gleda na revne kot na predmet rehabilitacij. Socialno

varstvo je usmerjeno na cilje vzdrževanja preživetja in spodbujanja revnih, da se povzpnejo nad svoje razmere tako, da stopijo na trg dela kot mezdni delavci. Radikalno socialno delo po drugi strani nadaljuje z vnašanjem revolucionarnega potenciala v revne. Progresivni marksisti pričakujejo dan, ko bodo revni nadzorovali proizvodna sredstva, se skupaj odločali o kolektivni blaginji in delitvi bogatstva. Vendar kaj je resnični položaj revnih v sodobni družbi?

Odkrito so obravnavani kot presežek delovnih potreb sodobne industrije. Službe, ki so jih imeli, zdaj opravljajo stroji ceneje in učinkoviteje. Mikročipsko avtomatizirani procesi bodo pospešili in povečali ta premik dela do leta 2000 in naprej. Nadalje: delavci, ki imajo zagotovljene službe, se ne identificirajo z revnimi. Ne kažejo znamenj, da bi se morebiti priključili 'rezervni armadi' za končni naskok proti kapitalu. Pravzaprav imajo navadni delavni ljudje najbolj cinične dvome o prosilcih za družbeno podporo. Revni niso primarno pomembni kot rezervna armada, ampak kot zadnji klin na lestvici trga potrošniških predmetov. Njihova podpora, ki jo prejema, je ničvredna, vendar zadostna, da vzdržujejo potrošniško prisilo pri življenju. Primer revnih v času modernizma ilustrira, kako pomanjkljive so ideje tradicionalnega in radikalnega socialnega dela, in zato ne morejo prestreči potrebe, ki jih ljudje občutijo.

Jezik je bogat v deskriptivnem besednjaku, vendar osiromašen v aktivnem besednjaku, in tega naj bi se socialne delavke in njihove stranke lotile, če naj bi popravile svoj položaj. Govoriti o rehabilitaciji ali revoluciji se zdi neustrezno glede na življenjske razmere, ki jih veliko število revnih izkusi. Sprejeti jezik, potrebe in želje, pravice in obveze so lahkokategorijsko blago, če ga primerjamo z dejanskimi okoliščinami sodobne družbe, kjer reveže čedalje bolj obravnavajo kot izobčensko skupino.

Primer revnih na noben način ne izčrpa razpona relevantnih ilustracij. Na primer: sprejete ideje in sprejete oblike intervencij so tudi povsem neustrezne v socialnem delu z rasnimi manjšinami. Socialnemu delu v Združenem kraljestvu se je posrečilo zgolj sporadično in neenakomerno ko-

---

*Ta dodatek je bil sicer integralni del predavanja, ki ga pa je avtorica izročila kasneje, kot ostalo besedilo. Da ne bi po svoje prenařjali teksta, smo se odločili, da temu odlomku damo status dodatka.

municiranje s potrebami in problemi črnih klientov; hkrati pa so črni ljudje imeli občutek, da so ideje socialnega dela oddaljene od njihovih interesov in problemov.

Tudi tukaj je zgodovinska dimenzija ključna za razumevanje razmer. Ideje in jezik tradicionalnega socialnega dela je formulirala buržoazna družba, kjer je bilo število črnega prebivalstva zanemarljivo. Suženjstvo in imperij sta prispevala k degradirani podobi črncev kot blaga ali divjakov. Ta rasističen stereotip so opevali v ljudski kulturi in v pesmi music hallov. Pritok črnih priseljencev v Britanijo po letu 1945 ni kdove kako zajezil plime rasizma. Bolj verjetno je, da bodo ostali brez dela ljudje azijskega in karibskega rodu, kot beli ljudje. Na splošno črni ljudje ne igrajo pomembne vloge v izvajanju socialnih uslug. Ocenjujejo, da v Združenem kraljestvu ni več kot 300 kvalificiranih črnih socialnih delavk in med šestindvajsetimi člani C.T.C.-a je leta 1986 sedela le ena črna oseba. Nevidnost črne stanke v tradicionalni socialni politiki in tradicionalnem socialnem delu se ravno tako odraža v radikalni teoriji.

V večini marksističnih pogledov na družbeno transformacijo so bile dileme glede organiziranja razredne akcije v mnogorasni družbi s številčnim črnim podrazredom komaj omenjene. Marksistična socialna delavka moderne družbe se sooča z istimi osnovnimi problemi kot njen tradicionalni nasprotni pol; sprejeti jezik in sprejete ideje so očitno nezmožne zagotoviti koristne in prepričljive rešitve problemov, s katerimi se srečujejo.

V nasprotju z marksizmom imajo feministične avtorice bolj realistično stališče do vprašanja rase. To v glavnem kaže na večjo občutljivost feminizma na raznolikost moči v sodobni družbi in še posebej na simbolično reprezentacijo izkoriščanja, prikrajšanja in zatiranja s pomočjo jezika. Kljub temu se feministkam ni postrečilo pobegniti pred problemi pluralizma in konflikta. Črne feministke so kot rasistične kritizirale poskuse belih feministk, da bi vzpostavile enotno teorijo zatiranja žensk.

Zgodovinsko gledano je imel na socialno delo globok vpliv humanizem, tj. filozofija, da je človek sestavljen iz splošno naravnih sposobnosti, potreb in hotenj, ki jih je treba razviti pod treznim, racionalnim vodstvom. Sprejete ideje in jezik socialnega dela v tradicionalnih in radikalnih različicah izdatno uporabljajo humanistične pojme. Jezik je nenehno podložen z referencami o 'pripadnosti', skupnih potrebah, obveznostih, pozitivnih in negativnih občutkih, nujni akciji. Še več, socialno delavko postavlja v središče socialnega problema in zahteva od nje/njega, da deluje. To je posebno dobro

V jedru diskusije je moč

vidno v tradicionalnem socialnem delu, tj. Pincus in Minahan karakterizirata socialne delavke kot nosilce sprememb z vero v racionalni pristop k reševanju problemov. Radikalno in feministično socialno delo tudi opisuje socialno delavko kot katalistko, ki povzdigne strankino potlačeno zavest in začne akcijo. Vendar iz tega avtomatično ne sledi, da je tak pristop upravičen. Socialne delavke oblikujejo svoje teorije in politiko okoli problema človeškosti, dilema pa je, da zahteve strank niso standardizirane, ampak enkratne in konkretne. Večina ljudi v naši družbi se definira bolj po tem, kako se razlikujejo od ostalih, kot po tem, kako so si podobni. Življenje zaznavajo kot fragmentarno, nekontinuirano, nestabilno in podvrženo nasilnim spremembam, tj. trg propade, gotovine je malo in zgubijo delo. Zdi se, da jih nasilje kriminala, jedrsko orožje, stavke, terorizem, rak in problemi okolja, obkrožajo v nedojemljivi verigi brezosebnih groženj, ki jih ni mogoče nadzorovati. Ko se pokaže, da je vsakdanje življenje tolikih ljudi očitno negotovo in tvegano, je jezik "skupnih potreb" in kolektivnih odgovorov kaj verjetno slišati oddaljen. Vendar pa je prav ta rez med jezikom in pomenom, reprezentacijo in akcijo v osrčju kulturne krize sodobnega socialnega dela.

Središčnega pomena za naš razgovor je, da se takoj obrnemo na spreminjajočo se naravo družbe, v kateri poteka sodobno socialno delo. Ponovno moramo preveriti, kakšni so v sodobni družbi odnosi v socialnem delu. To naj bi bil integralni del našega delovnega načrta.

DODATEK 2**Okvir za občansko vključevanje**

Po Seebohmovem poročilu leta 1968, ki je poudarilo pomembnost decentraliziranega in multidisciplinarnega pristopa k socialnim službam, so v oddelkih za socialno delo bolj poudarjali teritorialno zasnovane delovne teame. Zadnjih nekaj let smo lahko opazovali velikanski premik od centralistične politike. Ideja, da bi zakonodajni paternalizem deloval, je bila diskreditirana tolikokrat, da je neverjetno, da še kdor koli v parlamentu sploh verjame v to.

Ce je Seebohm dal zeleno luč skupnostnemu razvoju, pa so ga sprejele odprtega srca le redke socialne službe. Leta 1982 je Barclayev odbor

priporočal 'skupnostni pristop', in ko je to storil, je priznal, da ni storil dosti več, kot da je ponovil priporočilo Seebohmovega odbora, ki je priporočal, da je treba omogočiti ljudem, da razvijejo svoje lastne načrte, politiko in usluge. To je velik podvig. Vsebuje povsem različen pristop k socialnim službam.

Glede na razpravo, ki se je razvila v Jugoslaviji, bi rada ugotovila, kaj implicira demokratično participativni model za izobraževanje in usposabljanje. Denimo, da se je javna ustanova odločila, da bo začela s politiko vključevanja javnosti. Kako bi lahko v praksi ocenili, ali smo dosegli učinkovite rezultate? Morda lahko pogledamo možen okvir za občansko participacijo.

Izhodišče mora biti razvoj novih spretnosti. To pomeni delovanje s skupinami kot tudi s posamezniki bolj na podporne kot na direktivne načine. Vključuje tudi učenje, kako bolj sodelovati, ne pa (v nasprotju s paternalističnimi modeli) hierarhično delati.

V odnosu med tistimi, ki lahko ponudijo spretnosti, in ljudmi, s katerimi delajo, mora priti do temeljne spremembe. Učinkovit dialog med ustanovo, socialnimi delavkami in ljudmi na terenu ni samo sredstvo za razvijanje ustreznih služb, ampak je tudi potreben, da postanejo demokratične. Le tedaj bodo službe, ki so demokratično strukturirane, načrtovane in izvajane, odsevale definicijo potreb, ki jo bodo o svojih potrebah postavili ljudje sami in se spreminjale v skladu z njo. Po diskusiji o teh splošnih vodilih poglejmo na to praktično. Predlagam te teme - seznam ni dokončen, je le podlaga za diskusijo.

- (a) vključevanje ljudi od samega začetka;
- (b) prevzemanje obveznosti - ustanove morajo biti pripravljene, da delujejo glede na rezultat vključevanja javnosti;
- (c) skromna pričakovanja - poziv k skromnim začetkom;
- (d) skupno razvijanje spretnosti in učenje;
- (e) implikacije sredstev - ustanove bodo morale zagotoviti prostor in čas za nove pristope, kot tudi denarne fonde in druga sredstva za ukvarjanje z novim delom in za vzdrževanje starega;
- (f) pravice in jamstva - enakopravnost v participaciji in uslugah;
- (g) samopomoč in samoupravljanje - to dvoje mora biti skupaj;
- (h) participacija in moč - ali lahko presežemo neenakosti in dosežemo partnerstvo med občani in službami.

V jedru diskusije je moč

Vendar pa mora biti razprava o blaginji, še zlasti o osebnih socialnih službah, šele vključena v politično razmišljanje in v teorije moči.

Ko bomo razumeli vprašanja moči, bomo tudi spoznali, kakšni so naši potenciali za spreminjanje: to nam bo tudi pomagalo razumeti in spraševati se po omejitvah, s katerimi se soočamo.

Prevedel: Vito Flaker

Danes se ne moremo (II) upoštevati izkustvo na kraju samem. Vendar je pomembno ugotoviti, da se svet združevanja in povezovanja v nove izkušnje, enaki svobodi in razvoju, ne ustavljata v katerikoli točki. Vendar je značilen individualizem in kot pravijo zatekal v intimnost družinske celice.

3. Ker po zaključku (II) se moramo omejiti na to, da navedemo nekaj stavkov, o kilitnih vidikih, ki so pomembni za razumevanje moči in socialne delave. To so: (I) socialna delava je delo, ki se odlikuje s svojimi značilnostmi, (II) socialna delava je delo, ki se odlikuje s svojimi značilnostmi, (III) socialna delava je delo, ki se odlikuje s svojimi značilnostmi.

Dr. Doreen Gibson je socialna delavka in profesorica na Teeside Politehnični visoki šoli, Oddelek za administrativni in socialni študij, Middlesbrough, Velika Britanija.

SOCIALNO DELO IN UPRAVLJANJE V INOVATIVNIH DEJAVNOSTIH *

Kako naj se socialni delavci usposobijo za management¹ in kakšna temeljna stališča naj imajo ustvarjalni delavci na socialnem področju?

Manuel Luis Lopez

Za Belgijo je danes značilna množica novih organizacij, ki se pojavljajo v mrežah skupnostnega življenja. Hkrati na socialnem področju nastajajo številne nove oblike delovanja kot odgovor na spremembe v družbi. Tem oblikam dela in organizacijam bomo namenili našo pozornost. Če se ne omejijo na pasivno "pomoč pri obravnavi" za nadrejene organe, so po našem mnenju sposobne poživiti asociativno življenje, ki je pogoj za približevanje participativni, ne le delegatski demokraciji.

Nove iniciative bomo najprej postavili v splošni okvir asociativnega gibanja (I). Po obširnem in globalnem pregledu bomo usmerili pozornost na upravljalško vlogo (imenovano tudi "managerska"), ki jo danes pričakujemo od socialnih delavcev. Zakaj je potrebno, da se le-ti začnejo ukvarjati z managementom in kakšen izobraževalni program naj jih za to usposobi (II)? Končno se bomo vprašali, kako je mogoče - ne glede na zunanje okoliščine, ki lahko olajšajo ali zavrejo inovacije - socialne delavce spodbujati k inovacijam. Ali bi bilo to mogoče doseči tako, da bi proučili temeljna stališča, ki so značilna za plodne in inventivne ljudi? Morda bi lahko na ta način pri socialnih delavcih spodbudili domišljijo, da bi se lahko uveljavili kot strokovnjaki, nosilci razvojnih projektov (III).

Obstaja drug svet, vendar je v tem.

Il y a un autre monde, mais il est dans celui-ci.

Paul Eluard

1. Inovativnost in asociativno življenje

1. Že drugje smo poskusili pojasniti, da nas v Belgiji in v drugih deželah EGS na socialnem področju najbolj preseneča naglo širjenje tradicionalne funkcije socialnih služb in dejavnosti. Zdi se nam, da smo priče pospešenemu odpiranju socialnega sektorja. Ali ni "partnerstvo" v obliki sodelovanja in usklajevanja, ki se je razvilo med različnimi sektorji, javnimi in privatnimi, v okviru asociativnega življenja ali gibanja, eden od izrazov tega odpiranja?

Dejansko že od začetka krize opazamo številne nove načine dopolnjevanja in izražanja socialnega. V to sfero so poleg tradicionalnih delavcev na socialnem področju (socialni delavci, vzgojitelji, animatorji) prodrli drugi poklici, ki so vnesli pravo eksplozijo domišljije; pomislimo npr. na mlade arhitekto, ki se zanimajo za oživljanje mest ali za boljše razmerje med prebivanjem in prebivalci; na inženirje, ki so pripravljene v teh časih krize v industriji prevzemati socialne odgovornosti; na zdravstvene delavce, ki so začeli skrbeti za določen del prebivalstva; na profesorje telesne vzgoje, ki organizirajo različne vrste taborov in usposabljanja in pri tem pogosto združujejo prosti čas in razno obnavljanje znanja; na politična in socialna gibanja, ki se ne trudijo le dojeti in izraziti težnje prebivalstva, ampak nastopajo kot pravi voditelji njegovih prizadevanj; na iniciativne skupine, ki hočejo razviti turizem v določeni regiji in pri tem prevzemajo pomembne animatorske naloge; na združenja prostovoljcev, ki mnogim nudijo možnost udeležbe v življenju skupnosti in prevzemanja odgovornosti itd.

2. Kriza ima gotovo negativne posledice, vendar nas tudi prisili in to je njen pozitiven vidik (čeprav ga dojemamo šele v manjši meri), da se domislamo doslej neznanih načinov izražanja povezanosti med ljudmi. Ali to pomeni, da razcvet ustvarjalnosti obljublja nastanek modelov, ki bodo na socialnem področju sčasoma ustvarili nove sposobne organizatorje strokovnih ukrepov?

Danes še ne moremo vedeti, kateri profesionalni modeli bodo sposobni upoštevati izkustvo na kraju samem. Vendar je pomembno ugotoviti, da se svet združevanja in povezovanja, v okviru katerega nastajajo nove izkušnje, nesluteno razvija. To je toliko bolj presenetljivo, ker evolucija poteka v svetu, za katerega je značilen individualizem in ki naj bi se - kot pravijo - zatekal v intimnost družinske celice.

3. Ker po zakonu de facto povezovanj ni obvezno prijavljati, se moramo omejiti na to, da navedemo nekaj števil o "neprireditnih združenjih" (NZ).² To seveda pomeni, da je pojav združevanja podcenjen. Kajti številke, ki se nanašajo na NZ - kakor so značilne - lahko samo ilustrirajo "združevalni (asociacijski) boom". Tako se je v Belgiji število NZ v prvih enajstih letih krize (od 31. 12. 1973 do 31. 12. 1984) dvignilo s 30.425 na 52.565, kar pomeni porast 73%. V 12 letih (od 1973 do 1986) je bil porast 98% in v 14 letih (od 1973 do 1987) kar 108% (63.217 NZ, zabeleženih 31. decembra 1987).

Dve najnovejši študiji omogočata boljše razumevanje tega, kar pokriva "netržni sektor",³ in njegovega pomena v belgijskem gospodarstvu. Prva prihaja s strani Nacionalnega sveta za delo. Druga je propektivna študija Kredietbanke, ki je najmočnejša banka v flamskem delu države. Po teh študijah je bilo leta 1986 skoraj 30% zaposlitev v nepridobitnem⁴ sektorju, medtem ko jih je bilo leta 1973 le 20%. Tako se v številkah izraža pomen tega novega pojava na socialnem področju.

4. Očitno je moral tak porast združevanja sprožiti nastanek vrste publikacij, bodisi tehničnih, splošno informativnih, evalvacijskih ali kritično analitičnih. Opozorjamo tudi na zanimivi Popis (Repertoire), ki na sociografski način predstavlja številne dosežke, razvrščene po sektorjih. Istočasno je vlada valonske regije (Executif de la Region Wallone) ustanovila sekretariat za socialno gospodarstvo (Secretariat de l'économie Sociale). Ustanovitev sekretariata, vključenega v cilje "politike socialnega gospodarstva v Valoniji", je bila jasno utemeljena: "Podjetja socialnega gospodarstva se odzivajo na obstoječe potrebe". Spopadajo se z različnimi družbenimi problemi, ki se jih kot takih ne lotevajo nobena druga podjetja. Zaposlujejo določeno število oseb, ki se jih prepogosto ocenjuje kot 'manj učinkovite, sposobne ali zmožne', ker so preživele posebne težave (nezaposlenost, invalidnost, kronična bolezen itd.); prizadevajo si za povezan razvoj skupine ljudi, kraja ali pokrajine, izdelka; uvajajo nove načine delovanja skupnosti, tako da razvijajo večjo povezanost vseh dejavnikov razvoja pri upravljanju in vodenju podjetja."

Nameni teh združenj so najrazličnejši: znanost, umetnost, književnost, filozofija, religija, razvedrilo, vzgoja, izobraževanje, popularizacija (vulgarisation), socialna pomoč (oeuvres sociales), šport, telesna vzgoja, turizem, varstvo kulturnih spomenikov in naravne dediščine, politika, patriotizem itd. Vsi ti tipi združenj, razen - znamenje časa - organizacij z domoljubnimi cilji, se množijo. Od leta 1984 dalje najbolj narašča število združenj, ki imajo socialne cilje.

Razvoj združevanja je tako pomemben, da so organizacije s tega področja danes predmet številnih seminarjev, kolokvijev in kongresov. Enega teh seminarjev je organizirala univerza v Liègeu leta 1985. Značilen je njegov naslov: "NZ, kritična evalvacija uspeha".

5. Tak uspeh je moral spodbuditi pozornost bank. Priloga, ki jo je časopis Le Monde 29. januarja 1988 posvetil združenjem, navaja: "Odnosi med združenji in bančnimi ustanovami, ki so bili dolgo težavni, če so sploh

obstajali, se množijo. Kdo bi si bil mogel zamišljati ljubimkanje med bankami in združenji? Še včeraj so banke zaničevale združenja, katerih računi so se jim zdeli iluzorni. Združenja pa so bila nezaupljiva do bankirjev, tako kot so bila dolgo nezaupljiva do vsega, kar je bilo povezano z denarjem, vendar je v zadnjih petih letih prišlo do pomembnega zblizovanja. Vsaka banka danes meni, da je stvar ugleda, da ima svojega specialista za to področje in da nudi usluge, prilagojene združenjem. Združevalno gibanje pa se vedno več ukvarja z vprašanji svojega upravljanja in išče različne vire financiranja. (...)” Ker je država zmanjšala svoje finančne obveznosti do združenj, je nastalo ugodno ozračje za ‘poroko iz razuma’ med sicer tako različnima partnerjema.

Belgijske banke gredo po isti poti kot francoske, pri čemer predhodno preverjajo težo in pomen netržnega sektorja v gospodarstvu. Tako v že omenjeni študiji Kredietbanke avtor analize poroča, da bodo potrebe po uslugah blaginje naraščale zaradi določenih sprememb v sestavi prebivalstva. Avtor verjetno misli na take dejavnike, kot so pospešeno staranje prebivalstva, pomembno znižanje deleža porok, strmo naraščanje deleža razvez, porazno veliko število oseb, ki, izključene iz sveta dela, veljajo za “družbeno nekoristne.”⁵

Vplivna skupina pri La générale de banque je izdala publikacijo, ki “se obrača na vsa nepoklicna združenja, dejanska združenja⁶ in nepridobitna združenja”, in jim ponuja vrsto nasvetov pravne, davčne in računovodske narave. V bančnih krogih drugih evropskih držav naletimo na podobna prizadevanja.

6. V okviru združevalnih gibanj predstavljajo prostovoljne in poklicne aktivnosti dva enako tvorna elementa družbenega življenja. Včasih so ta dva tipa intervencij hoteli ločevati, toda ugotavljamo, da se prostovoljne pobude pogosto izkažejo kot spodbude za nastanek delovnih mest za profesionalce. Poleg tega bi zunaj prostovoljnega dela, ki je naravni izraz baze, profesionalci lahko ostali brez povezav, ki jih vežejo na resnične izzive socialnega življenja. Nasprotno pa bi morali prostovoljci brez profesionalcev prevzemanj tveganje ciljev, ki se neprestano odmikajo, katerih struktura se spreminja in je nekonzistentna, in katerih metode so negotove.

Zato profesionalci pogosto prevzamejo štafetno palico prostovoljcev ali delajo skupaj z njimi. In končno, kdo bi v utrjevanju inovacij in razvoja sploh lahko z gotovostjo določil, kakšen delež pripada enim in drugim?

Takšno soodvisnost je bilo opaziti zadnja leta v Belgiji pri določenem

številu projektov. Tak je bil primer vrste specialnih služb pomoči po telefonu. Nastale so, da bi pomagale osamljenim ali obupanim osebam, potrjim ali tistim, ki so samo željni človeških stikov. Večina teh služb je izšla iz hkratnega ali zaporednega sodelovanja med prostovoljci in profesionalci, npr.: Tele-sprejem, Tele-evangelij, Tele-starši, SOS-samota, SOS-mladina, Center za preprečevanje samomorov itd. Na enak način so bili ustanovljeni informacijski centri za različne probleme: Za probleme žensk ("Info-ženske"), za probleme družine ("Info-družina"), za mladino, za pravna vprašanja, za narkomanijo, za informacije o domovih, za gluhe, za pare, za informiranje ob rojstvu, o zdravju in boleznih, o posvojitvah, o dojenju, o stanovanjih, o homoseksualnosti, o psihiatričnih vprašanjih, za starejše, za vdove, itd. Včasih take službe privedejo do organizacije prostorov za sestajanje, kot so Babelkot, Le Baratin ("Širokoustnež"), Ženska kavarna itd.

Enak "mešani" izvor imajo projekti, kot so Služba pomoči umirajočim, Služba za razvedrilo hospitaliziranih otrok v pediatriji, Borza oblacil in igrač, Varstvo prehodov (čez cesto), Šola domačih nalog, Projekt mostov med generacijami: sposobnost in modrost starejših v službi dinamizma mladih, Starši mestne četrti za sprejem otrok po šoli do vrnitve njihovih staršev, animacija v domovih upokoјencev med popoldansko rekreacijo itd.

II. Inovativne dejavnosti iščejo managerje

1. Eksplozija združevanja je vse presenetila. Najprej nihče ni pričakoval, da bo kriza povzročila nastanek tolikernih novih dejavnosti. Potem smo ugotovili, da so te dejavnosti nastale zaradi mobilizacije v bazi, kjer so se dejavnosti prostovoljcev in profesionalcev prepletle in tesno povezale. Michel Hansenne, ki je bil tedaj belgijski minister za zaposlovanje in delo, je to jasno izrazil: "Morda je to eno od protislovij družbe, v kateri živimo: v izredno velikem številu primerov je prav kriza omogočila iskanje socialnih inovacij v naši družbi. Če objektivno pogledamo, za koliko novih socialnih potreb je v zadnjih desetih letih poskrbela javna oblast (država), lahko skoraj z gotovostjo rečemo, da za nobeno. Ogromne večine novih projektov niso izvedle strukture, ki bi to morale storiti, ampak lokalne oblasti, nepridobitna združenja, lokalna pobuda, ki je tem iniciativam pomagala z 'časasnimi specialnimi kadri' ali 'tretjim krogom dela'. To je nov položaj."

2. Razen tega so bili do krize vodilni delavci različnih organizacij socialnega dela uslužbenci, zdravniki, sociologi, psihologi, duhovniki, ljudje

"dobre volje"... Toda ob tako naglem naraščanju združevanja so se morali socialni delavci hote ali nehoti, sami improvizirano preleviti v upravnike ali vodje. Rekli smo "improvizirano", kajti nihče jih ni pripravil na te vloge. Saj niti ne sodijo v njihov poklicni delokrog. Vendar jim je bil management neobhoden, da so lahko delali na tem področju, naj so vodili službe, ki so jih sami organizirali, ali pa so se odzvali zahtevam in potrebam drugih organizatorjev. Na ta način so morali socialni delavci - dotlej usmerjeni k odnosnim vidikom - hitro osvojiti socialno-ekonomska znanja, računovodstvo, pravna znanja in znanje s področja javne uprave, upravljalške informatike, stikov z javnostjo in celo marketinga. Hkrati so šole za socialno delo hitro prilagajale svoje programe novim razmeram v skupnosti.

Ves ta sektor je torej treba upravljati. Pripomniti moramo, da se je s "transferom pričakovanj", na kar v začetku ni nihče pomislil, potreba po upravljanju razširila tudi na druge tipe služb, ne samo na čisto inovativne. Tako je npr. ministrstvo za socialne zadeve in zdravstvo Francoske skupnosti v Belgiji leta 1989 v okviru svojih kadrovskih pristojnosti izdalo dokument, v katerem navaja sposobnosti, ki jih mora imeti animator kulturnega doma ali kulturne dejavnosti. Od sedmih zahtevanih sposobnosti in znanj, so samo tri taka, ki se običajno pripisujejo socialnim delavcem, štiri pa imajo bolj značaj upravljanja.

Za Francijo veljajo analogne ugotovitve, kar zadeva porast asociativnosti v zvezi z novo vlogo managementa v delokrogu socialnih delavcev. Tako je časopis *Le Monde* v svoji ekonomski in socialni bilanci za leto 1988 naslovil enega od svojih člankov: "Socialni delavci se preusmerjajo k upravljanju."

3. Po našem mnenju je socialni management danes nujen iz več razlogov:

- Najprej zato, ker poteka socialna pomoč najpogosteje preko organizacij. Ali bodo socialni delavci lahko dokazali svojo sposobnost in učinkovitost, je odvisno od tega, kakšno je upravljanje v organizacijah.
- Javne oblasti vedno bolj nadzirajo skrbno uporabo sredstev, ki jih dodeli skupnost.
- Razumevanje managementa in izobrazba s tega področja omogočata socialnim delavcem, da se lažje vključujejo v podjetja. V podjetjih bodo lahko prispevali k razumevanju upravljanja človeških virov.
- Opažamo že zahteve po socialni službi, prilagojeni "Evropi brez

notranjih meja" po letu 1992. "Enotni akt" (l'Acte Unique), ki je začel veljati 1.7.1987, nalaga državam Evropske skupnosti, da hkrati z uvedbo velikega trga 1992 okrepijo tudi socialno kohezijo. Vendar je kolokvij, ki ga je na poziv Evropske komisije septembra 1985 izvedla Transeuropean Policy Studies Association, prikazal nasprotje med pomenom socialnega varstva kot elementa evropske koncepcije življenja v družbi na eni strani in šibkostjo strukture politike socialnega varstva na drugi strani.

Pozneje je, kot vemo, marca 1989, evropski parlament jasno potrdil svojo voljo (238 glasov proti 34 in 9 vzdržanih), naj se hkrati razvijata socialna in ekonomska Evropa. Julija 1989 je parlament to podkrepil, ko je natančno določil, da "je treba dati socialnim vidikom enak pomen kot ekonomskim". To lahko grobo prevedemo takole: ekonomskega napredka ni brez socialnega. Izhajajoč s tega stališča se moramo vprašati: ali so socialni delavci usposobljeni za povezovalno vlogo, to je vlogo posrednikov, ki omogočajo izmenjavo informacij med odločujočimi in uporabniki javnih uslug? Če ne bodo mogli ustrezno prevzeti take vloge, tvegamo, da bo to privedlo do Evrope dveh hitrosti: na eni strani Evrope privilegiranih, informiranih in bogatih, ki jim bo omogočeno, da bodo uporabljali povečano ponudbo uslug, in na drugi strani Evrope, v kateri bo množica intelektualno in ekonomsko najbolj prikrajšanih, za katere se bo zdelo, da so kot "rizične" stranke izključeni iz skupnosti.

Konkretno to pomeni, da bi morali biti socialni delavci sposobni informirati ljudi, in med njimi predvsem najsibkejše, najbolj ranljive in ogrožene, o takih vprašanjih, kot so varstvo potrošnikov, varčevanje manjših vsot - v povezavi s finančnimi organizacijami, pravice in obveznosti državljanov v odnosih z različnimi oblastmi, varstvo otrok in mladoletnikov, delovne in življenjske razmere, svoboda gibanja, zaposlovanje in nagrajevanje (plače), socialno varstvo, poklicno izobraževanje ipd. Usposobljenost socialnih delavcev za prevzemanje te vloge se nam zdi toliko pomembnejša in nujnejša, ker se bo po besedah predsednika Evropske skupnosti v relativno bližnji prihodnosti 80% ekonomskih in socialnih odločitev sprejemalo na evropski in ne več na nacionalni ravni.

V tem novem svetu, ki se s težavo oblikuje, se torej razločno čuti potreba po socialnih delavcih, ki bodo animatorji in upravitelji učinkovitih socialnih organizacij, vendar bodo hkrati tudi sposobni spreminjati prakso partnerstva v *zavest o skupnosti*, to se pravi, da bodo jutri spremenili v običajno vsakdanjost pomembne dosežke, ki so danes naključni sad sodelovanja med

različnimi dejavniki skupnosti. Priznajmo, da se v sedanjem obdobju taki profesionalci lahko usposobijo samo "na delovnem mestu" z določenim improviziranjem. *Včasih se zgodi, da jim uspe.*

4. Glede na to se vprašajmo, kakšen naj bi bil študijski program usposabljanja socialnih delavcev za management.

Menimo, da se management v socialni nanaša na pet naslednjih velikih funkcij: upravljati in animirati; predvidevati, inovirati in se prilagajati; varčno uporabljati vire in razvijati kvaliteto; organizirati komunikacije ter biti odgovoren na področju globalnega socialnega razvoja. Te funkcije in celotno vsebino programa, ki jih natančneje opredeljuje, lahko razdelimo na štiri poglavja, ki bodo nedvomno največ povedala socialnim delavcem:

a) Prvo poglavje bi bilo lahko osredotočeno na *vedeti*, se pravi poznati teoretične modele eksplikacije in interpretacije, razumevanja in razlaganja socialne realnosti. Tu bomo našli teme, kot so:

- socialna politika, socialno načrtovanje in socialno programiranje: poglobljena vprašanja;
- socialna ekonomija: mreže in prostori asociativnega življenja (3. in 4. življenjsko obdobje, NZ, zadruga, prostovoljno delo, partnerstvo, EGS: perspektive 1992);
- psihosociologija dela in organizacij: analiza funkcioniranja institucij, vloge in strategija v medčloveških odnosih, moč, dominacija in nadzorovanje; odpor do sprememb, socialni delavec kot posrednik;
- NZ in zadruga: pravni status in pravila upravljanja;
- medsebojna povezanost socialnega prava oseb (*droit de personnes*): poglobljena vprašanja;
- vprašanja delovnega prava in socialne varnosti v Belgiji in Evropi.

b) Drugo poglavje bi bilo lahko usmerjeno k *znati narediti*, se pravi k metodam in tehnikam, ki osvetljujejo premišljene korake in uporabljene postopke z namenom intervenirati na področju socialnega managementa. Tu bi lahko razlikovali področje človeških virov (psihosociološka vprašanja, vodenje in upravljanje projektov, animacija in evalvacija) od ravnanja s podatki. V tem poglavju bi se lotili snovi, kot je:

Razvijanje človeških potencialov; smoter: preoblikovati prakso partnerstva v zavest o skupnosti:

- metode in tehnike dela v organizacijah: medosebno komuniciranje, vodenje sestankov, učinkovitost skupinskega dela, vprašanja koordinacije in avtoritete, pogajanja in reševanje sporov, evalvacija skupinskega dela v

instituciji;

- upravljanje socialnih projektov: definicija, smoter, utemeljitev, dinamika, obseg, upravičenost;
- animacija socialnih projektov: psihosocialne in socialno-kulturne dimenzije animacije;
- metode evalvacije in revizije socialnih projektov;
- stiki z javnostjo in marketing v socialno-kulturnem sektorju: odnosi s političnimi krogi, administracijo, javnostjo in mediji;
- vodenje osebja in prostovoljcev: izbira in uvajanje, modeli nagrajevanja, razvrščanja in ocenjevanja; razporejanje: preverjanje in napredovanje, premeščanje in fluktuacija, predvidevanje.

Metode ravnanja s podatki:

- splošni uvod v mikroinformatiko: poglobitev modularnega sistema OPPN (pomen uravnotežene interakcije med osebami, programi, podatki in napravami);
- poglobitev obravnavanja tekstov in ravanja z listinami: uporaba standardnih postopkov;
- uvod v jezike 5. generacije in umetno inteligenco: uporaba standardnih postopkov;
- statistična analiza s pomočjo ordinatorja: uporaba standardnih postopkov;
- uvod v računovodstvo in načrtovanje proračuna z računovodskim programom, prilagojenim NZ ter majhnim in srednjim socialnim organizacijam.

Seminar za artikulacijo in operacionalizacijo pridobljenega znanja.

c) Tretje poglavje bi obravnavalo *znati biti*. Zastavilo bi probleme znanosti, aksiologije, etike, osebnega vedenja v konfrontaciji s poklicnim ravnanjem. Ker gre za izobraževanje bodočih socialnih managerjev, bi bilo nujno, da le-ti ne izrazijo izrecno samo svojih smotrov ali svojih odločitev, ampak tudi celoto svojih vrednot in pogledov na svet - filozofskega, moralnega in čustvenega; vrednote prepričanja, ki so pogosto odločilne v trenutku akcije in kljub temu slabo poznane ali malo razvidne. Tu bi obravnavali snov kot je:

- za pomiritev med družbenim življenjem in tehniko;
- ideologija in prikrite dimenzije družbenega življenja;
- inovativnost in deontološki problemi;
- epistemološki razmislek: pojasnitev uporabe humanističnih ved;

- osebno prepričanje in poklicno ravnanje.

d) Končno bi morali, v skladu z bogato tradicijo izobraževanja za socialno delo, četrto poglavje prihraniti za *znati ukrepati*. Vsak študent bi moral na koncu posebnega staža, ki bi ga opravil v zvezi s posebno nalogo in ob pomoči supervizijske skupine, napisati in zagovarjati študijo, v kateri bi lahko pokazal, kako mu je uspelo združiti različne vidike opisanega izobraževanja za socialni management. Smoter eseja bi bil prikazati lastno uporabo teoretičnih znanj v dejanskih razmerah ob določeni intervenciji na terenu.

III. Temeljna stališča inovatorjev

Potem ko smo razmislili o socialnem managementu, se vprašajmo, kakšna so - ne glede na politične, pravne, kulturne ali materialne okoliščine - temeljna stališča, ki jih na splošno najdemo pri inovatorjih. Če verjamemo, da "se socialnega dela naučimo" in da vajeništvo lahko spodbuja socialne delavce k inovacijam, je to zelo pomembno vprašanje.

Očitno ne gre za to, da bi izdelali nekakšen vademecum ali navodilo za uporabo oziroma priročnik za popolnega izumitelja. Čisto preprosto predlagamo, da si ogledamo različne lastnosti, ki se nam v Belgiji in drugih deželah zdijo bolj ali manj trajne in splošne značilnosti mišljenja in ravnanja inventivnih socialnih delavcev. S tega vidika bi morda lahko navedli naslednje:

- Inventivni ljudje se radi prepustijo svoji domišljiji; prisluhnejo ji, ker jim lahko veliko pove; veliko, vendar ne vsega, kajti izvedbe kakega projekta ne dolgujemo le "nori domisljici": ustvarjalnost je hči domišljije in natančnega računa. Če se odkritje rodi v nezavednem, pa njegova konkretizacija zahteva popolno prisotnost duha.

- Profesionalci na področju odkritij ne rečejo: "To je nemogoče", ampak: "Kako bi to bilo mogoče?" Ne rečejo na primer, da je absurdno odpreti Muzej prihodnosti, ampak ga bodo začeli organizirati, na primer kot potujočo razstavo, namenjeno temu, da zbudi zanimanje določenega občinstva za vrhunske tehnologije, pri čemer se bodo poslužili znanja nekaterih posameznikov. Očitno lahko slednji kasneje postanejo "uporabniki" novega muzeja, ki ga organizirajo drugi najbolj poučeni. Drug primer: ker žepni računalniki računajo, a ne pišejo, je nekdo prišel na misel, da je izumil kemični svinčnik, ki računa.

- To se pravi, da tistih, ki so vajeni duševne telovadbe, ni strah delati ovinkov po poteh, ki se zdijo nenavadne, če ne celo vratolomne. Nasprotno, igrajo se z idejam, jih kombinirajo, "norijo" - na koncu poti včasih pride do stvaritve. Rekli si bodo na primer: "Kako bi ustanovili socialno službo, vendar ne za to, da bi preskrbeli pomoč osamljenim starim ljudem, ampak da bi pri njih našli znanje jezikov, matematike, računovodstva, upravljanja..., znanje, ki bi lahko služilo študentom, mladim podjetnikom, prikrajšanim otrokom, združevalnim gibanjem itd.?" Poleg tega se bodo ti socialni delavci vprašali: ali je res, da pomoč osamljenih starih ljudi drugim ljudem ni tudi pomembna pomoč za te stare ljudi same?

- Ustvarjalni socialni delavci si upajo spremeniti pravila igre - odpravijo ali spremenijo prepovedi. Razmišljajo v nasprotni smeri, zamisljajo si nasprotno funkcijo, sposobni so ustvariti novo prakso iz stare oziroma tradicionalne. Na primer: matere, prepolne domišljije, zavzete za duševni razvoj svojih otrok in njihovo predšolsko vzgojo, so ustanovile Otroški muzej. Gre za muzej, kjer otrok lahko sprašuje, lahko vse vzame v roke, vse razstavi. Tukaj otrokom ne zvežejo rok, da bi jim preprečili narisati brke Moni Lisi; dajo jim barvice, da to lahko storijo, če želijo. V tem muzeju obravnavajo različna vprašanja o bivališčih, zivalstvu, fotografiji, maskiranju itd. Izhajajoč iz teh tem lahko otroci prestopijo okvir običajnega muzeja, ki je obrnjen v preteklost; tedaj se praksa spremeni in otroci prevzamejo vlogo, ki je običajno poverjena kustosu, ter postanejo dejansko glavne osebe lastne pustolovščine.

- Domiselne osebe se rade predajajo igri "čejev": "Kaj bi se zgodilo, če..." - ...če bi bile denarne kazni sorazmerne dohodkom in premoženju kršilcev, ...če bi morala država plačati škodo, ki jo povzročijo plačilno nesposobni, ...če narkomanov ne bi zdravili v zaprtem institucionalnem getu, ampak tako, da bi jih vključili v skupino alpinistov ali ladijsko posadko itd.

- Tisti, ki uhajajo z utrjenih poti, si radi izmišljajo scenarije. Povedano drugače, kolikor mogoče domiselno opišejo položaj, ki jim povzroča težave. Ta opis jih bo privedel bodisi do idealnega scenarija (tako da se čim bolj povzpnejo v domišljijski svet in si čim bolj podrobno zamislijo "čudežno" rešitev problema) bodisi do scenarija katastrofe (tako da si zamislijo najslabši možni položaj in do maksimuma pritirajo opis posledic poloma). Od tod dalje se bo ustvarjalna oseba vprašala: "Kako ravnati, da bi težili k opisanemu idealu?", ali nasprotno: "Kako se izogniti opisanim negativnim posledicam?" Opazili bomo, da se zdi lažje izdelati scenarij katastrofe in ga

nato obrniti, kot takoj opisati idealno situacijo.

- Inovatorji ne pravijo: "Ta predlog je nesmiseln", ampak: "Na neki nenavaden način ima ta predlog v sebi gotovo kaj zanimivega. Poglejmo, kaj je to." Luc De Brabandère pripoveduje, da "je ob razmišljanju o kvadratnem kolesu neki konstruktor izumil sistem dvojne zračne celice, od katerih ima druga, močno uplahnjena, veliko površino stika z zemljo."

- Nadarjeni socialni delavci si zastavljajo veliko vprašanj; na primer, kako vključiti nove ideje solidarnosti v lokalno politiko? Kako sprožiti novatorski dinamizem na lokalni ravni, da bi razširili demokratični prostor? Kakšna naj bo sinergija med "javnim" in "privatnim" itd.

- Jasno je, da profesionalci, ki so dovezetni za spremembe, niso birokrati. Cilj slednjih se omejuje na upravljanje tega, kar je. Vrh tega so njihovi delovni postopki zelo standardizirani - to so obsedenci rutine in ritualnega. Njihova težnja je preprosto prilagoditi se in vztrajati. Nasprotno pa so ustvarjalci usmerjeni k vzajemnosti, sodelovanju, sporazumevanju, partnerstvu, učinkovitosti, marketingu, prihodnosti... Ker pa v socialnih organizacijah sprememb ne morejo vedno sprožiti samo zahteve ekonomskega trga, je potrebno, da prizadeti delavci verjamejo v to, kar delajo. Brez trdne vere v svoje delo ni mogoče razviti navdušenja; brez navdušenja si ni mogoče zamisliti, da bi pri profesionalcih razvili "ponosno zavest"; brez ponosne zavesti pa ni mogoče upati v spremembo ravnanja. Rekli smo že, da je ustvarjalnost hči domisljije in natančnega računa. Vendar je nedvomno treba dodati, da se morata za to, da se zlomi birokratska kultura, ob zibelki ustvarjalnosti sniti znanost in zavest. Znanost, ker prakso analizira in zavest, ker jo dinamizira.

Nazadnje je za socialne delavce potrebno, da se vsebina inovacije izrazi v kakem individualnem ali kolektivnem razvojnem projektu. To je nujno, kajti "razvijati, to je inovirati". Glede na to si zaželimo, da bi mi vsi bili zmožni ustvarjati projekte, v katerih bi se ljudje seznanili, se čutili spoštovane in se "odprli", kajti projekti bodo predvsem njihovi.

Danes smo priče razširitvi tradicionalne funkcije socialne dejavnosti. Ni

še dolgo, ko so bili socialni delavci⁹ - specifičen izraz za nekatere profesionalce - najpomembnejši, če ne celo edini del strokovnega osebja, ki je delovalo na vseh področjih: socialna pomoč, resocializacija, zdravstveno-socialno, psihopedagoško in pravno področje, varstvo mladine, socialno-kulturno in socialno-ekonomsko področje, administracija, socialno raziskovanje itd.

Vendar so se jim nedolgo tega pridružili sorodni poklici, ki danes tvorijo skupnost socialnih delavcev - generični pojem, ki vključuje celoto poklicnih delavcev na socialnem področju: vsekakor socialne delavce,¹⁰ toda tudi vzgojitelje, socialne svetovalce,¹¹ psihologe,¹² diplomirane socialno-zdravstvene delavce - patronažne sestre,¹³ animatorje itd. Gotovo imajo poklicne skupine, ki tvorijo ta svet socialnega, presečna področja. Vendar iz posebnosti interventov izhajajo različni ideološki in konceptualni pristopi, vsebine izobraževanja in referenčni okviri. Tako je z mladimi arhitekti, ki se udeležujejo pri oživiljanju mest in želijo povezati življenjski prostor ljudi z njihovimi življenjskimi problemi; zdravniki, privrženimi konceptu "popolnega zdravja", ki pogosto delujejo kot skupina v kakem delu mesta; inženirji, ki si prizadevajo, da bi v industriji uskladili tehniko in humanizem; profesorji, ki poudarjajo celovitost in vsestranskost svoje vloge, sindikalisti itd.

Vsem tem akterjem, ki na ta ali oni način poklicno "delajo v sociali", moramo dodati neprofesionalce, bodisi prostovoljce,¹⁴ ki sodelujejo priložnostno, brezplačno in pogosto z osebno zavzetostjo za projekt, ki se izvaja, bodisi volonterje,¹⁵ ki se nekaj časa in iz idealizma posvečajo kakemu projektu za skromno povračilo.

To so torej akterji socialnega. Lahko bi rekli kdorkoli, kar pomeni vsakdo. Po ovinku povejmo, da delujemo na področju "civilizacije nematerialnega", to je tam, kjer je proizvodnja storitev, povezovanja in komunikacij pomembnejša od proizvodnje materialnih dobrin.

Zato lahko razumemo, da poklicni delavci v sociali v strogem smislu, ki se morajo uveljaviti s svojimi posebnimi sposobnostmi, zahtevajo ponovno ovrednotenje svojih znanj in sposobnosti; in to toliko bolj, ker se je področje intervencij pomembno povečalo, ker so se profesionalni modeli pomnožili (na primer iniciative za vključitev v ekonomsko sfero), ker se je netržni sektor močno razvil, ker sedanji odnos socialne sfere do denarja terja od socialnih delavcev občutljivost za ekonomske omejitve in finančne zahteve,

ker različne oblasti zatrjujejo, da vsaka stvar nekaj stane, tudi javni denar, da na obzorju v okviru Evropske skupnosti že vidimo povečano področje socialnega delovanja, vendar obstaja nevarnost, da bo skupni trg v začetku in v praksi za mnoge veliko manj "skupen", kot je danes itd.

Potrebne so torej sposobnosti. Toda teh sposobnosti ni mogoče improvizirati. Doslej so socialni managerji to postajali z izkušnjami, na način, na kakršnega dobri mojstri v industriji včasih postanejo "hišni inženirji". Danes pa je, nasprotno, nujno specifično izobraževanje. To mora usposobiti socialne delavce, da bodo hkrati odlični upravljalci, sposobni ukrepati in odločati; občutljivi strategji, sposobni predvidevanja in odprtosti; prepričljivi vodje, sposobni povezati in izuriti ekipo za skupen cilj; ustvarjalni profesionalci, sposobni domišljije, vendar realisti.

Kakorkoli že, socialni management ni samo vprašanje tehnike. Povejmo naravnost - osebno zavzemanje, ki je potrebno za vztrajanje, je včasih na sami meji izrekljivega in znošnega ter ga ni mogoče zdržati brez jasnega izbora načina življenja. Treba je torej obnoviti pota srca, si upati govoriti o poslanstvu ali poklicanosti in kolikor je le mogoče spodbujati pri socialnih delavcih uravnoteženo razmerje med ponosno zavestjo in jasno analizo.

Prevedla: dr. A. Kavav-Vidmar

OPOMBE:

* Tekst je opremljen z obsežnimi opombami, ki smo jih izpustili zaradi varčevanja s prostorom in zato, ker večina navedenih virov pri nas ni dosegljiva. Zainteresirani lahko dobijo originalno besedilo na VSSD. - Te navodilne opombe so prevajalkine.

1 Izraza management ne prevajamo v slovenščino, ker je postal že splošno znan.

2 V originalu: Associations Sans But Lucratif (A.S.B.L.)

- 3 "Secteur non marchand".
- 4 Inutiles sociaux.
- 5 Secteur non lucratif.
- 6 Associations de fait.
- 7 Halte - garderies.
- 8 Z "uporabo standardnih postopkov" smo prevedli "utilisation de logociels standard".
- 9 Uporabljen je izraz "assistant social", ki pomeni preseženi poklicni profil nekdanjega socialnega delavca z največ višjo ali celo samo srednjo izobrazbo.
- 10 Assistants sociaux.
- 11 Conseillers sociaux.
- 12 Assistants en psychologie.
- 13 Infirmieres graduate sociaux.
- 14 Benevoles.
- 15 Volontaires.

Dr. Manuel Luis Lopez je profesor in direktor Centra za socialno izobraževanje v Liègeu, Belgija.

SKUPNOSTNI PRISTOP KOT OSNOVNI PRINCIP SOCIALNEGA DELA

Pavla Rapoča-Tajnik

Začarani krog institucionalizacije pomoči in nemoči uporabnikov

Potreba po skupnostnem obravnavanju socialnih težav je jasno razvidna že pri iskanju odgovora na vprašanje, kako okrepiti spole-tasobnost ljudi za aktivno reševanje lastnih problemov. V preteklosti sta bili materialna in emocionalna pomoč ter opora, ki so jo posamezniki dobili v družini in lokalni skupnosti, neizbežni. Spremembe družinskih in družbenih odnosov, ki jih je prinesla industrijska doba, so močno okrnile človekovo sposobnost, da sam obvladuje svoje življenjske probleme. Opraviti imamo z navidez paradoksalno situacijo, ko se ob hitrem naraščanju socialnih služb potrebe po formalni družbeni pomoči še povečujejo. Vse kaže, da je v razvitih družbah, v katerih je že polovica prebivalstva zaposlena s tem, da skrbi za vsakdanje življenjske potrebe drugih ljudi, postala samostojnost posameznikov in družin eden od najpomembnejših družbenih in ekonomskih problemov. Prenos vzgoje, varstva, zdravljenja, izobraževanja in drugih storitev iz gospodinjev, sorodstvenih in sosedskih skupnosti v družbene službe je privedel do povečane pasivizacije in naraščajočega občutka nemoči pri uporabnikih zelo razvejanih socialnih programov in različnih pravic, ki jih zagotavlja država. Enodimenzionalni razvoj družbenih dejavnosti je močno zmanjšal delež storitev, ki si jih ljudje neposredno zagotavljajo v neformalni sferi ali preko trga, to pa je pripeljalo do nastanka nekakšnega "hudičevega kroga", v katerem so se znašle države in posamezniki: naraščanje družbene pomoči, s tem pa tudi nadzora nad uporabniki, je zožilo odgovornost ljudi za lastno usodo ter povečalo njihovo pasivizacijo in nemoč v odnosu do države in strokovnih institucij, to pa zahteva novo širitev pomoči, dodatne programe in sredstva (Svetlik, 1987; Fyrand, 1983).

Kako se rešiti iz tega začaranega kroga? Optimistični pogledi na državo blaginje so se umaknili neoliberalističnim in neokonservativnim konceptom, ki poudarjajo reprivatizacijo in drastično krčijo sredstva za socialne potrebe. Odgovornost za socialno varnost ljudi se prenaša na kupovanje storitev na trgu ter na družino in druge nosilce neformalne pomoči. V družbi se ponovno uveljavljajo tradicionalne vrednote, ki poudarjajo varčnost in skromnost kot nasprotje potrošniške mentalitete, opiranje na lastne sile, pripravljenost na žrtvovanje v korist svojih bližnjih, samopomoč in vzajemno pomoč v družini in lokalni skupnosti. Marsikje oživljajo stare in se

razvijajo nove oblike samoorganiziranja, prostovoljnega dela in državljsanske iniciative. Navedene tendence in procesi pa prinašajo poleg mnogih pozitivnih posledic, kakršni sta recimo povečana družbena solidarnost in demokratizacija družbe, tudi možnosti zlorabljanja in manipuliranja državljanov in strokovnih institucij s strani državnih organov, ki vidijo v razvijanju neformalne pomoči učinkovito nadomestilo za redukcijo socialnih pravic in programov (Ružica in soavtorji, 1986; Milosavljević, 1988; Bamford, 1986).

Ko se sprašujemo, v kolikšni meri je povečana pozornost, ki jo socialno delo v zadnjem obdobju posveča neformalnim mrežam pomoči in podpore, povezana z omenjenimi trendi, bi le težko sprejeli očitke, češ da socialni delavci nekritično sodelujejo pri demontaži državne blaginje. Kolikor je socialno delo udeleženo pri teh procesih, bi moralo prispevati k zmanjšanju negativnih posledic pretirane institucionalizacije in k večji samostojnosti ljudi pri odločanju o lastnih in skupnih potrebah. V tem smislu moramo obravnavati skupnostno naravnost socialnega dela, ki je bila v zadnjem obdobju pogosto izrecno poudarjena, zlasti v znanem Barclayevem poročilu (Barclay Report, 1982) in v različnih dokumentih, ki poročajo o strokovnih srečanjih socialnih delavcev v državnih in mednarodnih okvirih.

Seveda pa skupnostna usmeritev socialnega dela ni nekaj novega, saj jo zasledimo že pri pionirjih socialnega dela, ki so upoštevali povezanost posameznika z družbenim okoljem. Sodobni razvoj je vnesel v socialno delo še več ekoloških vidikov, ki dodatno zmanjšujejo razdalje med posameznimi metodami socialnega dela in prispevajo k temu, da skupnostnega pristopa ne obravnavamo le kot eno od metod socialnega dela, temveč kot njegovo temeljno usmeritev.

Socialni delavec kot vezni člen med neformalno in institucionalno pomočjo

Izhodišče za razumevanje skupnostne usmeritve je obravnavanje človekove situacije v sistemu socialnih mrež, ki se prepletajo na štirih ravneh (Garbarino, 1986). Na prvi, mikroravni, se posameznik srečuje z ljudmi, objekti in dogodki, ki ga neposredno zadevajo; v tem krogu se razvija, si pridobiva izkušnje in oblikuje svojo osebnost. Na drugi ravni, v okviru mezosistema, ugotavljamo število in kvaliteto vezi med posameznimi mikrosistemi, v katere je vpeto življenje posameznika (na primer med

domom in prijateljsko skupino mladostnika, med domom in šolo ipd.). Tretja raven, ki jo avtor označuje kot ekosistem, se nanaša na splet odnosov, ki so pomembni za posameznika, vendar pa le-ta v njih ne participira aktivno (v delovnem okolju staršev se sprejemajo odločitve, ki vplivajo tudi na otroke, le-ti pa pri tem niso udeleženi; podoben je odnos otroka do različnih organov odločanja v šoli in lokalni skupnosti). Mezo- in ekosistem sta dela širših, demografsko, ideološko in institucionalno pogojenih vzorcev določene kulture ali subkulture, ki predstavljata makrosistem. Celota vseh štirih ravni je nekakršna ekološka perspektiva sociokulturnih tveganj in možnosti, ki je podlaga za sistemski pristop socialnega dela.

Ce gledamo na skupnostno naravnost socialnega dela v luči navedene sistemskega pristopa, se močno zmanjša nevarnost, da bi napačno ocenili pomen skupnostnih vezi in možnosti neformalne pomoči v tem smislu, da bi z razvijanjem medsebojne pomoči lahko nadomestili usluge, ki jih nudijo družbene službe. Pomemben je medsebojni odnos obeh oblik pomoči, ki se obojestransko dopolnjujeta: neformalna pomoč lahko do določene mere zmanjša potrebe po institucionalni obravnavi, predvsem pa jo dopolnjuje in krepi njeno učinkovitost; po drugi strani pa družbene službe z odpiranjem v skupnost in prenašanjem dela svojih storitev v neformalno sfero podpirajo medsebojno pomoč v skupnosti in tako pomagajo graditi skupnost.

Socialno delo (podobna ugotovitev pa velja tudi za druga področja dela z ljudmi) lahko doseže svojo legitimnost v družbi šele takrat, ko prestopi institucionalne meje in se poda v skupnost. Obstaja sicer upravičena bojazen, da bi s poseganjem v naravne mreže pomoči zavrli spontanost medsebojnih odnosov, vendar se je v dosedanji praksi pokazalo, da je morebitna tako povzročena škoda manjša od koristi, ki jih dosežemo s takšnim pristopom. Socialni delavec lahko spodbuja medsebojno oporo in pomoč v tistih primerih, ko naravni sistemi ne delujejo ali ko ne vključujejo posameznikov, ki bi bili take pomoči najbolj potrebni. Medsebojna pomoč namreč temelji na recipročnosti, ki zahteva vračanje dane pomoči. Posamezniki, ki nimajo možnosti za vračilo, se morajo sami izključiti iz bodoče menjave dobrin in uslug, sicer jih bodo neusmiljeno izključili drugi (Makarovič, 1979; Gabarino, 1986). Socialni delavec si mora prizadevati, da bi takšnemu članu omogočil vrnitev ali vključitev v mrežo medsebojne pomoči, tako da mu pomaga mobilizirati sredstva za menjavo, pa čeprav samo na emocionalni podlagi.

Druga pomembna naloga socialnega delavca pri razvijanju in ohranjanju socialnih mrež pomoči je dajanje opore tistim članom skupnosti, ki bi lahko postali pomemben vir pomoči drugim, pa se temu izogibajo, ker se bojijo, da bi dajali več, kot zmorejo in so pripravljeni dajati, ker nimajo lastnosti, ki bi jih varovale pred izčrpanjem. Znano je, da postanejo ljudje ambivalentni, če ne celo sovražni do sosedske pomoči, če ta ogroža njihove lastne potrebe ali celo varnost. Ljudem, ki se čutijo preveč ranljive in izpostavljene morebitnemu izkoriščanju, lahko zaslomba profesionalnega delavca oziroma institucije odločilno pomaga pri odločitvi za medsebojno pomoč v skupnosti. Podobne situacije pri medsebojni pomoči se pojavljajo tudi v družini oziroma sorodniških mrežah, kjer ima sodelovanje socialnega delavca pomembno vlogo pri varovanju interesov tako tistih, ki so odvisni od pomoči, kot tudi tistih, ki se ob negi in varstvu družinskih članov prekomerno izčrpavajo.

Socialni delavec je torej v mnogih primerih ključna oseba pri ustvarjanju in ohranjanju podpornih mrež v skupnosti. Njegova naloga je, da zagotavlja interakcije med člani, posreduje med njimi v primerih, ko bi lahko prišlo do prekinitve pomoči ali ko so ogrožene potrebe članov, vzdržuje vezi z bolj oddaljenimi člani mrež in zagotavlja dopolnjevanje neformalne pomoči z organizirano in institucionalno pomočjo. Kaže, da formalni položaj socialnega delavca pri tem ni nepremostljiva ovira. Atkinsova (1986) je v raziskavi o mrežah pomoči pri mentalno prizadetih ljudeh ugotovila, da socialnega delavca niso doživljali kot uradno osebo, temveč kot prijatelja, ki ni le vir nasvetov in posrednik v stikih z okoljem, temveč tudi tovariš za sprostitve, klepet in zabavo.

Ob navedenih pozitivnih učinkih pa moramo ponovno opozoriti na dileme, ki spremljajo vključevanje socialnih služb v mreže medsebojne pomoči in samopomoči. Ne gre le za strah, da bi okrnili spontanost in fleksibilnost naravnih mrež, temveč tudi za vprašanja družbenega nadzorovanja in pravične razdelitve nekaterih bremen med družbo in posamezniki. Boriti se moramo za to, da bo družba priznala svoj del odgovornosti za vzgojo in varstvo otrok ter skrb za druge pomoči potrebne in da ne bo na račun razvijanja neformalne pomoči zmanjšala obsega in kvalitete tistih uslug, ki jih ni mogoče ustrezno zadovoljevati samo na neformalni ravni.

Značilen premik od formalno-organizacijske k neformalni ravni opazamo tudi v metodi skupnostnega socialnega dela.

Omenili smo že, da je skupnostni pristop značilen tudi za tiste metode socialnega dela, ki pomagajo reševati probleme posameznikov in skupin, ne le za metodo skupnostnega dela, ki svojo intervencijo usmerja v skupnost. Začetki skupnostnega socialnega dela so bili povezani z načrtovanjem in koordinacijo dela dobrodelnih ustanov in socialnih služb, pri čemer je bila skupnost "zastopana" le preko formalnih predstavnikov teh služb oziroma organizacij v različnih odborih na lokalni ravni. Čeprav so nekatere oblike neposrednega sodelovanja socialnih delavcev v skupnostnih akcijah na ravni soseske znane že v prvih desetletjih tega stoletja, pa je dolgo pravladovala elitistična in tehnicistična naravnost. Do odločilnejšega premika je prišlo v 60. letih, v času "vrenja", ko so bolj poudarjali neposredno sodelovanje ljudi pri načrtovanju in reševanju problemov v skupnosti in ko so se pojavile nove oblike samopomoči ter alternativnih skupin in gibanj (Brager in Specht, 1973). Razlike v pojmovanju ciljev, sestavi akcijskega sistema in strategiji spreminjanja so privedle do tega, da se mnogi odrekujejo poskusu definiranja skupnostnega dela kot enovite metode socialnega dela (Rothman, 1968). Ne glede na različne modele skupnostnega dela, ki poudarjajo posamezne vidike razvoja, organiziranja in planiranja skupnosti ali podpore deprivilegiranim skupinam v okviru dane skupnosti, pa imajo vse variante skupnostnega dela enako osnovo - povezovanje ljudi v skupnost, identifikacija s skupnostjo, razvoj solidarnosti, vzajemne pomoči in podpore. To je prva faza skupnostnega dela, v kateri socialno delo razvija neformalne socialne mreže v skupnosti ter spodbuja sodelovanje ljudi pri odločanju o lastnih problemih in načinih njihovega reševanja. Ko skupnost identificira in mobilizira socialne mreže, lahko preide v fazo skupnostne akcije, v kateri doseže izboljšanje socialnih razmer za vse prebivalce ali za določene kategorije, ob uresničevanju konkretnih delovnih ciljev pa pospešuje integracijo in solidarnost v skupnosti ter povečuje njeno sposobnost za obvladovanje lastnih problemov.

VIRI:

ATKINSON, D., Engaging Competent Others: A Study of the Support Networks of People with Mental Handicap, *The British Journal of Social Work* 16, Supplement, str. 83-101

BAMFORD, T., Unresolved Issues: A United Kingdom Perspective, *The British Journal of Social Work* 16, Supplement, str. 169-172

BARCLAY REPORT, *Social Workers, Their Role and Tasks*, London, Bedford Square Press

BRAGER, G. in SPECHT, H., *Community Organizing*, Columbia University Press, N. York in London, 1973, str. 3-25

FYRAND, L., *Network Theory in Practical Social Work, Education for social Work Practice*, IASSW, European Regional Group Seminar 1983

GARBARINO, J., Where Does Social Support Fit Into Optimizing Human Development and Preventing Disfunction? *The British Journal of Social Work* 16, Supplement, str. 23-37

MAKAROVIC, M., *Medsebojna pomoč na vasi na Slovenskem*, Ljubljana, Gorenje Muta 1979

MILOSAVLJEVIC, M., Socijalni rad između preispitivanja, negacije i reafirmacije, *Soc. politika* 2/1988, str. 5-14

RUŽICA, M., RAPOŠA-TAJNSEK, P., VOJNOVIČ, M., Prostovoljno delo in druge oblike samoorganiziranja ljudi kot sestavni del socialne politike, *Socialno delo*, 25, 1986/1

ROTHMAN, J., *Three Models of Community Organization Practice*, v: *Strategies of Community Organization: A Book of Readings*. ur. Cox, E., Erlich, J., Rothman, J. in Tropman, E., F.e. Peacock publishers Itasca 1972

SVETLIK, I., Prestrukturiranje družbenih dejavnosti - predštudija, *IB - revija za planiranje*, XXI, 1987, 8-9

Pavla Rapoša Tanjšek je višja predavateljica na Višji šoli za socialne delavce v Ljubljani.

BREZ PRIHODNOSTI? - BREZ PRETEKLOSTI!

(Ponovno) odkrivanje korenin v socialnem delu
Joachim Wieler

Vse kaže, da socialno delo kot razvijajoča se stroka in nastajajoča znanost posveča premalo časa in morda tudi premalo spoštovanja zgodovinski refleksiji. Z redkimi izjemami bi lahko rekli, da je videti, kakor bi se socialni delavci in predvsem študentje bali pogledati nazaj; kakor da bi se jim lahko dogodilo kot Lotovi ženi v biblijski zgodbi; ko se je obrnila, je videla za sabo Sodomo in Gomoro. Kdo se želi obračati nazaj? Dve uničevalni svetovni vojni, na primer, in možnosti za tretjo, ki bi lahko bila tudi zadnja, so morda upoštevanja vredni razlogi za resignacijo, ki jo imenujemo "brez prihodnosti". Ali ima lahko odsotnost vizije prihodnosti svoje nasprotje v manjkajoči ali zavrženi preteklosti, kamor sodijo tudi znanje in spoznanja o navidezno majhnih, vendar pomembnih začetkih?

Zelo na splošno lahko rečemo, da ne moremo obvladovati sedanjosti in stopati v prihodnost, če se ukvarjamo predvsem s preteklostjo. Po drugi strani pa: kako lahko določamo in dosegamo cilje, če ne poznamo začetkov? Ali lahko obstaja reka brez izvira?

Domnevam, da je v celostnem pogledu na socialno delo časovna dimenzija pomembna in da doslej še ni bila deležna ustrezne pozornosti. Povezanost preteklosti, sedanjosti in prihodnosti v holističnem pojmovanju ni tako očitna, kot je očitno na primer eno od temeljnih prepričanj v socialnem delu o soodvisnosti posameznika in njegovega socialnega in fizičnega okolja. Lahko bi ugovarjali, da ne moremo spremeniti ničesar v preteklosti in se torej s tem nima smisla ukvarjati. Vendar, v tem je hkrati lahko tudi možnost, da se iz preteklih izkušenj učimo, in to upanje je osnovni namen tega mojega prispevka.

Nadaljevati želim v treh stopnjah: če je moja domneva, da od zgodovine socialnega dela iz razumljivih razlogov nimamo veliko koristi, pravilna in je še manj smiselno govoriti o mednarodnih in medkulturnih razsežnostih, kaj naj torej rečemo o teh razlogih (I)? Katere so tiste zanimive misli in razvojne etape v zgodovini socialnega dela, ki jih je vredno preveriti (II)? Kako lahko zgodovino socialnega dela ali vsaj njegovo razvojno perspektivo koristno uporabimo in oživimo v izobraževalnih programih (III)?

I

Tragedije preteklosti so morda, kot smo že rekli, eden od glavnih razlogov za zavračanje pogleda nazaj. Nemški izraz za zgodovino je "Geschichte" (to je "Geschehenes"), nekaj, kar se je bilo zgodilo. Morda je ravno v Nemčiji stopnja zgodovinskega pritiska odigrala in še igra pomembnejšo vlogo kot drugod. Dolga leta je trajalo, preden smo lahko kritično pretehtali našo preteklost, pravzaprav se ta proces šele začelja (Otto, Sunker 1989). Socialno delo se vedno ukvarja s trpljenjem, nezadovoljstvom. Zares boleče je spremljati te plati življenja, še zlasti, če so se nesreče pravkar dogodile in so preprosto nerešljive. V takšnih časih se vsa pozornost obrne na sedanost in je usmerjena k boljši prihodnosti, kar je popolnoma razumljivo. Kadar hiša gori, je najpomembnejše gašenje plamena, preprečevanje pride na vrsto šele kasneje. Izgleda, da gre pri socialnem delu za natanko isto dilemo, ko iščemo ravnotežje med kurativnimi in preprečevalnimi ukrepi. Od samih začetkov je bilo socialno delo bolj odzivno v tem smislu, da je moralo reagirati na obstoječe socialne bolezni bolj kot pa preprečevati socialne probleme s pomočjo vnaprej predvidenih ali načrtovanih aktivnosti.

Ob mojem iskanju zgodovinskih korenin našega poklica so mi praktiki vseh starosti, na raznih področjih dejavnosti in iz različnih držav, povedali, da ob vsakodnevnem zahtevnem delu ne morejo niti razmišljati o tem, da bi zapisovali vse, kar bi utegnilo biti koristno za kasnejše presojanje. Preveč je ognjev, ki jih je treba pogasiti! To sem odkril, ko sem se pogovarjal s kolegi, ki so zbežali pred Hitlerjevim fašizmom po letu 1933 in poskušali preživeti v svojih novih domovinah; in ponovno, ko sem jih spraševal o tem, kako so pomagali spet vzpostaviti socialno delo v Evropi po koncu Svetovne vojne (Wieler, 1987). Zelo podobne odgovore sem dobil, ko sem se pogovarjal s socialnimi delavci v begunskih taboriščih "ljudi s čolnov" v Aziji pred nekaj leti, in ko sem se povezal s kolegi, aktivnimi pri sodobnih programih za begunce v različnih državah. In to še ne pomeni, da sploh ni gradiva za zgodovinsko osvetlitev, temveč da ne vidimo in morda sploh ne moremo zlahka videti socialnega dela v razvojni perspektivi.

Poudarek na "tukaj in zdaj" v nekaterih manj analitično usmerjenih problemskih prijemih ima prav gotovo svoj razlog in utemeljitev. Na splošno vključuje koncept integracijo preteklosti, kot je na primer "posedovanje izkušenj in problemov" ali "obžalovanje izgub" itd., vendar se lahko napačno

razumejo, če jih gledamo ozko in na funkcionalen ali pragmatičen način ob reševanju problemov posameznika. Če izraz jemljemo dobesedno, res lahko zavaja. Lahko celo izpade, kakor da preteklost sploh ne more biti koristna. Pogosto je mladim ljudem težko kritično presojati in sprejemati preteklost, ki jo doživljajo bolj kot breme kakor pa izziv. To sem opazil kot študent socialnega dela v tujini, posebej pa to vem iz lastnih izkušenj nemškega socialnega delavca, ki je bil v času druge svetovne vojne otrok. Čeprav je lahko problematično, moram poudariti, da je nemška zgodovina tudi moja osebna zgodovina.

Razume se, da se za mlade študente in praktike "pravo socialno delo" začenja z njimi in z njihovo generacijo, in na nek način je to prav.

Domnevni dogodki kažejo na to, da socialna pravičnost še po vseh teh letih ni uveljavljena in da je v časih recesije, ko so socialni skladi zmanjšani in trg delovne sile natrpan, vsa energija usmerjena v krepitev sodobne države. Izgleda, kot da mora vsaka generacija začeti na startu in ponavljati vse napake, ki so bile storjene pred tem. Alice Salomon, ena od pionirjev socialnega dela in prva predsednica Mednarodne zveze šol za socialno delo (IASSW), se je izpostavila konfliktu, ko je pred več kot šestdesetimi leti zapisala:

"mladi ljudje dandanes iščejo etične vrednote v bolj neodvisnih in samostojnih notranjih soočanjih. Običajno nimajo občutka za tradicionalne vrednote. Medtem ko so včasih študentje potrebovali pomoč, da so se otresli spon, ki so jih ovirale v njihovem razvoju, se morajo danes spoprijemati s svojo dediščino in preteklostjo. Pogosto imajo tudi različne vrednote in standarde; vendar so na splošno prav tako zahtevni v svojem moralnem mišljenju in ravnanju, kot so bile prejšnje generacije." (Solomon, 1958, 232:).

Še več je razlogov, zaradi katerih ne moremo koristneje uporabljati zgodovine v našem poklicu, vendar pa nam poudarjanje pomanjkljivosti ne bi smelo preprečevati pogleda nazaj, saj je vse pomanjkljivosti mogoče odpraviti. Zakaj bi bilo vendarle vredno spoznati našo poklicno zgodovino?

II.

Ko ste se odločali, ali naj bi se udeležili te mednarodne konference, ste morda sami sebi ali v pogovoru s kolegi govorili o razlogih za udeležbo.

"Ali socialni delavec resnično potrebuje takšna srečanja, takšne

konference? Danes smo na splošno kritični do teh konferenc celo znotraj držav. Sprašujemo se, če rezultati opravičujejo porabljeni čas, energijo in denar, ki ga udeleženci vložijo. To je še bolj poudarjeno, kadar gre za mednarodne kongrese. Nujno je ugotoviti, koliko so lahko zares učinkoviti za socialne delavce." (Salomon, 1928, 496).

Morda nas preseneča, da so bile te besede zapisane pred več kot šestdesetimi leti. Ugotovimo pa lahko, da so se socialni delavci že dolgo spraševali o smislu teh konferenc. Čemu služijo, razen temu, da se srečamo s starimi in novimi kolegi v lepih krajih, kakršen je Bled v Jugoslaviji?

Eno od osrednjih vprašanj, ki ga zasledimo v dolgi zgodovini mednarodnih kongresov, je povezano s trajnim svetovnim mirom. Večina mladih kolegov in študentov povezuje mirovna vprašanja v socialnem delu z aktualnim mirovnim gibanjem osemdesetih let. Korenine so mnogo globlje in glede na to, da se o tem le redko jasno govori, bi želel to nekoliko podrobneje obrazložiti.

Na enem največjih mednarodnih kongresov socialnih delavcev, ki je bil v Parizu leta 1928, deset let po prvi svetovni vojni, je Alice Salomon, zavedajoč se posledic vojnega uničenja, spomnila socialne delavce na osrednje vprašanje:

"Na vseh področjih, ki jih poskuša urejati socialni delavec, na področju zdravja, izobraževanja, moralne odgovornosti, blaginje za vse, je možno dosegati rezultate le, če vlada mir med ljudmi in narodi. Ni je stvari, ki bi bolj ovirala cilje socialnega dela, kakor sta nesloga in vojna. Vojna uničuje vse, kar socialni delavec poskuša zagotoviti... To je razlog, zaradi katerega morajo biti socialni delavci prvi, ki si pri ustvarjanju mednarodnih odnosov prizadevajo za ohranitev miru." (Salomon, 1928, 496).

V Parizu se je srečalo 5000 ljudi in to je bil začetek obetavnega razvoja. "Quinzaine Sociale" je imela sekcija za izobraževanje v socialnem delu. V tej sekciji je Martinus Moltzer, nizozemski delegat, predlagal poseben forum učiteljev. Leto kasneje je bil v Berlinu ustanovljen Mednarodni komite šol za socialno delo (sedaj IASSW) in pred nekaj meseci smo praznovali 60. obletnico Fachhochschule für Sozialarbeit und Sozialpädagogik Berlin 1989. Leta 1932, na višku svetovne ekonomske krize, so udeleženci Mednarodne konference za urejanje naselij (International Settlement Conference, op. prev.), ki je zrasla iz naselitenega gibanja v Angliji in Združenih državah, bili zelo zaskrbljeni zaradi nevarnosti nove vojne, na kar opozarja naslednji sklep:

"Člani 4. mednarodne konference za urejanje naselij... so globoko zaskrbljeni nad naraščajočimi in destruktivnimi pojavi nezaposlenosti, zlasti med mladimi ljudmi... Ne morejo spregledati dejstva, da je mednarodni antagonizem temeljni vzrok tega zla. S posvetovanji so prišli do prepričanja, da je skupna odgovornost za to človeško nesrečo pomembnejša od obstoječih konfliktov... Sklicujejo se na temeljni pomen varnosti za našo skupno usodo." (Mednarodna naselivitvena zveza, 1932, 9).

Ta posebna mirovna prizadevanja nedvomno pomenijo začetek postavljanja mostov med narodi in kulturami. Kot kaže najnovejši pregled zgodovine Mednarodnega sveta za socialno varstvo (ICSW), so bile mednarodne konference na različnih področjih socialnega varstva že okoli leta 1850. Prizadevanje za mir je bilo ves čas glavna motivacija v razvoju mednarodnega socialnega dela (Blankenburg, 1988).

V zgodovini socialnega dela je dobro znana povezanost z ženskim gibanjem. Manj znano pa je, da so nekatere od ustanoviteljic socialnega dela, ki so se borile za svoje lastne pravice ter so jih vodili znanje in izkušnje težkih socialnih krivic, bile vključene v konkretne aktivnosti, da bi preprečili nevarnost vojne. Jane Adams, dobitnica Nobelove nagrade za mir leta 1931, je morda najvidnejša predstavnica našega poklica na tem področju. Ne le da je, skupaj z drugimi ženskami, poskušala preprečiti vojno leta 1914, tako da je uporabila svoje zveze in vpliv na podobno angažirane feministke, socialne delavke in pacifistke v tujini, da bi skupaj preprečile izbruh vojne. Čeprav ti naporji tedaj niso bili uspešni, jih lahko jemljemo za temelj in izkušnjo, iz katere se lahko učimo. To je prijem, ki ga je morda potrebno nekoliko spremeniti, vendar pomeni, da zanesljivo nismo na začetku nekega nepotrebne procesa!

Naj opozorim še na holistično usmeritev v socialnem delu, ki se pogosto ocenjuje kot dokaj svoboden razvoj teorije socialnih sistemov in del splošne systemske teorije. Ta način pojmovanja in obravnave kompleksnega socialnega sistema in socialnih problemov kot soodvisnih pojavov je nov v smislu vse večje diferenciacije in ni presenetljivo, da so socialni delavci sprejeli izziv z odprtimi rokami. Ta odprtost ima največ opraviti z dejstvom, da so se pionirji socialnega dela srečevali z zapletenostjo socialnih problemov v času, ko so ustrezne družboslovne znanosti dajale le fragmentarne in delne odgovore. Približno ob prelomu stoletja, ko so se po vsej Evropi in Severni Ameriki ustanovljale šole za socialno delo, so se njihovi programi izredno hitro širili, ta ekspanzija pa je bila bolj posledica

nujnosti kot odločitve. Praktiki so imeli izkustveno znanje - zlasti iz obiskov na domu - o raznovrstnosti problemov, ki so prizadevali posameznike, družine, skupine in cele segmente družbe. Te ženske so že v zelo zgodnjem obdobju razvoja socialnega dela spoznale, da obstoja teh problemov ne moremo pripisovati le posameznim vzrokom. Najpogosteje so ugotovljale finančne, psihološke, medicinske, vzgojne, pravne in druge probleme v isti družini. Zato je bilo treba zagotoviti ustrezno znanje z vseh teh področij. Posledica je bila, da so se programi širili, in upam si trditi, da številni "novi" koncepti ali prijemi, ne glede na to, ali jih poimenujemo sistemski, holistični, ekološki, multidimenzionalni ali multifaktorski, integrativni ali kon-tekstualni, izhajajo iz podobnih, če ne enakih temeljnih odkritij. V tem smislu je holistično pojmovanje v socialnem delu novo le glede na njegovo diferenciacijo, prečiščenost in terminologijo. Socialno delo je že skoraj od svojega nastanka samo po sebi holističen prijem. Specifično sistemsko mišljenje je imelo morda najpomembnejši vpliv na razvoj dela z družinami. Delo z družino, kar lahko z gotovostjo trdim za Nemčijo, je edinstven prispevek socialnega dela uporabnim družboslovnim znanostim. "Familienfürsorge" (poseben pojem socialnega dela za delo z družino) je bilo po prvi svetovni vojni ključno vprašanje, celo gibanje (Baum, 1927), in temeljne raziskave različnih vidikov družinskega življenja so bile opravljene na tako imenovani "Ženski akademiji" v Berlinu, dokler tega niso nacisti prepovedali (Hecker, 1984).

Naj opozorim še na dve drugi vprašanji, ki so jih postavljali že v prejšnjem stoletju in se danes uresničujejo v teoriji in metodologiji socialnega dela. Oboje je tesno povezano s (ponovnim) odkrivanjem zgodnjega naselitvenega gibanja.

Svicarska kolegica Silvia Staub-Bernasconi je opravila poglobljeno raziskavo razvoja Hull House v Chicagu, pregledala raznolikost starih in sodobnih prijemov za oblikovanje teorije socialnega dela in ugotovila, da lahko raznovrstno delo Jane Adams služi za temelj teorije socialnega dela - kot teoretični okvir kakor tudi kot teorija za prakso. Ne morem tukaj navajati podrobnosti, toda očitno je, da je predstavljalo delo Jane Adams in njenih sodelavk zelo diferenciran prijem za reševanje individualnih, skupinskih, skupnostnih in družbenih problemov. Hull House je pravkar praznovala 100-letnico ustanovitve in njen arhiv še vedno nudi konceptualni in tudi praktični temelj za današnji razvoj (Staub-Bernasconi 1989). Vsekakor je to izziv tudi za druge socialne delavce iz Evrope, da resno pretehtajo to presenetljivo

(ponovno) odkritje, ga pregledajo in prilagodijo potrebam evropskega razvoja. Povezave so očitne, ko se spomnimo, da je naselitveno gibanje nastalo v Evropi s Toynbee Hallom okoli dokov vzhodnega Londona, če smo natančni. V kolikor nam ne uspe vzpostaviti teh medcelinskih povezav, se lahko zgodi, da se bomo soočali s podobnimi problemi, na kakršne smo naleteli ob premalo pretehtanem prenosu metod socialnega dela v Evropo po drugi svetovni vojni.

Odpor do klasičnih metod socialnega dela s posameznikom, s skupino in skupnostnega socialnega dela, ki so se v glavnem razvile v angloameriških šolah za socialno delo, je še vedno očiten v kontinentalni Evropi. Prihaja pa do zanimivih sprememb v sprejemanju in uporabi teh metod.

Na splošno je veljalo, da se je po časovnem zaporedju najprej razvila metoda socialnega dela s posameznikom, nato socialno delo s skupino in nazadnje skupnostno socialno delo. To široko sprejeto stališče se v zadnjem času temeljito preverja.

Z zgodovinsko raziskavo, usmerjeno k istemu cilju kakor Staub-Bernasconi, je C. Wolfgang Müller iz Berlina poskušal "razbiti mit" o tem, da se je sistematično delo v našem poklicu začelo s socialnim delom s posameznikom. Glede metodologije je prišel do podobnih ugotovitev, da so zgodnje kolonije v Evropi in Severni Ameriki delovale po skupnostni metodi, ki je vključevala pomoč posameznikom, kakor tudi skupinam in so bile usmerjene tudi k družbenim spremembam (Müller 1988).

Te klasične metode so se dolgo poučevale kot ločeni prijemi, ki jih je često spremljalo veliko razpravljanj med učitelji in praktiki o tem, katera od metod je najbolj (najmanj) pomembna. Z odkritji Müllerja in Staub-Bernasconijeve so morda metode "izenačene" in bodo, upajmo, tukaj v Evropi ocenjene z odprtimi in kritičnimi očmi. Naslednja stopnja bi lahko bila integracija teh metod. "Integrativni prijem", ki je, na kratko, povezava vseh klasičnih metod v kombinirani prijem, je bil predstavljen Evropi (tj. Specht and Vickery 1977), toda izgleda, da doslej še ni padel na preveč plodna tla. Menim, da stara nasprotovanja iz obdobja po drugi svetovni vojni glede prenašanja metod socialnega dela še niso povsem odpravljena.

Očitno je naše poznavanje zgodovine in izobraževanja za socialno delo omejeno, tako v naših "lastnih" državah, v Evropi in drugje in je zelo pogojeno s specifičnimi socio-ekonomskimi in političnimi razmerami. Prepričan sem, da se je socialno delo vsepovsod dinamično razvijalo. Imamo tudi že prve poskuse primerjav različnih sistemov. Da bi dobili vpogled,

prilagam seznam šol za socialno delo, ki so delovale po svetu že pred letom 1933 (naslednja stran). Svetovni vodič za izobraževanje v socialnem delu (IASSW, 1974) in sodobni vsebinski opis izobraževanja za socialno delo v 21 evropskih državah, Izobraževanje za socialno delo v Evropi (Brauns, Kramer, 1986) dajeta zanimiv vpogled v zgodovino različnih nacionalnih sistemov. Ob vsem tem pa se zastavlja vprašanje, zakaj je zgodovinski oziroma razvojni vidik lahko koristen.

III.

Hiša ali katerakoli zgradba, ki naj bi trajala, vzdržala nevihte in druga tveganja, mora imeti trdne temelje, dobro osnovo. Morda je treba natančno pomisliti glede postavitve temeljev, še preden se začne "stvarno delo". To je tudi v socialnem delu vprašanje pregleda stanja, kakršno je pred načrtovanim delom. Upajmo, da naslednjih primerov ne boste razumeli kot negativne utemeljitve gornjega.

Družbeni aktivisti, vključno s socialnimi delavci, so se zelo trudili, da bi našli lokacijo za center za načrtovanje družine v nekem satelitskem mestu. Na razpolago so bili ustrezni prostori v osrednjem trgovskem centru. Pogajanja so bila zapletena, terjala so veliko časa in energije in nazadnje, po več mesecih prizadevanj in razočaranj, so bili prostori najeti, opremljeni in zagotovljeni dobri kadri. Kazalo je, da je cilj dosežen. Center so odprli z navdušenjem in velikimi pričakovanji. Toda nobena stranka ni prišla! Čakanje je trajalo cele tedne. Center so morali zapustiti in so ga ponovno ustanovili na drugi lokaciji, tokrat z večjim uspehom. Kaj se je zgodilo? Nihče ni zanesljivo vedel, vendar so namigi iz soseske kazali na to, da "nihče ne želi obiskovati ustanove za uravnavanje rojstev in druge občutljive zadeve, če se nahaja v trgovskem središču, kjer ga lahko vsakdo vidi". To je slab primer in študentje me grajajo, ko jim povem, da se to verjetno ne bi zgodilo pri "Mc Donald'su". Ugotovimo lahko, da je celo ob najboljših namenih, velikem navdušenju in ob zelo jasno zastavljenih ciljih, dokaj negotovo, ali bomo dosegli cilj, ne da bi skrbno pretehtali temelje, na katerih gradimo. V podjetništvu se tak način imenuje tržna raziskava. Potrebujemo dobro analizo problema in možnosti, kar zahteva skrben pregled temeljev.

Na naslednji strani prikazujemo tabelo šol za socialno delo, ki so obstajale do leta 1933; po Alice Salomon, *Izobraževanje za socialno delo*, Sociološka razlaga, temelječa na mednarodnem pregledu, uredil Mednarodni

komite šol za socialno delo (Zürich, Leipzig: Verlag für Recht und Gesellschaft, 1937, str. 265).

Obstoječe šole za socialno delo do leta 1933:

Država	Prebival.	Št. šol	za Z.	za M.	mežane	Protestantske	Katoliške	Zidovske
Argentina	1.800.000	3	3					
Avstrija	6.700.000	4	4					
Belgija	8.200.000	8	2	2	4	1	1	
Kanada	10.300.000	3		3			4	
Čile	4.200.000	2	2			1		
Kitajska	414.000.000	1		1				
Čehoslovaška	14.500.000	3	2		1			
Danska	407.000	1	1			1		
Egipt	13.387.000	1	1					
Finska	4.000.000	1			1			
Francija	41.000.000	9	8			1	3	
Nemčija	65.000.000	42	33	6	3	17	9	
Velika Britanija	40.000.000	14	2		12			
Nizozemska	7.800.000	4	3		1	1	2	
Madžarska	8.600.000	4	4					
Indija, Br.	353.000.000	4	1		3			
Indija, Niz.	53.000.000	1	1					
Irski	2.972.000	1			1			
Italija	40.500.000	1	1					
Novi južni Wales	2.600.000	1			1			
Norveška	2.800.000	1	1					
Palestina	1.300.000	1	1					1
Poljska	32.000.000	2			1		1	
Portugalska	6.100.000	1	1					
Romunija	17.000.000	2	2				1	
Južna Afrika	13.500.000	1			1			
Spanija	23.500.000	3	2		1		1	
Svedska	6.100.000	2	1		1			
Svica	4.000.000	3	3				1	
ZDA	137.000.000	53	4	1	37	1	7	1
Urugvaj	1.850.000	1			1			
Viktorija, Avstr.	1.800.000	1			1			
Države 32		179	83	9	75	22	31	2

Drugi kratek primer z mednarodnega področja: Ko so se nemška združenja socialnih delavcev, od katerih sta bili dve ustanovljeni v letih 1916 in 1917, ponovno poskušala združiti, da bi imela večji vpliv na političnem področju, jim to ni uspelo. Smiselno bi se bilo posvetovati s kolegi iz drugih držav, ki so bili pri združevanju poklicnih organizacij uspešnejši. Enaka osnovna situacija (pomanjkanje poklicne moči zaradi razdrobljenosti potencialov), kakršna je danes v Nemčiji, je obstajala tudi drugod. Bistvo tega je, da se lahko učimo iz uspešnih izkušenj, če nas vodi naša zgodovinska radovednost.

Ob domnevi, da se lahko učimo iz preteklih izkušenj in tudi, da so mnogi - če ne kar vsi - današnji socialni problemi povezani z medkulturnimi in mednarodnimi konflikti, bi predlagal vključitev takšne vsebine (začetne in kontinuirane) izobraževalnih programov, ki bi vključevali zgodovinsko ali razvojno perspektivo posameznih predmetov.

Močnejše poudarjanje zgodovinske razsežnosti nam lahko pomaga odpraviti široko sprejeto gledanje, iz razumljivih razlogov predvsem med študenti, da se pravo socialno delo začenja z vsako generacijo znova. Spoznanje, da nismo na samem začetku, lahko poveča naše sposobnosti za preučevanje vnaprej predvidenega. Zgodovinski vidik lahko tudi olajša premik pozornosti od kurativnega k preventivnemu delovanju. Pogled se lahko dobesedno razširi, če vsaka generacija socialnih delavcev stopi na ramena prejšnje generacije. Na ta način lahko preprečimo napake, ki jih številni starejši kolegi mirno priznavajo.

Znanje in priznavanje poklicne zgodovine je za razvoj poklicne identitete nujnost; iz korenin tega poklica je tekel sok motivacije, energije, identifikacije in istovetnosti. Seveda pa potrebuje drevo za rast debla in razvoj vej, listov, cvetja in plodov osnovno energijo, ki je največ prihaja po koreninah. Le redko se zavedamo zapletenosti njihove podzemeljske mreže.

Upam, da sem z nekaterimi idejami in dogodki, ki sem se jih dotaknil, spodbudil nadaljnje iskanje v tej smeri. V zadnjem času se pojavlja precej literature, ki osvetljuje zgodovino socialnega dela kot poklica in socialnega varstva kot področja splošne blaginje. Kakor v primeru zgodnjih naseljitvenih gibanj, se ne bomo o preteklosti le učili, temveč lahko z njeno pomočjo pridemo do novih spoznanj, ki jih tako nujno potrebujemo danes, ko mnogi izmed nas ne vidijo bodočnosti.

Prevedla: Vida Milošević

Literatura:

BAUM, M.: *Familienfürsorge*; Berlin, 1927

BLANKENBURG, M.: *Internationale Wohlfahrt*; Ursprünge und Entwicklung des ICSW. Deutsches Zentralinstitut für soziale Fragen, Berlin, 1988

BRAUNS, J. in Kramer, D., V: *Social Work Education in Europe. A Comprehensive Description of Social Work Education in 21 European Countries*; Frankfurt/Main, 1986

FACHHOCHSCHULE für Sozialarbeit und Sozialpädagogik Berlin, 60 Jahre IASSW - International Association of Schools of Social Work - Eine Festschrift. Berlin, 1989

HECKER, M.: Sozialpädagogische Frauenarbeit, *Soziale Arbeit* 4/ 1984, str. 208-216

INTERNATIONAL Association of Schools of Social Work: *World Guide to Social Work Education*; New York, 1974

Bericht über die IV. Internationale Settlement-Konferenz; INTERNATIONAL Federation of Settlements *Social Welfare Archives Minneapolis*, Minnesota, USA;

MÜLLER, C. W.: *Wie Helfen zum Beruf wurde*. Vol. 1. Weinheim, Basel, 1988

OTTO, H. U. in SUNKER, H., v: *Soziale Arbeit und Faschismus*, Frankfurt, Main, 1989

SALOMON, A.: Die Bedeutung internationaler Kongresse für die Soziale Arbeit. *Deutsche Zeitschrift für Wohlfahrtspflege*, april 1927 - marec 1928, str. 495-496

SALOMON, A.: *Education for Social Work; A Sociological Interpretation Based on an International Survey*. Zürich, Leipzig, 1937

SALOMON, A.: Die Wohlfahrtsschule in der sozialen Entwicklung unserer Zeit, Hans Muthesius, ed., *Alice Salomon, Die Begründerin des sozialen Frauenberufs in Deutschland*. Köln, Berlin, 1985, str. 228-239

SPECHT, H. in VICKERY, A.: *Integrating Social Work Methods*, London, 1977

STAUB-BERNASCONI, S.: Jane Addams - Pioneer Theoretician of Social Work and Her Significance for Social Work Education Today; v: Fachhochschule für Sozialarbeit und Sozialpädagogik Berlin, ed., *60 Jahre IASSW - International Association of Schools of Social Work*, Berlin, 1989, str. 27-46

WIELER, J.: Er-Innerung eines zerstörten Lebensabends; Alice Salomon während der NS-Zeit (1933-1937) und im Exil (1937-1948); Darmstadt, 1987

Dr. Joachim Wieler, mag. socialnega dela, je profesor socialnega dela na Evangelistični visoki šoli v Darmstadtu, Nemčija.

Peter Lüssi

Rad bi vas vpeljal v temeljne zamisli moje pravkar končane knjige "Sistemsko socialno delo, Praktični učbenik za socialno svetovanje". Pred seboj imate pregled vsebine, iz katerega je razvidno, kako je knjiga v osnovi sestavljena in kaj vsebuje v posameznostih. V *uvodnem delu* predstavljam, prvič, kaj je treba v osnovi razumeti s pojmom "nauk o socialnem delu", in drugič, kaj posebej s "sistemskim" naukom o socialnem delu. Slednje opisujem v *glavnem delu* v treh delih: v nauku o nalogah, nauku o sredstvih in nauku o metodah.

Pojem "socialno delo" se v okviru tega nauka reduktivno izenačuje s pojmom "socialno svetovanje". Socialno svetovanje pomeni ambulantno socialno delo pri reševanju socialnih problemov. Je prvo izmed glavnih področij celotnega poklicnega področja "socialno delo". Drugo glavno področje je "socialna pedagogika". S slednjo se ta knjiga ne ukvarja. Prav tako ne s socialnim skupinskim delom ali socialno-strukturalnim in socialno-kulturnim delom (delo s skupino, projektno delo, socialna animacija).

S pojmom "nauk o socialnem delu" razumem praktično teorijo poklica, ki socialnemu delavcu pojasnjuje, kaj je njegova poklicna naloga, s kakšnimi sredstvi razpolaga in iz česa sestoji metodika socialnega dela.

Pravi nauk o socialnem delu ima tri bistvene značilnosti. Prvič, *usmerjen je k praksi* - izhaja iz praktičnih poklicnih izkušenj in je namenjen osvetljevanju in določanju realne prakse socialnega dela. Drugič, je *specifičen* za socialno delo; socialno delo pojmuje iz njega samega in se s tem izogne usodnim poklicnim nesporazumom, ki nastajajo tam, kjer se teorija socialnega dela utemeljuje na konceptih, ki ne izhajajo iz socialnega dela (na primer terapevtski, pedagoški, sociološki, juristični). In tretjič, je *koncentriran nauk*; določa osredje socialnega dela in daje s tem lastno osrednjo teorijo socialnega dela; obilica potencialnega, za socialno delo relevantnega znanja se je reducirala na tisto, ki je za socialno delo tipično, in se stopila v stvarno koherentno, sistemsko celoto.

Socialna stvarnost je v strukturalnem in dinamičnem pogledu sistemsko organizirana. Času primeren, optimalen nauk o socialnem delu torej uporablja teorijo o socialnih sistemih. Misljenje in delovanje v socialnem delu koncipira v temeljih in primarno v sistemskem načinu gledanja. To je sicer na področju abstraktne teorije socialnega dela že blizu vsakdanji resnici, vendar tisto, kar pomeni sistemsko socialno delo v konkretnosti in

posameznosti - torej na področju *praktične teorije*, kolikor je meni znano, še ni bilo nikjer predstavljeno pregnantno, popolno in sistematično. *Teorija socialnega dela s posameznikom* je ostala doslej edini praktični koncept socialnega dela, ki je (kljub svoji čisto parcialni uporabnosti) koherenten in prepričevalen. Vendar se je, kolikor vemo, razkrojil v nekakšni eklektično-pluralistični ponudbi terapevtskih metod, tako da danes na področju poklica socialnega dela prevladuje nekakšna teoretska anarhija.

Takšno stanje pomeni stisko. Vrnitev k socialnemu delu s posameznikom vsekakor ne pride v poštev. Močno je določeno s psihoanalizo in temelji na neki linearni osnovni koncepciji, ki je usmerjena k stranki. Izhajajoč iz nje ni mogoče povsem dojeti zapletene resničnosti socialnega problema in prav tako ne razviti ustrezne koncepcije za reševanje problemov socialnega dela. Če pa želimo napraviti prav to, moramo model *terapevtskega socialnega dela* (za katerega velja, da je v njegovem okviru na najuglednejšem mestu delo na primerih - casework) nadomestiti z modelom *"sistemskega socialnega dela"*.

Moj nauk o socialnem delu daje takšno, s socialnim sistemskim konceptom praktično določeno teorijo poklica. V nadaljevanju osvetljuje tiste momente, ki tvorijo sistemski značaj nauka. To je mogoče, zaradi časovne omejitve, opraviti le sumarno. Pri tem bi rad poudaril, da celovit nauk o socialnem delu, kakor bi ta moj hotel biti, tudi če zastopa predvsem sistemsko mišljenje in delovanje, vendar vsebuje številne elemente, ki niso posebno sistemski. Za mnogovrstno prakso socialnega dela ne obstaja vseobsegajoča dogma. Sistemski način gledanja nikakor ne zanika spoznanj dela na primerih (casework), ampak jih postavlja v drugačen, širši okvir in jih po tej poti - in v tem sta njegova smisel in vrednost - relativizira in modificira.

1. V smeri nauka o nalogah socialnega dela

Splošna naloga socialnega dela je *reševanje socialnih problemov*. Pri tem sem pojem "socialni problem" opredelil tako, da natančno označuje to, s čimer se socialni delavci dejansko ukvarjajo v svoji poklicni realnosti. "Reševanje socialnih problemov" je torej terminus technicus na področju socialnega dela.

Za *sistemski nauk o nalogah socialnega dela* je značilno troje:

A) Socialni problem se v sistemsko-teoretski perspektivi reševanja

socialnih problemov koncipira kot funkcionaliziranje socialnih problemskih sistemov.

B) Pojem stranke se temeljito revidira, tako da se ukineta potrebnost stranke in osredotočenost na stranko.

C) Socialno delo se obravnava kot družbena instanca, ki mora prispevati k funkcioniranju obsežnega makrosistema družbe.

Ad A. Sistemsko-teoretske perspektive

Za socialno delo je odločilna sociološka sistemska teorija, v središču katere stoji "socialni sistem". Poleg konstrukta "socialni sistem" obstajajo (po Talcottu Parsonsu, na katerega sistemsko teorijo se opiram) še tri druge sistemske kategorije: organizem, osebnost in kultura. Predpostavil sem, da osnove sociološkega sistemskega mišljenja poznate in zato tukaj navajam le tiste tri sistemsko-teoretske perspektive, ki so odločilne za sistemsko-teoretski nauk o socialnem delu, oziroma njihove glavne poudarke.

Prva je *pripadnost sistemu*. Vsak človek pripada socialnim sistemom, na primer svoji družini, podjetju, za katerega dela, svoji športni zvezi, bolnišnici, v kateri živi kot bolnik. Kot socialno bitje človek neizogibno potrebuje sistem in je sistemsko določen. Sistemsko usmerjeni socialni delavec vselej povprašuje po sistemskih pripadnostih ljudi, s katerimi ima opravka. Po eni strani si prizadeva, da bi izolirano osebo integriral v primerni socialni sistemski kontekst, po drugi strani pa, da bi osebo, ki je pod trdim, obremenjujočim vplivom prekomerne sistemske določenosti, v nekaterih okoliščinah osvobodil ali celo rešil iz sistema (na primer iz skupine kriminalcev ali neprimerne varstvene institucije).

Druga sistemsko-teoretska perspektiva, ki je velikega pomena v socialnem delu, je sistemska funkcionalnost. Disfunkcionalen socialni sistem ne deluje niti smiselno niti namenu ustrezno, bodisi zato, ker je nepopoln (na primer zaradi bolezni katerega izmed pripadnikov sistema), ali ker udeleženci (na primer starši in otroci) sodelujejo med seboj na napačen način, ali končno, ker delujejo drug proti drugemu. Ko je pred socialnim problemom, sistemsko orientiran socialni delavec vpraša po takšnem funkcijskem izpadu, takšni manjkajoči funkciji, takšnem funkcijskem konfliktu v tistih socialnih sistemih, ki jim pripadajo v problemu udeležene osebe.

V tretji za socialno delo relevantni perspektivi, v smislu sistemskega odnosa, so tri oblike sistemske disfunkcionalnosti videti kot negativen sistemski odnos med dvema (ali več) socialnima sistemoma: kot manjkajoči

sistemskega odnosa (na primer med podjetjem delodajalca in zavarovanjem ob nesrečah delojemalca), kot namenu tuj sistemski odnos (na primer med psihiatrično kliniko in družino bolnega, kadar se slednjemu stanje zaradi načina tega sistemskega odnosa in njegove bolezni izboljša) ali kot sistemski konflikt (na primer med sodnim uradom in institucijo terapije).

V širšem sistemskem horizontu je mogoče tak negativen odnos med različnimi socialnimi sistemi obravnavati tudi kot (obsiren) disfunkcionalen sistem.

Za sistemsko socialno delo veljajo sistemske povezave, v katerih je socialni problem na nek način kompletiran kot "problemski sistem". Sistemsko usmerjeni socialni delavec vidi svojo nalogo v tem, da problemski sistem funkcionalizira. S tem pripelje samega sebe, svojo institucijo ter praviloma druge osebe in socialne sisteme v (pozitivni) odnos s problemskim sistemom in tako ustvari nek "sistem reševanja problema".

Ad B. Pojem stranke

Dokler teorija socialnega dela ohranja tradicionalni pojem stranke, vztraja pri linearni osredotočenosti na stranko. Socialni delavec je pri tem v povsem posebnem odnosu do določene, s problemom obremenjene osebe in poskuša delovati tako, da bi problem rešil predvsem skozi ta ekskluzivni odnos s stranko. Tudi če se dodatno zanima za "faktorje okolja", ostane konceptualno fiksiran na stranko in končno ujet v dvostranski odnos "jaz in moja stranka" ter omejen z načeloma linearno strukturo ravnanja. Drugače je v sistemskem socialnem delu. Zanj stranka ne predstavlja osrednje osebne kategorije socialnega problema in reševanja problema. Obe temeljni kategoriji sta zdaj po eni strani udeleženi v problemu in po drugi strani "tretji". Za stranke veljajo posebni udeleženci v problemu. Stranke po dolžnosti so to na osnovi nekega sodnega pravnega akta v razmerju stranke do socialnega delavca - in v tem primeru stranke po dolžnosti gre v prvi vrsti za pravno razmerje. "Prostovoljne stranke" so nasprotno udeleženci v problemu, ki sami sebe napravijo za stranke socialnega delavca, ki mu zaupajo, da bo na kvalificiran način rešil socialni problem.

Odnos med socialnim delavcem in stranko je torej tudi v sistemskem socialnem delu poseben; in nedvomno so tipične stranke socialnega dela v veliki meri značilne za socialno delo. Toda prvič, sistemsko socialno delo ne potrebuje stranke - nedvomno obstaja sistemsko usmerjeno socialno delo za reševanje problema, ki ne potrebuje stranke. In drugič, nikakor se ne omejuje na to, da bi ob nekem problemu imelo pred seboj le eno samo stranko. Prav

nasprotno, v vsakem problemskem primeru si prizadeva za to, da bi napravilo čim večje število predvsem najpomembnejših udeleženih v problemu za svoje stranke. Če se mu to posreči, so njegove možnosti, da reši problem na sistemsko funkcionalen način, največje.

Ad C. Funkcionaliziranje družbenega sistema

Socialno delo poteka po družbenem naročilu ne glede na to, ali ga izvajajo državne ali zasebne ustanove. Temu ustrezno mora, vsem ko rešuje socialne probleme obenem znotraj družbe kot celote in v določenem socialnem sistemu, delovati sistemsko, funkcionalizirajoče. V znamenju splošne *vodilne ideje socialne pravičnosti* služi samovzdrževanju in izpopolnjevanju družbenega sistema - in sicer s tem, da, prvič, socialne resurse odmerja individualnim potrebam pripadnikov družbe, drugič, rešuje socialne konflikte med pripadniki družbe, in tretjič, nudi deviantnim pripadnikom družbe pomoč pri njihovem vključevanju v družbo.

Vsaka družba sama po sebi prinaša s seboj protislovja. Ne zasleduje le enega, samega temveč številne namene, in izmed teh sploh niso vsi med seboj skladni. Nekateri so takšni, da drug drugemu bolj ali manj nasprotujejo. Naloga socialnega delavca, kot jo vidi sistemski nauk o socialnem delu, nikakor ni uglašena na vse družbene (posebno državne) namene, vendar zagotovo na *socialne*. Iz tega izpeljuje svojo družbeno legitimnost, čeprav je v nasprotju z drugimi, nesocialnimi družbenimi nameni.

Sistemsko usmerjeni socialni delavec si prizadeva, da bo imel sistemske perspektive vselej odprte v vsej širini: od najmanjšega socialnega sistema (npr. paraodvisnikov od droge) do problemskega vidika celotne družbe. Povsod išče tisto rešitev, ki je iz vseh zornih kotov, tako v malem kot v velikem, smiselna in trdna.

2. K nauku o sredstvih socialnega dela

Kot sredstva socialnega dela navaja moj nauk o socialnem delu naslednje danosti:

- ustanova (po eni strani ustanova socialnega dela v ozjem smislu, prava socialna služba, po drugi strani njegova nosilna ustanova);
- denar in stvari;
- prostovoljni sodelavci (nepoklicni tretji, ki socialnemu delavcu stojijo na razpolago nasploh, tj. ne zgolj v nekem določenem problemskem

primeru, in ki jih vključi neposredno);

- usluge (mišljeno: usluge oseb drugih poklicev ali ustanov, s katerimi sodeluje socialni delavec na način, ki je tipičen glede na namen in rešitev problema);

- pravo;

- poklicno znanje (specifičen, za socialno delo relevanten pregled znanja in posebno znanje o socialnem področju, osebnosti, človeški interakciji in življenjski praksi, družbi, pogledu na svet, telesnih boleznih in okvarah, zdravstvu, vzgoji in izobraževanju, gospodarstvu, upravi in pravi);

- jezik;

- osebnost socialnega delavca.

Sredstva socialnega dela sama po sebi nimajo posebnih sistemskih posebnosti. Sredstva socialnega dela tudi niso sistemska, temveč je taka metoda, njihova uporaba. Sistemsko usmerjena metodika vsekakor vpliva na naš pogled in natančnejše opredeljevanje posameznega sredstva. V toliko je tudi nauk o sredstvih v moji knjigi sistemski. Vendar se s tem ne ukvarjam dalje in takoj preidem na nauk o metodah.

3. K nauku o metodah socialnega dela

Težišče nauka o socialnem delu je v poglavju o metodah. Obstajata dve pojmovni kategoriji, ki določata moj nauk o metodah socialnega dela: metodična načela socialnega dela in načini ravnanja v socialnem delu.

Metodična načela so splošne miselne maksime in maksime - temeljni elementi tistega, kar pomeni celoto metode socialnega dela. Opisujem več kot trideset takšnih metodičnih načel socialnega dela, ki jih delno razčlenjujem tudi na podnačela. Glede na načine ravnanja se dejavnostni spekter svetovanja v socialnem delu deli na šest področij: svetovanje, pogajanje, intervencija, zastopanje, preskrba (Beschaffung), oskrba (Betreuung). Metodična načela so v posameznih načinih ravnanja različno, specifično uporabljena. Tako načela kot tudi načini ravnanja so teoretični pojmi, s katerimi je mogoče analitično osvetliti kompleksno ravnanje v socialnem delu, ki vseskozi predstavlja nek kontinuum v katerem je vse medsebojno povezano.

3.1. Metodična načela socialnega dela: sistemski vidiki

Usmerimo se najprej na metodična načela. Razlikujem konceptualna načela, načela ravnanja in načela sprejemanja.

Konceptualna načela se nanašajo na konceptualno strukturiranje reševanja socialnega problema, na katerega kot socialni delavci mislimo in h kateremu težimo. Ob tem načela ravnanja opisujejo, kako ravna socialni delavec v odnosu do oseb, ki so za problem relevantne in kaj stori, da bi se rešitev problema uresničila.

Načela sprejemanja končno prinesejo predstavo o tem, kako se socialni delavec nauči sprejemanja pri problemsko relevantnih osebah, posebno pri udeleženi v problemu. Sprejemanje v smislu mojega nauka o metodah pomeni specifično človeško razmerje, ki izrecno podpira uspešno ravnanje v socialnem delu, često pa ga sploh omogoča. Socialni delavec naleti pri problemskem udeležencu (ali tretjem) na sprejem kratko rečeno tedaj, kadar mu ta vrača zaupanje kot tistemu, ki mu želi pomagati, in kot ustreza njegovi kompetenci, da pomaga.

Načela sprejemanja vsebujejo veliko tistega, kar poznamo iz temeljnih konceptov teorije socialnega dela s posameznikom, četudi naš pojem sprejemanja nikakor ne pomeni istega kot osrednji pojem iz teorije primerov - "acceptance". Ker načela sprejemanja nimajo nobenega sistemskega značaja, se tukaj z njimi ne ukvarjam dalje.

Tudi s konceptualnimi načeli se ne ukvarjam podrobno. Jasno je, da ta načela metodično izražajo sistemsko usmerjen koncept socialnega problema in njegove rešitve, kot sem nakazal prav pri pojasnjevanju nauka o nalogah. V posameznem bi želel opozoriti le na metodično načelo o socialno logičnem mišljenju. S pojmom "socialna logika" poimenujem za socialno delo posebno miselno kategorijo. Gre za neko individualno, konkretno in primeru lastno specifično logiko glede na strukturo in dinamiko. Vsako posamezno socialno stanje ali proces, ki se v realnosti lahko zgodi, ima svojo socialno logiko - ne glede na to, ali se jo ocenjuje pozitivno ali negativno. Stanje in proces sta *logična*; neko "socialno alogično" dejstvo v realnosti ne more obstati, vsekakor ne daljši čas.

Če hoče razumeti in dejansko reševati socialni problem, mora socialni delavec misliti socialno logično. To pomeni, da mora prepoznati problemskemu primeru inherentne (često navidez paradoksalne, za spodnji sloj specifične, včasih etnično-kulturno določene) socialno logične

mehanizme, se jim pri svojem napredovanju v reševanju problema prilagoditi ter si prizadevati za rešitve, torej za nova, boljša stanja, ki so socialno logična.

Edinole v pogledu na socialnosistemske povezave, v katerih se nahajajo problemsko relevantne osebe, se posreči socialnemu delavcu odkriti (čestokrat presenetljivo) socialno logiko problema in najti (morda povsem nekonvencionalno) rešitev problema, ki pa ne more dejansko funkcionirati.

Nič več o konceptualnih načelih. Zanimivo je seveda predvsem to, kako se *sistemska misljenje* prevede v ravnanja socialnega dela, z drugimi besedami, kako se konkretno ravnanje sistemsko definirane prakse socialnega dela razlikuje od linearnega modela terapevtskega socialnega dela. To se mora povezati v metodičnih principih ravnanja in v sistemskih principih ravnanja, ki jih navajam:

a) Načelo vsestranske koristnosti

Načelo vsestranske koristnosti zahteva od socialnega delavca, da si prizadeva za problemsko rešitev, ki je koristna za vse udeležence v problemu ne glede na to, ali so njegove stranke ali ne. V smislu sistemskega socialnega dela je socialni problem optimalno rešen tedaj, kadar dospejo vsi udeleženci posameznega problema (pripadniki problemskega sistema) s svojimi občutki, s svojimi težnjami in s svojim delovanjem v neko *funkcionalno razmerje*, ki pomeni korist zveze.

Sistemske usmerjeni socialni delavec se bori za to, da pri udeležencih v problemu vzbudi uvid, da bo vsem v kar največjo pomoč, če bodo upoštevali želje in interese drug drugega.

b) Načelo interpozicije

Metodično načelo interpozicije pravi, da sistemsko delujoči socialni delavec v okviru problemskega polja poišče mesto udeležencev v problemu in si prizadeva tam ostati v celotnem procesu reševanja problema. Sistemsko delujoče socialno delo je *interaktivnost*, delovanje med udeleženci v problemu. Ima v temelju mediacijski pomen.

Naravno je socialni delavec s pravnega, stvarnega in osebnega vidika eni v problemu udeleženi osebi bližje in drugi dalje. Mnogo bolj si prizadeva, da bi prišel v stik z vsakim udeležencem v problemu, s katerim je pač v čim

blizji kakor tudi v primerni oddaljenosti. *Blizina* mu omogoča osebno vplivanje na odnos, *oddaljenost* pa mu daje manevrski prostor za ravnanje in mu preprečuje, da bi se identificiral s stranko. Takšno identificiranje (velika nevarnost klientno-centrirane držel) bi iz samega socialnega delavca napravila udeleženca v problemu, vsekakor tam, kjer je socialni problem hkrati socialni konflikt.

Načelo interpozicije mora socialni delavec upoštevati posebno v začetni fazi primera. Nosilci problema - naj bodo to udeleženci v problemu ali tretji - ga redno poskušajo ganiti s svojimi apeli za pomoč in s pričakovanjem, da bo zavzel držo ene izmed vpletenih strank. Tej moči sugestije za vpletanje v krog nosilcev problema se mora socialni delavec zoperstaviti. V nasprotnem primeru izgubi ali pa si že vnaprej zmanjša možnost, da pride v vsestransko priznano interpozicijo med udeleženci v problemu (ki jih v začetnem času še sploh ne pozna vseh). Samo s takšne vmesne pozicije pa lahko deluje učinkovito in sistemsko usmerjeno.

c) Načelo komunikacije (načelo kontakta)

Načelo komunikacije ali načelo kontakta pove, da sistemsko usmerjeni socialni delavec išče stik z vsemi udeleženci v problemu. Potrpežljivo in vztrajno si prizadeva priti v stik z osebami, ki so v problemu udeležene in se skušajo temu stiku izogniti. Edino tako lahko pride do vpogleda v socialno sistemsko povezavo, ki so za problem relevantne, in si omogoči vključevanje in povezovanje z vsemi za reševanje problema pomembnimi udeleženci v problemu. Če se mu to posreči, je razumljivo, da ima največje možnosti za uspeh, pri tem, da pozitivno spremeni problemski sistem.

d) Načelo instrumentalne (konduktivne) definicije problema

Nadaljna značilnost sistemske metodike socialnega dela je konduktivni moment definicije problema v socialnem delu. Definicija problema je v sistemske socialnem delu v celoti instrument za ravnanje; zato govorimo o metodičnem principu *instrumentalne definicije problema*.

"Konduktivna" je, ker povezuje v celoto, če je le mogoče, vse za reševanje problema pomembne osebe (to so stvarno udeleženi v problemu in potencialni pomagajoči tretji), glede na skupno dojetje problema in skupno zamisel/koncept njegove rešitve.

S tem ko za problem pomembna oseba sprejema definicijo problema, se spremeni v osebo, ki je v *rešitvi udeležena*; saj ima definicija socialnega problema povsem *operacionalni* pečat; določa delne cilje in opravilne korake v reševanju problema in tako daje vsakemu udeležencu naloge ravnanja. Če se socialnemu delavcu posreči resnično instrumentalna, torej operacionalna in konduktivna definicija problema, je s tem ustvaril temelj sistemskega procesa njegovega reševanja, da, s tem je že storil dober del sistemsko operacionalizirajočega dela.

e) Socialno-ekološko načelo

Da je socialno sistemsko mišljenje vtakno v "socialno-ekološko" načelo ravnanja, se razume že samo po sebi. Izraz socialno-ekološko uporabljam samo za socialno sistemske vidike, ki jih je mogoče obravnavati kot "naravne".

Socialno-ekološko načelo vsebuje dve osrednji metodični maksimi socialnega dela. Prvič, socialni delavec mora v svojem delovanju za reševanje problema aktivirati, krepiti, podpirati in funkcionalizirati primarno obstoječe socialne mreže ter tistim udeležencem v problemu, ki jim trdna socialna mreža manjka, le-to vzpostaviti, če je le mogoče v njihovem življenjskem kontekstu (*maksima aktiviranja naravne socialne mreže*). Pri tem prihaja do posebnega izraza in pomena krajevna socialna ukoreninjenost človeka, kajti mikrosistemska medsebojna razmerja, za katera gre, imajo večinoma konkreten, jasno omejen krajevni prostor.

Druga socialno-ekološka maksima zapoveduje socialnemu delavcu, da posega v naravna socialna medsebojna življenjska razmerja zadržano in skrbno in samo toliko, kolikor je to v danih okoliščinah nujno (*maksima najmanjšega možnega vpletanja*).

f) Načelo pogajanja

Povsem centralno in fundamentalno za sistemsko socialno delo je načelo pogajanja. Le-to zahteva *prednost pogajanja* pred vsemi drugimi načini opravljanja socialnega dela. Sistemsko usmerjeni socialni delavec k socialnemu problemu pristopa predvsem s pogajanjem. Vselej poskuša iz udeležencev v problemu - in prav tako iz tretjih, ki so za rešitev problema pomembni - napraviti udeležence v pogajanju. Temu ustrezno vidi svojo

stvarno vlogo v tem, da jih usmerja v motivirano problemsko pogajanje in v organizirane pogovore za pogajanje.

Predvsem si prizadeva problemsko relevantne osebe zbrati za pogajalsko mizo tako, da problem in njegovo reševanje obravnavajo med seboj *neposredno*. Kjer to ni mogoče, se obravnava *posredno* s pomočjo kakega vmesnega človeka kot posrednika - z njimi, ali bolje: med njimi.

Tako v prvi kot tudi v drugi obliki socialni delavec nastopa kot *aktivni posrednik*.

g) Načelo sodelovanja

Enako pomembno za sistemske socialne delavce je načelo sodelovanja. Lotevati se reševanja problemov sistemske nujno pomeni, da socialni delavec skuša sodelovati z vsemi za problem pomembnimi tretjimi. (Pojem "sodelovanje" uporabljam posebej in izključno za medsebojno sodelovanje s tretjimi, ne pa za tiste, ki so v problemu udeleženi).

Sistemske usmerjeni socialni delavec vselej skuša sodelovati s tistimi, ki so v določenem problemu že dejavni ali pa bi lahko še bili dejavni tretji. Socialni delavec se zaveda, da se brez njihove pomoči najpogosteje ne bi mogel kompleksno in torej dovolj učinkovito vključiti v njihov socialni problemski sistem. Prizadeva si *aktivirati* vse sile, ki morda še niso aktivirane, in *usklajevati* njihova prizadevanja in delovanje v smeri skupnega cilja.

h) Načelo odpiranja problema

K temu še eno napotilo glede načela odpiranja problema. Tudi to temelji na sistemskega konceptu. Z izrazom "odpiranje problema" posebej opozarjam na določene tehnike ravnanja, ki jih uporablja socialni delavec tedaj, ko se socialni problem trdovratno zapira pred rešitvijo. Socialni delavec poskuša - tako rekoč kot metodični *ultima ratio* - odpreti poti rešitve z eno izmed naslednjih petih taktik: ne dela oziroma ne pomaga več (največkrat nič več), loti se kake s problemom obremenjene osebe, sproži krizo, okrepi negativno, zahteva kaj nemogočega.

Teh posebnih ravnanj mi tukaj ni mogoče opisati. Očitno imajo vsaj značilnosti *paradoksa*, ki jim da skokovito moč presenetljivega, kadar jih uporabimo. S tem je mogoče - takšno je upanje socialnega delavca - nek

disfunkcionalen socialni sistem, ki ostaja v *ravnovesju, stabilizira problem*, spravi v gibanje, ga destabilizirati in torej predrugačiti.

3.2. Načini ravnanja v socialnem delu - sistemski vidiki

K zaključku mojih izvajanj še nekaj pripomb o šestih načinih ravnanja, na katere se po mojem nauku o metodah deli dejavnostni spekter socialnega dela. Ta so, kot že rečeno, svetovanje, pogajanje, interveniranje, zastopanje, preskrba in oskrba.

a) **SVETOVANJE:** Dogaja se tam, kjer se socialni delavec z udeležencem v problemu dogovarja o problemu in njegovem reševanju. V enem svetovalnem pogovoru lahko sodeluje tudi več v problemu udeleženi (npr. starejša oseba s hčerko, ki jo oskrbuje), seveda pa ne sme iti za konflikt ali odnosni deficit. (Kjer se dogaja prav to slednje, ne gre za svetovalni, temveč pogajalski pogovor.)

V sistemskem socialnem delu se svetovanje ne koncentrira na osebnost, psiho svetovanca. V središču pozornosti so mnogo bolj disfunkcionalni socialni sistemski odnosi, ki ga negativno prizadevajo. Ob tem se vsekakor skuša dognati, koliko socialni problem sodoloča osebnost, njeno počutje in vedenje.

Socialni delavec želi razviti "socialno osebnost" svetovanca; to pomeni, da ga želi pripeljati do sistemsko funkcionalnega ravnanja. Pri tem gre po eni strani za *prilagajanje sistemu*, po drugi pa za *spreminjanje sistema* skozi svetovanca. V intenzivni obliki se sistemsko svetovanje v socialnem delu kaže kot pravi socialni trening.

b) **POGAJANJE:** Pri pogajanju v socialnem delu je socialni delavec v stiku z dvema ali več udeleženci problema in se z njimi o problemu pogaja, o njegovih socialnih (na primer osebnostnih, pravnih, finančnih) okoliščinah. Tudi tretji se lahko udeležijo pogajalnega pogovora. Obstaja neposreden in posreden način pogajanja - to sem že omenil v tekstu o načelu pogajanja. To načelo, kolikor vemo, postavlja pogajanje v središče systemske metodike socialnega dela. Če se vprašamo, po čem bi prepoznali systemsko usmerjenega socialnega delavca, je odgovor: po tem, da se pogaja. Celotno njegovo pogajalsko prizadevanje - posebno *večstransko angažiranje*, ki ga opravlja, in pospeševanje konvergence - nima drugega cilja kot da disfunkcionalni sistem, ki mu pripadajo udeleženci problema, funkcionalizira in da negativne systemske odnose predrugači v pozitivne.

c) **INTERVENIRANJE:** O intervenciji v socialnem delu govorim tam, kjer se socialni delavec vključi v problemske situacije proti volji enega (ali več) udeležencev v problemu, da bi varoval človeka. Tipični primer za to je ukrepanje proti staršem, ki zlorablajo otroke. Tudi kadar socialni delavec za človeka, ki ogroža samega sebe - npr. za kakega psihično bolnega ali senilnega) podvzame ukrepe pomoči, ne da bi ta oseba s tem soglašala (bodisi zaradi pomanjkanja volje ali zaradi nasprotovanja), se dogaja "intervencija".

Ob primeru zlorabe otrok v družini se lepo vidi, kaj je značilno za sistemsko metodiko intervencije. Prvič, v razjasnjevanje problema bo vključen družinski sistem, posebej tudi način, na katerega se integrira v okolju (sorodstvo, sosedstvo, svet dela). Drugič, sistemsko usmerjeni socialni delavec pomaga otroku predvsem s tem, da pomaga družini. Njegovi ukrepi prisile (oziroma groženj z ukrepi) merijo na to, da bi predrugačili disfunkcionalen sistem družine. Ne bori se proti staršem, temveč jim pomaga, da bi postali dobri, vsaj sprejemljivi - na primer s tem, da jim preskrbi terapevtske, vzgojne in gospodinjske oblike pomoči, delo, boljše stanovanje ali drugačno materialno podporo. Dokler mu uspe tako pomagati družinskim članom k znosnejšemu življenju, zlorabljenega otroka ne loči - vsekakor pa ne za daljši čas - od staršev. In tretjič, realistično ocenjuje moč sistema oziroma zmogljivosti sistema, sposobnost družine držati se skupaj, in odstopi od intervencije, ki sistemu ni dorašla in bi problem le zaostila.

d) **ZASTOPANJE:** Zastopanje v socialnem delu pomeni, da socialni delavec v kakih pravnih situacijah nastopa namesto koga izmed udeležencev problema ("zastopstvenega klienta") nasproti drugim osebam ("zastopstvenim adresantom"). To dela, ker je to dolžan (na primer pri skrbništvu) ali pa ga je za to stranka prostovoljno pooblastila.

Sistemsko usmerjenemu socialnemu delavcu ne gre predvsem za to, da bi v linearno-strankarskem zastopanju interesov izvel maksimum v korist svoje stranke. Mnogo bolj si prizadeva s pomočjo zastopniškega ravnanja uresničiti neko sistemsko rešitev problema, torej vzpostaviti neko socialno pravično razmerje med zastopstvenim klientom in zastopstvenim adresantom. Tudi kot zastopnik pojmuje samega sebe kot *posrednika*, in če je le mogoče, išče neko vmesno pozicijo ter si vselej prizadeva sčasoma doseči poenotenje po poti pogajanja.

To pa se seveda ne posreči vselej. Toda če socialni delavec vodi pravni boj za svojega klienta pred sodiščem, tega ne počne na agresiven način, ki ga

s svojim stilom procesiranja vsiljujejo marsikateri odvetniki. Mnogo bolj ravna tako, kot bi bil izvedenec, svetovalni strokovnjak, ki mu gre za to, da se za vse udeležence doseže socialna primernost.

e) **PRISKRBOVANJE**: Kot priskrbovanje (*Beschaffung*) označujem tisto ravnanje, s pomočjo katerega socialni delavec komu izmed udeležencev problema ali več skupaj spadajočim (na primer družini) priskrbi denar, kako stvar, izobraževanje, delo ali kakršno koli uslugo - bodisi iz instituciji lastnih sredstev ali s tretje strani (od tako imenovanih tretjih).

Sistemske usmerjeni socialni delavec te vrste pomoči ne opravlja zlahka. Vključi jo v nek *obsežen koncept reševanja problema*, ki se nanaša ne celotni položaj osebe. Priskrbovalna pomoč naj ne bi bila enostavno izravnavanje materialnega primanjkljaja te osebe, temveč usposobitev te osebe - za daljši čas - da se bo na tak način ponovno vključila v družbeni sistem in da bi se mogla sama finančno vzdrževati. Predvsem se poskuša za stranko mobilizirati vire na področju naravne socialne mreže. Ne zato, da bi varčevali z denarjem, temveč da bi s pomočjo socialno sistemskega funkcionaliziranja življenjske situacije prizadetega človeka v temelju postavili na neko boljšo osnovo. Sistemsko delujoči socialni svetovalac *izhaja vselej iz tega*, in da bi lahko dosegel ta cilj, tudi za zelo drage priskrbovalne pomoči - na primer za psihoterapijo, izobraževanje, motoriziranje, pomoč v gospodinjstvu, pravno odvetniško pomoč.

f) **OSKRBOVANJE** (*Betreuung*): Za oskrbovanje v socialnem delu gre takrat, ko socialni delavec stoji ob strani kaki osebi pri vsakdanjem premagovanju življenjskih zadev, tako da zanjo opravlja finančne in druge zadeve, ki se tičejo njene materialne eksistence, da zanjo sprejema odločitve, ji nudi manjše usluge pomoči, pazi na to, kako ji gre, vzdržuje stik in ji je v podporo v osebno pomembnih stvareh. V posebnih primerih priskrbi obsežno oskrbovanje s strani tretjih, bodisi v družinskem ali institucionalnem okviru.

Prevedla: Marija Ovsenik in Gabi Čatinovi-Vogrntič

Peter Lüssi je dr. teologije in socialni delavec, vodja polivalentne socialne službe iz Waedenswila v Švici.

SOCIALNO DELO MED PRAGMATIZMOM IN TEORETICNIM EKLEKTICIZMOM

Milosav Milosavljević

Socialno delo, ki se je rodilo iz praktične potrebe po ukvarjanju s socialnimi problemi, pretežno v institucionalnih okvirih državnih uradov, se je razvijalo ob istočasnih, včasih nasprotujočih si vplivih zahtev stvarne prakse, tujih izkušenj in vplivov razvitejših dejavnosti. Druga izhodiščna hipoteza je, da je pod vplivom temeljnih funkcionalnih koncepcij socialnega razvoja, ki so prevladovala v času nastanka socialnega dela kot družbene in poklicne dejavnosti, tudi samo socialno delo slonelo na funkcionalnih teoretičnih in metodoloških temeljih.

Čeprav je imela marksistična znanost konkretna in opredeljena stališča o protislovnih socializma kot prehodne faze, je pri oblikovanju družbenih odnosov prevladovala predstava o "zdravi" ali boljši, nedvomno napredni in humani družbi, v kateri so socialni problemi pojmovani kot ostanki razredne družbe. V takšnih razmerah se socialno delo ni moglo izogniti usmeritvi k deviacijam, "bolnemu", "nenormalnemu". Takšna dominantna usmerjenost socialnega dela je vplivala na njegovo vlogo, vsebino, metode in, kot rezultat vsega tega, na njegov celotni razvoj in dosežke.

Ali je "pomagajoče" socialno delo lahko del družbenih sprememb in socialne revolucije?

O naravi socialnega dela lahko, poleg drugega, sodimo tudi glede na njegove cilje in namen. V prevladujočem funkcionalističnem in pozitivističnem konceptu socialnega dela je najbolj tipična njegova lastnost "pomagajoče" dejavnosti. Ne glede na to, ali je profesionalizirano ali ne, institucionalizirano ali prostovoljno, je cilj socialnega dela kot "pomagajoče" dejavnosti predvsem pomoč posameznikom in družinam pri premagovanju posebnih težav ali problemov, s katerimi se srečujejo v vsakodnevem življenju. Še več, nekateri znani avtorji trdijo, da je ravno pomoč specifičnost socialnega dela. V našem socialnem delu se to stališče najbolj izraža v enem od prevladujočih aksioloških načel socialnega dela: "pomoč za samopomoč".

Ko se ukvarja z marginalnimi skupinami, se socialno delo oddaljuje od potreb in vrednot delavskega razreda

Načelo univerzalnosti socialnega dela, tako glede predmeta, ciljev, vsebine, "uporabnikov" kakor tudi glede metod, postopkov in sredstev, bi moralo biti eno od ključnih moralnih načel socialnega dela. Univerzalnost v razmerju do predmeta pomeni predvsem to, da mora socialno delo vedno in povsod upoštevati celoto in raznolikost človeških potreb, celoto izražanja, vzrokov in posledic določenih družbenih protislovij, stanj in problemov.

Univerzalnost predmeta tudi pomeni, da se kot področje dejavnosti pojavljajo družba in družbeni odnosi, institucije in strukture, pa tudi deli družbe, družbene skupine, družine in posamezniki. V tem smislu razumemo univerzalnost socialnega dela kot nujnost, da se ukvarja s potrebami, problemi in varnostjo vseh članov kake družbe, ne le selektivno "izbranih" posameznikov ali v najboljšem primeru družin ali skupin, ki jih v skladu z določenimi kriteriji določa nekdo drugi - nosilci družbene moči.

Celo površna analiza predmetno-vsebinske usmerjenosti socialnega dela kaže, da se socialno delo pri nas najmanj ukvarja z družbenimi procesi, odnosi in problemi, da je selektivno glede na prebivalstvo oz. glede na to, katere potrebe in probleme obravnava, in da je v bistvu nominalistično usmerjeno, kar pomeni, da se kot prevladujoči predmet njegove dejavnosti pojavljajo selektivno izbrani posamezniki, ki najpogosteje pripadajo marginalnim družbenim skupinam. Predmetna selektivna, ne pa univerzalna usmerjenost socialnega dela na marginalne skupine ne vpliva le na marginalizacijo samega poklica, temveč tudi na zanj bistveno aksiološko določenost v smislu "nadzora", "discipliniranja" in "resocializacije" uštih, ki so na obrobju družbenih odnosov, vrednot, "normalnega" in "sprejemljivega" vedenja ipd.

Glede na povedano se postavlja vprašanje, ali ima poglobitveni aksiološki, vsebinski in metodološki cilj socialnega dela v razmerju do prilagajanja posameznikov družbenim normam in sprejemljivim oblikam vedenja enak vpliv kakor nepripravljenost socialnih delavcev, da se prilagodijo, in celo več, da sodelujejo pri uresničevanju in pobudah za socialno spremembo. To je temeljno vprašanje marksistično zasnovanega socialnega dela, ki je akcijsko usmerjeno in naravnano. S tem je povezano tudi vprašanje, ali so socialni delavci usposobljeni in pripravljeni za obravnavanje družbenih protislovij in pojavov v razmerah družbene krize. Z drugimi besedami, na

kakšen način lahko sodelujejo pri socialni spremembi, ki je pogoj za rešitev družbene krize, v kateri je ekonomska zelo izražena?

Tudi pomanjkanje poklicne domiselnosti in radovednosti pri številnih socialnih delavcih vpliva na predmetno-vsebinsko in metodološko usmerjenost socialnega dela.

Ce sklenemo, na marksističnih temeljih zgrajeno socialno delo mora služiti vsem ljudem, sodelovati pri spreminjanju družbenih okoliščin in razmer ter na specifičen način sodelovati pri socialni revoluciji. Z drugimi besedami to pomeni, da se morajo socialni delavci bolj in pogosteje boriti za vlogo načrtovalcev, organizatorjev, pobudnikov, inovatorjev, pomočnikov in nosilcev socialnih sprememb, namesto da pristajajo na vlogo popravljalcev.

Jugoslovansko socialno delo, ki si prizadeva, da bi temeljilo na filozofskih in znanstvenih osnovah marksizma, pogosto pozablja pomembno praktično značilnost, celo tisto, ki je posebnega humanističnega in profesionalnega pomena: v spreminjanje sveta in vsega obstoječega, vključno s človekom kot subjektom in predmetom prakse. S svojim predmetom, vsebino, pa tudi s sredstvi in metodami se socialno delo najmanj ukvarja in veliko vprašanje je, koliko poskuša spreminjati človeka in koliko je pri tem uspešno.

Socialno delo kot mlada družbena dejavnost, brez daljše tradicije v smislu institucionaliziranega in profesionaliziranega socialnega dela, se je razvijalo pod vplivom različnih znanstvenih področij in disciplin. Neizogibno je, da imajo znanstvene, učne in praktične discipline svoje vzore, da uporabljajo spoznanja, zakonitosti in metode že razvitih. Vendar pa, kakor je to nujno in neizogibno na začetku razvoja in oblikovanja dejavnosti ali znanstvene discipline, vodi kasnejša pretirana in prevladujoča uporaba "tujih" izkušenj k raznim "izmom": sociologizmu, psihologizmu, formalizmu in normativizmu ipd.

S temi ilustracijami ne nameravamo zmanjšati pomena prispevka sorodnih področij in znanstvenih disciplin in še manj tistih pripadnikov omenjenih poklicev, ki so sodelovali pri konstituiranju in razvoju socialnega dela. Želimo le preprosto pokazati, da načelo integrativnosti in interdisciplinarnosti vodi v eklekticizem različnih teoretskih razumevanj, in to nekritično sposojenih z drugih področij znanosti ali dejavnosti, pogosto prav v neverjetnih zvezah. Tako je videti, kakor da je edina posebnost socialnega dela njegov predmet. Glede na to, da se pomen "socialnega" različno razume in opredeljuje, se postavlja vprašanje, kaj je s to posebnostjo

socialnega dela.

Drugače rečeno, kritična analiza teoretičnih, filozofskih in metodoloških temeljev zahteva, da socialno delo odvrže ponošeno ogrinjalo pogosto že preseženih izkušenj svojih "sester" po dejavnosti in vsebinah in razvije lastne prijemne, metode in vsebine, ob tem pa ne sme zavračati, temveč mora vključevati spoznanja in metodološki arzenal sodobnih družbenih in humanističnih ved. Različni "izmi" enostavno predimenzionirajo nekatere vidike ali pa preveč poudarjajo možnosti nekaterih metod, s čimer odstopajo od načela celovitosti in integralnosti.

Redukcionistično razumevanje determinizma socialnih pojavov vpliva na uresničevanje temeljnega načela socialnega dela: preprečevanje pred varstvom.

Poenostavljena razumevanja determinizma pojavov, s katerimi se sooča socialno delo, vodijo v redukcionizem določenih prijemov pri obravnavi teh pojavov. Tipičen tak primer je gledanje na preventivo kot preprečevanje vzrokov določenih pojavov. Pustimo ob strani dejstvo, da je determinizem pojav, vezan na človeka zaradi medsebojnih vplivov različnih vzrokov in pogojev, vključno s takšnimi, ki so iracionalni, nespoznavni in neujemljivi. Preventiva mora izhajati predvsem iz možnosti človekove zavestne intervencije v družbene procese in odnose ter v lastno bit. Vsak prijem v socialnem delu, ki ni dinamičen, kakor tudi vsak evolucijski, da ne govorimo o tistih, ki so v bistvu fatalistični, onemogoča preventivo celo takrat, kadar dopušča možnost delnega "reformističnega" posega v družbene odnose in procese.

Druga pomembna omejitev pri uporabi preventivnih prijemov je povezana s statističnim pojmovanjem vzročnosti socialnih pojavov in problemov. Socialno delo, vendar ne samo le-to, praviloma obravnava družbene pojave statično in v povprečju. Največji del energije socialnih in drugih strokovnih delavcev se običajno porabi za ugotavljanje "stanja". Tudi kadar poskuša spoznati kako kontinuiteto, se socialno delo običajno usmeri nazaj v preteklost. Čeprav drži, da brez spoznavanja preteklosti ne moremo vstopati v bodočnost, je brez projekcij bodočnosti preteklost lahko v napoto.

Pri razumevanju vzrokov in še bolj pri možnostih intervencij v socialno "tkivo" opazamo določen fatalizem, kar vpliva na globalne pristope h konkretnim problemom. Glede na to, da socialni delavci pogosto niso sposobni ali pripravljeni vplivati na spreminjanje družbenih odnosov, procesov in situacij, postaja to zanemarjeno področje njihovih aktivnosti. To

imenujemo fatalizem, ker nemoč ali nesposobnost za posege v družbeno situacijo, posebno poudarjena s stališči o "nezgodnih" razmerah, pomanjkanju pogojev ali razumevanja, vpliva na predmetno usmerjenost socialnega dela. Ker še vedno obstajajo možnosti intervencij na lokalni, skupinski ali individualni ravni, se kot predmet socialnega dela pojavljajo predvsem posamezniki. "Socialni fatalizem" je posebno poudarjen v kriznih razmerah in v nerazvitih okoljih, v katerih se hude in neugodne stvarne razmere prepletajo z nerazumevanjem in nespreminjanjem socialnih delavcev. Če temu dodamo še teoretsko-metodološko neopremljenost socialnih delavcev za delovanje v težjih, kriznih, spremenljivih in zapletenih družbenih razmerah, je posledica tega usmeritev v papirje ali samo k posameznikom in v najboljšem primeru k družini in drugim primarnim ali sorodnim skupinam.

Nerazvitost metod predvidevanja, ne le v socialnem delu, temveč v družboslovnih znanostih nasploh, vsekakor zmanjšuje možnosti preventive, vendar služi tudi kot izgovor za zanemarjanje preventivnih dejavnosti na tistih področjih in v zvezi s tistimi pojavi, pri katerih opažamo nekatere zakonitosti ali pravilnosti pojavljanja. Vsekakor se je "lažje" ukvarjati z določenim in znanim, kar pa kaj hitro privede do rutine, rutina pa neizbežno do poenostavljanja, redukcionizma v vseh ozirih in do birokratizma.

Prevedla Vida Milošević

Dr. Milosav Milosavljević je profesor in direktor Višje šole za socialne delavce v Beogradu.

VZPOSTAVLJANJE ZNANJA V SOCIALNEM DELU

Joan Fortuny, Teresa Rossell

Problem humanističnih znanosti je dvojen: vzpostavljene so s človekom kot spoznavajočim subjektom, ki je hkrati njihov namen in cilj. To razmerje subjekt - objekt je epistemološki okvir vseh znanosti o človeku, med katerimi ima socialno delo pomembno vlogo.

Metodološki problem, ko je človek subjekt znanja in tudi njegov objekt, zahteva vzpostavitev razlike med posameznikom kot subjektom, ki raziskuje in analizira socialna vedenja kot fenomene medsebojnih odnosov, v katerih je sam udeležen.

Epistemološko védenje, katerega podlaga je preučevanje socialnih pojavov, zahteva celovitejši pristop. Raziskovanje socialnega vedenja pomeni tudi izdelavo določenih razlagalnih modelov, ki jih osmislimo z bolj splošnimi teorijami. V tem smislu je namen vseh teorij lotiti se sveta kot "možnosti", medtem ko modeli razlagajo posamične pojave (Mario Bunje, 1983).

Za socialno delo kot humanistično vedo je značilna metodološka praksa, ki omogoča spoznanja o specifičnih socialnih temah. V drugih uveljavljenih vedah je ta specifičnost izražena kot medicina ali pedagogika, vse pa se morajo razvijati na podlagi različnih konceptov in teoretičnih predpostavk, iz katerih strukturirajo svoja znanja.

Enako kot kateri koli drugi strokovnjak tudi socialni delavec pri svojem delu ureja informacije, primere in ugotovitve, s čimer si omogoči potrebno koherentnost pri kasnejšem pojasnjevanju. Za socialne delavce je nujno, da se navezujejo na referenčne modele in teorije, ki so dane v drugih realitetah, to pa omogoča izdelavo teoretičnih modelov v socialnem delu. Ta navezava na sorodne teorije, denimo psihološke, sociološke, ekonomske, antropološke itd., kaže na potrebo po razmejitvi med sorodnimi znanostmi in hkrati po razumevanju celotnega ogrođa humanističnih znanj.

Uporabo teorij izven konteksta, v katerem so nastale, omogočata njihova povezanost in medsebojna odvisnost po različnih humanističnih znanostih, ki uporabljajo različne pristope pri interpretaciji socialnih dejstev; ti pristopi se lahko dopolnjujejo, čeprav so odvisni od raziskovalčeve usmerjenosti v njihovo približevanje oziroma razhajanje, ali pa je njihov glavni namen v aplikaciji.

Pri obravnavi psiholoških ali socioloških dejavnikov se soočimo s problemom njihove umestitve v vnaprej določene kategorije in klasifikacije,

ki imajo v določeni kulturni sredini orientacijski in komunikacijski pomen. Ti kulturni vzorci so določeni z njihovim namenom, ki je lahko interpretativen, interventen ali pa aplikativen. Pojmi, kot so normalnost, abnormalnost, marginalnost, socialna deviacija, so vprašljivi in lahko zavajajo, če so iz sorodnih oziroma uveljavljenih strok vzeti neodvisno od njihovega konteksta. Teorije, s katerimi skušamo kako vedenje razumeti in razložiti, to vedenje tudi določajo. Ko torej s pomočjo teorij analiziramo kako vedenje, ga tudi že opredeljujemo. Na ta način je lahko veliko družinskih situacij ocenjenih kot mejne situacije, ki zahtevajo takojšnjo intervencijo, medtem ko lahko drugi strokovnjaki, ki imajo širši vpogled v mehanizme duševnega ravnovesja in dinamiko družine kot socialnega sistema, bistveno drugače ocenijo položaj in drugače intervenirajo.

Ko ugotovimo pogosto ponavljanje kakih socialnih dejstev, ki jih označimo za normalna ali nenormalna, bomo v socialnem kontekstu govorili o socialni normalnosti statistično oziroma kvantitativno. Normalnost pa je določena tudi s kvalitativnimi ocenami. Socialna norma lahko v kakem trenutku deluje represivno na vedenje, ki odstopa od opredeljenih in pričakovanih predstav; če torej posameznik ali skupina sprejmeta kako socialno paradigmo za pravil(n)o, bo realnost prežeta z ideologijo in filozofijo trenutka. Z drugimi besedami, poudariti je treba pomen socialne politike, ki je večji od subjektivno-objektivne vloge v dialektični epistemologiji.

Opazovanje, deduciranje in sklepanje so logične osnove znanja. Če je med dedukcijo in opazovanjem očitna razlika, potem je vedno kasnejše mišljenje tisto, ki daje opazovanim dejstvom splošno veljavno razlago, kar se razlikuje od procesa sklepanja, ki je prav tako nujno za razumevanje socialnih vedenj. Koraki med opazovanjem in sklepanjem se v psihologiji imenujejo "spremenljivke". Totaliteto kakega dejstva lahko dojamemo le s posebnim indeksom oziroma s spremenljivkami, ki jih opazovalec izbere glede na svoje epistemološko gledišče. S tem ko je indeks vedno vnaprej določen oziroma izveden s sklepanjem, tako da nam spremenljivke pomagajo pojave razumeti.

Ta tesna zveza opazovanja in sklepanja s spremenljivkami lahko oteži razmejitev med enim in drugim vidikom; gre za razmejitev, ki bo vedno določena s sociokulturnimi koordinatami in teorijami opazovanja.

Če je namen vseh teorij narediti s pomočjo znanja in metod svet, ki nas obdaja, razumljiv, je prav, da skušamo ta sistem razumevanja uporabiti v

socialnem delu in preoblikovati teorije ter jih prenesti v konkretne razlagalne in aplikativne modele.

Potreba po strokovnem znanju, po rekonstrukciji teorij drugih humanističnih znanosti, na katere se socialno delo navezuje, spreminja socialno delo v stroko, za katero so značilne uporabne sinteze splošnejših znanj.

Tudi ideološke opredelitve človeka in družbe opredeljujejo socialno delo kot stroko vse od njenih začetkov. Gre zlasti za dve nasprotujoči si ideji, za funkcionalizem, katerega predpostavka je prilagajanje posameznika družbi, in za marksistično idejo družbene konfliktnosti med različnimi socialno-ekonomskimi položaji. Ti dve teoretični smeri se z različnimi teorijami vključujeta v socialno delo in to mu omogoča boljše razumevanje socialno-ekonomskih procesov ter njihove kompleksnosti na vseh ravneh, pa tudi odnosov med posameznikom in različnimi socialnimi skupinami.

Vzpostavitev socialnega dela kot stroke je bila težavna in naporna, saj je bilo izpostavljeno družbenim spremembam, spreminjanju socialne politike v posameznih deželah ter stalnemu prilagajanju lastnih oblik študija, interpretacije in metod intervencije. Zato se socialno delo opredeljuje kot stroka družbenih sprememb, čeprav menimo, da je ta ocena pretirana, saj bi se po besedah Bertholda Brechta "lahko spremenilo vse, če bi bili brezmejni, toda ker smo omejeni, ni veliko tega, kar bi se lahko spreminjalo".

Ena od velikih težav socialnega dela je konkretizacija osnovnih značilnosti, ki ga določata - teorije in izkustvene prakse. Dr. Howe (1987) razlikuje med teorijami socialnega dela in teorijami za socialno delo ter poudarja, da gre za težnjo po enačenju med njimi.

Če imamo po eni strani opredelitev socialnega dela kot strokovnega spreminjanja družbe za napačno, si lahko onemogočimo teoretična izhodišča in strokovne prakse, s katerimi obravnavamo socialne teme. Po drugi strani pa smo v socialnem delu soočeni z osebnimi razmerami in skupinskimi ravnanji na način, ko, prvič, še ne razpolagamo z dokončnim vedenjem (aids, migracijski tokovi itd.); drugič, nimamo ustreznih izrazov (delinkvenca, narkomanija itd.); in tretjič, legalni mehanizmi še ne omogočajo izražanja skupinskih mnenj (razveza, načrtovanje družine, siva ekonomija itd.).

Ukvarjati se z družbenimi protislovji je najpogostejša naloga socialnega dela, pravi Jona Rosenfeld (1983). Prav iz teh problematičnih situacij, ki so družbeno proizvedene, si socialno delo strukturira jasno empirično znanje,

na ta način dopolnjena percepcija pa je ena od značilnosti socialnega dela.

Ceprav imajo socialni delavci veliko informacij o značilnostih obravnavanih ljudi ter imajo izdelane hipoteze in opredeljene vzroke problemov, s katerimi se soočajo, lahko šele z uporabo delovnih metod ocenijo nujnost pomoči in ovrednotijo učinke svojih intervencij. Nesistematičnost kot pogosta pomanjkljivost strokovnega dela kaže na potrebo po bolj stvarnem in izkustvenem znanju o specifičnih področjih in načinih intervencije.

Na ta način bomo lahko spoznali, ali so specifična znanja ustrezna za socialno delo in ali so koncepti, prevzeti iz drugih teorij, lahko direktno uporabljeni v socialnem delu ali pa jih je treba prilagoditi.

Pionirka socialnega dela Jane Addams, ki jo navaja Silvia Staub (1989), pravi: "Kompleksne teorije so nujne za kompleksne rešitve problemov." Socialno delo ne more biti brez perspektive in se mora navezovati na socialne modele, ki jih imamo na razpolago. Socialno delo je del socialne dinamike, do katere pa mora imeti kritičen odnos. Če je to res, potem ne gre le za eno samo "različico" socialnega dela. Že od njegovih zgodnjih začetkov gre za veliko alternativ in različnih prepričanj, ki omogočajo določena odstopanja od shematičnega mišljenja in togih modelov. Identiteto socialnega dela določajo relativno enotne reference, ki se v svojih konkretnih izpeljavah razlikujejo in omogočajo različne načine uporabe.

Preučevanje socialnega dela je lahko v razmerju do drugih teorij pomemben pokazatelj ideoloških in ekonomskih določilnic raznih socialnih pojavov. Glede tega je lahko uporaba teorij in znanj enaka kot v drugih znanostih oziroma socialnih vedah.

Druga raven analiz je odvisna od stopnje kompleksnosti in od področij, ki jih pokrivajo posebne teorije (npr. stari ljudje). Če gre v zvezi z kako skupino za poudarek na socialnem varstvu, moramo upoštevati zlasti zakonske norme, ekonomske koncepte in socialno politiko. Pri delu z družino pa je treba izhajati iz kulturoloških in psiholoških konceptov.

Specifičnost znanj v socialnem delu mora biti zlasti celostno razumevanje različnih sestavin socialnih situacij, ki jim mora stroka posvečati vso pozornost.

V socialnem delu je treba razlikovati med teorijami oziroma koncepti, ki jih uporabljamo za analitične ali intervencijske namene. Pri analitičnih pristopih bi morali biti vsi koncepti določene teorije (npr. psihologije) usklajeni s koncepti oziroma znanji drugih teorij.

Če uporabimo kak koncept oziroma koncepte drugih teorij v interventne

namene, pa jih hkrati tudi instrumentaliziramo. Njihovo preoblikovanje mora ustrezati tako področju, na katerega posegamo, kot tudi posebnim namenom socialnega dela. Tako mora biti vsaka terapevtska, pedagoška, komunikacijska itd. tehnika usklajena s funkcijami in cilji socialnega dela. V tem smislu lahko rečemo, da je znanost dolga pot k izdelavi smiselnih razlag, ki so razumljive vsem strokovnjakom.

V vlogi opazovalca se nam dostopna dejstva iz sveta vsakdanje resničnosti, to pa je eden od osnovnih problemov, ki je skupen vsem humanističnim znanostim. Dihotomijo med opazovalcem in tem, kar opazuje, vsebuje tudi razlika med znanjem o socialnih pojavih, s katrim razpolagamo, in med procesom njegovega strukturiranja.

Socialno delo je kot stroka v teh dihotomijah udeleženo enako kot druge znanosti, kar pa ne pomeni ovire za spoznavanje in razlago človekovega vedenja.

Prevedel: Srečo Dragoš

Joan Fortuny in Teresa Rosell sta profesorja na Visoki šoli za socialno delo Univerze v Barceloni.

Bodil Eriksson, Ann Helleday

Sva učiteljici za področji psihologije in sociologije na Šoli za socialno delo v Stockholmu. Med letom 1988 sva razvili skupen učni projekt v okviru nadaljevalnega izobraževanja za socialne delavce na večjem otoku.

Med sprehodi ob obali sva si prizadevali razumeti, kaj se dogaja na tečaju in kako razviti in uporabiti najina različna, delno protislovna pogleda. Med temi sprehodi sva povečali in presegli svoje znanje o tečaju, svojih perspektivah, sebi in najinem odnosu. Ti sprehajalni pogovori so imeli naravo dialogov. Spoznali sva, da so najini dialogi potreben pogoj za dialoge, ki sva jih razvili s slušatelji o razmerah v socialnem delu.

Je dialog med socialno delavko in stranko mogoč?

Dialogi in pogoji za dialoge

Začeli sva proučevati naravo dialogov s tem, da sva brali različne filozofe in poslušali odkriti, kaj je značilno za njihove različne poglede. Ali je bil njihov cilj doseči emancipirajoče znanje ali le notranje vrednote? Kaj je bil njihov predmet? Njihov cilj? Ali jih zanima zunanji družbeni svet ali pa je njihovo zanimanje bolj usmerjeno v človekovo notranjost in v medosebne odnose?

Če začnemo s Sokratom, se nam bo prikazal kot iskalec, ki raziskuje moralne kvalitete in modrost svojih someščanov in opazuje njihove politične kvalitete. Proučuje moralnost oblasti. Sokrata ne zanimajo družbene razmere v Grčiji in njihov vpliv na odločanje.

Sokratova metoda so raziskovalni pogovori, skozi katere z vprašanji in s prepostavkami, ki jih raziskuje, razvije svoje znanje in razumevanje. Partnerji v dialogu reflektirajo Sokratova kritična raziskovanja. Sokrat je kritik svojega časa in idealist. Misli in ideje vladajo človeškim dejanjem. Razjasnjuje, se bori in išče resnico s ciljem, da bi na koncu razvil svojo lastno modrost, celo za ceno svojega življenja.

Kaj v Sokratovem pogledu na dialog postavlja vprašanja, ki so relevantna za socialno delo?

Da modrec ni nikoli strokovnjak, ampak iskalec.

Da modrost pomeni skromnost in uvid v meje znanja.

Da znanje pomeni učenje skupaj z drugimi in ne porabo popolnih in že

narejenih teorij.

Da je pomen življenja nenehno samooblikovanje in ne tekmovanje in ubijanje.

Filozofi, ki se osredotočajo na individualne in odnosne vidike dialoga

Sodobni filozofi kot Martin Buber in Emmanuel Lévinas, oba Juda, so za predmet svoje filozofije postavili dialog. Zunanji svet ne omenjata, iščeta pa naravo dialoga. Oba poudarjata odnos med Jaz in Ti. Odnos in dialog zaznavata na duhoven in eksistencialen način, ki hrani naše fantazije o možnostih v človeških odnosih. Govorita o tem, kar iščemo.

Buber piše o dialogu kot "izvitem pogovoru". Odnos je centralen in oba Jaz in Ti morava biti pripravljena "videti" drugega. Ljudje, ki sodelujejo, morajo biti duševno prisotni in morajo prispevati dialogu s svojimi avtentičnimi jazi. Ta izvornost je nenehno ogrožena in obstaja le ob odprtosti udeležencev.

Lévinas poudarja vzajemnost odnosov - njihovo neposredno (drug proti drugemu) naravo. Cilj pogovora ni tema, ampak je odnos do samooblikovanja. Lévinasova etika je osredotočena okoli treh načel, "dejanj":

Dejanje poslušanja - poklekniti pred obrazom drugega.

Dejanje odgovornosti - ne molčati pred obrazom drugega.

Dejanje različnosti - zavedati se "drugosti" drugega in ne težiti h konformnosti.

Srečanje ima kvaliteto srečanja obraza drugega. To predpostavlja srečevanje bolečine in smrti - skrivnosti.

Filozofi, ki se osredotočajo na družbene okoliščine dialoga

Predstavnika tega pogleda sta Jürgen Habermas in Paolo Freire. Jürgen Habermas hrepeni predvsem po razsvetljevalskem dialogu, neomejevani komunikaciji, ki je osrednjega pomena za razvijanje znanja. Dialog, ki temelji na razumevanju med enakimi partnerji. Nikomur ni dovoljeno, da gleda na drugega, kot da ni sposoben, da bi prevzel odgovornost, ampak kot na odgovornega subjekta. Nihče nima pravice zatirati drugega.

Hkrati pa Habermas uvidi, da so pogoji za tak dialog skoraj nemogoči, kajti za večino odnosov je značilno nadrejanje in podrejanje. Družbena moč

je neenakomerno razdeljena in dialog prejkone ostanejo sanje. Habermasov drugi cilj dialoga je sporazum, ki temelji na racionalnih in demokratičnih pogojih.

Pogleda opredeljujeta dialog, kakor da bil bil ujet med nedosegljivimi sanjami o neomejevani komunikaciji in omejujočo neenakost moči, ki nas vodi v prostor molka (reticent room).

Habermas tudi piše o dialogu v neenakopravni družbi, kjer se dialog osredotoča na kritični pogled na razmere neenakosti moči. Njegov kritični pogled odpira vrata iz prostorov molka.

Paulo Freire je radikalen pedagog iz Brazilije, ki se je ukvarjal z izobraževanjem v barakarskih naseljih Latinske Amerike, in sicer z ljudmi, ki so se učili pisati. Freire vidi v pedagoškem procesu tudi sredstvo osvobajanja in usposabljanja ljudi, da sodelujejo v zgodovini - Pedagogika zatiranih. Osrednji konstrukt je ozaveščanje.

Dialog, kot pravi Freire, izraža ljubezen do življenja in človeka in vsebuje združenje akcije in refleksije. Dialog ne more nikoli potekati med zatiralcem in zatiranim. Cilj dialoga je, da odkrije silo zatiranja in da v skupnosti z drugimi pomaga segati po svobodi.

Za Freira je dialog osnovno orodje za spreminjanje hkrati posameznikovega pogleda na svet in njegovih dejanj proti neenakosti moči.

Vprašanje, ki ga postavljata ta filozofa, je delikatno ravnotežje med uvidevanjem razmer neenakosti v svetu in dejanji za spreminjanje razmerij moči, ki temeljijo na orientiranosti in zaupanju. V Habermasovem načinu gledanja postane dialog kot orodje spremembe zelo slaboten, ko postanejo razmerja moči jasna in zavestna. Pri Freiru je osrednji proces ozaveščanja in akcije in poln upanja in moči.

Ali je nujno biti pesimističen glede prihodnosti, če se osredotočimo na zgodovinske in družbene razmere?

Ali se je, da bi upali, treba osredotočiti na človeške, individualne in kolektivne procese in akcije?

Zakaj dialog postane konstrukt, ki je poln upanja za življenje in socialno delo?

Razmere v socialnem delu in možnosti za dialog

Ko se lotimo raziskovanja možnosti za dialog v okviru uradnega socialnega dela, moramo definirati pogoje za socialno delo in "akcijski prostor" njegovih strank in delavcev.

Menimo, da "okvir" - zakoni, organizacija dela, rutina, fizično okolje, kjer se socialno delo izvaja, in teoretični pogledi socialnih problemov - ustvarja meje tega, kar je mogoče narediti, in nekatera dejanja od socialne delavke celo zahteva.

Socialno delo je dvojne narave. Hkrati ima cilj pomagati ljudem, ki so pomoči potrebni, in nadzorovati prilagajanje ljudi družbi. Pri analiziranju socialnih problemov bomo našli temeljno protislovje med pogledom na ljudi kot odgovorne za svoje življenjske razmere ali pa kot žrtve teh razmer. To implicira protisloven odnos med skrbjo za ljudi in razvijanjem njihove odgovornosti.

Socialna delavka in stranka imata različne vire moči. V vlogi oblasti dobi socialna delavka sredstva od družbe, ki jih lahko uporabi, da prisili stranke, da delujejo na posebne načine, da jih prisili, da se prilagodijo družbeno sprejemljivemu načinu življenja. Socialne delavke imajo pravico in dolžnost raziskovati življenjske razmere strank in odločati o ukrepih, npr. odvzemu otrok strašem, zlorab odraslih, ekonomski pomoči.

Po drugi strani, pa stranka lahko uporabi nasprotno moč, da onemogoči socialno delavko pri doseganju njenih ciljev.

Ali je dialog možen, ko socialna delavka igra vlogo oblasti?

Ali zakon dopušča dovolj svobode za dialog?

Delo v socialnih službah je že po izročilu organizirano kot administrativna dejavnost. Do zdaj je prevladovala oblastna stran socialnega dela. Glavne naloge so bile raziskovanje strankinih življenjskih razmer, preverjanje, ali ima pravico do pomoči, in dajanje nasvetov moralne ali praktične narave.

Zdaj obstaja težnja spreminjanja organizacij in njihove delitve na pomočne in nadzorstvene. Pomoč in spodbuda se pogosto znajdeti zunaj urada.

Ali bodo socialne delavke v teh novih organizacijah uporabile svojo svobodo, da se bodo vključile v dialog?

Kateri drugi dejavniki poleg organizacije in fizičnega okolja so bistveni za dialog med socialnimi delavkami in strankami?

Na načine govora o socialnih problemih in njihovega analiziranja močno vplivajo teoretični pogledi, pri katerih imajo stranko za predmet.

Socialne delavke analizirajo problem, ugotovijo "socialne diagnoze" in predlagajo rešitve, ki naj se jih stanka loti. To je vzgojna situacija. Ta pogled ustreza tradicionalnemu socialnemu delu.

Teoretični pogled, ki je nasproten temu tradicionalnemu, pogosto pušča več svobode za strankino dejavnost pri iskanju rešitev za njene probleme.

Ali dialog kot orodje nasprotuje prevladujočemu teoretičnemu pogledu v javnem socialnem delu?

Ali je cilj dialoga osredotočiti se na razumevanju ali pa se osredotočiti na razmere, ki zahtevajo spremembo dejanj?

Nekaj situacij iz polja socialnega dela

1. Ali lahko dialog obstaja skupaj z grožnjo s silo?

a. Pogovor v uradu socialnega dela.

Soc: Zakaj Aniti (socialni delavki) ne dovolite več, da vas obišče doma?

Mam: Rekla je, da nam bo pomagala. Zdaj pa svinja o nas?

Soc: Karina, se je Kris že vrnil domov?

Mam: Je zdaj vredu?

Soc: Karina - tvoji otroci nimajo občutka varnosti!

Mam: O nas samo lažeš.

Soc: Dobili smo sporočilo od centra za otroško varstvo, da tepete sina.

Mam: Samo lažejo.

Soc: Karina, če ne moreš skrbeti za otroke, bom morala jaz.

Mam: Ali mi groziš, da mi boš vzela otroke? Pazi se! Kris ne prenese, da se kdo iz njega dela norca.

b. Pri družini doma. Starši pijejo pivo.

Oče: Karina, jaz in otroci - smo družina. Smo, kar smo, in lahko poskrbimo sami zase.

Mam: Držimo skupaj.

Soc: Poskušali smo vam pomagati na različne načine, vaši otroci se pa ne počutijo dobro.

Oče: Kaj? Kaj hočete reči?

Soc: Otroke hočemo poslati v družinski dom. Če sprejmete...

Oče: Stran ..., samo stran pojdite...!

Mam: Otroke nam lahko vzamete samo prek mojega trupla!

Soc: Pomislite na otroke!

Oče: Takoj ven iz moje hiše.

Socialna delavka vzame svoje stvari in zbeži.

2. Ali lahko dialog nadomesti silo?

Starejši alkoholik, ki pogosto postane agresiven, ko ga obiščejo socialne

delavke, ki pa bi jih hkrati tudi rad videl. Socialne delavke se počutijo ogrožene. Obenem pa vidijo njegove življenjske razmere in potrebe in komaj še prenesejo pogled nanj, ker se počutijo nemočne, da bi mu pomagale. Prisilijo ga v dogovor, po katerem jim on da denar, one mu pa kupujejo hrano in druge potrebščine. Namen dogovora je, da ne bo imel dovolj denarja za nakup alkohola.

Čez nekaj dni hoče možak pretrgati dogovor in dobiti nazaj svoj denar. Za to ima zakonsko pravico, socialne delavke pa ga opomnijo na dogovor.

Možak : Hočem svoj denar, zdaj.

Social: Nekaj denarja si dobil včeraj, kaj si z njim naredil?

Možak : Včeraj, to je bil denar za izlet.

Social: Je kaj ostalo?

Možak : Kaj je zdaj to? Zaslišanje? Rečem vam, pridružil sem se izletnikom in cel dan me ni bilo.

Social: No in?

Možak : Hotel sem plačati karto, pa niso hoteli denarja. In zdaj hočem svoj denar. Celo svoje življenje sem delal, zdaj pa gledate name, kot da nisem odgovoren. Nič se vas ne tiče, koliko denarja imam.

Social: Ampak počutiš se veliko bolje, ko si trezen.

Možak : Ali zdaj nisem trezen? Tudi če ga spijem kozarec, nisem pijan. Abstinent ne bom postal.

3. Ali socialne delavke iz uradnega socialnega dela verjamejo v dialog? Kako izvajajo dialog?

Dvoje glasov.

a. "Ne verjamem, da so v socialnem delu dialogi možni. Če si mislim, da bi bila jaz stranka..., ne bi rada imela dialoga s svojim zdravnikom. Ne bi mu zaupala.

Oblast in moč služb socialnega dela onemogočata dialog. Socialna delavka ima informacije o svoji stranki in to je tudi razlog, da je dialog nemogoč.

Za socialno delo je pomembno, da uvidi neenakost situacije in da ne verjame, da so si socialne delavke in stranke enake in da imajo dialoge."

b. "Dialog je proces, ki je tako dobro utemeljen, da se lahko nadaljuje celo po tem, ko je mati izgubila otroka - morda začasno. Kot socialna delavka sem razdeljena na dve osebi: jaz sama in oblast, enaka in zatiralec.

Lahko se umaknem brez strahu. Za mano ostane s stranko le oseba oblasti. Četudi me mati noče več videti, gre proces naprej. Lahko ga čutim. Dialog, ki se nadaljuje, zahteva, da ostanem v stiku s svojimi čustvi in da

dopustim, da se me dotakne. Da ne zadržujem solz iz strahu, da bi me bilo sram.

Zahteva tudi, da sprejmem, da sem naredila tisto, kar sem. Da sprejemem obe svoji osebi - ne samo eno od obeh."

Kaj pa mati - ali mora tudi ona razumeti in sprejeti odločitev socialne delavke, da bi se dialog nadaljeval? Ali sploh mora sprejeti nujno, da skrbi za svojega otroka?

In končno

Kaj so nujni pogoji za dialog v socialnem delu?

Kateri načini organiziranja srečanja med socialno delavko in stranko dovoljujejo prostor za dialog?

Ali so si vsi teoretični pogledi na človeka soglasni v tem, da je ustvarjanje dialoga možno?

Fizično okolje in mesto srečevanja socialnega dela so predvsem pisarne. To lahko ojača težnjo socialne delavke, da opredmeti stranko. Stranka postane del informacij, ki jih socialna delavka o njej dobi. Administrativna socialna delavka dobi informacije o stranki in se odloča o strankinih potrebah. Stranka ne prejme take pomoči, ki bi povečala njen lasten nadzor nad svojo situacijo in življenjem.

Spremenjeni organizacijski pogoji lahko implicirajo spremembe delovne rutine in stališč tako delavk kot strank.

Pomembno je, da socialna delavka začne gledati na stranko kot na nekoga, ki ima zmožnost, da si sam uredi življenje in sprejme odgovornost za svoje življenje. Osrednja stvar za socialno delo je sposobnost socialne delavke, da občuti in spoštuje stranko.

Kaj vemo o organizacijskih principih? Vemo za nekaj takih pogojev socialnega dela, za katere se nam zdi, da lahko povečujejo možnosti, da se ustvari dialog.

1. Projekt odprte hiše, ki je lahko mesto sestajanja, kamor ljudje pridejo na obisk, ne da bi njihov obisk uradno zabeležili, in kjer bi jih pričakali s spoštovanjem.

2. Socialne delavke s posebno organizacijo dela, ki bi jim omogočala svoje delo organizirati tako, da bi ustrezalo njihovim izkušnjam in spretnostim, namesto da se prilagajajo administrativni rutini in zakonom.

3. Socialne delavke, ki delajo na terenu in je zanje značilen skupnostni

pogled na socialno delo in ki jih vodje in kolegice podpirajo pri podpori in spoštovanju njihovih strank.

Je dialog v socialnem delu iluzija ali osrednje orodje spremembe?

Je socialno delo - kot filozofija - razdeljeno na "duhovno" navdihnjene delavke in "realiste/ pesimiste"?

Prevedel: Vito Flaker

Dr. Bodil Eriksson in dr. Ann Helleday sta profesorici na Šoli za socialno delo Univerze v Stockholmu, Švedska.

ZNANSTVENA ZASNOVANOST SOCIALNEGA DELA KOT POGOJ ZA NJEVOVO PROFESIONALIZACIJO

Vida Milošević

Težnja po teoretičnih razlagah socialnih pojavov in ustreznem ravnanju pri njihovi obravnavi je v socialnem delu prisotna že od začetkov profesionalizacije, pa tudi v dobrodelnosti kot njegovi neposredni predhodnici. Že ob dejavnosti karitativnih organizacij se je ob koncu prejšnjega stoletja pojavila potreba po znanju in po posebnih strokovnjakih za delo z ljudmi. Prevladovalo je optimistično stališče, da bo uporaba znanja odpravila vse socialno-patološke pojave in pomembno pripomogla k družbenemu razvoju. Cilj tega novega gibanja v okviru dobrodelnih organizacij, imenovanega "znanstvena dobrodelnost", je bil preprečevati socialne probleme in povečati učinkovitost dela, k čemur naj bi bistveno pripomogla uporaba znanstvenih spoznanj o človeku in družbi.

Filozofski pragmatizem, ki je bil značilen za dobrodelnost na prehodu k strokovnemu socialnemu delu (in se je v tem v precejšnji meri tudi ohranil vse do današnjih dni), je prinesel tudi prepričanje o moči znanosti in potrebi po socialnih reformah.

Komaj nastala stroka je nastopila proti doktrinem socialnega darvinizma in prepričanju, da je socialno varstvo le stvar dobrodelnih organizacij. Temu nasproti so postavili tezo o socialni determiniranosti socialnih problemov, ki se je že kmalu potem, v obdobju svetovne gospodarske krize, tudi temeljito potrdila. Po tej tezi so življenjske težave posameznikov in skupin družbeno pogojene in jih je treba načrtno preprečevati in reševati. Že ob nastanku stroke so njeni pionirji opozarjali, da so za reševanje socialnih problemov in težav potrebni znanje, raziskovanje in ustrezno organizirano strokovno delo.

V stalnem nihanju med usmeritvama k družbenim razmeram in k posamezniku se je socialno delo v dosedanjem razvoju opiralo na teoretična spoznanja različnih disciplin - sociologije, psihologije, prava, pedagogike oz. andragogike - in jih sprejemalo kot dominantna. Nedvomno pa velja, da je ena bistvenih značilnosti socialnega dela ravno njegova interdisciplinarnost, pri čemer se ne sme dajati prednosti eni od disciplin. Pri tem teorija socialnega dela, njegove metode in tehnike pomenijo uporabo teoretičnih spoznanj in praktičnih dosežkov različnih znanstvenih disciplin, povezanih v kvalitativno novo celoto. Socialno delo je torej v veliki meri sinteza spoznanj drugih strok in njihova uporaba na nov, poseben način.

Teoretična zasnovanost je implicitno vsebovana v vseh resnejših raz-

pravah o socialnem delu, eksplicitno pa se pojavlja bodisi kot eden od *konstitutivnih elementov stroke* bodisi kot pogoj za uspešno delo. Teoretična zasnovanost je poudarjena skoraj v vseh definicijah socialnega dela. Fridländer denimo pravi: "Socialno delo je poklicna dejavnost, utemeljena na *znanstvenih spoznanjih* in poznavanju medčloveških odnosov, ki pomagajo posamezniku ali skupini doseči družbeno in osebno zadovoljitev ter samo-stojnost." (Fridländer, 1961) Tudi Bećinova opredelitev ne zanemarija potrebe po uporabi znanstvenih spoznanj v socialnem delu, ko pravi: "Socialno delo je humanitarna, na *znanstvenih spoznanjih temelječa* in strokovno vodena javna dejavnost, s katero določene službe(...) dajejo pomoč članom skupnosti (...)" (Bećin, 1973)

Teoretična zasnovanost je tudi eno od *temeljnih načel* socialnega dela in torej sodi med njegove bistvene lastnosti, ki so zajete v temeljnih prvinah. Prav tako naletimo na znanstveno zasnovanost ob razpravi o *profesionalizaciji socialnega dela*, kjer se postavlja kot eden izmed njenih pogojev.

Dejstvo je, da se je socialno delo kot pretežno praktična dejavnost vedno bolj usmerjalo v preučevanje modelov za delovanje in njihovih učinkov, manj pa se je posvečalo razvijanju *vede* kot podlage za ravnanje in temeljnih strokovnih prvin. Vendar bi težko govorili o pomanjkanju teoretičnih spoznanj in njihove uporabe na področju socialnega dela. Gre prej za uporabo preveč različnih teorij, ki so često med seboj nekonsistentne. Že samo pri delu s posameznikom denimo navajajo avtorji celo vrsto različnih teorij, ki so lahko podlaga za uporabo te metode.

Posledica vpliva različnih teorij in njihova uporaba na številnih delovnih področjih je pomanjkljiva identiteta socialnega dela in njegovih nosilcev. Stroka se je (pre)hitro po nastanku začela specializirati za razna področja, zato ni bilo možnosti za oblikovanje enotnejših, jasnejših in trdnejših temeljev, ki bi socialno delo povezovali v celoto.

Doseženo stopnjo profesionalizacije socialnega dela lahko ocenjujemo na osnovi določenih kriterijev ali pogojev, kot so teoretična zasnovanost, poklicna etika, družbena uveljavitev, avtoriteta poklica in povezanost profesionalcev (Greenwood, v: Heraud, 1970). Glede na to, da se nameravamo v tem sestavku posvetiti vprašanju teoretične zasnovanosti, bomo ta pogoj nekoliko obširneje obravnavali.

Socialno delo je delovni proces in hkrati teorija o tem procesu, ki pomaga analizirati probleme in sprejemati teoretične sklepe. Ti sklepi postajajo del teoretičnega sistema socialnega dela. Tako teoretične percepcije

vplivajo na praktične odločitve in delujejo kot zakladnica poklicnih spoznanj in izkušenj.

V strokovni literaturi pogosto naletimo na delitev socialnega dela na "teorijo" na eni strani in "metode", kot njegove praktične vidike, na drugi strani. Teoretični vidiki naj bi pripomogli k razčlenjevanju in razumevanju človeka, družbe in različnih socialnih fenomenov, metode pa naj bi bile orodje za neposredno ravnanje pri odpravljanju socialnih težav in socialnih problemov. Razmerje med analizo kot temeljem za akcijo in metodo kot sredstvom za izvedbo akcije mora biti dialektično, tako da neposredna dejanja upoštevajo teoretična spoznanja, ki edina lahko dajo ustrezne odgovore na vprašanja, *zakaj* je prišlo do kakega pojava, *kako* ga obravnavati, *kakšne* bodo njegove *posledice* in *učinki* strokovne intervencije. Če analiza in akcija nista integrirani v teoriji, obstaja nevarnost, da metode in tehnike "živijo svoje življenje". Tako postane socialno delo socialno inženirstvo (Johnsson, 1989).

Do nedavnega so razprave v socialnem delu poudarjale predvsem razlike med teorijo in prakso, često s slikovitimi izrazi, kot so protislovje, prepad, neskladje, konflikt, nasprotje in podobno. Tudi v izobraževanju za socialno delo se je ta odnos pogosto izražal s pojmovanjem, da je "teorija" tisto, kar se študentje učijo, "praksa" pa vse, kar se dogaja v institucijah. "Teorijo" so običajno učili strokovnjaki različnih profilov, metode socialnega dela in praktični pouk pa "le" socialni delavci.

Zadnja leta pa opažamo zavestno iskanje možnosti za (re)integracijo teorije in prakse socialnega dela in napore za uveljavitev socialnega dela kot znanosti. K temu je pripomoglo več dejavnikov, med katerimi so nedvomno: akumulirane izkušnje in njihovo posploševanje v teoretična spoznanja socialnega dela, sistematično raziskovanje na področju socialnega dela, kvalitetnejše izobraževanje socialnih delavcev (integracija šol v univerze, podaljšanje študija, organizacija podiplomskega izobraževanja idr.), vključevanje drugih strokovnjakov na področje socialnega dela itd. Socialno delo, ki je bilo zelo dolgo le orodje v rokah socialne politike, prava, medicine, se vse bolj osamosvaja, s tem pa je tudi dana možnost za razvoj teorije in njeno povezavo z raziskovanjem in delom v institucijah (Davies, 1989).

Da bi se socialno delo razvilo v znanstveno disciplino, je poleg drugega treba preveriti tudi temeljne prvine kot njegov bistveni konstitutivni del in specifičnost, ki socialno delo ločuje od drugih strok in disciplin.

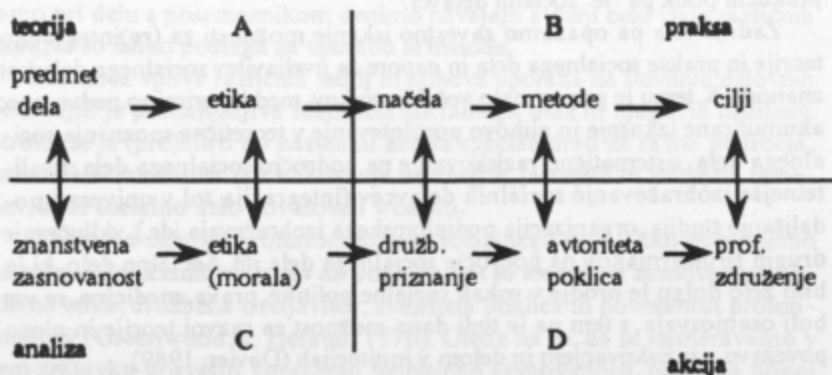
Generično bistvo socialnega dela, ki se uresničuje v vseh njegovih

predhodnih in današnjih nepoklicnih in poklicnih oblikah, je *človečnost*. Človečnost je hkrati tudi skupno jedro vseh temeljnih prvin socialnega dela, ki se kontinuirano izraža v vsaki od njih.

Pogoj za konstituiranje socialnega dela kot znanosti je spodbujanje procesa profesionalizacije, katerega pomemben element je znanstvena zasnovanost. Več pozornosti pa je treba posvetiti tudi temeljnim prvinam socialnega dela, ki zagotavljajo njegovo identiteto.

Tako za pogoje za profesionalizacijo kakor tudi za temeljne prvine socialnega dela je značilno, da vključujejo sestavine, ki sodijo v "teorijo", saj dajejo možnost za presojo in analizo kakega stanja. Večji del enih in drugih elementov pa moramo razvrstiti v polje "prakse", ker so podlaga za akcijo. Vendar "praksa" ni neodvisna od teorije, temveč je z njo v dialektičnem odnosu. Dialektičen odnos pa obstaja, kot se vidi iz sheme, tudi med sestavinami temeljnih prvin in kriteriji za oceno dosežene stopnje profesionalizacije socialnega dela.

osnovni elementi socialnega dela

pogoji za profesionalizacijo socialnega dela

Očitno je, da je v poljih teorije (A, C) bistveno manj sestavin kakor v poljih praktičnih vidikov socialnega dela. Nazorno tudi vidimo, da je za preciznejšo znanstveno zasnovanost socialnega dela nujno najprej jasneje opredeliti njegov predmet dela, s čimer bi ohlapni pojem "znanstvene zasnovanosti" kot pogoj profesionalizacije socialnega dela natančneje določili.

Etika je edina komponenta, ki se pojavlja hkrati kot prvina in pogoj profesionalizacije socialnega dela, razvrstili pa smo jo v obeh primerih na "mejo", tako da povezuje teoretični in praktični polji (A --- B, C --- D). Pri tem je mišljena etika kot filozofska disciplina, torej teorija o morali, ki se v praksi socialnega dela uresničuje kot poklicna morala.

Z etiko so tesno povezana tudi načela socialnega dela, ki pomenijo praktično aplikacijo etike oz. poklicne morale, hkrati pa njihovo upoštevanje pozitivno vpliva na družbeno uveljavitev poklica.

Metode socialnega dela pomenijo konkretizacijo, torej neposredno uporabo vseh temeljnih prvin socialnega dela, tudi predmeta dela kot najbolj abstraktnega oziroma "teoretičnega" izmed vseh. Če sprejmemo katero koli od številnih in raznolikih opredelitev predmeta socialnega dela, vidimo, da se v praksi realizira s pomočjo metod socialnega dela (denimo vključevanje ljudi v družbeno življenje in delo). Hkrati pa socialni delavci s kvalitetnim delom, torej z optimalno uporabo strokovnih metod, dvigajo ugled svojega poklica.

Prav tako so metode tisto orodje, s katerim se dosegajo cilji socialnega dela. Cilji spodbujajo povezovanje profesionalcev, ker jih lahko dosegajo le s skupnimi močmi, po drugi strani pa je zastavljanje ciljev stroke v rokah njenih nosilcev.

Vida Milošević je višja predavateljica na Višji šoli za socialno delo v Ljubljani.

KRIZA JE LAHKO TUDI IZZIV ZA SPREMEMBE V SOCIALNEM DELU

Bernard Striž

Živimo v krizi. Značilnost vsake krize je, da je to globalni proces, iz katerega ne more biti izvzet noben del celote, nihče se ne more izogniti težavam, ki jih prinaša kriza. Druga značilnost vsake krize je nepredvidljivost. Praviloma se kriza poslabšuje vse dotlej, dokler posamezni podsistemi skušajo prevaliti bremena drugim in dokler nekateri podsistemi skušajo uveljaviti zdravilne spremembe brez ustrezne komunikacije z drugimi podsistemi. (Z ustrezno komunikacijo označujemo procese, ki omogočajo sodelovanje in medsebojno podpiranje v razvoju, a tudi tekmovanje, izražanje konfliktnih interesov in iskanje novih političnih rešitev za obstoječa nasprotja).

Ko v teh razmerah razmišljamo o vsebini in vlogi socialnega dela imamo pred očmi dvojen problem:

1. Kakšen je lahko koristen prispevek socialnega dela pri reševanju številnih problemov, ki se pojavljajo na vseh ravneh?
2. Kaj socialno delo lahko prispeva k prestrukturiranju sistema in k obnavljanju socialnih in človeških vrednot.

Socialno delo je ena od strok, ki služijo uresničevanju socialne politike družbe. V naših razmerah se še ni uveljavilo spoznanje, da se socialna politika oblikuje v navskrižnem in v bistvu konfliktnem delovanju različnih interesnih grupacij. V kritikah, ki z leve in desne prihajajo na naslov tako imenovanega koncepta "družbe socialne blaginje", se kaže, da so se izčrpale možnosti za uporabo socialne politike pri utemeljevanju legitimnosti vladajoče politike. Prihaja celo do obratnih učinkov. To velja tako za naše razmere kot tudi za dogajanja v svetovnem obsegu. V času blokvske tekme se nihče ni mogel vprašati kakšni so vplivi socialno-političnih ukrepov na prebivalstvo, ker je bilo videti, da so edina pomembna stvar indeksi rasti; danes pa nihče več ne more zakriti številnih negativnih vplivov državnih posegov za zagotavljanje socialne blaginje. Hkrati vsi ugotavljajo, da obstoječih sistemov ni možno na hitro spremeniti. Vse več se tudi govori o vplivih "velikega upanja" na vrednote in na dejanske odnose med ljudmi. To "veliko upanje" se danes kaže kot zadolžnica, ki so jo podpisali politiki, ljudje pa se "velikemu upanju" ne morejo niti upreti niti odpovedati. V industrijsko razvitih državah se je pokazala vsa destruktivnost idealizacij stanja, ki naj bi ga dosegli z rastjo standarda, povezanega z rastjo

industrijske proizvodnje in z intenziviranjem vseh dejavnosti, ki sodijo v okviru socialne politike in socialnega varstva.

Lansko leto smo na Višji šoli za socialno delo organizirali enodnevni posvet s temo "Možnosti preživetja v razmerah stopnjevanje ekonomske in družbene krize". Na posvetu so ugotavljali, da stojita socialna politika in socialno delo pred novimi zahtevami časa; da socialno delo lahko konstruktivno prispeva la v primeru, če se samo razloči iz okrilja socialne politke ter v odnosu do političnih struktur. Zahtevo razumem takole:

- Socialno delo mora razviti lastne potenciale za razumavanje tistega kar ogroža humane vrednote in vodi v propadanje skupnostnega tkiva, ki prepreza in prežema družbo.

- Socialno delo mora odložiti ideološka očala in si prizadevati za strokovno nepristransko spremljanje dogajanja na vseh ravneh in v vseh predelih družbe.

- Socialno delo mora v večji meri kot doslej uporabljati javne komunikacijske medije za izpovedovanje svojih zaznav družbene stvarnosti.

Le tako socialno delo se lahko osamosvoji navkljub igri političnih sil, ki krojijo dnevno politiko in razvojne perspektive družbe. Na ta način se lahko spremeni tudi razmerje med socialno politiko in socialnim delom v smislu komplementarnega razmerja, v katerem vloge niso fiksirane in razdeljene tako, da ena stran misli, druga pa zamisli izvaja; ampak mislita obe strani in imata obe strani tudi jasno opredeljene načine delovanja. Po mojem razumevanju stvari je potrebno, da socialno delo dobi besedo in da se osposobi ter dozori do te mere, da bo zmožno posredovati širši javnosti informacije o tistih vidikih dogajanja, ki jih je industrijska družba poskušala zanikati in jih odriniti na rob (smrtnost človeka kot posameznika pomeni, da si mora najti smisel življenja). Človek kot posameznik lahko preživi le, če se zadovoljivo vključuje v referenčne skupine (interakcijski sistemi). Dogajanje na ravni medosebnih odnosov vnaša v družbo večjo ali manjšo stopnjo nepredvidljivosti, zato je industrijska družba poskušala to raven dogajanja izključiti iz delovanja upravnih in političnih mehanizmov. V razvitih deželah vse bolj prihajajo do novih pogledov, odkrivajo pomen spontanosti v odnosnih skupinah in možnost, da se ravno na tej ravni porajajo nove ideje, s katerimi je možno kreativno odgovarjati na naraščajočo kompleksnost gospodarskih in družbenih sistemov.

Treba se je razvezati iz simbiotskega razmerja s katerimkoli političnim gibanjem, pa tudi s socialno politiko. Socialno delo kot stroka naj bi se v

večji meri obrnilo k lastni zgodovini. Treba je ustvariti sliko lastnega razvoja, prikazati različne vplive nanj in posebej skrbno in kritično pokazati, kako so se v preteklosti razvijali odnosi med socialnim delom in politično sfero.

V strokovnih publikacijah in v programskih dokumentih, ki so v preteklosti določali smernice za razvoj naše stroke, ni bilo razlikovanja med političnimi vizijami ter strokovnimi ocenami in cilji strokovnega dela. Politika, ki prišepetava stroki, kako naj opisuje stvarnost, ustvarja iluzijo iz katere je zelo težko najti izhod, četudi ena in druga stran že čutita katastrofalne posledice stanja, ki je bilo s tem ustvarjeno. Ljudje kot posamezniki in ljudje v družinah in drugih odnosnih sistemih razvijajo lastne vrednostne sisteme, ki jih nujno vodijo v hiperrefleksivnost, v razvijanje vedno novih potreb ob istočasnem siromašenju človeškega sveta.

Namesto ustvarjalnega npora za tvegan korak k prepotrebni spremembi se kaj lahko razvijajo nove in nove variante "istega", kar pomeni ponavljanje psevdoproduktivnih oblik dejavnosti. V takem položaju kaj lahko pride do tega, da nosilci politične moči okrivijo socialne delavce za številne probleme in da socialno delo ne bo sposobno odgovoriti s podatki o tem, kdo in kako je v preteklosti odločal o vsebini in metodah socialnega dela.

V sferi politike, gospodarstva in strokovnega dela ni možno delati po novem, misliti pa s starimi simboli in predstavami. V vlogo socialnega dela sodi, da o socialnih problemih začne govoriti na bistveno nov način, da odpravi toge ideološke vzorce in namesto tega spregovori v lastnem strokovnem jeziku. Hkrati pa je treba skrbeti za stalno prevajanje strokovnih informacij v vsakdanji jezik ljudi, katerih življenjske in delovne razmere opisujemo.

Mary Richmond je zahtevala, naj se proučevanje individualnih težav ne prične pri posamezniku, ampak naj izhaja iz posameznikove vključenosti v socialne odnose, v institucije, v stanovanjsko okolje in svet dela. Zahteva naj opredelitev težave, predstavlja socialno diagnozo. To pomeni, naj socialni delavci pri nujenju pomoči izhajajo iz opisa načinov vedenja posameznika v okvirih celovite konfiguracije polja, v katerega je posameznik vključen oziroma je z njim strukturno povezan. Vendar to zamisel danes lahko razumemo in uresničujemo zelo drugače kot pred šestdesetimi leti. V svetu znanosti, katere temeljna značilnost je bilo dualistično razlikovanje materialnega sveta in sveta simbolov ni bilo možno modelirati celovitih

prikazov dogajanja v interakcijskih sistemih, ki vplivajo na občutke osebne brezperspektivnosti, zgubljenosti in nesmiselnosti življenja, ki blokirajo posameznikove in skupinske ustvarjalne potenciale.

Marksistična ideologija ni mogla dovoliti presejanja predstave človeka kot predvsem ekonomskega bitja (*homo economicus*), predstave, ki se je dejansko razvila v prejšnjem stoletju, se pravi ob začetkih kapitalizma. Človek kot individuum je bil na ta način izločen iz strokovnega diskurza v socialnem delu in isto lahko rečemo za skupino. Posledica tega je, da je bilo socialno delo v vseh socialističnih državah samo v sebi blokirano in vsebinsko izpraznjeno.

V vseh industrijsko razvitih družbah se večja ekološka zavest ljudi, to pa vključuje tudi ekosocialni pogled na družbo in njene institucije. V zvezi s tem raste prepričanje, da je družba, ki je temeljila na predpostavkah neomejene ekonomske rasti in na predpostavkah človeka kot predvsem ekonomskega bitja, zašla v krizo, ki jo bo možno rešiti le s temeljnimi spremembami konceptov znanosti in družbe. Ko se spogledujemo s procesi prestrukturiranja v sodobnem svetu, pogosto prezremo, da marksizem, ne le da ni našel ustreznih odgovorov na probleme sodobnega sveta, ampak je našel nekaj, kar vse te nevarnosti še povečuje: marksistična miselnost je sistematično ukinjala občutljivost za zaznavanje problemov na ravni interakcijskih sistemov, v sferi neformalnih odnosov in na interindividualni ravni.

Ob vsem tem je socialno delo v primerjavi z drugimi strokami in znanostmi v izjemnem položaju. Vsi drugi se lahko izognejo bolečim paradoksom, pod katerimi se lomijo sodobni ljudje in njihovi odnosi, le socialni delavci se ne morejo nikamor umakniti.

Psihoterapevti praviloma obravnavajo le ljudi, ki imajo še željo po urejenem življenju, ki imajo realno socialno ozadje in določeno ekonomsko moč. Sociologi praviloma raziskujejo stališča in deklarirane vrednote, psihologi se ukvarjajo s sposobnostmi, socialni delavci pa se z ljudmi srečajo pogosto šele takrat, ko njihov potencial (motivacija, sposobnosti, pravni status ipd.) pride pod raven, ko še lahko funkcionirajo. Ob vsej težavnosti situacije socialni delavci dobivajo stalne očitke s strani drugih strok. Zdi se, da je umestna domneva, da se ravno na ta način uspešno vzdržuje slepota za resnične probleme, saj nastaja vtis, da problemov v resnici ni: "Krivi so socialni delavci, ki slabo delajo in ne rešujejo problemov kar po tekočem traku; kriva je tudi prenizka strokovna izobrazba socialnih delavcev." Hkrati

se ohranja mnenje, da za reševanje socialnih problemov visoka izobrazba niti ni potrebna itd. Socialni delavci so pogosto frustrirani in zato zakrivajo probleme svojega dela pa tudi lastne probleme v odnosu do drugih strok.

V dosedanjem procesu profesionalizacije je socialno delo dejansko zašlo v slepo ulico, ki si jo tako praktiki kot teoretiki komaj upamo videti.

Za teorijo in prakso socialnega dela je posebej pomembno, kako ljudje doživljajo osebne, povsem subjektivne odzive na določeno življenjsko realnost oziroma na določene razmere (bodisi da te v okolju veljajo za dobre ali za slabe). Ali človek lahko dovoli temu, kar se kaže, da "se vidi" tako, kakor se kaže samo od sebe? To so življenjske situacije, v katerih se človek, ne da bi se tega zavedel, lahko znajde na meji osebnega zloma, ko preti nevarnost, da se sesuje življenjski svet in da odpovejo strukture, ki so omogočale človeku pomensko označevanje posameznih sestavin življenjskega prostora in orientacijo lastnega vedenja.

Na tej točki človek razpolaga s številnimi pomagali, od kolektivnih (kulturnih) predstav in ritualov do psiholoških obrambnih mehanizmov, ki jih uporablja v medosebnem - se pravi socialnem prostoru ali sam pri sebi; če človek ne najde možnosti za osebno reintegracijo, se pokažejo destruktivne posledice negativnih doživetij na telesni ravni. Günter Ammon je psihiater, ki zastopa spektralni model duševnih materij in govori o različnih oblikah zloma, ki segajo od telesnih bolezni s smrtnim izidom preko nesreč in samomorov do različnih oblik iztirjenja socialnega in duševnega življenja. Kaže, da so bolezenski simptomi večkrat edina možna oblika človekove komunikacije v točki, ko mu preti, da njegove funkcije jaza ne bodo dorasle kompleksnosti in notranji protislovnosti življenjskega položaja.

Današnja znanost nas po eni strani svari pred znanstvenimi modeli in razlagami, ki so izhajali iz domnevnih vzročno posledičnih odnosov, namesto tega pa nam nudi možnost konstruiranja kibernetičnih modelov, s katerimi lahko simuliramo konkretne razmere v določenih ekosocialnih celotah. Gre za to, da konstruiramo vzorce, ki na določen način podajajo kompleksne notranje in zunanje odnose ter medsebojne vplive. Odkrivanje takih vzorcev neizogibno vpliva na poglede in misljenje ljudi, ki živijo in delajo v družinah, lokalnih skupnostih in gospodarskih organizacijah, ki so del sistema.

Ce opustimo dualističen pogled na družbo in posameznike, se pokažejo praktične naloge socialnega dela v povsem novi luči. Veča se pomen

svetovalnega dela, hkrati pa svetovalno delo v odnosu do stvarne pomoči dobiva nove funkcije. Danes se bolj jasno zavedamo, da človeku kot posamezniku nihče ne more vzeti bremena njegovega lastnega življenja in teže odločitev. Tine Hribar piše o ontoloških problemih, ki vplivajo na način doživljanja trpljenja. "Ne samo, da ni avtentičnosti brez neavtentičnosti (a ni čiste avtentičnosti, ker je čista avtentičnost iluzija), ampak tudi iluzija ni avtentična. Avtentičnost iluzije je v iluziji avtentičnosti..." "Edino tako človek zdrži in prenese, kar more vzdržati in prenesti. Sicer se zlomi, še preden pride do meje vzdržljivosti in znosnosti. Preden se sreča z grozo zgolj - nič. Iz igre je vržen, preden je izkusil njeno srečo, preden je izkusil srečo igre na srečo." (T. Hribar, 1984, str. 272).

Socialno delo s posameznikom nikakor ni le izvrševanje zakonsko določenih "dajatev", ampak predstavlja tudi celo vrsto storitev med katerimi je tudi svetovalno delo. Vse storitve, ki jih nudijo socialni delavci metodično izhajajo iz dogovora med svetovalcem in stranko o ciljih, ki ustrezajo stranki na poti kreiranja lastnega življenja v danih kulturnih in socialnih razmerah. Socialno delo naj bi pomagalo ljudem pri iskanju osebne identitete in pri prizadevanjih za preseganje naključnosti svojega lastnega položaja v družbi. Svetovalno delo naj pomaga ljudem do boljšega spoznanja tistih območij vsakdanjega življenja in dela, ki predstavljajo kontekst problemov, zaradi katerih iščejo pomoč. Pomembno je, da stranka v lastnem (osebnem) jeziku razvije take predstave, ki bodo omogočale spremembe življenjskih strategij in načinov. Socialni delavci naj bi še povečali svojo previdnost in distanco do diagnoz, ki jih njihove stranke prinašajo iz psihološko-psihiatričnih ustanov. Te diagnoze pogosto jemljejo socialnim delavcem občutek za njihovo lastno strokovno odgovornost in hromijo delovne pobude.

Socialni delavci naj razvijejo občutljivost za odkrivanje možnosti sprememb. To je možno delati učinkovito le ob medsebojnem zaupanju političnih in strokovnih ustanov. Stroka daje na razpolago pojme, v katerih se lahko opredeljujejo potrebe na način, ki je za vse družbene subjekte sprejemljiv in razumljiv. Zato se stroka in politika srečujeta na vseh ravneh oblikovanja socialne politike in v vseh fazah njenega izvajanja ter preverjanja učinkov.

V skladu s splošno teorijo sistemov zastopamo misljenje, da noben podsistem ne more nadvladati celotnega sistema; hkrati velja, da se noben podsistem ne more izdvojiti iz celote. Misel, da stoji politika zunaj celote ali nad celoto, ne more biti koristna; isto lahko rečemo tudi za stroko. V

strokovnih publikacijah zlasti pa v političnih tekstih, ki so bili objavljeni doslej, večinoma ni jasnega razlikovanja med političnimi vizijami in cilji ter strokovnimi pojmi in strokovnimi ocenami.

Pri delu s posamezniki ter s skupinami in s skupnostnimi celotami je treba vplivati na spremembe mikropolitike lastnih želja in življenjskih ciljev. V kolikor ljudje nimajo možnosti, da bi v govorjenju o sedanjosti in bodočnosti odkrili novo vizijo za uresničevanje lastnih delovnih in življenjskih potencialov, bodo spremembe predvsem defenzivne, služile bodo temu, da bi se čim manj spremenilo in da bi strahovi dobili kolektivni karakter. Lahko nastaneta dva procesa, ki se navidezno potrjujeta in ki se v trenutku stopnjevanja lahko popolno spremenita v paniko in vodita do razpada temeljnih družbenih vrednot.

Po eni strani mora socialno delo prispevati pomemben delež k ohranjanju spoštovanja do obstoječih zakonov, ki zagotavljajo socialno varnost državljanov, po drugi strani pa morajo socialni delavci sodelovati pri oblikovanju inovativnih pristopov in novih strategij za zagotavljanje socialne varnosti vseh ljudi in tudi za mobilizacijo vseh potencialov pri spreminjanju sedanjega stanja. Gre za to, da se ne poruši dosežena stopnja zaupanja ljudi v družbene ustanove in mehanizme in za zagotavljanje socialne varnosti vsakogar. Po drugi strani pa je potrebno ustvarjati tudi druge možnosti zagotavljanja socialne varnosti na nov način z mobilizacijo lastnih resursov in z doseganjem večje skladnosti vseh ustanov pri uresničevanju reformnih sprememb.

Socialno delo se ne identifikira z nobeno politično organizacijo, ker bi s tem izgubilo možnost podpiranja posameznikov. Socialno delo pa je po drugi strani življenjsko zainteresirano za obstoj neodvisnih sindikatov in za razvijanje takih oblik politične organiziranosti, kjer bodo čimbolje zastopani interesi ekonomsko in socialno deprivilegiranih skupin prebivalstva.

Boriti se za dosledno spoštovanje zakonov, ki služijo uresničevanju socialne varnosti ljudi, pomeni istočasno, da na določenem področju preprečujemo monopolno prilaščanje nosilcev moči na račun šibkejših segmentov prebivalstva. S tem ko socialni delavci zavračajo sodelovanje pri poskusih nezakonitega odpuščanja delavcev in kratenja pravic zaposlenih, le navidezno otežujejo uspešno upravljanje podjetij, delovnih organizacij in drugih družbenih institucij. S takim delovanjem socialni delavci ne le ščitijo ljudi, ampak ščitijo tudi sistem pred notranjim razkrojem; na ta način socialno delo predstavlja varovalni mehanizem, ki posameznim segmentom

družbe onemogoča, da bi reševali lastne kolektivne interese na račun interesov drugih, kar bi pomenilo nazadovanje na nižje stopnje politične in družbene razvitosti oziroma kulture. Tako delovanje socialnega dela pa nikakor ne bi smelo pomeniti mehanično vztrajanje pri ponavljanju istih oblik socialne varnosti. Gre za to, da tudi socialno delo skupaj z drugimi dejavniki išče izhod iz kritične situacije v smeri družbenih inovacij in razvoja.

Boriti se za ohranjanje pravne varnosti posameznikov in za dosledno uresničevanje vseh zakonskih možnosti zaščite slehernega posameznika pa pomeni tudi ohranjanje in razvijanje novih potencialov v kulturi in družbi. Na primer posameznik, ki je bil odpuščen iz dela in ga spremlja bolj ali manj jasno zavedanje, da se je to zgodilo na nelegitimen način, s psihološkimi pritiski z zastraševanjem in manipulacijami, v situaciji, ko se je znašel sam ali kot član manjšinske skupine pred organiziranim ustrojem delovne organizacije, lahko doživi tako globoke poškodbe osebnega dostojanstva in svoje socialne identitete, da izgubi zmožnost integriranja destruktivnih impulzov. Destruktivnost se lahko obrne proti sebi (delomrzištvo, alkoholizem, narkomanija, duševna bolezen, samomor) ali se obrne v primarno skupino (nasilje v družini, razkroj družine, delegiranje destruktivne vloge drugim članom družine) ali pa se obrne navzven v družbeno okolje (nasilništvo in delinkvenca v bivalnem okolju), nagnjenje k vključitvi v fundamentalistične skupine z ideološkimi ali verskimi obeležji, ki se lahko razvijajo v smeri subverzivnega in diverzivnega delovanja. V vsaki družbi je računati na določen destruktivni potencial, ki ima v končni posledici lahko celo družbeno konstitutiven pomen. Kadar upade pravna in socialna varnost do določene stopnje, destruktivni potenciali lahko tako porastejo, da vplivajo na kriminalizacijo samih institucij. Taki procesi so skrajno nevarni, zato je v kriznih razmerah toliko pomembnejše, da se najdejo posamezniki in skupine, ki zastopajo zahteve po ohranjanju temeljnih družbenih norm in po negovanju družbene pravičnosti.

Bernard Stritih je višji predavatelj na Višji šoli za socialne delavce v Ljubljani.

Milan Martinović

1. Pristopi in ravni analize

V sodobni znanstveni fazi konceptualizacije socialnega dela najdemo izraz "metodologija raziskovanja socialnega dela" (K. Kendall, 1972); omenjeni avtor v tem delu obravnava potrebo po inovaciji izobraževalnega programa na področju socialnega dela. Poleg programiranja vsebine pri študiju osebnosti in družbe omenja K. Kendall potrebo po "študiju teorije in prakse socialnega dela in metodologije raziskovanja socialnega dela".

Drugi avtorji uporabljajo izraz "metode socialnega dela" (Friedländer in Pfaffenberger, 1970), ki ga lahko najdemo tudi v številnih drugih publikacijah in naslovih, še posebno v starejših ameriških publikacijah. V jugoslovanskih publikacijah se izraz "methods of social work" navadno prevaja kot "metodika socialnega dela". Uporablja se per analogiam s kategorijami socialne pedagogike ali izobraževalne teorije, pod vplivom evropske tradicije in socialne pedagogike.

Metodika pomeni uporabo tranzitivnih tehnik v socialnem delu s strankami (primeri, skupinsko in skupnostno socialno delo). Za razliko od metodike implicira metodologija raziskovanja socialnega dela posamezen raziskovalni subjekt v okviru raziskav odnosov v skupini in akcijsko raziskovanje socialnega konteksta skupnosti. Metodološka koncepcija jugoslovanskih in številnih drugih evropskih avtorjev je anahronizem v moderni konceptualizaciji študija socialnega dela. Moderne znanstvene izkušnje študija sodobnega socialnega dela po vsem svetu, posebno v severno-ameriških šolah za socialno delo, so zelo pomembne za razvoj metodologije socialnega dela in njihov prenos bi zelo pomembno vplival na jugoslovanski raziskovalni center za socialno delo.

Pregled kanadskih izkušenj (J. Gripton, 1984) vsebuje pregled raziskav socialnega dela, zgodovino znanstvenega razvoja socialnega dela, cilje raziskav, politiko in aktivnosti kanadskih šol za socialno delo, pregled raziskav, interese in aktivnosti fakultet za socialno delo, raziskavo socialnih služb in organizacij ter študijo kompjuterizacije in informacijskih sistemov kanadskih organizacij za socialno skrbstvo. Prediplomski študij ima v učnem programu poseben predmet "Uvod v raziskovanje socialnega dela" s specifičnimi fazami raziskovanja: formulacija problema, zasnova razi-

skave, zbiranje podatkov, interpretacija analize, uporaba računalniškega terminala in pisanje poročila. Nastopajo tudi posebni predmeti, na primer "Individualni projekti raziskovanja socialnega dela", ki se nanašajo na manjše raziskave, na primer na projekte, ki temeljijo na raziskavi enega subjekta, ali raziskave manjših skupin v mentorskem sistemu v okviru podiplomskih raziskovalnih projektov (McGill University, School of Social Work, 1984).

Podobne metodološke pristope lahko najdemo tudi v ameriških šolah za socialno delo (A. Kahn: *Issues in American Social Work*, 1965) in v mednarodnem projektu o metodologiji socialnega dela, ki ga je vodil profesor L. Lowy s Šole za socialno delo pri Univerzi v Bostonu (1988). Če primerjamo evropske programe študija socialnega dela, lahko ugotovimo vrsto študijskih modelov, še posebno v tako imenovanih neodvisnih šolah zunaj univerz, kjer lahko najdemo nekonsistentne programe o metodologiji raziskovanja socialnega dela. V okviru fakultetnega študija in visokih strokovnih šol lahko srečamo programe v katerih prevladuje klasična sociološka metodologija (materiali IASSW Project Group, 1984).

Znanost socialnega dela implicira specifično metodologijo, ki je neposredno povezana s splošno socialno metodologijo ali epistemologijo. Kot integrativna in uporabna znanost je metodologija socialnega dela v svojem raziskovalnem interesu blizu sociološki metodologiji, socialni psihologiji, socialni antropologiji, toda ta metodologija ima posebne in avtentične karakteristike.

Medtem ko sta predmet sociološkega raziskovanja celotna družba in njena struktura, je okvir metodologije znanosti socialnega dela skupnost, vključujoč tudi lokalno skupnost (nem. Ortsgemeinschaft).

Katere so značilnosti globalnega sociološkega pristopa? Za ilustracijo omenimo, kaj je zapisal o tem problemu R. Supek: "(...) težave v položaju sociologov se pokažejo posebno v njihovi obveznosti, da skrbijo za globalni nivo družbe, to je, da opazujejo celoto, njihov razum mora biti kot reflektor, katerega luč odseva na celoti socioloških procesov. Obenem pa mora ciljati na nekatere dele ali odnose te celote, ki so najbolj pomembni za njegovo nalogo(...) Sociolog se obnaša kot dober arhitekt, ki zmeraj misli na to, kako opremiti stavbo s pohištvo, toda njegov položaj je bolj zapleten, ker se njegova stavba sama od sebe vsak trenutek spreminja; misli na spreminjanje načrta stavbe, in ko se približuje konec gradnje, kaže, da jo bo nemogoče dokončati."

V primerjavi s sociologijo, katere raziskovalni interes teži k celoti

procesov, kombinaciji analize celote in segmentalne analize, ima znanost socialnega dela svoj interes in je kot uporabna znanost usmerjena k načrtovanju metodičnih aktivnosti prakse socialnega dela. Ta praksa pomeni pomoč posameznikom, skupinam in družinam, kako zadovoljiti njihove socialne potrebe in omogočiti socializacijo kot tudi preprečevanje socialnih problemov.

2. Faze raziskovanja socialnega dela in reševanje problemov

Epistemološki postopek raziskovanja socialnega dela implicira tri ravni analize: individualno (delo s socialnimi primeri), skupinsko (delo s skupinami) in institucionalno (organizacije v skupnosti).

Te tri ravni raziskovanja in analize so v stalnem dialektičnem odnosu in jih ni mogoče metafizično ločevati (mikro, mezo in makro raven).

Glede na postulate humanističnega personalizma osebnosti (oz. posameznika) kot socialnega bitja ne moremo opazovati izven skupinskega sistema, posameznik in skupina pa dejansko izpolnjujeta večino svojih socialnih potreb in potreb socialnega skrbstva v kontekstu skupnosti (nem. Gemeinschaft, angl. community), ali bolj precizno v lokalni skupnosti, kot socialnem okviru (nem. Ortsgemeinschaft, an. local community).

Stopnje (faze) raziskovalnega procesa, ki jih analizira A. Kahn, bi pomenile definicijo problema, analizo, rešitev in verifikacijo. Med temi štirimi fazami (stopnjami) bi bile sekvenčne analize; prve štiri predstavljajo teoretični del raziskave in zadnje tri verifikacijo. Zelo pomembno je izbrati raziskovalni problem na področju socialnega dela zaradi vrednostnih kriterijev znanosti in znanstvenika samega. Ta problem in vprašanja nevtralnosti znanosti je zelo dobro analiziral Max Weber v svoji študiji *Wissenschaft als Beruf* (Znanost kot poklic), s čimer pa je povezano tudi vprašanje kriterijev vrednotenja.

Vrednostni kriteriji znanosti izhajajo iz temeljnih družbenih vrednot, toda znanstvenik se na začetku tega dejstva ne zaveda, začenja z svojimi lastnimi kriteriji.

Konceptualna operacionalizacija implicira konceptualne začetne točke in definiranje (časovnega in geografskega) okvira raziskave, to je prostora raziskave fenomena ali problema in karakteristik, ki bodo preučevane glede na temeljne kategorije znanosti socialnega dela. Teoretični del raziskave naj

razišče relevantne znanstvene podatke, vključujoč definirane uporabne dele znanosti socialnega dela in povezana znanstvena področja (sociologijo, psihologijo, antropologijo, medicino itd.). V tej fazi raziskave je treba glede na teze R. Kahna definirati "alternativne teorije", ki jih mora testirati raziskovalec.

Nadalje je potrebno eksplicirati raziskovalne metode in instrumente zbiranja, s katerimi je "mogoče zbrati relevantne podatke", potrebne za kompleksno analizo raziskovalnega problema. Interes raziskovalne metodologije je osredotočen na tri metodološke komplekse (študij primerov, študij skupin in študij skupnosti), problem veljavnosti vzorca, način, kako se ga izbere, in vprašanje reprezentativnosti. V primerjavi s sociološko metodologijo bi bili *differentia specifica* metodologije znanosti socialnega dela očitno manjši vzorci in obenem bi bilo več možnosti za uporabo bolj intenzivne metodologije, ki je specifična za vsak zgoraj omenjeni kompleks.

Verifikacijski del socialnega dela implicira naslednje tri korake: analizo problema, rešitev in verifikacijo. Glede na to testiramo hipotezo, postavljeno v teoretičnem delu raziskave. Tu je potrebno opraviti kvalitativno in kvantitativno analizo podatkov zbranih z znanstvenimi metodami (študij dokumentov, metoda spraševanja, socialni intervju, metoda opazovanja, eksperimentalna metoda, metoda intenzivnega študija na terenu - v okolju, klinična ali biografska metoda, statistično-sociometrične in različne druge tehnike zbiranja podatkov).

Predikcija je zelo pomembna faza v metodologiji socialnega dela. Vključuje različne metode znanstvene predikcije: metodo korelacije, ekstrapolacije, delfi metodo (eksperti), metodo modeliranja in metodo scenarija, omejitve in mrežno načrtovanje.

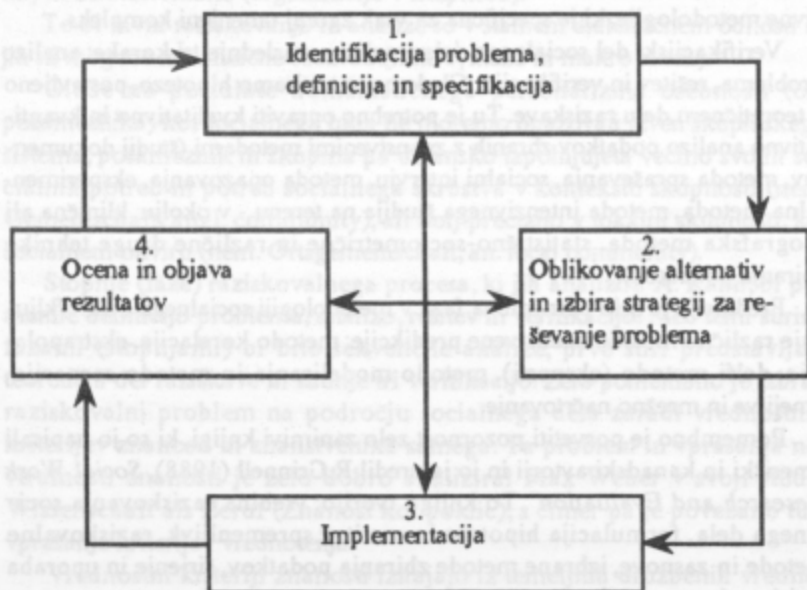
Pomembno je posvetiti pozornost zelo zanimivi knjigi, ki so jo napisali ameriški in kanadski avtorji in jo je uredil R. Grinnell (1988), *Social Work Research and Evaluation*. To knjigo tvorijo: vsebina raziskovanja socialnega dela, formulacija hipoteze in meritev spremenljivk, raziskovalne metode in zasnove, izbrane metode zbiranja podatkov, širjenje in uporaba raziskovalnega znanja.

Znanost socialnega dela razvija specifično metodologijo z njenimi teoretičnimi in aplikativnimi aspekti. Glede na to lahko govorimo o kompleksni metodologiji znanosti socialnega dela (ali socialno delo kot akademska disciplina, R. Grinnell, 1988). To metodologijo je R. Grinnell opredelil kot "generični proces reševanja problemov". Ta proces vključuje dva vzporedna

in simultana procesa: raziskovanje in prakso socialnega dela (intervencijo socialnega dela).

Epistemološki postopek tega procesa ima štiri faze: definicija in specifikacija problema, oblikovanje alternativ in izbira rešitve problema, implementacija, evaluacija in objava ugotovitev.

"V procesu reševanja problema omenjene štiri faze niso ločene entitete, temveč povezan del cikla, in se postopoma mešajo med seboj. Postopek reševanja problema je racionalno, načrtovano, sistematično zaporedje korakov, ki so usmerjeni k cilju." (R. Grinnell, 1988)

Slika 1: Proces reševanja problema

Generični proces reševanja problema implicira raziskovanje in prakso socialnega dela kot dva vzporedna procesa (slika 2).

---

1. faza: Identifikacija problema, definicija in specifikacija

---

Splošno reševanje problema:

Ugotovitev, da problem obstaja

Raziskovanje socialnega dela:

Identifikacija raziskovalnega problema

Praksa socialnega dela:

Diagnoza in ocena

---

2. faza: Oblikovanje alternativ in izbira strategij

Splošno reševanje problema:

Predlaganja možnih rešitev problema

Raziskovanje socialnega dela:

Formulacija hipoteze in zasnova raziskave

Praksa socialnega dela:

Izbira in planiranje intervencije

---

3. faza: Implementacija

Splošno reševanje problema:

Izvesti izbrano rešitev

Raziskovanje socialnega dela:

Izvesti zasnovano rešitev

Praksa socialnega dela:

Implementacija izbrane intervencije

---

 4. faza: Evaluacija in objava ugotovitev

Splošno reševanje problema:

Evalvacija rezultata izbrane rešitve

Raziskovanje socialnega dela:

Analiza, interpretacija, poročanje o ugotovitvah

Praksa socialnega dela:

Ocena klientovega napredka in zaključek

 Slika 2: Paralele med reševanjem problema, raziskovanjem
in intervencijo socialnega dela

Na koncu naj zaključimo, da je zgoraj razloženi proces enkraten in da v njem profesionalni socialni delavec obenem igra dve vlogi: raziskovalca in praktika.

Prevedla: Marija Ovsenik

Viri:

 CONSTABLE T.R., *School Social Work, Practice and Research Perspectives*, The Dorsey Press, Homewood, Illinois 1982, str. 214-216

 DERVISBEGOVIĆ dr. M., *Metodika socijalnog rada*, VSSR, Sarajevo 1981

 FRIEDLANDER, W. A. in PFAFFENBERGER, H., *Osnovna načela in metode socialnega dela*, Tehnična založba Slovenije, Ljubljana 1970

 GRINNELL, M. Richard, *Social Work Research and Evaluation*, F. P.

Peacock Publishers, Inc., Itaska, Illinois 1988, str. 2-65, 258-400

GRIPTON, J., *Social Work Research in Canada*, materiali kongresa IASSW, Montreal 1984, str. 178-179

GUD, V. in HET, P., *Metodi socijalnog istraživanja*, V. Karadžić, Beograd 1966

HALMI, A., *Metodologija akcionih istraživanja kao naučna i samoupravna osnova socijalnog rada* (Doktorska disertacija, Fakultet političkih nauka), Beograd 1987

KAHN, J. A., *Issues in American Social Work*, New York 1965, str. 270

KENNDALL, K., *The New Thems in Social Work Education*, New York 1972

LOWY, dr. Louis, *An Assessment-Survey Report of Indigenous Social Work Literature on Social Work Methodology*, Boston University School of Social Work, Boston 1988

MARTINOVIC, M., *Znanstvene osnove socijalnog rada*, Narodne novine, Zagreb 1987

MESEC, B., *Veda o socialnem delu kot znanstveno jedro visokošolskega studija*, *Socialno delo*, Ljubljana 1988, str. 235

MILOVANOVIC, M., *Metodika individualnog i grupnog socijalnog rada*, VSSR, Beograd 1981

NEDELJKOVIĆ, R. Y., *Socijalni rad*, Zavod za proučavanje socijalnih problema grada Beograda, Beograd 1982

RÖSSNER, L., *Theorie der Sozialarbeit*, Ernst Reinhardt Verlag, München 1975

- SKELEDŽIJA, B., *Metodika socijalnog rada na pojedinačnom slučaju*, skripta VSSR, Zagreb 1977
- STAUB-BERNASCONI, S., *Disparities between local, national and international development - The need for new contract and new curricula*, Referat na kongresu IASSW, Dunaj 1988
- SUIN de BOUTEMARD, B., *Überlegungen zur Schöpfung einer Wissenschaft der Sozialarbeit*, Referat na kongresu IASSW, Dunaj 1988
- SUPEK, R., *Zanat sociologa*, Školska knjiga, Zagreb 1982, str. 80-81
- WEINBACH, W. R. in GRINNELL, M. R., *Statistics for Social Workers*, Longman, New York in London 1987
- WHITE RILEY, M., *Sociological Research, Case Approach*, New York 1963, str. 644-700
- MARTINOVIĆ, M., *Suvremene osnove socijalnog rada*, Metodične novine, Zagreb 1987
- MEŠEC, B., *Vreda o socijalnem delu kot znanstveno jedro visokozšolskega študija*, *Socijalno delo*, Ljubljana 1988, str. 222
- MILANOVIĆ, M., *Metodika individualnog i grupnog socijalnog rada*, VSR, Beograd 1984
- VEDR, J., *Socijalni rad i razvoj za postrovanje socijalnih problema*, *Socijalno delo*, Zagreb 1988, str. 114-116
- ROSSNER, J., *Socijalni rad i razvoj za postrovanje socijalnih problema*, *Socijalno delo*, Zagreb 1988, str. 114-116
- Dr. Milan Martinović je predstojnik in profesor Raziskovalnega in izobraževalnega centra za socialno delo Pravne fakultete, Univerze v Zagrebu.

EPISTEMOLOŠKA OSNOVA KVALITATIVNEGA PRISTOPA K SOCIALNEMU DELU

Aleksandar Halmi

Temeljno raziskovanje v socialnem delu je razlikovanje med uporabo kvantitativnih in kvalitativnih raziskovalnih metod. Ta dva metodološka pristopa uporabljata naša stroka že vso svojo zgodovino. Ni pa med nami soglasja o natančnih razlikah in podobnostih med kvantitativnimi in kvalitativnimi raziskovalnimi metodami (Dabb, 1982). Večini med nami se zde kvantitativne metode bolj spoštovanja vredne in bližje običajnemu pojmovanju znanosti (Epstein, 1988). Vendar pa so zaradi takega poudarjanja kvantitativnega pristopa nekateri socialni delavci začeli zagovarjati širšo uporabo kvalitativnih pristopov in se osredotočajo na nasprotujoče si vidike obeh metod (Wood, 1982). Pri tem ustvarjajo vtis, da je izbira med njima politične narave in da se morajo socialni delavci odločiti in razglasiti, na kateri strani so (DeMaria, 1981).

1. Epistemološko poreklo

V najširšem pomenu je epistemologija spoznavna teorija. Kvantitativne metode imajo epistemološke korenine v logičnem pozitivizmu (Comte, Saint-Simon, Durkheim itd.). Tem filozofskim usmeritvam je skupno, da prenašajo logiko in načela merjenja iz naravoslovnih ved v družboslovne. Končni smoter takega raziskovanja je ugotavljanje splošnih zakonitosti družbenega vedenja analognih zakonitostim v naravoslovju. Kvalitativne raziskovalne metode predpostavljajo, da se subjektivne dimenzije človeškega izkustva neprestano spreminjajo in jih ni mogoče proučevati z uporabo načel kvantitativnih raziskovalnih metodologij. Ti dve metodi obstajata druga ob drugi od začetkov sodobnega družboslovja.

Ko skuša pojasniti posebnosti teh dveh metodoloških pristopov, poudarja Bettelheim (1982) delitev spoznavanja na "hermenevtično-duhovno in pozitivistično-pragmatično spoznavanje". Obe disciplini se imenujeta Wissenschaften (znanosti) in se ju sprejema kot enako legitimni. To so Naturwissenschaften (naravoslovne vede) in Geisteswissenschaften (duhovne vede). Te discipline predstavljajo popolnoma različna pristopa k razumevanju sveta. Kljub razlikam sta obe metodi smotni, sistematični in empirični. Sta enako pomembna pristopa pri ustvarjanju znanja o socialnem delu. Namen tega prispevka torej ni razglušati, da je kvalitativni pristop pri preučevanju

družbenih pojavov edino pravilen; nasprotno, avtor sodi, da dobro raziskovanje vključuje obe metodi analize, kvantitativno in kvalitativno.

2. Kvalitativni pristop - nova metodološka paradigma

V svoji razpravi z naslovom "Epistemološka osnova kvalitativnega pristopa v socialnem delu" začenjam s splošno in ustaljeno domnevo, da znanost socialnega dela implicira popolnoma drugačen tip metodologije kot druge družbene vede.

Z drugimi besedami: sodobne raziskave na področju socialnega dela, naj bodo logične, epistemološke, metodološke ali čisto empirične, so v glavnem pozitivistične in funkcionalistične. Pod temi pogoji moramo zastaviti osnovno vprašanje o predpostavkah socialnega dela kot avtentične humanistične discipline.

Dobro znano je dejstvo, da ima socialno delo tako kot vsaka druga znanost poleg drugih funkcij dve glavni funkciji: inovativno in kontrolno. Kadar socialno delo ideološko neobremenjeno preverja resnične okoliščine življenja ljudi, tako da se odkrijejo vse poglobitve značilnosti te realnosti, tedaj deluje socialno delo inovativno in služi resnici in družbenemu napredku. Žal pa se lahko socialno delo uporablja kot sredstvo kontrole in varovanja družbenega *status quo*. To lahko dosega na različne načine, celo tako, da poudarja "znanstveno nevtralnost", ki je glavna značilnost logičnega pozitivizma.

Sedaj prihajam k prvemu ključnemu vprašanju svoje razprave, ki izraža prizadevanje po vzpostavitvi metodologije, ki bo kritična do same sebe, do načel, na katerih temelji, in do kanonov, ki jih predstavlja. Z drugimi besedami, najpomembnejše pri tem je, da je znanost o socialnem delu vodilna sila družbenega napredka; ukvarjanje z njo zahteva pogum, da podvržemo raziskovanju svoje osebne domneve. V skladu s tem mora kritična in dialektična znanost o socialnem delu temeljiti na novih filozofskih, metodoloških, in etičnih osnovah. Glavni smoter raziskovanja v socialnem delu ni ustvarjanje znanosti zaradi znanosti ampak razvijanje zavestne dejavnosti, ki spreminja človeka z njegovimi številnimi dimenzijami ter ustvarja njegove odnose z drugimi ljudmi in drugimi skupnostmi.

Tako smo se približali jedru problema: kako uresničiti strategijo delovanja, strategijo, ki bo privedla do sprememb v družbenih situacijah in kakšno vlogo bo v njenem okviru odigrala znanost nasploh. Z drugimi besedami: gre za praktično aplikacijo znanstvenih dosežkov, aplikacijo, s

pomočjo katere postane socialno delo aplikativna družboslovna disciplina. Taka usmeritev naznačuje drugačno raziskovalno strategijo, tako da so predstavniki kvalitativne metodologije iznašli novo vrsto raziskovanja, ki se imenuje *akcijsko raziskovanje* (Lewin, 1938; Moser, 1975; Adam, 1980).

Protagonisti te "nove" metodologije se ne zadovoljujejo samo z deskriptivno vlogo znanosti, ampak skušajo najti rešitve, ki bi omogočile družbenim vedam na splošno, posebno pa še socialnemu delu, da bi dosegli sodobno raven zavesti in doumeli pogloblitve probleme človekovega obstoja.

V vsakem primeru imamo tu v mislih *kvalitativni pristop*, za katerega je značilno: da nima posebnih tem raziskav, da nima posebnih metodoloških postopkov, da je usmerjeno nepragmatično; z drugimi besedami: pogloblitvi smoter je bolje spoznati socialne probleme, tako da bi bili družbeni problemi lahko bolj specifični in učinkoviti. Nova generacija raziskovalcev je sprejela novo metodološko paradigmo, katere smoter ni čaščenje znanosti ampak skrb za ljudi.

3. Strateški elementi kvalitativne metodologije

Kvalitativni pristop potrebuje bolj učinkovito strategijo obravnavanja socialnih problemov, pri kateri bi se socialno-terapevtska in individualno-rehabilitacijska obravnava dopolnjevala z družbeno akcijo in družbenimi spremembami.

Seveda pa je to povezano z drugim problemom, namreč, kako uresničiti strategijo delovanja, ki bo vodilo do sprememb družbenega položaja posameznikov, skupin ali skupnosti, in kakšna je v tej situaciji vloga znanstvenega znanja nasploh in socialnega dela posebej. Z drugimi besedami: gre za vprašanje praktične uporabe znanstvenih spoznanj in za konstituiranje socialnega dela kot aplikativne družbene vede.

Taka usmeritev nakazuje drugačno raziskovalno strategijo, tako da so predstavniki kvalitativne metodologije iznašli novo vrsto raziskovanja, to je *akcijsko raziskovanje* (Lewin, Moser, Haag in drugi). Po njegovem nazivu lahko sodimo, da se raziskovalci ne zadovoljujejo samo z ugotavljanjem in opisovanjem socialnih problemov, ampak jih skušajo rešiti z aktivnim sodelovanjem.

Osnovna načela akcijskega raziskovanja:

3.1. Akcijske raziskave so v prvi vrsti namenjene spreminjanju družbenih situacij, na drugem mestu pa preverjanju znanstvenih hipotez.

Tradicionalno raziskovanje ima samo spoznavne smotre, smoter akcijskega raziskovanja pa je sprememba situacije, ki jo raziskujemo. To pomeni, da raziskave ne moremo načrtovati; raziskava se konča šele tedaj, ko je situacija spremenjena. Logika raziskovanja je popolnoma odvisna od logike situacije. To med drugim pomeni, da raziskave ni mogoče končati v skladu z vnaprej izdelanim načrtom. Tu govorimo o posebni raziskovalni strategiji, za katero je značilno prizadevanje po spremembi socialne situacije posameznika ali skupine v skupnosti, po zadovoljitvi njihovih potreb, njihovem razvoju in humanizaciji.

Osnovni cilj akcijskih raziskav je, da se po deskriptivnem načrtu raziskave izdelata konstruktivni plan sprememb. Od deskriptivne in analitične metode preidemo k participativni in evalvacijski. Na ta način akcijske raziskave predstavljajo most med teorijo in prakso socialnega dela in na ta način postane teorija praksa, praksa socialnega dela pa teoretično reflektirana praksa. Če ni takega "transfera", se zniža raven znanja, praktično socialno delo pa postane del "mašinerije" socialnega varstva. Ta metodološki redukcionizem vpliva na to, da se socialno delo spremeni v varstvo obrobnih družbenih skupin, kar vodi do marginalizacije in stigmatizacije ljudi v skupnosti. V tem primeru pa socialno delo postane marginalna znanost.

3.2. Pri akcijskem raziskovanju problema ne izberemo, ampak ga odkrijemo

To navaja znanstvenik Gilli v svoji dobro znani knjigi "Kako raziskovati". To pomeni, da izbor problema raziskave ni indiferentno dejanje, ampak je odkrivanje problema zelo pomembno. To pomeni, da socialni delavec, ki se ukvarja s socialnimi problemi v skupnosti ni "zunaj bitke", ker bi bilo nelogično in nemogoče, da bi bil zunaj problema lokalne skupnosti. Kadar socialni delavec sodeluje pri raziskovanju in skuša spremeniti sedanjo situacijo, mora sprejeti dejstvo, da problema raziskave ni mogoče izbrati, ampak ga je treba odkriti. To je ena najboljčutljivejših faz akcijskega raziskovanja, faza, za katero bi morali razviti logiko in občutljivo metodologijo.

Socialni delavec lahko odkrije problem, kadar je v posebni situaciji. Samo tedaj lahko pride do pravega znanja, ki mu pomaga uresničiti razvoj

dane situacije (Gilli, 1978). Ne prizadeva si le, da bi ustvaril zgolj opisno sliko, v kateri imajo vsi elementi isto vrednost, ampak sliko, v kateri vsi elementi težijo dinamično k isti "stresni točki". Ravno ta "stresna točka" je osrednji problem vse raziskovalne aktivnosti.

3.3. Pri akcijskih raziskavah se načelo vrednotne nevtralnosti nadomesti z aktivnim sodelovanjem

Akcijske raziskave so dopolnile radikalne (marksistične) teoretične kritike funkcionalističnega pozitivizma v družboslovju sploh, posebno pa še v socialnem delu, ki naj bi zavzelo aktivno in nepopustljivo stališče do tako imenovane "vrednotne nevtralnosti" in do akademskega razumevanja "čiste" znanosti. V nasprotju s tradicionalno "funkcionalistično" metodiko je treba vzpostaviti novo radikalno obliko metodologije in jo definirati kot "angazirano metodologijo", ki problematizira možnosti nadaljnjega obstoja nevtralnega družboslovja.

Ta postulat lahko podpremo z naslednjimi dejstvi:

a) Socialno delo kot znanost ima svojo neogibno ideološko osnovo in ne more biti "nevtralnno", izločeno iz družbenih razredov ali celo nad njimi. Socialno delo je agens družbenih sprememb in ne moremo ga povezovati s solidarnostjo do tistih, "ki so bogati, ki imajo" proti tistim, "ki nimajo, ki so revni", s solidarnostjo do tistih, "ki morejo", proti tistim, "ki ne morejo". Njegova dejavnost mora biti ustvarjalna in mora odpirati možnosti za premagovanje alienacije in zaprtosti.

b) Mnenje, da je znanost "vrednotno nevtralna", je v socialnem delu čisti absurd. Vrednot ne moremo izključiti iz znanosti (kot je storil Weber v svoji idealnotipski metodologiji), ker lahko pravo naravo znanstvenega spoznavanja presojamo le na osnovi rezultatov raziskovanja teh vrednot. Ko z znanstvenim raziskovanjem odkrivamo nove vrednote, tedaj vodijo znanost teoretični kriteriji in ne vrednotni kriteriji. Trditev, da je kaka misel resnična, čim bolj je oddaljena od potreb in interesov ljudi, je - izraženo v hegeljanski maniri - pravo obrekovanje resnice. Znanstveno spoznavanje o socialnem delu ne more in ne sme biti nevtralnno.

Socialno delo bo zelo verjetno postalo osnovni opornik vzdrževanja in dehumanizacije družbenega sistema, če ne bo razvilo občutka za potrebe

ljudi.

3.4. V akcijskem raziskovanju se spremeni pozicija raziskovalca - ananstveno objektivnost nadomesti njeno nasprotje

Praktična in teoretična načela akcijskega raziskovanja zahtevajo od socialnega delavca, da opusti distanco od "objekta" raziskave in da popolnoma zavestno vpliva na dogodke, tako da raziskuje participativno in da aktivno posega v dogajanje (Moser, 1977).

Z drugimi besedami, akcijske raziskave so odgovor na problem, do katerega pride zaradi razlike med praktičnimi cilji družbene akcije in represivno naravo pozitivistične metodologije in teorije. Ta postulat nas vodi do osrednjega vprašanja akcijske metodologije, kar še posebej poudarja položaj raziskovalca in spreminja objektivnost v njeno nasprotje. To načelo je kopernikanski obrat v metodologiji družbenih ved in pomeni dekonstrukcijo klasičnega odnosa "subjekt-objekt". V tem rekonstruiranem odnosu postane objekt raziskovanja skupaj z raziskovalcem udeleženec v raziskovanem procesu. V tem trenutku postane raziskovalni proces proces emancipacije "objekta" raziskave v subjekt in raziskovalec lahko interpretira svet iz perspektive nekdanjega objekta.

Ta pristop pomeni demokratizacijo raziskovalnih odnosov. Cilj takih akcij je odkriti vzajemno interpretacijo problema in možnosti za njegovo rešitev. To instanco imenuje Moser (1977) "diskurz", kar pomeni, da predstavlja situacija, v kateri je omogočena enakopravna komunikacija in kooperacija, začetek deobjektivizacije. V odnosu do drugih aplikativnih postopkov je opustitev objektivizacije specifična karakteristika akcijskega raziskovanja.

3.5. Pri akcijskem raziskovanju se gleda na raziskovano situacijo kot na celoto

V skladu s tem postulatoma so akcijske raziskave specifičen odgovor na problem dialektične celote treh funkcionalnih ravni analize v procesu raziskovanja in evalvacije v socialnem delu (individualne, skupinske in institucionalne). Socialno delo se izvaja s pomočjo treh metod, ki so dialektično povezane. To so: delo s posameznikom, skupinsko delo in skupnostno delo. Te tri metode predstavljajo enoten in nedeljiv proces socialnega dela, ki se

izvaja z dejavnostmi v začetni, diagnostični, prognostični fazi, ter fazi realizacije in evalvacije. Funkcionalni in logični red dejavnosti teh faz je določen z epistemološkimi postopki na vseh treh ravneh analize. Akcijsko raziskovanje je integrativni in komunikativni pristop k metodologiji socialnega dela.

3.6. Akcijske raziskave v socialnem delu so odgovor na problem uporabe raziskav v praksi in poudarjajo pomen teorije v empiričnih raziskavah.

Ta sklep nas vodi k procesu permanentne interakcije med akcijskimi raziskavami in teorijo socialnega dela. Ta je seveda odvisna od razvoja, ki ga je dosegla veda o socialnem delu in od izobrazbe in usposobljenosti socialnih delavcev za izvajanje te vrste raziskav v skupnosti. Brez nje je socialno delo zgolj pragmatično "socialno varstvo", socialni delavci pa nimajo možnosti sodelovanja pri uvajanju sprememb in njihovi legalizaciji v pravnem sistemu.

Na koncu te razprave naj poudarimo, da akcijske raziskave kot specifična strategija kvalitativne metodologije niso nekaj manjvrednega v odnosu do fundamentalnih raziskav; nasprotno, so jim vsaj enakovredne, ali pa imajo celo spoznavne prednosti. Zaradi take usmeritve bo socialno delo postalo "prava" in ne le "pritlehna" veda; njena poglobljena značilnost pa je uporabnost.

Prevedel Blaž Mesec

Literatura:

FRANKO, A., *Kvalitativna metodologija in akcijsko raziskovanje v sociologiji*. Doktorska disertacija, Filozofski fakultet, Zagreb.

DABBS, J. M., Making things visible. In J. Van Maanen, J. M. Dabbs, Jr., IN R. R. Faulkner (Eds.), *Varieties of qualitative research*, str. 97-123, Beverly Hills, CA: Sage

DeMARIA, W., *Empirism: An impoverished philosophy for social work research*, Australian Social Work 34, str. 3-8

EPSTEIN, I., Quantitative and qualitative methods. In R. M. Grinnell, Jr., *Social Work Research and Evaluation* (str. 185-197).

GILLI, A., *Kako se istražuje*. Biblioteka suvremena misao, Školska knjiga, Zagreb.

Lewin, K., *The field theory in social science*. Tavistock, London.

MOSER, H., *Methoden der Aktionsforschung*. Koesel Verlag, München.

WEINBACH, R. W., in GRINELL, R. M., Jr., *Statistics for social workers*. Long White Plains, NY.

Dr. Aleksandar Halmi je asistent v Raziskovalnem in izobraževalnem centru za socialno delo Pravne fakultete, Univerze v Zagrebu.

Blaz Mesec

Razprava o specifičnosti metodologije raziskovanja v okviru znanosti o socialnem delu predpostavlja sodbo, da taka veda obstaja, in predpostavlja njene konstitutivne značilnosti. Te predpostavke niso splošno sprejete, zato se nameravam najprej pomuditi pri njih, nato pa obravnavati vprašanje o posebnostih metodologije. Najprej naj opredelim nekaj ključnih terminov, saj je, posebno v sodobni jugoslovanski literaturi, glede tega precej nedoslednosti.

Nekaj terminoloških opomb

Veda o socialnem delu ali *znanost o socialnem delu* je po *preliminarni definiciji* (a) skup v načelu sistematično povezanih, preverjenih *znanj* o socialnem delu kot praktični družbeni dejavnosti in o zanje relevantnih pojavih; (b) *dejavnost* raziskovanja postopkov socialnega dela in zanj relevantnih pojavov. Izraz *metodologija* uporabljam izključno v pomenu metodologije raziskovanja, to je vede o metodah empiričnega raziskovanja v okviru vede o socialnem delu. Ne uporabljam ga za označitev metod praktičnega socialnega dela (kot nekak kolektivni termin) in tudi ne za označitev proučevanja metod praktičnega dela in znanja o njih (teorije). Načine praktičnega socialnega dela označujem z izrazom *metode socialnega dela*. Namesto tega izraza ne uporabljam nobenega drugega zbirnega (kolektivnega) termina. Izraz *teorija* socialnega dela uporabljam v dveh pomenih: (a) v širšem pomenu kot sinonim za *vedo o socialnem delu* ("teorija socialnega dela"), to je vsakršnega znanstvenega razmišljanja in vedenja o socialnem delu; (b) v ožjem pomenu *posebnih pomenov* empirično

---

* Omejen prostor me sili, da razložim svoje misli na precej apodiktichen način, brez podrobne argumentacije in potrebnih omejitev, in da izpustim vse reference. Seveda pa se moje razmišljanje ni odvijalo v praznem prostoru, ampak so nanj vplivali v prvi vrsti moji sodelavci na Višji šoli za socialne delavce v Ljubljani, dalje drugi jugoslovanski avtorji in drugi avtorji, ki so pisali o vprašanih, ki jih obravnavam.

empirično preverjenega znanja o postopkih socialnega dela v okviru vede o socialnem delu (*specifične teorije*, ki jih je možno klasificirati po različnih vidikih). V jugoslovanskem prostoru in v nekaterih drugih delih Evrope je v rabi tudi izraz *metodika socialnega dela*. Ta izraz se uporablja za opisovanje metod praktičnega socialnega dela. Metodiko imam za teorijo na nižji razvojni stopnji, ko je v njej še veliko elementov praktičnega izkustvenega znanja, ki ni raziskovalno preverjeno, ki ni sistematično povezano, in je le omejeno posplošljivo. Med metodiko in teorijo je na časovni dimenziji odnos postopnega prehajanja od metodike k teoriji, na sistematski dimenziji pa odnos vključenosti metodike v teorijo in hierarhične podrejenosti metodike teoriji. Dopuščam možnost, da se ob ustrezni argumentaciji zavrne metodiko kot zastarelo in prevladano začetno stopnjo razvoja teorij socialnega dela.

O znanstveni osnovi socialnega dela: dve poziciji

Praktično socialno delo, njegovi postopki, načini, metode, so često neinteligibilen splet racionalnega odločanja, na ponavljanju pozitivnih izkušenj temelječe veštine (craft), iz intuicije, empatije in estetičnega čuta izvirajoče umetnosti (art); njegovi cilji so določeni delno znanstveno, delno pa temelje v etiki, religiji, mitologijah. Ni trdnega in absolutnega kriterija, po katerem bi socialno delo kot celota *moralo* postati bolj znanstveno. Ni mogoče *znanstveno* (na način empiričnih znanosti) utemeljiti smisla ohranjanja življenja in s tem povezane skrbi za sočloveka. To presega meje empirične znanosti. Tudi ni mogoče in ni potrebno izločiti iz profesionalnega medosebnega odnosa intuicije, empatije in estetike. Toda gotovo je, da je možno in potrebno velik del praktičnega socialnega dela iztrgati iz nereflimiranih območij zdravorazumske konstrukcije realnosti in nepreverenih praktik ter povečati delež racionalnega mišljenja in empiričnega preverjanja njegovih postopkov. Duh časa zahteva, da vidimo v empirični znanosti instanco legitimiranja praktičnih strokovnih postopkov. V tem omejenem smislu *ni dvoma*, da naj bo socialno delo znanstveno utemeljeno.

O tem, kaj je znanstvena osnova socialnega dela, pa so še vedno deljena mnenja. (a) Po prvem je socialno delo zgolj praktična dejavnost, ki se opira na teoretična spoznanja različnih uveljavljenih ved od psihologije in sociologije do medicine in ekonomije in nima svojega posebnega fonda

znanja. To stališče je veljalo le za zgodovinsko prvo fazo poznanstvenja socialnega dela, fazo, ki še ni povsod in povsem izzvenela, saj se odraža tako v učnih programih mnogih šol za socialno delo kot v razmišljanjih o naravi socialnega dela in njegove teorije. Vendar govorita proti tej poziciji dva argumenta: prvi se poziva na tej poziciji imanentno pomanjkljivost, drugi na določeno zunanje dejstvo. Imanentna pomanjkljivost te pozicije je spregled vprašanja o integraciji nepovezanih znanj različnih ved, zunanje dejstvo pa empirično ugotovljiv obstoj specifičnega znanja, ki se ga ne da subsumirati v nobeno od obstoječih znanosti. To spoznaje vodi do druge pozicije. (b) Po drugem stališču je socialno delo hkrati posebna družbena praktična dejavnost in posebna teoretična dejavnost (veda). Tisti, ki sodijo, da je teoretična osnova socialnega dela konglomerat posameznih delov različnih "fundamentalnih" ved, spregledujejo vprašanje o *integraciji* teh znanj in predpostavljajo, da se bo integracija teh znanj okrog problemov praktičnega socialnega dela izvršila individualno, "v glavah" socialnih delavcev. V resnici je in mora biti integriranje znanj različnih ved okrog problemov socialnega dela *kolektivni posel* ljudi, ki so dejavni na področjih socialnega dela in ki o njem razmišljajo. Natančneje: v kolektivnem delovnem naporu raziskovalcev, teoretikov in praktikov, ki razmišljajo o svojem delu in ga raziskujejo, se morajo povezati relevantna znanja etabliranih znanosti in empirično pridobljena znanja o problemih in postopkih socialnega dela. To ni samo zahteva; da se to dejansko dogaja, je empirično preverljivo dejstvo. Lahko bi podrobno razčlenili razvojne faze tega *mehanizma integracije teorije in spoznanj o praksi*, mehanizma, ki se je končno razvil v posebno znanost o socialnem delu. O obstoju posebnega fonda znanj in posebne dejavnosti raziskovanja in razmišljanja priča tudi bogata literatura o socialnem delu, pričajo številna strokovna srečanja, katerih osnovni namen je izmenjava izkušenj, raziskovanje in razmišljanje o problemih praktičnega socialnega dela in ne nazadnje dejstvo, da je socialno delo akademsko institucionalizirana disciplina. Socialno delo je posebna praktična dejavnost in posebna veda in je to dejansko, kot delujoč mehanizem, že dolgo, ko se nekateri še vedno prpirajo, ali je ali ni.

Problem formalizacije vede o socialnem delu

Zdi se, da o zgoraj povedanem ne more biti temeljnega nestrinjanja. Takoj ko pa poskušamo gornje spoznanje formalizirati, to je določiti

osnovne konstitutivne elemente nove vede, se pojavijo problemi in kontroverze, ki prete vzvratno uničiti idejo o posebni vedi. Kaj je njen predmet, katere so njene specifične metode, kakšen je njen odnos do drugih ved, kako naj jo imenujemo?

O predmetu. Poleg univerzalnih družbenih procesov in institucionaliziranih praks, kot so proces vzgoje in izobraževanja, odnos in proces zdravljenja in drugi, so se v vseh družbah in v vseh časih, torej univerzalno, odvijali tudi procesi pomoči ljudem v stiski, medsebojne pomoči in solidarnosti. Ta proces je eden od temeljnih družbenih procesov, saj prispeva tako k ohranitvi posameznika kot k ohranitvi in integraciji posameznih družbenih struktur in družbe v celoti. Ta proces, v vseh svojih oblikah, je predmet proučevanja različnih ved, kar velja tudi za druge omenjene procese, toda *integracija* vseh spoznanj o tem posebnem procesu je naloga posebne vede, ki jo začasno imenujemo veda o socialnem delu. Njen predmet je torej univerzalni proces pomoči človeku v stiski na družbeni, interpersonalni in individualni ravni in metode pomoči. Poznam očitke, da to pojmovanje odmerja socialnemu delu vlogo tistega, ki neposredno skrbi za ljudi v stiski, ko bi v resnici, po teh mnenjih, moralo predvsem izvajati projekte družbenega razvoja, če že ne pripravljati kar družbeno revolucijo. Socialno delo ne sme biti ravnodušno do vprašanj družbenega spreminjanja na societalni ravni, daje pobude za take spremembe in sodeluje pri spreminjanju, toda njegova prva naloga in fokus njegovega dela je skrb za posameznika ali skupino ljudi v stiski, za posameznika kot dela družbenih skupin, skupnosti in globalne družbe. V svojem prizadevanju za družbene spremembe ne sme spregledati stiske posameznika in jo mora dejavno obravnavati v korist konkretnega posameznika ali skupine.

Slediti izključno družbeno razvojne cilje in pri tem zanemariti klic posameznika v stiski je v nasprotju z etiko socialnega dela in z opredelitvijo njegovega predmeta. V družbi so druge stroke, ki si lahko privoščijo razkošje, da v delu za prihodnost odmislijo stiske sedanjosti; ki v prizadevanju za razvoj družbe spregledajo posebnosti tega ali onega posameznika. To pa nikakor ne pomeni, in v tem nerazlikovanju tiči grob nesporazum, da se zavzemamo izključno za individualno (kos-za-kosom) obravnavo. Posameznik je v *žarišču* socialnega dela; kako bomo poskrbeli za njegovo stisko, ali bomo delali neposredno z njim, ali posredno z njegovim socialnim okoljem, je stvar strokovne metode. Ne smemo pa ga spustiti izpred oči.

O odnosu do drugih ved in statusu vede. Veda o socialnem delu je članica družine ved o ravnanju (action, Handlung), tj. ved, ki proučujejo smotno človeško dejavnost vsaka na svojem posebnem področju. Druge take vede so: veda o vzgajanju, veda o upravljanju, veda o zdravljenju ipd. S temi vedami jo družijo ne samo splošni predmet (ravnanje) temveč strukturalna podobnost odnosa med teorijo in prakso in notranje strukture vede. Ta analogija se lahko uporabi tudi kot argument v prid njenemu konstituiranju kot vede. Nekateri imajo te vede za aplikativne v nasprotju s fundamentalnimi. Ta delitev ved temelji na razlikovanju "naravnih procesov" in "človeške prakse". Fundamentalne vede naj bi proučevale "naravne procese" aplikativne pa "človeško dejavnost" ali veščino (téchne, od tod tehnične vede). Če pa vemo, da so družbeni procesi "naravni" le v toliko, kolikor so nereflektirana človekova praksa, tako razlikovanje ved ni več utemeljeno. Proces pomoči in solidarnosti kot aktiven in zavesten integracijski proces je prav tako fundamentalen kot drugi procesi družbene integracije in dezintegracije, katerih osnova v socialni konstrukciji realnosti nam je prikrita in jih imamo zato kot "naravne procese" za predmet sociologije kot "fundamentalne vede". Vedo o socialnem delu imamo torej za "fundamentalno" in ne zgolj za tehnološko vedo.

Iz do sedaj povedanega tudi sledi, da imamo vedo o socialnem delu za najsplošnejšo vedo o procesih in metodah pomoči in solidarnosti. To pa nas postavlja pred protislovje: predmet te vede (procesi pomoči in solidarnosti) je v protislovju z nazivom vede (o socialnem delu). Poklicno socialno delo je le eden od izvajalcev pomoči, veda pa naj bi proučevala poleg strokovne dejavnosti socialnega dela tudi sistem socialnega varstva in neformalne oblike pomoči v družbi. Izhoda sta v načelu dva: ali omejimo predmet naše vede na profesionalno pomoč in ohranimo ime "veda o socialnem delu" ali pa najdemo ustrezen naziv za vedo, ki bo vključevala vso širino tega predmeta, in v okviru katere bo veda o socialnem delu le ena od disciplin. Poleg naziva "veda o socialnem delu" se pojavlja naziv "veda o socialnem varstvu", ki bi bil ustrezen, če se ne bi prav tako povezoval pretežno s formalnim sistemom socialnega varstva.

O imenu. Odsotnost ustreznega naziva za našo znanost je celo ob razčiščenih vprašanjih o njenem predmetu kar precejšnja ovira, saj ustvarja povsem nepotrebne pojmovne nejasnosti in zmedo. Nagibam se k mnenju, da bi morali prihraniti naziv "veda o socialnem delu" za proučevanje strokovnih oblik in metod pomoči v okviru socialnega dela, za

fundamentalno vedo o procesih pomoči nasploh pa bi morali najti drug naziv. Tvegam posmeh in pozabljenje (a držim se pregovora "beseda ni konj") in predlagam lepo ime za to vedo: **b o e t i k a**. Izvira iz grške besede *boétheia*, pomoč. Njena prednost pred nekaterimi drugimi besedami je, poleg tega, da popolnoma ustrezno označuje vsebinsko jedro socialnega dela (nudenje pomoči), tudi njena blagoglasnost in dejstvo, da v svoji sestavi nima pripone -logija, in označuje lahko (če bi se tako dogovorili) *hkrati* znanost in praktično dejavnost, kar je v resnici socialno delo. *

O specifični metodologiji raziskovanja

Vprašanje *specifične* metodologije raziskovanja v okviru boetike je vsekakor vredno pozornosti, ne gre pa mu pripisovati prevelikega pomena. Boetika je družbena veda in kot taka prevzema večino metodologije družbenih ved in ved o vedenju z vso njeno problematiko. Natančneje: na splošno metodološki ravni, ki sega v epistemologijo in logiko, ne moremo govoriti o kakih specifičnih pristopih. Na ravni metodoloških strategij lahko govorimo o posebnih poudarkih, o bolj ali manj pomembnih metodah. Na ravni tehnik pa bi našli povsem specifične tehnike, ki jih druge vede ne poznajo ali ne uporabljajo.

Na splošni metodološki ravni se tudi v okviru boetike ne moremo izogniti še vedno trajajoči polemiki med logično-pozitivistično in razumevajočo zasnovo znanosti o človeku (oziroma med nomotetskim in idiografskim prostopom); lahko pa bi te polemike skrajšali in naredili bolj plodne, če bi v načelu sprejeli kot legitimna oba pristopa, saj se med seboj dopolnjujeta. Boetika ni niti izključno nomotetska niti izključno idiografska znanost. Zavedati bi se morali, da je vsak enkratni, individualni primer vedno nosilec splošnih značilnosti in da se splošne zakonitosti združijo v posameznem primeru kot presečišču. Ni ne čiste individualnosti ne čiste splošnosti - to so le abstrakcije. Poskusi afirmacije metode razumevanja, čeprav neustrezni, kadar so ekskluzivni, so vendarle prispevali k uveljavljanju naturalističnih, kvalitativnih metod raziskovanja, ki so nujno potrebne kot uravnoteženje nediskriminativni rabi standardiziranih in kvantitativnih metod.

---

* Studentje so predlagali, da bi se iz te besede dalo izpeljati tudi naziv za poklic: boetik in boetinja!

Na ravni metodoloških strategij je posebno pomembna metoda **akcijskega raziskovanja**, ki je doživela svojo renesanso in reintrepretacijo v sedemdesetih letih (posebno v krogu kritično-teoretično usmerjenih sociologov v ZR Nemčiji). S svojim poudarkom na participativnem raziskovanju, to je na udeležbi klientov v raziskovalnem procesu in na sodelovanju raziskovalca pri praktičnem spreminjanju, je zelo blizu osnovnemu modelu socialnega dela. To metodo, ki jo nekateri, po našem pretirano, proglašajo za novo paradigmo družbenih ved, bi v resnici, precej skromneje, lahko vzeli za osnovno metodološko paradigmo boetike, ob tem pa uporabljali tudi vse druge strategije. To, po čemer se novo pojmovanje metode akcijskega raziskovanja razlikuje od klasičnega Lewinovega (K. Lewin), je spoznanje, da akcijsko raziskovanje ni le metoda spreminjanja socialnih entitet s pomočjo podatkovnega povratnega sklopa (data-feedback), in torej po svoji spoznavni funkciji omejena na krog, v katerem se izvaja, ampak da je pomembna metoda spoznavanja, ki lahko prispeva k splošnemu znanju v okviru določene vede. Zavedati pa se moramo, da je referenčni okvir akcijskega raziskovalca avtonomna znanstvena teorija, iz katere črpa svojo strokovno moč, in da ne sme naivno popustiti težnjam po politizaciji znanosti, ki se skrivajo v novem konceptu akcijskega raziskovanja (četudi le politizaciji v "lokalnih" okvirih) v imenu (nemožne a tako želene) enotnosti teorije in prakse, enotnosti ki ni drugega kot ime za strokovni in politični voluntarizem.

Blaž Mesec je višji predavatelj na Višji šoli za socialne delavce v Ljubljani.

KOMUNIKATIVNO RAVNANJE KOT RAZISKOVALNA METODA IN KOT RAZISKOVALNI OBJEKT NA PODROČJU SOCIALNEGA DELA

Hans Oostrik

Socialno delo je praktična veda, ki naj se poleg reševanja problemov posameznih klientov ukvarja zlasti s poklicno prakso socialnega delavca. Ta se kaže predvsem v načinu in metodah vodenja razgovorov. Zato delo socialnega delavca označujemo kot komunikativno ravnanje, ki ima za cilj razčlenitev problematične situacije in iskanje uporabne rešitve. Osnovna elementa te dialoške komunikacije sta pripovedovanje in poizvedovanje. V tej praktični vedi gre za dve sestavini: za raziskanje situacije ter za aplikacijo ustrezne retorične metode imenovane narativna retorika, katere bistveni problem je, kako poslušati, da sogovornik spregovori in pripoveduje. Pripovedovanje je v primerjavi z diskusijo bližje resničnosti in ima moč argumenta. V praksi je torej socialni delavec raziskovalec, ki v dialoški komunikaciji s klientom prihaja do novih spoznanj.

I. Socialno delo kot praktična veda

a) Socialno delo se ukvarja s problemi, ki se pojavljajo v vsakodnevem življenju ljudi. V teoriji socialnega dela se ponavadi prav to postavlja za cilje in tematizira kot da bi socialno delo bilo predvsem neke vrste reševanje problemov. Če pa hočemo o socialnem delu razmišljati kot o praktični vedi, potem se moramo manj ukvarjati s to "problemsko" prakso, z reševanjem problemov določenega klienta ter nasprotno bolj problematizirati poklicno prakso socialnega delavca. Postati mora vidno, kaj dela socialni delavec (da bi rešil probleme ali ko rešuje probleme), kaj je vsebina njegovega ali njenega poklicnega dela.

b) To poklicno ali strokovno delo socialnega delavca je predvsem pogovor, točneje povedano vodenje razgovora. Socialno delo pomeni: govoriti o eni ali več problematičnih situacijah in o načinih, kako te situacije reševati. V to vodenje razgovora se seveda neprestano vpleta komentar in sicer tako socialnega delavca kot njegovega sogovornika, v pisarniškem žargonu imenovanega stranka ali klient.

c) Delo socialnega delavca moremo, če se poslužimo Habermasovega koncepta, označiti kot komunikacijo ali kot komunikativno ravnanje. Dve osebi ali več oseb razpravlja o nečem, kar je trenutno problematično in išče rešitve, ki bi bile uporabne in učinkovite. Pravzaprav se sporazumevajo o

definiciji, o diagnozi določene situacije, da bi v naslednji fazi našli zanj učinkovito zdravilo.

d) V tej komunikaciji moremo razlikovati dve poziciji: pozicijo socialnega delavca in pozicijo sogovornika - stranke. Ti dve poziciji povezuje dialog med "pripovedovanjem" in "poizvedovanjem". Z ene strani formuliramo in predstavimo primer oziroma problem. Z druge strani pa poizvedujemo, kaj vse je še tako ali drugače povezano s problemom ter iščemo in odkrivamo ustrezne rešitve.

e) Glede na ti dve poziciji lahko opišemo dva aspekta, ki socialno delo opredeljujeta kot praktično vedo. Gre za klasično iskanje ali raziskanje ter za aplikacijo ustrezno prirojene retorike.

(1) Raziskovanje. Tu ločimo dve raziskovalni aktivnosti:

- osvetlitev oziroma razjasnitev problematične situacije,
- spreminjanje te problematične situacije z iskanjem in preverjanjem rešitev.

(2) Retorika. V klasičnih znanostih je retorika spadala med "tehne", med znanosti, ki so se ukvarjale s tem, kako kaj storiti. Gre torej za to, kako govoriti, da nas drugi poslušajo. V nasprotju s tako klasično pojmovano retoriko, ki bi imela za cilj poslušanje, ki bi torej v prvi vrsti bila umetnost ali spretnost lepega in dovršenega govora. Prej smemo tu govoriti o nasprotnem. Bistvo retorike v socialnem delu je umetnost oziroma spretnost, kako polušati, kako prisluhniti. Namen tega poslušanja je spodbuditi sogovornika, stranko h govorjenju. Gre za aktivno poslušanje, ki naj z ene strani spodbudi stranko, da začne govoriti in da potem pripoveduje vedno več. Z druge strani pa mu pomaga in ga usmerja, da morda svoje gledanje in s tem tudi svoje pripovedovanje preformulira.

II. Socialno delo kot v prakso usmerjeno raziskovanje

Socialno delo lahko označimo kot v prakso usmerjeno raziskovanje, ki ga vodijo emancipacijski interesi. V tem kontekstu ločimo naslednje faze raziskovalnega dela:

- določitev ciljev raziskave,
- problematiziranje raziskave,
- raziskovalne metode,
- raziskovalno strukturo.

a) Določitev ciljev raziskave. Raziskava oziroma poizvedovanje, ki se

dogaja v komunikativnem dialogu med socialnim delavcem in sogovornikom je usmerjena v klientovo vsakdanjo prakso, ki se pojavlja kot problem. Cilj raziskave je prvič izboljšanje ali kar odpravljanje obravnavanega problema. Drugič pa je namen te vrste raziskovanja izboljšanje situacije s predrugačenjem klientovega vsakdanjega ravnanja v smislu količinskega in kakovostnega povečanja klientove uspešnosti.

b) Problematiziranje raziskave. Osrednje vprašanje takšnega raziskovanja je: po kakšnem znanju se sprašuje. Če hočemo povečati in razširiti pristojnosti (kompetentnost) klientovega ravnanja, potem predvsem povprašujemo po specialni znanosti, po védenju, kao človek ravna in kako mora ravnati ("know-how"). Iščemo torej znanje, ki ga prizadeti deloma že imajo in ki je implicitno že navzoče v njihovem védenju, kako ravnati. V prakso usmerjena raziskava pomeni torej to implicitno znanje napraviti ga takšnega, da se ga človek zaveda, da se poveča repertoar njegovega ravnanja.

c) Raziskovalne metode. Izboljšanje pristojnosti klientovega ravnanja s povečanjem repertoarja njegovega ravnanja glede na dosedanjo problematično prakso predpostavlja določen odnos med raziskovalcem (socialnim delavcem) in soudeleženiim klientom. Pri tem novo odkrito znanje bogati tako socialnega delavca v vlogi raziskovalca kakor tudi klienta v vlogi objekta in subjekta raziskave. Socialno delo kot raziskovanje je delno primerljivo s tehniko diskurza v Moserjevem akcijskem raziskovanju. Gre za stalen dialog med raziskovancem in raziskovalcem (med klientom in socialnim delavcem), pri čemer zaradi povratnih informacij na obeh straneh nastaja novo znanje.

V tem dialogu se problematična situacija najprej razjasni, razprava pa se osredotoči na tisto, kar je resnično problematično, da bi se v naslednjem koraku skupno reflektirajoč obravnavano problematiko poiskalo alternative, spremembe, ki bi bile možne, uresničljive.

Poleg opredelitve raziskovanja kot agogične metodike, je socialno delo delno primerljivo tudi z empirično-analitičnimi raziskavami. V iskanju znanja "kako ravnati" oblikujemo več ali manj hipotez in definicij, zbiramo podatke, vrednotimo nova spoznanja in ugotovitve ter jih analiziramo in končno o raziskovani zadevi tudi poročamo.

Oba aspekta v prakso usmerjenega raziskovanja - akcijski in empirično-analitični - lahko opišemo po posameznih fazah ter ju povzamemo v matriko. S tem pa že nastane osnutek modela za raziskave orientirane v

področje "kako ravnati".

d) Struktura raziskave. Tako pojmovana raziskava je dejansko raziskava, ki našega klienta hkrati raziskuje in je njemu tudi namenjena. To pomeni, da je klient aktivno soudeležen v vseh fazah raziskovalnega procesa. Ta soudeležba je zlasti opazna na naslednjih področjih:

- opredelitev in vodenje raziskovalnega projekta,
- produkcija znanja,
- zbiranje in obdelava znanja,
- aplikacija rezultatov.

V običajni raziskovalni praksi je soudeležba raziskovancev pogosto omejena na sodelovanje pri dobivanju novega znanja - podatkov. Ostala področja so domena naročnikov raziskav in raziskovalcev. V tem primeru bi lahko govorili o raziskovalni "top-down" strategiji. "Bottom-up" raziskovalna strategija (v našem primeru) pa nasprotno predpostavlja, da raziskovanec in raziskovalec skupaj vodita raziskovalni proces ter nase aplicirata tudirezultate raziskave.

III. Socialno delo kot narativna retorika

a) Način dela oziroma ravnanje v socialnem delu je komunikativno. Znanost, ki se ukvarja s tem, kako biti komunikativen in kako delovati komunikativno, je retorika; umetnost govora in pogovora. Vendar to ni umetnost govora, ki bi imela za cilj poslušanje, ampak umetnost poslušanja, ki ima za cilj govorjenje.

b) Govoriti z vidika socialnega dela pomeni pripovedovati. Klienti pripovedujejo o svojih problemih. Ker je torej poudarke predvsem na pripovedovanju, moremo to vrsto retorike imenovati narativna retorika. Ta retorika vključuje:

- sposobnost in znanje, kako vzpodbuditi pripovedovanje in stimulirati sogovornika, da še naprej pripoveduje.
- znanje o učinkih pripovedovanja (kateri učinki bodo vplivali na klienta, na njegovo situacijo, na svetovalce itd.),
- znanje o vplivu pripovedovanja na druge vrste govora in načine pogovora,
- znanje o tem, katere retorične tehnike uporabljamo na ravni podajanja dogodkov in razgovora.

c) Spodbujati pripovedovanje s povpraševanjem je običajna praksa v

socialnem delu. Umetnost je v pravem trenutku postaviti pravo vprašanje. Pomembno je, da med pogovorom z vedenjem in z vmesnimi izjavami pokažemo, da razumemo, kar klient pripoveduje.

d) Pripovedovati pomeni preteklost predelati in razrešiti. Pomembni ali težki dogodki se predelajo, kar pomeni, da se uvrstijo v normalno življenje.

Ali bo ta "predelava" pomenila tudi učenje - novo znanje na temelju izkušnje, je odvisno od tega, ali takšne dogodke uvrstimo v obstoječe ali katere koli nove razmere in odnose, nadalje ali podaja pripovedovanje staro ali novo podobo resničnosti, ali v pripovedovanju znova ugotovljamo že znana spoznanja, ali pa nas ugotovitve presenečajo, ali uporabljamo zaprt način pripovedovanja ali pa zmoremo sprovcirati odprt način pripovedovanja.

e) Pripovedovanje daje drugačen odnos do resničnosti kot na primer diskusija. V pripovedovanju smo s tem, da se le-ta bolj ali manj posnema, bližji resničnosti. Resničnost dobi s tem v pripovedovanju moč argumenta, nekaj, kar mora v diskusiji oziroma disputu argument sam šele nuditi. V pripovedovanju podani podatki prepričujejo zato, ker kažejo resničnost. Prekiniti zaprt način pripovedovanja pomeni torej nič več razpravljati o (stari) resničnosti, ki se dejansko nahaja v takšnem pripovedovanju. Pomeni napotiti se v odprtem načinu pripovedovanja iskat nove drugačne resničnosti.

f) Odprt način pripovedovanja, ki ga lahko opišemo kot poskus izogniti se obstoječi resničnosti, je alegoričen. Pripovedovani dogodek skušamo narediti dvo- ali večpomenski; poleg prvega mu dodamo še drugi pomen. Kafkovo "Poročilo za akademijo" npr. ni le zgodba opice, ki se je spremenila v človeka, ampak je tudi zgodba načina življenja, ki preživi, s tem da najde izhod.

g) Odprt način pripovedovanja je nek način alegoriziranja. To pomeni, da ravnamo hermenevitično, interpretiramo; ne zato, ker naj bi neko zgodbo komentirali ali celo razpravljali o njej, ampak zato, ker dopuščamo, da zgodba je zgodba in jo skušamo pripovedovati znotraj drugih zgodb. To alegoriziranje nastaja z namigovanji, s tem da se postavijo v ospredje in naredijo pomembni določeni detajli znotraj same zgodbe, da se metaforizirajo določeni dogodki ali osebe; to pomeni predstaviti zgodbo kot metaforo, s tem da spreminjamo različne osebne in pripovedne perspektive ali le pripovedne perspektive itd.

Te kratko prikazane narativno retorične tehnike lahko uporabimo tako v

prikazovanju same zgodbe kot tudi v pripovedujočem razgovoru. To sta namreč tisti dve ravni znotraj pripovedovanja, kjer ravnanja oziroma dogajanja potekajo.

IV. Predlogi za študijski program

a) Temo "socialno delo kot praktična veda" bi lahko glede na doslej povedano, razdelili v tri poglavja ali na tri učne module:

- socialno delo kot praktična veda,
- socialno delo kot v prakso usmerjeno izobraževanje,
- socialno delo kot narativna retorika.

b) Poglavje "Socialno delo kot praktična veda" vsebuje splošna uvajajoča razmišljanja. Najprej sta poudarjeni razlika in soodvisnost med agogičnim in znanstvenim ravnanjem. Principi znanstvenega raziskovanja kot objektivnost so postavljeni nasproti agogičnim in znanstvenim ravnanjem. Principi znanstvenega raziskovanja kot objektivnost so postavljeni nasproti agogičnim principom (npr. dialog, učenje itd.). Nadalje je prikazano, kako naj gledamo na socialno delo kot na raziskovanje in koliko oziroma do kod moremo govoriti o retoriki socialnega dela.

c) Drugi učni modul vsebuje metode v prakso usmerjenega raziskovanja. Predhodno omenjeni model, matrika o agogičnem procesu in o empirično-analitičnem procesu, se pri tem uporabljata kot strukturirajoči princip. To pomeni, da v treh fazah v agogičnem spreminjevalnem procesu uporabljamo različne empirično-analitične raziskovalne metode. Stvar pojasnimo s tem, da v skladu z agogičnim ciklusom, zasledujemo lastna raziskovalna dela študentov.

1. V fazi orientiranja predstavlja glavno opravilo oblikovanje hipotez in pojasnjevanje pojmov.

2. V fazi refleksije, v kateri se poskuša opisati, kaj je resnični problem, so najpomembnejše različne metode za zbiranje podatkov. Tu še posebej poudarjamo intervju, ker je ta metoda v agogični dialoški formi še najbolj primerna.

3. V evalvativni fazi je težišče na obdelavi pridobljenih spoznanj. Pri tem je pomembna analiza vsebin poročil - ali protokolov razgovorov.

d) Namen tretjega učnega modula je, da na temelju literarnega modela o analizi pripovedovanja posreduje spoznanja o tem, kaj naj dosežemo in kaj ne v svetovalnem in izobraževalnem pogovoru. Za to se uporabljajo tipične

indirektne pogovorne tehnike. Tematično je na razpolago naslednje gradivo:

- znaki narativne pogovorne tehnike,
- pogovorna stabilnost: analiza pripovedovanja in strategije pogovora,
- gradivo o realističnih kodah in umetnosti ironije.

Prevedel: Jože Urbanija

Dr. Hans Oostrik je z Raziskovalno izobraževalnega centra za socialno delo Visoke šole Nijmegen, Nizozemska.

Andreja Kavar-Vidmar

1. Interdisciplinarnost oziroma multidisciplinarnost socialnega dela

Socialno delo je interdisciplinarna oziroma multidisciplinarna veda. Med interdisciplinarnostjo in multidisciplinarnostjo (tudi pluridisciplinarnostjo - opredelitve so različne) je razlika v tem, da multidisciplinarnost pomeni povezovanje ali seštevanje odgovorov različnih disciplin na določeno vprašanje. Usposablja za sodelovanje različnih strokovnjakov pri reševanju zastavljenega problema, to je za timsko delo. Interdisciplinarnost pa sintetizira in integrira konstitutivne elemente dveh ali več znanosti oziroma profesij.¹

V sedanjem socialnem delu nastopa predvsem multidisciplinarnost: timsko delo, zbiranje, tehtanje in združevanje odgovorov različnih disciplin. Interdisciplinarnosti, to je sinteze različnih disciplin v novo vedo o socialnem delu, je manj. Vedno niti ni potrebna, ker so v socialnem delu pogoste situacije, ko je celo nujno ločevati med strokami, njihovimi metodami, pristojnostmi in odgovori na postavljeno vprašanje.

Tako imenovane "pomožne vede" se v socialno delo vključujejo na različne načine, odvisno od svoje vsebine, metod in strukture. Ena od pomožnih ved socialnega dela je pravo.

2. Povezanost prava in socialnega dela

Področje, kjer se srečujeta pravo in socialno delo, so potrebe človeka in iz njih izvirajoče pravice in obveznosti.. Pravo in socialno delo jih obravnavata vsako na svoj način.. Povezanost prava in socialnega dela je možno prikazati z več vidikov. Okvirno se izraža na treh ravneh: prvič, na vsebinski, to je v pravicah in obveznostih oziroma v materialnem pravu, drugič, na formalni, to je pri uveljavljanju pravic in obveznosti oziroma v procesnem pravu in tretjič, na teoretični, to je v vedi o socialnem delu oziroma v pravni znanosti.

Najbolj razvidna je vsebinska povezanost. Posamezne pravne panoge so v večji ali manjši meri zastopane v programih študija socialnega dela povsod, kjer je ta študij uveden. Socialne pravice so hkrati pravna kategorija

ter cilj oziroma vsebina socialnega dela in socialne politike.

Posebno mesto ima socialno pravo. Ob dogodkih in stanjih, ko posameznik, družina ali skupina ne morejo zadovoljiti svojih socialnih potreb ali z lastnimi močmi obvladati stanja, v katerem se znajdejo, imajo pravico do dajatev in storitev socialne varnosti, ki jih predvideva socialno pravo. Druge pravne panoge, ki posegajo na področje socialnega dela, so družinsko pravo, delovno pravo, kazensko pravo, ustavno pravo - zlasti temeljne pravice in svoboščine človeka - in druge, odvisno od pravnega sistema.

Kljub razlikam v pravnih sistemih večina držav priznava pravice, ki so vsebovane v Splošni deklaraciji o pravicah človeka, paktih OZN o državljanskih in političnih ter o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, v konvencijah MOD in v aktih drugih mednarodnih organizacij. Najbolj se pomen mednarodnega socialnega prava pokaže v težkih ekonomskih razmerah, ko sprejete mednarodne obveznosti marsikateri državi ne dovoljujejo, da bi znatneje znižala raven socialne varnosti. Tako sta mednarodno in nacionalno socialno pravo opora socialnemu delu in socialni politiki.

Procesno pravo je možno povezati z metodami socialnega dela. Postopek predpisuje, kako ravnati, da bodo cilji doseženi na najboljši način. Procesni instituti, ki varujejo interese šibkejšega v postopku in ki prispevajo k racionalnemu doseganju ciljev, so pomembni za oblikovanje teorije ravnanja socialnega dela.

Za socialno delo so poleg socialnih, ekonomskih in kulturnih pomembne tudi državljanske in politične pravice, posebno prepoved diskriminacije ter spoštovanje osebnostnih pravic. Slednje je tudi element etike socialnega dela.

Vrednote prava, ki jih obravnava pravna znanost, npr. pravičnost, enakopravnost, pravna varnost, so pomembne za razvoj vede o socialnem delu.

Po drugi strani tudi socialno delo in socialna politika vplivata na pravo z ugotavljanjem in izražanjem potreb ljudi v spreminjajočih se družbenih razmerah, z artikulacijo in integracijo interesov, ki se normativno izrazijo (kolikor so primeren predmet pravnega urejanja) v prej omenjenih panogah.

Gastiger, pravnik, definira socialno delo na takole: "Socialno delo je intervencija, to pomeni strokovni poseg v nek socialni sistem, na temelju diagnostičnega preudarka in s pomočjo ustreznih konceptov ravnanja, z

namenom odpraviti stanja, ki imajo značaj konfliktnosti."²

Gastiger meni, da je pravo eden od pogojev za skoraj vsako intervencijo socialnega dela, čeprav ne najpomembnejši.³ Poleg elementov drugih znanosti so nekatere vsebine pravnega sistema nujni del obsežnega intervencijskega znanja, ki omogoča poklicno udejstvovanje socialnih delavcev. Navaja štiri stične točke med intervencijo socialnega dela(vca) in pravom:

Pravno svetovanje kot intervencija, ki naj stranko seznanj z njenimi pravicami in dolžnostmi ter jo podpre pri njihovem uveljavljanju. Odločitev o tem, ali bo pravice uveljavila, je stvar stranke. Gre za preprosto obliko pravnega svetovanja, ki ga moramo ločiti od organizirane pravne pomoči, kakršno nudi na primer odvetništvo. V zahtevnejših primerih je naloga socialnega dela(vca) predvsem ta, da stranko napoti na pravi naslov po kvalificirano pravno pomoč.

Pravo kot pomožno sredstvo intervencije nastopi v primerih, ko daje pravni red stranki na voljo praktično pomoč, npr. denarne dajatve, ki podprejo ali omogočijo intervencijo (rešitev zadeve). Socialni delavec uporabi pravni sistem, da stranko poveže z naravnimi ali družbenimi viri.

Pravo kot meja intervencije je pomembno v primerih, ko je treba poseči v pravni položaj (status) stranke, da se rešijo posebno hudi problemi (npr. omejitve pravic staršev). V takih primerih odloča neodvisni sodnik, ki tehtja med interesi stranke, drugih oseb in širše skupnosti. S tem postavi mejo intervenciji socialnega dela(vca) v pravice stranke.

Pravno zavarovanje temeljev zaupanja se izraža v normah, ki prepovedujejo izdajanje zaupnih podatkov o stranki. Za intervencijo je nujno zaupanje, spoštovanje tajnosti, ki mora biti v interesu stranke zavarovano s pravnimi sredstvi (sankcijami).

Uporaba prava kot intervencije socialnega dela predstavlja nevarnost, da socialno delo (delavec) celotni poseg omeji na uporabo prava in pri tem zanemari možne prispevke oziroma odgovore drugih disciplin. Uporaba prava je tehnika, kako omejiti vsa vprašanja, celotno težavo stranke, na tista, ki so pravno relevantna. Gre za vprašanje, ali so izpolnjeni v zakonu predpisani pogoji, da nastopi predvidena pravna posledica.

V pravnih postopkih, ki zadevajo stranko (klienta), ima socialni delavec lahko zelo različne vloge. Poleg tega, da nastopa kot svetovalec ali zastopnik stranke, se lahko zgodi, da mora na zahtevo pristojnega organa dajati mnenja in poročila o stranki ali da je celo pristojen odločati o kakšni

njeni pravici.

Vprašanje je, ali je dajanje mnenj o stranki - ki so zanjo lahko usodna - ali odločanje o njenih pravicah sploh v skladu s socialnim delom kot "pomagajočim" poklicem. Socialni delavec je v takih primerih v podobnem položaju kot zdravnik, katerega naloga je prav tako pomoč pacientu, a včasih vendarle daje izvedeniška mnenja za sodišče, odobri ali odreče bolniški dopust in podobno.

Poznavanje prava ima za socialnega delavca v odnosu do stranke dvojni pomen:

- lahko pomaga stranki pri uveljavljanju njenih interesov,
- ve sam zase in zna pojasniti tudi stranki, kdaj dela "zanjo" in kdaj nastopa kot predstavnik institucije, javnega reda, izvrševalec strokovnih nalog, o katerih stranka ne more odločati.

3. Didaktična vprašanja

Pravno izobraževanje socialnih delavcev mora izhajati iz načinov uporabe prava v socialnem delu. Prikazali smo, da gre za multidisciplinarni in interdisciplinarni pristop.

Pravo je eno od sredstev, orodij socialnega dela. Socialni delavci morajo pravne panoge, ki so pomembne za socialno delo, dovolj dobro poznati, da lahko sodelujejo s pravniki v timskem delu in da lahko sami opravljajo določena pravna dejanja, tako kot pripadniki mnogih drugih poklicev, ki pri svojem delu uporabljajo pravne norme, čeprav niso pravniki. Socialni delavci morajo pridobiti tudi sposobnost evalvacije pravnih norm, znati oceniti vpliv obstoječih in predlaganih predpisov na življenjske razmere ljudi. Z ocenjevanjem obstoječih norm in s predlogi za pravno ureditev socialnih vprašanj socialno delo prehaja v socialno politiko.

V vzgojnoizobraževalnem procesu je prvi problem motivacija študentov socialnega dela za študij pravnih predmetov. Pomen motivacije za uspešen študij je splošno znan, pri vključevanju "tujerodnih" elementov v vzgojnoizobraževalni program pa je še posebno velik. Bodočim socialnim delavcem, ki so se odločili za "delo z ljudmi", pravni predmeti včasih zbujejo odpor, ker jih ne znajo povezati z bodočim delom v svoji stroki. Pogosto so jim sinonim za birokratski, tog in nehuman odnos do strank. Zato menimo, da je v vzgojnoizobraževalnem programu nujen "uvod v pravo za socialne delavce", ki naj razčisti odnos med strokama oziroma

disciplinama in prikaže instrumentalni pomen prava za socialno delo.

Izbor snovi, to je pravnih predmetov (panog) ali njihovih delov, mora biti prav tako prilagojen namenu. To ne pomeni skrajšanih tečajev, površnih informacij ali "poenostavljanja" pravnih vsebin, ampak poudarjanje in analizo tistih elementov, ki jih mora socialni delavec poznati. Celotni pouk pravnih predmetov mora biti povezan in osvetljen s problematiko in teorijo socialnega dela.

Študijske smotre delimo na psihomotorično, spoznavno in čustveno-socialno področje. V visokošolskih programih prevladuje spoznavno področje, za socialne delavce pa je zelo pomembno tudi čustveno-socialno. Na tem področju gre za razvijanje interesov, stališč do strokovnih in družbenih vprašanj, družbene angažiranosti, veselja do nadaljnega izpopolnjevanja v stroki, solidarnosti z soljudmi itd.⁴ Preprosto povedano, gre za to, da je socialni delavec naklonjen ljudem, kar si na VSSD v Ljubljani prizadevamo doseči z vključevanjem študentov v prostovoljno delo že ob začetku študija.

Študijske smotre za spoznavno področje je Bloom⁵ razdelil na šest stopenj: znanje, razumevanje, uporaba, analiza, sinteza in evalvacija. Menimo, da morajo socialni delavci na pravnem področju osvojiti stopnji znanja in razumevanja. Pri uporabi prava imamo situacije, ko socialni delavec opravlja določena pravna dejanja, kjer naj bi ostal na stopnji rutinskega reševanja pravnih problemov. Kreativna uporaba prava je predvsem delovno področje pravnikov. V primerih, ko prihaja do integracije elementov različnih strok, pa je kreativnost možna in potrebna pri pripadnikih vseh udeleženihih disciplin.

V pravno izobraževanje socialnih delavcev je potrebno vgraditi višje študijske smotre, predvsem evalvacijo. Ta smoter je pomemben pri oblikovanju in pri spremembah predpisov, da se preprečijo nezaželene posledice na socialnem področju.

4. Sklep

Potreba po pravnem izobraževanju socialnih delavcev izhaja iz dejstva, da je pravo zelo pogosto pogoj za intervencijo socialnega dela. Odnosi med obema strokama in disciplinama so zapleteni in zahtevajo stalno ozaveščanje o nalogah in mejah prava v socialnem delu in socialnega dela v pravo. Pri pouku pravnih (in drugih) predmetov za socialno delo je treba

upoštevati specifičnost stroke in v študijski program uvajati oblike, ki omogočajo multidisciplinarnost, interdisciplinarnost in povezanost s prakso.

Literatura:

1. GYARMATY G., The teaching of the professions: an interdisciplinary approach, *Higer Education Review*, št. 18, 1986/2, str. 35
2. GASTIGER S., *Die Bedeutung des Rechts in der Sozialen Arbeit*, Lambertus Verlag, Freiburg v Breisgau, 1983, str. 85
3. GASTIGER S., prav tam, str. 87
4. MARENTIČ-POŽARNIK B., *Prispevek k visokošolski didaktiki*, DZS, Ljubljana 1987, str. 36
5. BLOOM B., (ur.), *Taxonomy of educational objectives. Classification of educational goals*. Handbook I: Cognitive domain, David McKay Comp. inc., New York 1956, nav. po: B. Marentič-Požarnik, prav tam

Dr. Andreja Kavar-Vidmar je redna profesorica na Višji šoli za socialne delavce v Ljubljani.

PARADIGMATSKÉ OSNOVE SOCIALNO-TERAPEVTSKEGA DELA Z DRUŽINO

Prispevek psihologije družine k "teoriji ravnanja" za metode socialnega dela z družino

Gabi Čačinovič-Vogrincič

V članku predstavljam možen prispevek zbranih psiholoških konceptov o psihodinamiki družinske skupine za "teorijo ravnanja" (H. Oppl, A. Tomascheck, 1986), na kateri je mogoče utemeljiti metode socialnega dela z družino.

Osrednja tema socialnega dela z družino oziroma družinskega svetovanja in družinske teorije, so pogoji, ki omogočajo spremembe v družini. Socialni delavec potrebuje znanje o družini, ki mu bo omogočilo, da prepozna in poimenuje dogajanje v njej tako, da uporabljeni koncepti predstavljajo hkrati izhodišče za možno strokovno intervencijo in temelj in vsebino dialoga z družino samo.

Teze o socialnem delu z družino utemeljujem na konceptih W. Scheierja (1985) in avtorjev H. Oppla in A. Tomaschecka (1986). V tekstu je mogoče le navesti izbrane koncepte za odkrivanje družinske stvarnosti in nakazati, kako jih je mogoče uporabiti za to, da se problem definira tudi iz družine, da družina sodeluje v opredeljevanju tistega, kar je uresničljivo.

Uvod

Socialni delavec v svoji poklicni kompetenci socialnega inovatorja, iskalca novih rešitev za kompleksne socialne probleme ljudi, potrebuje več znanja o družini.

Potrebuje ga, da bi mogel prepoznati in poimenovati družinsko stvarnost s strokovnimi pojmi, ki morajo nadomestiti običajne, vrednostne. Gre za pojme, ki omogočajo razvidnost družinske stvarnosti socialnemu delavcu in družini sami. Prav intervencija socialnega delavca temelji na dialogu z družino o njej sami. Tako socialni delavec po eni strani potrebuje znanje, koncepte, s katerimi lahko poimenuje dogajanja v družini, po drugi strani pa metodološki pristop, ki bo omogočil, da to znanje postane uporabno tudi za družino in torej temelj strokovno-terapevtskega dialoga.

Osrednja tema socialnega dela oziroma družinskega svetovanja in terapije so pogoji in možnosti za spreminjanje družine oziroma za spremembe v družini. Omogočiti spremembo v družini je cilj sleherne

intervencije. Družina se bo lahko spremenila, če bodo njeni člani mogli in smeli "bolje videti, kaj delajo" (von Braunmuehl, 1986).

Možnost za spreminjanje družine oziroma v družini je tudi osrednja tema psihologije družine, saj je fleksibilnost družine pogoj za človekovo avtonomijo v njej. Z drugimi besedami rečeno mislim, da so družinsko-psihološki koncepti, ki jih imam na razpolago, ravno zato, ker koncipirajo razvidnost družine, možni element "teorije ravnanja" (H. Oppl, A. Tomascheck, 1986) za metode socialnega dela z družino.

Iz zasnutek psihologije družine in sodobnih družinsko-terapevtskih konceptov, sem izbrala elemente za razvidnost, ki jih je mogoče uporabiti v vsakdanjem življenju in znotraj strokovnega okvira "reševanja problemov družine" (S. Staub/von Passavent/ A.Wagner, 1983) za dialog in sodelovanje. Hkrati so to tudi koncepti, znotraj katerih je mogoče "delati red" pri delu z družino, torej predstavljajo smernice (Richtlinien) ali najpomembnejše vidike (Hauptgesichtspunkte) za svetovalno in terapevtsko delo (H. Stierlin, 1987).

Mogoče moram že v tem uvodu poudariti, da so me vedno zanimali predvsem vsakdanji problemi ljudi; želela sem prispevati k temu, da bi ljudje tudi v družini - in iz družine - ven postali v večji meri gospodarji svoje usode in svojih izbir (J. Berger 1980).

Strinjam se z Virginio Satir, ki pravi, da je zgolj 1/10 vsega dogajanja v družini na zavestni ravni. (V. Satir, 1984). Izredno pomembno se mi zdi, da odkrijemo še kakšno desetino, saj jo potrebujemo, da bi bili kos novim nalogam. Želim prispevati k temu, da bi se človek bolje spoznal kot "družinski človek" (J. Duss-Van Werdt, 1980).

Zdi se mi, da socialno delo lahko prispeva inovativno znanje za življenje v družini.

Socialno delo z družino

Bistvo strokovne intervencije socialnega dela z družino izpeljujem iz Opplove opredelitve predmeta socialnega dela (H. Oppl, A. Tomascheck, 1986). Gre za organizirano ali prostovoljno spreminjanje oziroma pomoč. S. Staub bi rekla, da govorimo o iskanju novih rešitev za kompleksne socialne probleme družine.

Socialno delo z družino bi lahko, analogno družinski terapiji, ki se definira kot terapija, ki upošteva in koristi družinsko skupino v terapevtskem

procesu - definirali kot strokovno intervencijo, ki upošteva in uporablja družinsko skupino pri reševanju njenih problemov.

Kaj pa je problem družine? Kdo ga definira oziroma kdo vse ga definira? Kakšne stvarne možnosti ima družina, da ga definira tudi od znotraj? Kaj k temu prispeva socialni delavec in kaj k ustvarjanju celote?

W. Scheier citira izredno pomembno misel S. Staub: "Pomembno se mi zdi, da razbijemo temeljni vzorec, po katerem danes razvijamo metode socialnega dela: da se namreč pri iskanju za naše ravnanje relevantnih spoznanj najprej obrnemo na različne terapevtske šole in smeri in se šele potem vprašamo, ali jih je mogoče prenesti na socialno delo. Alternativa bi bila, da vzamemo kot izhodišče določen socialni problem in potem iščemo ustrezno znanje, znanje ki ga bomo reorganizirali v mejah stroke". "Gre za to, da bi socialni delavci, iz svoje stroke ven, formulirali precizna problemska vprašanja in potem skupaj, tudi z drugimi strokovnjaki, izdelali znanstveno-teoretične utemeljitve in praktično preverljive rešitve (W. Scheier, 1985, str. 5).

Jaz iščem prispevek psihologije družine za problem, ki se precizno formulira iz socialnega dela: gre za spremembe v družini, za spreminjanje družine. Reševanje problema družine vedno zahteva spremembe - v kakšnih družinskih pogojih so možne, kako se v družini organiziramo, da ne bi ničesar spremenili?

Delo z družino je indicirano takrat, kadar problem mora postati razviden, transparenten v družini oziroma, če je problem rešljiv le, ko ustvarimo v družini možnost za potrebne spremembe.

Mislím, da je posebnost naše stroke ravno v tem, da ustvarja realne pogoje za to, da je v formulaciji problema vedno znova udeležena tudi družina.

Rekli smo že, da socialno delo z družino temelji na dogovoru o sodelovanju. O metodoloških problemih vzpostavljanja dogovora bomo govorili kasneje. Sodelovanje pri reševanju socialnih problemov družine pomeni, da skupaj z njo oziroma skozi njo odkrivamo poseben, edinstven način, ki ga je ustvarila, da bi obvladala neskončno raznolikost individualnih razlik, značilen način konfrontacije in odgovornosti, ki ga omogoča.

Sodelovanje, ki dela družino razvidnejšo obema - družini in socialnemu delavcu - prispeva k odkrivanju tistega, kar je izvedljivo, uresničljivo. Scheier eksplicitno poudarja, kako pomembno ja za socialno delo odkriti tisto, kar je "machbar". In ravno za to gre - za udeležbo in pomoč družini, da

bi odkrila tisto, kar je "machbar" (W. Scheier, 1985, str. 9).

Bodisi, da gre za prilagajanje družine na kronično bolezen, za starševstvo po razvezi, šolski neuspeh ali iskanje novega prostora za družino v skupnosti, je razvidnost oziroma transparentnost, ki jo omogočajo družinsko-psihološki koncepti, pomembna, ker omogoča vpogled v to, kako družina od znotraj interpretira svoje mesto v okolju. Socialni problem družine se vedno nanaša na konkretno okolje in problem, ki ga rešuje.

Izkušnje mi potrjujejo, da dialog za razvidnost družinske skupine med socialnim delavcem in družino omogoča razvidnost tega odnosa tako, da lahko oba, socialni delavec in družina, vplivata na sodelovanje (W. Scheier, 1985, str.9).

V Stierlinovem konceptu "prvega pogovora z družino", sem našla metodološki pristop, ki po moji sodbi, omogoča sodelovanje, v katerem je tudi iz družinske stvarnosti ven mogoče formulirati problem (H. Stierlin, 1987).

Socialni delavec kot "režiser" in "udeleženi opazovalec" hkrati ustvarja pogoje za konfrontacijo in odgovornost z lastnim problemom in s problemi drugih. Stierlin govori o tem, da "dela red" in to pomeni, da strukturira, poimenuje in z empatijo integrira v celoto. Gre za konfrontacijo s sedanostjo, za pogovor o odnosih tu in zdaj. Za pogovor o spremembah, ki sledijo poznavanju tega, kako ljudje ravnaajo drug z drugim v družini.

Prispevek k "teoriji ravnanja" - elementi za razvidnost družinske skupine

Želim predstaviti tiste koncepte za psihologijo družinske skupine, ki so relevantni kot izhodišče pri oblikovanju metod socialnega dela z družino. Odgovoriti moramo na vprašanje, kaj je mogoče prepoznati v družinski stvarnosti, kaj poimenovati, za katere psihodinamične procese gre, kaj lahko v družini postane razvidno?

Odgovore sem dobila tam, kjer je največ zbranega o družini - v teoretičnih konceptih in praktičnih izkušnjah terapij. Zavedam se neizogibne določenosti sleherne terapije z družbeno nesvobodo, pred katero svari Marcuse, vendar so si družinski terapevti najprej postavili psihološko pomembna vprašanja o odvisnosti človeka od družine. Družinski konflikti so prisilili terapevta, da se sooči z resničnimi, čeprav patološkimi situacijami v skupini, z realno življenjsko zgodovino družine.

Na današnji stopnji razvoja teorije in prakse družinske terapije

soobstajata dve paradigmi - psihoanalitična in sistemska oziroma sistemsko-ekološka. Obe paradigmi soobstajata, dejstvo, da bi iz različnih paradigmatskih izhodišč pridobljena spoznanja mogla dopolnjevati in omogočiti celostnejšo podobo družine, se v literaturi oblikuje le z veliko zadržanostjo. Tudi v tem povzetku ostajajo znotraj paradigem, v katerih so se izoblikovali.

Psihoanalitični koncepti so razlagalni koncepti, strukturo in interakcijo družine razlagajo iz potreb posameznika in iz njegovih obramb. V ta sklop sodi Lidzov koncept pogojev, ki družinski skupini morajo biti zagotovljeni: zveza med starši, ohranitev generacijskih razlik in sprejemanje vloge lastnega spola (Th. Lidz, 1971). H. E. Richter opozarja na dodeljevanje in sprejemanje vlog razbremenjevalca v družinskih konfliktih (H. E. Richter, 1971), N. Ackermann pokaže na procese "progresivnega testiranja stvarnosti" pri oblikovanju in vzdrževanju psihološke identitete in stabilnosti vedenja v družini (N. Ackermann, 1966). H. Stierlin dodaja konceptu vlog, kot socialnih obramb, še koncept delegiranja in delegacije kot nenehno potekajoče drame ločevanja med starši in otroki (H. Stierlin, 1980); drame, ki jo na svoj način opredeljuje Boszormenyinagy z "nevidnimi vezmi" (unsichtbare Bindungen, 1981), Duss-von Werdt pa dokončno postavi kot temeljno človekovo stvarnost ("Familienmensch").

V terapevtskih konceptih avtorjev, ki sodijo v krog sistemske paradigme, se pojasnjujejo in operacionalizirajo skupinske značilnosti družine in torej tudi pojmi, ki povedo, česa se posameznik v družini mora naučiti. Pojmi kot so homeostaza, pozitivni in negativni feed-back, meje in pravila, strategije in transakcijski vzorci, značilne komunikacije in hierarhija pokaže na mehanizme, ki konkretno uravnavajo skupno življenje in ki jih je treba poznati, da bi lahko vanj posegli. S. Minuchin, J. Haley, R. Skynner, M. Selvini Palazzoli, V. Satir, so imena, ki bi jih morali v zvezi s tem omenjati.

Potrebe posameznika in družinske potrebe lahko torej postanejo razvidne v nekoliko nenavadni kombinaciji s pozitivnim in negativnim feedbackom, kot zakonitostmi komuniciranja, potreb in vzdrževanja homeostaze; struktura družine izražena bodisi v pojmu vloge bodisi v pojmih meja, pravil, strategij ali zadolžitve; značilnosti družinske hierarhije; komunikacijski vzorci in vsebine; čustva v družini.

Razvidnost vključuje ustvarjanje pogojev za razvidnost. Kateri so ti pogoji, v katerih se družinska skupina lahko organizira kot potencialno razvidna, torej kot skupina, ki omogoča osveščanje o skupinskem?

Prvi pogoj za to je nedvomno, da podzavestni strahovi in konflikti staršev ne zahtevajo pravil sožitja, ki so zgolj obrambe, da so torej v družini možne spremembe. Pogoji za razvidnost so odvisni od tega, koliko sposobnosti za progresivno reševanje konfliktov se lahko član nauči v svoji družini. Sposobnost za konflikt predpostavlja odnose, katerih dvoumnost je mogoče prepoznati in zdržati, oziroma reševati.

"Sposobnost za progresivno reševanje konfliktov" je koncept W. Mertensa (Mertens, W. 1974); po njem se kvalifikacija, ki jo ljudje nujno potrebujemo, definira kot pridobljena, naučena sposobnost posameznika, da zazna konflikt za motenimi interakcijami in komunikacijami, ga prepozna in se z njim sooči, da bi ga bodisi začel reševati, bodisi začel živeti z njim.

V tem okviru seveda ni mogoče podrobno predstaviti vseh konceptov "razvidnega", ki sem jih mogla raziskati. Moj namen je predvsem pokazati, da so lahko izhodišče za reševanje problemov družine - ključno vprašanje je vedno, ali so koncepti uporabni - ali torej omogočajo socialnemu delavcu in družini odkrivanje možnega (machbar) v stvarnosti družine.

Zaključek

Za teorijo ravnanja, ki utemeljuje metode socialnega dela z družino, predlagam torej, da se uporabijo koncepti, ki omogočajo poimenovanje in odkrivanje družinske stvarnosti v dialogu z družino. Moja teza je, da je tak dialog možen. Še več, socialno delo mora vsakokrat prispevati k temu, da se tudi iz "notranjosti družine" (inside the family, Kantor in Lehr, 1975), definira problem, ki ga rešujemo, saj zgolj tako lahko opredelimo možno (machbar), pri reševanju njenih problemov.

To pomeni, da s strokovnim posegom soustvarjamo možnost, da se posameznik diferencira v družinskem sistemu v odgovorni konfrontaciji med tistim, kar v njej je in kar bi želel biti, med tistim, kar običajno dela in kar bi želel biti v družini.

Dr. Gabi Čačinovič-Vogrinič je docentka in dekanica Višje šole za socialne delavce v Ljubljani.

Marija Ovsenik

Če gledamo na socialno delo kot na odziv na razmere, ki so nastale kot posledica nastopa in pohoda prve industrijske revolucije oziroma industrializacije proizvodnje materialnih dobrin za življenje, nam je danes - po približno dvesto letih začetka prve industrijske revolucije v Angliji in njej sosednih deželah (J. Wattov izum parnega stroja okrog leta 1780) oziroma v Sloveniji po nekaj desetletjih pospešene in intenzivne industrializacije v povojnem obdobju - mogoče govoriti že o tradicionalni konceptiji/tipu socialnega dela.

Kakor je industrijski tip proizvodnje našel svojo podlago, možnost in vzor v vse podrobnejši delitvi dela, ki je omogočila uporabo sistema mehaničnih naprav oziroma strojev, ki ga je - spet po vzoru delitve dela - poganjala (v nasprotju s človeško ali živalsko) neka druga, v mehansko spremenjena energija (primer toplotna, proizvedena v parnem kotlu, prevedena preko transmisijskih naprav v gibanje strojnega sistema - človek/delavec pa je postal s tem le podaljšani živi del stroja), - se je tudi skrb za različne povsem človeške potrebe (stanovanja, zdravstveno varstvo, varstvo otrok, nega starostnikov ter skrb za najrazličnejše socialno-deviantne primere, kot so mladoletno prestopništvo, vdajanje mamilom, kriminalu, alkoholizmu, prostituciji, samomorilstvu, nasilju ipd.), za katere industrijsko zaposleni človek-delavec pač ni mogel poskrbeti zgolj sam, na primer v okviru svoje lastne družine, so se zato razvile v različnih družbenih okoljih različne vrste in oblike tega socialnega dela, kot ga poznamo danes tudi pri nas.

V teh pogojih se je socialno delo zdaj preneslo na posebno družbeno službo oziroma poklic, imenovan "socialno delo", že tradicionalnega tipa in se razvilo v posebno delovno in strokovno specialnost poleg številnih drugih strok, specializiranih družbenih dejavnosti oziroma služb. Rekli bi morda lahko, da se je v industrijskem razdobju tudi socialno delo razvilo v posebne službe in stroko poleg mnogih drugih, tako da je dopolnilo in zapolnilo v družbi tiste oblike in zvrsti skrbi za človeka, za katere znotraj industrijsko izoblikovanega tipa proizvodnje materialnih dobrin enostavno ni moglo biti ne prostora in tudi ne primernega posluha s strani tistih, ki so imeli na skrbi industrijsko učinkovitost delovnih procesov. Še več, mogli bi morda takšne splošne razmere, ki so se uveljavile v proizvodnih na eni ter drugih

družbenih dejavnostih na drugi strani, gledati tudi z vidika tipa splošne kulture odnosa človeka in celotne družbe do splošnega načina dela in reševanja vseh življenjskih vprašanj in torej tudi dela, ki se je zreduciralo na človekovo "zaposlitev" pri nekom drugem, to je "delodajalcu" (privatnem, družabniškem, državnem ali družbeno-lastniškem). Razvila se je torej poleg drugega nekako zgodovinsko specifična "industrijska" kultura socialnega dela (za nemočne, kot so bolniki, invalidi, otroci, starostniki in/ozioroma drugače, na primer moralno in osebnostno neobgljene osebe: deviantnost vseh vrst).

Toda, danes tako v svetu kot tudi pri nas elemente "industrijske" kulture medsebojnih odnosov ter tudi odnosa ljudi do svojega okolja in lastne narave ter pogledov na način zadovoljevanja ne le materialnih, temveč tudi duhovnih potreb, vse bolj očitno že zamenjujejo elementi neke nove kulture/kulturnosti. *Za te "nove" elemente/sestavine družbene materialne in duhovne proizvodnje oziroma delovanja je moč govoriti, da prihajajo nekako z dveh strani hkrati.* Po eni strani je povsem evidentno nastajanje in prodor e "informatijske" družbe, za katero so značilni pojavi predvsem: *informatizacija vseh človekovih in družbenih dejavnosti* (računalniška informatika), *avtomatizacija in robotizacija materialno-proizvodnih procesov* in s tem povezano izrivanje delavcev "manuelnega" tipa, ki si morejo pri svojem delu pomagati predvsem le s svojo telesno spretnostjo in gibalno-delovno energijo na eni strani ter, drugič, vse večja *favorizacija "intelektualnih" delavcev/strokovnjakov* vseh vrst. Posledica teh (kadrovskih) sprememb v strukturi tehnološko-potrebne kvalifikacijske strukture delavcev je vse odločnejše in vse množičnejše odrekanje možnosti in s tem tudi "pravice do dela kot zaposlitve" množicam "manuelno-rutinskih delavcev, ki da jih je zdaj preveč ("tehnološki presežki") in ki zato predstavljajo enega izmed pomembnih virov "nove revščine".

Druga posledica teh tehnološko pogojenih sprememb pa je vse bolj potencirana zahteva po "intelektualnih" delavcih, torej ljudeh z znanjem, od katerih se hkrati zahteva tudi, da svoje znanje nenehno še *izpopolnjujejo, dopolnjujejo, bogatijo in "inovirajo"*, to je, proizvajajo še nova in nova znanja. Seveda to predstavlja povsem nove značilnosti v strukturi tehnološko potrebnih delavcev. Ljudi z znanjem relativno ne more biti veliko, jih nenehno primanjkuje, nenehno pa so tudi pod hudim pritiskom, saj morajo svoja znanja še dopolnjevati, izpopolnjevati, razvijati in se pravzaprav niti ne more videti konca. Tako so "intelektualni" delavci po eni strani sicer

relativno vse bolj favorizirani, po drugi strani pa so hkrati izpostavljeni tudi nenehnim psihičnim pritiskom, zaradi česar se torej tudi med njimi pojavljajo "stresni" primeri do organsko nevzdržnih meja in od tod različna obolenja (primer "managerske" bolezni srca, kapi in podobno). Na tak način tudi "intelektualni" delavci predstavljajo drugi vir nastajanja "nove revščine", če le-to opredeljujemo kot "za samostojno življenje in delo nesposobne", pač tiste, ki jih meče iz osrednjega toka "reke življenja" nova tehnologija.

Seveda vse to bolj ali manj neposredno zadeva tudi socialno delo, ki se pač mora odzvati tudi omenjenim spremembam njegove populacije varovanih, oskrbovanih, pomaganih.

Očitno pa je, da danes verjetno ne gre prezreti tudi novih miselnih gibanj v znanosti in svetu sploh. Vse očitnejši so namreč znaki uveljavljanja "nove" paradigme/vzorov oziroma temeljnega okvira in načina videnja sveta. V tem se zdi pomembno opaziti za našo temo predvsem to, da se v skladu s tem novim videnjem sveta, odpirajo tudi povsem drugačni pogledi na tradicionalni tip delitve dela (med ljudmi in njihovimi skupinami). Predvsem je moč govoriti o tem, da tradicionalne (naše) predstave o delitvi na "manuelne" in "intelektualne" delavce oziroma "delo" postajajo vse bolj neustrezne in ne-skladne z naravno stvarnostjo človekovega bitja, ki se kaže v tem, da sleherni človek kot bitje predstavlja integralno celoto telesnih in duhovnih/ miselnih/umskih zmogljivosti. To pa pomeni, da s takšno naravo človeka v samih temeljih ni skladna niti nekdanja "industrijska" delitev in organizacija dela, življenja, ter s tem poklicev in družbenih dejavnosti in služb - vključno s socialnim delom iz tega zgodovinskega razdobja - niti sedaj prodirajoči "informacijski" tip delitve in organizacije dela, življenja, ter delitve na "tehnološko-potrebne" in "tehnološko-nepotrebne" poklice oziroma delavce. Če je dosedanja "industrijska" kultura družbe težila v eno skrajnost, se zdi, da se novi "informacijski" kulturi družbe prav lahko zgodi, da bo podlegla nasprotni skrajnosti oziroma težnji. Kot smo pokazali, tako en kot tudi drug tip družbene kulture dela in življenja povzroča "socialne probleme", prva v eni smeri druga pa očitno bolj v drugi smeri.

Kaže torej, da ne en ne drug vzorec za naravo človeka ni ravno idealen.

Iz tega izhaja po eni strani, da se v današnjih razmerah na določen način kaže potreba, da se tudi konceptija/paradigma socialnega dela prekroji iz dosedanjih osnov "industrijske" kulture v smeri kulture, ki jo prinaša s seboj prehod v "informacijski" tip dela, delitve in življenja. Toda, ker je mogoča in

morda potrebna kritičnost tako do prvega kot tudi do drugega tipa organizacije družbene proizvodnje in življenja družbe in človeka v njej, je videti, da je danes primerno poudarjati, da je *ob sedanjih (turbulentno) spremenljivih časih smiselno dokaj kritično razmisli o teh vprašanih ter šele po tej poti snovati in graditi elemente ne le nove kulture življenja in dela, temveč tudi socialnega dela*. Kako to storiti, je vprašanje, ki se očitno postavlja pred nas vse. Zmot in zablod pa je bilo verjetno že doslej kar preveč.

Dr. Marija Ovsenik je viš. pred. na Višji šoli za socialne delavce v Ljubljani.

TEORIJA SOCIALNEGA DELA IN UČNI PROGRAM: NAVODILA ZA RAZLIKOVANJE STOPENJ V IZOBRAŽEVANJU ZA SOCIALNO DELO

Ruben Schindler

Teorija socialnega dela se mora povezovati z različnimi stopnjami izobraževanja za socialno delo. Teoretični temelji učnih programov, znanje, izkušnje in vrednote so povezani s stopnjami v izobraževanju, ki so jim namenjeni.

Namen tega prispevka je raziskati teorijo socialnega dela in njeno relevantnost za tri specifične populacije študentov, ki so vključeni v študij socialnega dela. Gre za študente v nadaljevalnem izobraževalnem programu (M. A.), za študente iz dela na dodiplomski ravni (B. A.) in študijski program socialnega dela za nove Etiopske imigrante. Preučujemo kompleksnost načrtovanja izobraževalnega programa za te študente. V tem članku upoštevamo omejitve teorije socialnega dela, vendar predlagamo parametre znotraj spoznanj socialnega dela, ki jih lahko uporabimo za različne ravni populacij v njihovi pripravi za izobraževanje.

Teoretične omejitve

Poklic socialnega delavca se je od samega nastanka ukvarjal z omejitvami svojega teoretičnega temelja. Goldstein (1976) pravi:

"Od samega začetka si je poklic sposojal teorije drugih disciplin in poklicev na nekoliko naključen način. Poglavitni interes je bil popoln prevzem freudovske psihologije, kar se ni ujemalo s prvotnim zanimanjem poklica za revne in odtujene."

Poleg tega je poklic raziskoval svojo spoznavno osnovo v nekakšnem krožnem procesu, kar je privedlo do vrste "ohlapnih, abstraktnih in diskontinuiranih ugotovitev, predvsem v obliki praktične modrosti in ne teorije" (str. 52). To praktično modrost so nato prenesli na področja prakse in jo ponovno preučili. Pri tem so manjkala organizacijska načela in napotki, ki bi morali vsebovati vse tisto, s čimer se poklic lahko identificira. Na omejitve v poklicnem razvoju je verjetno vplivala relativna odsotnost filozofije, ki ustvarja temeljno mrežo prepričanj poklica. Vrednotni in etični temelji, specifični za socialno delo, in vrsta prepričanj o človeškem obnašanju, ki vplivajo na prakso, se niso bili v celoti konceptualizirani.

Šele pred nedavnim so se začeli poskusi, da bi se soočili s teorijo socialnega dela in jo bolj poenotili. Pri tem izstopata dve posebni

metateoriji. Vključujeta splošno sistemsko teorijo in ekološke pristope. Prva ustreza zahtevam metateorije, kar razlaga človeški fenomen na različnih ravneh kompleksnosti. Splošno sistemsko teorijo je razvil Bartalanffy v 50. letih tega stoletja (Demerath in Peterson, 1967); nakazal je, da lahko družbene znanosti poenotimo s pomočjo načela organizacije sistemov kot pogloblitve spremenljivke pri raziskovanju. Osebnost, male skupine in družbene sisteme lahko razložimo s pojmi metateorije, ker sistemski koncept upošteva procese spreminjanja na različnih ravneh.

Sistemsko teorijo kot metateorijo so kritizirali, ker se osredotoča predvsem na procese spreminjanja, premalo upošteva in vrednoti bolj statično realnost sistemov, ki vsebujejo komponente, kot so struktura, funkcija itd. De Hojos (1989) pravi, da:

"Socialni delavci niso bili nikoli prepričani, da je bolj zaželena in učinkovita sprememba stranke kakor pa njena stabilnost... Preveč se poudarja radikalno na račun konzervativnega, socialna sprememba na račun družbene stabilnosti (Siporin, 1980)."

Prav tako so sistemsko teorijo kritizirali sociologi, ker ni bila dovolj učinkovita pri razvoju metodologije spremembe (Turner, 1944).

Čeprav so ta zapažanja, zlasti kritika metateorije, vredna pozornosti, ima za avtorja sistemski teorija posebno vrednost za študente socialnega dela, predvsem zaradi komponente spremembe. Socialne delavce se na vseh ravneh izobraževanja, od samega začetka univerzitetnega študija, spodbuja k razmišljanju o pogojih spreminjanja. V procesu izobraževanja jih učimo, da sami sebe doživljajo kot dejavnike spremembe. Dejstvo je, da lahko sistemsko mišljenje olajša proces spremembe, kajti majhen premik v eni enoti lahko povzroči številne burne učinke sprememb. Ugotovili smo tudi, da študentje, zlasti tisti, ki so se prej pripravljali za različne druge poklice, lažje in z večjim razumevanjem konceptualizirajo in operacionalizirajo prakso s pomočjo sistema prijema. Poleg tega študentje, ki so pred kratkim emigrirali in katerih izkušnje v koncipiranju so omejene, lažje dojamejo sistemsko mišljenje. To se je potrdilo ob našem dokaj obsežnem poučevanju o družini. Strukturne pojme kot so meje, odprta in zaprta komunikacija, hierarhija, razlikovanje in vpletenost, na nek način lažje vključimo v proces učenja, kot pa teorije, ki so bolj dinamično usmerjene. Tako nam sistemsko mišljenje, ki so ga kritizirali zaradi teoretične omejenosti, omogoča, da damo študentom kritičen miselni okvir, tako na teoretični, kakor tudi na praktični ravni.

Poleg systemskega mišljenja so kot temelj teorije socialnega dela služili tudi ekološki prijemi; nekateri jih pojmujejo kot metateorijo. Na primer De Hoyos (1988) pravi:

"Ekološki prijem je razvil področje delovanja socialnega dela, ker poudarja medsebojne vplive ljudi in njihovega okolja in je tako prispeval pomemben pojem posredovanja v okolju. To posredovanje je dinamično, kar pomeni, da je mogoče doseči pozitiven odnos med posamezniki in njihovo okolico, z obojestranskim delovanjem, dogovarjanjem in kompromisom. Še več, poudarja tudi potrebo po delu s skupinami in z institucijami ter zavrača ozke posege v duševnost". (str.33)

Nekateri so kritični do ekološkega prijema kot metateorije, kajti ta se osredotoča na interakcijo človeških bitij in ne razlaga "istočasno intrapsihičnih, interakcijskih in družbeno-kulturnih pojavov".

De Hoyosova razvija celo svoje lastno stališče, tako da prilagaja tisto, kar poimenuje "tristopenjski pristop k osebi v okolju". Poglavitni namen modela treh nivojev je, da pomaga socialnim delavcem organizirati njihovo razmišljanje z opozarjanjem na pomembne analitične razlike med problemi, kot tudi na kritično-teoretično razlikovanje med vrstami terapij. Model skuša razjasniti pomen interakcijskega, osebostnega in sociološkega sistema in, kar je prav tako pomembno, razvija občutljivost za različne intervencijske strategije. Prva stopnja obsega osebostni sistem z znanjem psihologije kot poglavitnim predmetom. Druga stopnja je usmerjena na interakcijsko polje, kjer je bistveno področje socialne psihologije, poudarek pa je na razumevanju interakcije med strankami in pomembnimi drugimi osebami. Tretja stopnja zajema družbeno-kulturno razsežnost in družbene institucije, vključno z gospodarstvom, oblastjo, izobraževanjem in religijo.

Prednost tristopenjskega pristopa po De Hoyosovi je v tem, da pomaga razširiti perspektivo delavcev s tem, da jim omogoča izbiro v njihovem prijemu. Še več, "tristopenjski model omogoča delavcem ohranjati dialog z različnimi praktičnimi teorijami, medtem ko se nadaljuje iskanje takšnega temelja, ki bo edinstven za prakso socialnega dela".

Vprašanje, ali lahko pojmujeemo določene miselne sisteme kot metateorijo, je v resnici ključno za razvoj smiselnega temeljnega vedenja o socialnem delu; vprašanje, kako študentje dojemajo teorijo, pa ni nič manj pomembno. Kakor smo že omenili, pričakujemo od študentov na diplomski stopnji, da bodo sposobni povezovati teorije različnih disciplin. Na dodiplomski stopnji pa je ustrežnejši bolj diferenciran prijem. V

nadaljevanju tega sestavka ta vprašanja bolj podrobno obravnavamo.

Učni načrt - nadaljevalni programi

V Brunnerjevem klasičnem delu "A Theory of Instruction", 1966 (Teorija poučevanja, op. prev.), se avtor ukvarja z učinkovitostjo učnih programov pri poučevanju otrok. Vendar pa lahko njegove ugotovitve posplošimo in jih upoštevamo tudi pri univerzitetnem izobraževanju. Tako ugotavlja:

"Da bi bil učni program v razredu učinkovit, mora obsegati različne sekvence in dajati možnost, da nekateri otroci posamezne dele preskočijo, medtem ko se drugi na različne načine prebijajo skozi snov, da bi jo obvladali. Na kratko, poučevanje mora vsebovati različne poti, ki vodijo k istemu cilju."

Poleg tega omenja, da "pedagoška teorija poučevanja skuša upoštevati, da poučevanje ne izraža le narave vedenja samega, temveč tudi naravo tistega, ki ve." (str.72).

Načrtovanje učnih programov torej temelji na številnih dejavnikih, vključno z zaporedjem programov, osebnostjo, ki jih izvaja, in njenim znanjem v določenem času.

Od študentov, ki so dokončali prvo stopnjo socialnega dela, pričakujemo, da bodo predhodni študij vključili v učenje na višjih stopnjah.

Poleg poznavanja metod mora biti sestavni del učnega programa tudi razumevanje človekovega vedenja, razvojna teorija, človek v družbi, socialna politika in socialne službe. Študentje se skušajo naučiti, kako naj to temeljno znanje uporabijo v praksi.

Obstajajo številna navodila, ki naj bi jih oblikovalci upoštevali na višji stopnji pri pripravi programov na nadaljevalni stopnji. Čeprav ta navodila niso najbolj izčrpna, zaslužijo obravnavo:

1. Student naj bi se usposobil preverjati hipoteze na osnovi teoretične osnove, ki jo je osvojil.
2. Student naj bi se usposobil prenesti teoretično osnovo v prakso.
3. Student naj bi se usposobil razvijati nove in inovativne zamisli znotraj miselnega sistema.
4. Student naj bi poglobil svoje vedenje o področjih prakse in značilnostih različnih populacijskih skupin.
5. Ob zaključku študija naj bi bil študent usposobljen za dokaj

samostojno delo.

6. Študent mora imeti možnost, da izbira med različnimi teorijami in jih v praksi povezuje.

Menimo, da bi študentje na nadaljevalni stopnji morali biti sposobni za samostojno učenje, pa naj to temelji na sistemski, ekološki ali katerikoli drugi združeni teoriji. Smoter je v tem, da bi postali bolj strokovni, izobraženi, inovativni v praksi in pri razvoju teorije.

Ko trdimo, da morajo študentje na nadaljevalni stopnji biti sposobni preseči osnovno povezavo teorije socialnega dela, moramo na kratko omeniti tudi akademski sistem v Izraelu. Predpogoj za vpis v nadaljevalni program socialnega dela (M. A.) je zaključen dodiplomski študij v tej disciplini. Dodiplomska stopnja je v Izraelu prva poklicna stopnja. To je triletni program, v katerem študentje opravijo tudi tri leta praktičnega dela na različnih področjih in se osredotočijo na eno od tradicionalnih metod socialnega dela - s posameznikom, s skupino ali s skupnostjo. Po zaključenem dodiplomskem programu se diplomant najpogosteje zaposli za daljše časovno obdobje (v povprečju okoli 5 let, predno pridobi pogoje za vstop v diplomski program). Študentje, ki se tako vključijo v program na nadaljevalni stopnji, so usposobljeni in večinoma tudi na zelo visoki ravni. Od teh študentov ne pričakujemo le razumevanja teorije, ampak da jo tudi ustvarjajo. Z ustvarjanjem teorije imam v mislih možnost, da se ukvarjajo z razvojem miselnega sistema, ki je povezan z njihovo prakso. To pomeni zmožnost povezovanja praktičnih načel in njihove posplošitve. Na kratko, študij si prizadeva razvijati teoretsko skrb za socialno delo tako, da jo posamezni študent lahko poveže s prejšnim znanjem in na njem gradi, da bi tako razvil bolj učinkovite posege v socialnem delu.

Gotovo je eden od rezultatov učnega procesa vzpostavitve širokega miselnega sistema in zmožnost povezovanja teorije s prakso. Eden izmed ciljev je prav gotovo sposobnost priti do metateorije.

Študentje iz dela in program ponovnega usposabljanja

Univerze vedno bolj širijo svoje izobraževalne vidike tako, da osebam z različno visokošolsko izobrazbo omogočajo študij socialnega dela. Zadnji dve desetletji je šola za socialno delo pri Univerzi Bar-Ilan omogočila diplomantom drugih smeri, da si pridobijo izobrazbo v socialnem delu. Smer predhodne izobrazbe sega od družbenih ved do naravoslovnih in

humanističnih. Številni izmed njih so na ključnih položajih v službi socialnega varstva in je zanje diploma predpogoj za napredovanje.

Osebe, ki se vpisujejo v ta program, so že diplomirale in so se izobraževale za druge stroke. Večina jih je v poznih tridesetih letih in več kot 90% predstavljajo ženske. Pomembna ugodnost je v tem, da lahko študij dokončajo v dveh namesto v standardnih treh letih.

Studentje se na nadaljevalni program vpisujejo v tistem življenjskem obdobju, ko iščejo nove izzive v lastnem razvoju, a jih hkrati zelo skrbi, kaj bodo od njih zahtevali, tako po osebnostni, kakor tudi po poklicni plati. Na primer, študentje, ki so dokončali ta študij trdijo, da so "dejansko začeli znova, od samega začetka". Za številne med njimi, ki so že uspeli na različnih področjih, ni lahko začeti nove kariere. Govorijo o težavah v zvezi z njihovo novo vlogo študenta in o dejstvu, da morajo biti znova v odvisnem položaju. Ta občutek je zlasti prisoten ob superviziji, ko se morajo izpostavljati v razmerju s svojimi strankami in z različnimi socialnimi sistemi, ki jih obkrožajo.

Učni program mora upoštevati, da se bodo študenti srečevali s temi težavami in jim bo treba pomagati pri njihovem reševanju. Pomemben element v tem programu je vzpostavljanje "podpornih skupin" med študenti. Istočasno soočanje s tesnobo ob ponovnem učenju, odvisnostjo, razvijanjem osebne in poklicne identitete, z akademskimi zahtevami, ki jim jih postavlja univerza in praksa je kritično. Omeniti je treba tudi, da status študenta pomembno vpliva na njihove družinske odnose, glede na to, da svojo energijo vlagajo predvsem v vlogo študenta, da je njihova starševska vloga okrnjena in da vso odgovornost za preskrbo družine prelagajo na moža.

Te ovire moramo upoštevati, zato je potrebno učenje, ki ga običajno pričakujemo od študentov na dodiplomskem študiju, preoblikovati glede na posebnosti študijskih potreb teh študentov.

Ponovno moramo poudariti vidik življenjskega cikla, kajti ta je bistven za razumevanje študenta. Drugi poklic prinese nove izzive, saj gre za opuščanje nadaljnje kariere ali za odločitev o nadaljevanju študija zaradi poklicnega napredovanja. Obe opciji pomenita hud pritisk na študenta. Na drugi strani pa gre za precejšnjo motivacijo in velika pričakovanja do samega sebe, da bi se čim bolj izkazal. Nedvomno je to treba ceniti, vendar je v razvoju poklicne osebnosti pomemben tudi sam proces razvoja, zato moramo časovni dimenziji pustiti, da poteka v lastnem ritmu.

Kot smo že omenili, imajo študenti, ki se vpišejo na šolo za socialno

delo, bogato visokošolsko osnovo in celo paleto teorij s področij vedenjskih znanosti. Dobili so osnovo iz različnih teorij osebnosti in cilj učnega procesa je, da integrira te teorije v smiselno prakso socialnega dela.

V nekem smislu mora biti v študiju socialnega dela kot drugega poklica precej poudarjena poklicna socializacija.

To pomeni poudarek na vrednotnih in etičnih temeljih, proučevanje tekoče politike socialnega varstva, spoznavanje področij dela in različnih rizičnih populacij ter pripravo okolja za študenta kot tistega, ki se uči in pomaga. Ta proces mora biti upoštevan pri pripravi prakse.

Pri tem je ključnega pomena študentova zmožnost, da začne razvijati poklicni jaz in poveže načela posredovanja iz perspektive socialnega dela.

Nove imigrantske kulture in dodiplomski program

V kratki zgodovini Izraela je živel več kot 70 različnih kulturnih skupin, prihajajo pa še nove imigrantske skupine. Učni program za študente, ki se vpisujejo v študij socialnega dela, je v glavnem temeljil na ameriškem modelu. Prevladovalo je prepričanje, da so teoretična načela socialnega dela univerzalna in da strategije posredovanja zagotavljajo učinkovitost dela, ne glede na sistem ali državo. Čeprav to ni bilo empirično preizkušeno, je prevladovalo mnenje, da so učni programi v grobem uporabni v številnih različnih ustanovah. Morda niso bile dovolj upoštevane posebne potrebe študentov in še posebej njihove kulturne in izobrazbene značilnosti. Tak očiten primer so bili študentje imigranti iz Etiopije.

Sredi 1980. let je v Izrael prišlo več kot 15.000 etiopskih Židov (Waldman, 1985). Značilna zanje je travma bega pred lakoto, zatiranjem in fizično ogroženostjo, izkušnje daljšega bivanja (včasih 2-3 leta) v prehodnih taboriščih v Sudanu, osebna in kolektivna obubožanost in prikrajšanost, občutek izkoreninjenosti in izločenosti iz skupnosti in družine. Občutki izgube družine, prijateljev, skupnosti in domovine, ki so jo zapustili, so pomešani z občutkom odtujenosti v sedanji situaciji in s prevladujočim strahom pred prihodnostjo. (Fellah 1987, str.1). Kot je bilo pričakovati je takšen prehod v povsem tujo kulturo pod travmatičnimi okoliščinami zelo zmanjšal zmožnost prilagoditve posameznika in skupine.

V ganljivi knjigi z naslovom "Operation Moses" (Operacija Mojzes, op. prev.), je opisano veselje, sočutje, in obujanje spominov na prejšnje eksoduse, s katerimi so Izraelci pričakali etiopske begunce. Vendar so ti

občutki izginili, ko so o problemih novih imigrantov - težave ob asimilaciji, slab sprejem v širši družbi, neizkušenos, brezposelnost, revščina, začetki kriminala in zlorabe alkohola - poročala množična glasila (Arzjali, 1986). Ali so za te probleme krivi novi imigranti, ali so zanje odgovorne vladne institucije, je še vedno vprašanje, ki razdvaja javnost (Ibid).

Novi imigranti so prispeli v sprejemno infrastrukturo, ki se je precej spremenila od zgodnjih 1950 let, ko je večina imigrantov živel v "Maabarotih" (prehodna taborišča).

Bilo je ugotovljeno, da članov tradicionalnih kultur, kot so poljedelski Etiopci, ni mogoče iztrgati iz njihove domače skupnosti in kot posameznike presaditi v novo kulturo. Travma je preprosto prevelika. Da bi imel vsaj malo možnosti za uspešno vključitev v novi državi, mora biti takšen posameznik prenešen skupaj s svojim okoljem, s koreninami vred, kakor drevo (Pfister-Ammende in Zwingmann, 1973). Z drugimi besedami, akulturacija ali asimilacija v novo kulturo mora potekati skupinsko in mora upoštevati vrednote, tradicijo, moč, itd. skupine. Vse to je potrebno negovati, dokler se skupina ne vraste v novo okolje.

V tradicionalni etiopski vasi, kjer so bila razmerja v primarni skupini vseobsegajoča, je identiteta in moč posameznika služila integriteti in koheziji skupnosti. Ta razmerja je pretrgal beg v Izrael, kjer prevladujejo norme individualizma in sekundarnih razmerij. Kot je ugotovil Fella (1987):

"Bližnja osebna medsebojna razmerja in družinska hierarhija, ki sta temeljili na vezeh skupnosti, so nadomestila brezosebna birokratska merila in postopki" (str 3).

Upoštevati moramo tudi druge ključne razlike med etiopsko in izraelsko situacijo.

"Pomembno je, da se zavedamo ključnih razlik med temeljno dimenzijo časa in prostora v tradicionalni etiopski podeželski kulturi in tekmovalno - pridobitniškim družbenim ozračjem v Izraelu. Etiopski posameznik je preživel s pomočjo močnih vezi skupnosti. Brez teh socialnih življenjskih vezi bi bil prešibak za življenjske boje in preživetje. Stik z zunanjim svetom je potekal preko voditeljev skupnosti." (Fella, 1987, str.4).

Takšne razlike imajo pomembne posledice za naše razumevanje asimilacijskih problemov etiopskih imigrantov v Izraelu, in vplivajo na naše pojmovanje o tem, kakšno pomoč potrebujejo, kdo naj bi to pomoč

zagotavljal in kako bi jo najbolje posredovali.

Specifični problemi, s katerimi smo se soočili pri izobraževanju, so bili naslednji:

1. Večina študentov, ki so se vključili v program, je v Izraelu živela brez svojih družin. Vsi so zbežali, nihče od njih ni odšel legalno. Travma bega skozi puščavo in pomanjkanje informacij o tem, če so člani njihovih družin še živi, je seveda težak problem. Številne študente je obremenjevala tesnoba in skrb za bližnje. Pogosto so vso svojo energijo posvečali tem mislim.

2. Učni proces socialnega dela zahteva od študenta, da se ozre vase in raziskuje sebe, da bi lahko bolje razumel stranke. V Etiopiji posameznik ne izraža pogosto svojih čustev navzven, večinoma jih zadrži zase. Kulturni vidik igra pomembno vlogo v procesu zavedanja samega sebe in v socializaciji za poklic.

3. Naslednja razsežnost na osebni ravni se kaže v pojmu zaupnosti. V etiopski kulturi naj bi se osebne zadeve, zlasti problemi osebne narave, ne posredovali drugim. Prehod iz lastne, domače kulture v profesionalno, ni vedno lahek.

4. Čeprav je jezik očitno ovira, pa vendar ni poglaviti problem, kajti v otroštvu so imeli verouk tudi v hebrejščini. Zelo kompleksna je zmožnost razmišljanja na empiričen način in zmožnost abstrakcije. Nagnjenost k dojemanju pojavov na enodimenzionalen, konkreten in specifičen način, predstavlja veliko breme za študente, nič manjše pa za njihove učitelje.

5. Kontroveržno je bilo vprašanje sprejemanja študentov, ki nimajo ustrezne izobrazbe in vprašanje o vlogi univerze pri njihovi integraciji v študijski proces. Nekateri so bili mnenja, da je vloga univerze v povečanju študijske zahtevnosti ne pa skrb za integracijo novih imigrantov. Vendar so ti pogledi v manjšini. Če gledamo na socialno delo kot na vokacijo (Schindler, 1989), ima univerza na tem področju nedvomno pomembno vlogo.

Naša izkušnja je pokazala, da morajo programi socialnega dela za imigrantske skupine, zlasti za Etiopijce, vsebovati uvajalni del za temeljne veščine. Priložnosti za oblikovanje zamisli, komuniciranje in pridobivanje jezikovnih izkušenj so zelo pomembne. Visokošolski program kandidatoma tudi omogoča, da se več naučijo o deželi in o njih samih. Veliko časa moramo posvetiti premagovanju specifičnih težav imigrantov in njihovi bodoči vlogi v univerzitetnem sistemu.

Iz naše izkušnje je razvidno, da so študenti dokaj uspešni v skupnostnem

socialnem delu, manj pa v delu s posamezniki. O tem pojavu je gotovo vredno razmisliti, čeprav je v načelu treba študente izobraževati za delo po vseh metodah. Dalje smo ugotovili, da lahko študentom zelo pomagamo, če se sprva posvečamo učenju veščin in šele kasneje teoriji.

Da bi olajšali proces akulturacije socialnemu delu, moramo biti pripravljeni veliko študijskega časa posvetiti pomoči tem študentom. Osebnih problemov, ki se pojavljajo, študijske težave, s katerimi so soočeni in sposobnost za prenašanje velike tesnobe, so pri tem ključnega pomena.

Vendar pa se ne smem osredotočiti na etiopske študente kot na izključno problematično populacijo. Skupaj z njimi moramo natančno raziskati njihovo kulturo, da bi spoznali parametre pomoči in uslug, ki so jih prinesli s seboj za pomoč drugim. To je gotovo izziv, s katerim so soočeni učitelji socialnega dela, ko se ukvarjajo s temi specifičnimi študenti in z drugimi podobnimi kulturnimi skupinami (Schindler & Brawley, 1987).

Sklep

Teorija socialnega dela ni bila vedno povsem ozaveščena o svoji zgodovinski obremenjenosti s Freudovo psihologijo in empiričnih omejitvah pri povezovanju teorije in prakse. Poskus, da bi oblikovali metateorijo je bil tudi omejen, čeprav je, kot smo nakazali, omogočal študentom, zlasti tistim na diplomskem študiju, konceptualni okvir za prakso. Ta prispevek se zavzema za takšno oblikovanje učnih programov, ki bo diferencirano glede na različne populacije študentov socialnega dela. Predstavili smo, tri študije primera: študente diplomskega programa, dodiplomski program študentov iz dela in študentsko populacijo etiopskih imigrantov, da bi osvetlili njihove specifičnosti.

Menimo, da bi od študentov na diplomski ravni morali pričakovati, da bodo ustvarjali vedo in prišli do lastne metateorije. Glede na njihove pretekle študijske izkušnje bi lahko pričakovali, da bodo dosegli ta cilj. Za študente iz dela sta ključna cilja pridobitev poklicne in osebne identitete. Za študente z različnim kulturnim ozadjem mora biti študijski program oblikovan tako, da jih čim bolj vključimo v celotno družbo in poklic. Nič manjšega pomena ni stanje študenta kot subjekta v izobraževalnem procesu in njegova posebna kulturna preteklost, ki jo prinese s seboj v učilnico in v prakso, na kar morajo biti učitelji občutljivi. Kakor je raznolika teorija socialnega dela, tako so različne tudi populacije študentov in njihova izobrazbena raven. Odkrije

idealne mešanice je izziv za učitelje socialnega dela in za samo stroko.

Prevedla: Darja Zaviršek

Literatura:

ARZIALI, M.: Haaretz, Oktober, *Israeli Daily Newspaper Hebrew.*, 1986

BRUNER, J. S. (1966). Person-in environment: A tri-level practice model; *Social Casework*, 1989, 70 (3) str. 131-138

DEMERATH, N. J. in PETERSON, R.A. (ur.) (1967): Ludwig von Bertalanffy, "General Systems Theory". System, change and conflict, New York Free Press. str. 115-19

FELLACH, C. (1987). *Uprooting and after: Experiences from the supervision of Ethiopian student social workers and their ethnic adolescent clients.* Unpublished paper. Bar-Ilan University, School of Social Work (mimeo)

GOLDSTEIN, H. (1976). *Social work practice: A unitary approach.* University of South Carolina Press

PARFITT, T. (1985). *Operation Moses: The untold story of the exodus of the Falasha Jews from Ethiopia.* London: Weidenfeld in Nicholson

PFISTER-AMMENDE, M., in ZWINGMAN, C. A. (1973). *Uprooting and after.* New York, Springer

SIPORIN, M. (1980). Ecological systems theory in social work, *Journal of Sociology and Social Welfare* (1) str. 507-32

SCHINDLER, R. (1989). *Defining anew the goals of social work, society, and welfare.* 9 (3). str. 303-310

SCHINDLER, R., in BRAWLEY, E. A. (1988) *Social care at the front line*. London, Tavistock

TURNER, J. A. (1974). *The structure of sociological theory*. (Homewood III) Dorsey Press

WALDMAN, M. (1985). *The Jews of Ethiopia*, Jerusalem: Ami Shau

Dr. Ruben Schindler je profesor in dekan Šole za socialno delo na Univerzi Bar-Ilan v Ramat-Ganu, Izrael

POSEBNI PROBLEMI IZOBRAŽEVANJA IN USPOSABLJANJA ZA SKUPINSKO SOCIALNO DELO

Marina Ajduković

Uvod

Priprava na strokovno prakso v socialnem delu zahteva tako izobraževanje kot tudi neposredno usposabljanje ob delu. Posebno vznemirljiva naloga je proces povezovanja teorije in prakse v primeru, ko se študentje pripravljajo za skupinsko socialno delo. Bodoči skupinski delavci naj bi si pridobili znanja o skupini kot celoti, razumeli naj bi, kako posameznik deluje v skupini, pridobili pa naj bi si tudi izkušnje z neposrednim sodelovanjem v skupinah, bodisi kot člani, bodisi kot vodje. Priprava za skupinsko delo naj bi torej vključevala:

1. Pridobivanje znanja o skupinski dinamiki in vodenju skupin;
2. Uporabo tega znanja pri vajah in igranju vlog;
3. Sodelovanje v kaki skupini;
4. Vodenje skupine pod supervizijo (Toseland in Rives, 1984).

Pomembno je, da bi učitelji in študentje dojeli, da za usposabljanje kompetentnih skupinskih delavcev samo kognitivno znanje ni dovolj. Goldberg in Hartman (1984) sta upravičeno poudarila, da je "pomemben sestavni del spoznavanja skupin doživljanje uspešne skupine." Ob tem se nam je zastavilo vprašanje, kako omogočiti tako izkušnjo našim študentom. Iz prakse lahko povzamemo dva osnovna načina, kako to doseči:

1. Prvi način je laboratorijska izkušnja skupine kot procesa: pri tem načinu se študentje usposablajo za vodenje izkustvenih metod učenja. Laboratorijsko usposabljanje se lahko izboljša z uporabo avdiovizualnih pripomočkov (Toseland in Rives, 1984; Goldberg in Hartman, 1984; O'Connore, 1979; Rose and Fin, 1980 in drugi).

2. Drugi način je sovodenje kot proces, pri katerem se študentje učijo od bolj izkušenega praktika, ki jim dovoli, da opazujejo njegov ali njen proces vodenja (Levine, 1980; Middleman, 1980; Waldman, 1970, in drugi).

Ne glede na vse prednosti ali pomanjkljivost sovodenja ali laboratorijskih skupin, smo se v naši posebni situaciji in upoštevaje naša sredstva odločili za usposabljanje v šoli; to je bilo okolje za preučevanje in doživljanje skupin. Ko smo pred tremi leti v našo šolo prvič uvedli tečaj skupinskega dela smo imeli opraviti z:

- zelo velikimi skupinami študentov (več kot 50),
- brez avdiovizualnih pripomočkov,

- brez tradicije skupinskega dela,
- z zelo omejenim številom mest za skupinsko delo v praksi (manj kot 10).

Namen tega prispevka je predstaviti naša prizadevanja, da bi omogočili uspešno in poučno doživljanje skupine v tej posebni situaciji.

Metoda

V zvezi z laboratorijskim usposabljanjem se uporabljajo različni načini: od zelo strukturiranih srečanj do zelo nestrukturiranih. Ker je namen laboratorijskega usposabljanja strokovni razvoj, se, po našem mnenju, s tem povezujejo posebni izobraževalni smotri. Strukturiran način bo verjetno zagotovil, da bo prišlo do določenih poučnih doživetij, ki bodo povezana s smotri celotnega tečaja.

Smotri strukturiranega skupinskega doživetja so bili:

1. Omogočiti študentom izkušnjo članstva v skupini;
2. Poudariti potrebo po ozaveščanju svojega doživljanja in vedenja kot pogoja strokovnega razvoja;
3. Pomagati študentom pri povezovanju kognitivnega znanja z neposrednim doživljanjem;

V ta namen smo izbrali 14 vaj, ki smo jih uskladili s tremi osnovnimi fazami skupinskega razvoja:

1. Začetna faza - vaje za ogrevanje in olajševanje komunikacije;
2. Srednja faza - feedback, predelava doživetij, vaje osredotočanja itd.;
3. Sklepna faza - konsolidacija, prenašanje znanja, vaje za poslavljanje itd.

Izbrali smo vaje iz različnih virov (Russell, 1971; Gudjons, 1987) v skladu s predhodnimi izkušnjami z vodenjem strukturiranega komunikacijskega treninga s socialnimi delavci.

Izdelali smo evalvacijski vprašalnik, da bi lahko ocenili, ali smo dosegli smotre treninga. Vprašalnik je bil sestavljen iz 10 predpostavk, ki so se nanašale na 10 različnih vidikov skupinskega izkustva:

1. Čustva
2. Jasnost smotrov
3. Odnos do drugih članov
4. Identifikacija
5. Socialna opora

6. Kooperacija
7. Učinkovitost skupine
8. Poudarek na skupinski dinamiki ali na vsebini razprav
9. Percepcija vodje
10. Percepcija vodjine ocene skupine.

Odgovori so bili podani na lestvici Likertovega tipa s 7 točkami. Vsak student je ocenil skupino sedemkrat (po vsakem drugem srečanju skupine). Za vsako aplikacijo smo izračunali srednje vrednosti.

Raiskovanje smo izvajali med samim skupinskim delom. Študente smo razdelili v dve skupini. V vsaki skupini je bilo 18 študentov obeh spolov, s povprečno starostjo 21 let. Eno skupino je vodil vodja tečaja, drugo pa izkušen praktik.

Rezultati

Usposabljanje smo ocenili s pomočjo rezultatov skupinske evalvacije, ki so jo izvedli študentje. Rezultati kažejo:

1. Rezultati devetih evalvacij skupinskih srečanj se v obeh skupinah dosledno ujemajo. Edina razlika je bila ta, da so v skupini, ki jo je vodil učitelj, študentje pomembno višje ocenili njegovo usmerjenost na razpravo o skupinski dinamiki. V nasprotju s tem pa je bila skupina, ki jo je vodil praktik, bolj usmerjena v vsebino razprav. Te ugotovitve ne presenečajo. Kljub skupnim pripravam in enotnemu programu, sta oba vodja prevzela v tem skupinskem usposabljanju svojo strokovno vlogo kot učitelja oziroma svetovalca. To ugotovitev bi lahko uporabili pri superviziji v okviru prakse, saj mora učitelj poudarjati izobraževalne in teoretične vidike pridobivanja strokovnih izkušenj.

2. Analiza gibanja ocen treninga skozi zaporedna srečanja je pokazala, da so se te ocene gibale v obliki obrnjene "U" krivulje. Najvišje so bile v srednji fazi treninga. Ugodnejša percepcija skupinskega vzdušja v srednji fazi kot v začetni fazi je običajen pojav, kajti člani potrebujejo nekaj časa, da se začno udobno počutiti v novem okolju, da se razjasnijo cilji skupine itd. Slabše ocene v sklepni fazi pa opozarjajo na potrebo po nadaljnjem delu na problematiki terminacije (končevanja), ki je pogosto zanemarjan del skupinskega dela.

3. Rezultati so kot celota zelo spodbudni za nadaljnji razvoj programov usposabljanja za skupinsko delo. Nimamo podatkov, na katere bi lahko oprli

napovedovanje učinka tega treninga na vodenje skupin v stvarnih situacijah. Toda povprečna ocena različnih vidikov doživljanja skupin je bila dosledno višja od 3,5. To pomeni, da smo uspešno dosegli osnovni smoter, omogočiti študentom skupinsko izkušnjo.

Sklepi

Ker je tradicija usposabljanja za skupinsko delo v našem okolju zelo skromna, nas ti rezultati spodbujajo k nadaljnjemu kontinuiranemu ocenjevanju izobraževanja in usposabljanja za skupinsko delo. Evalvacijski feedback bi morali uporabljati kot kriterij za preverjanje teorij, pa tudi za razvijanje najprimernejših programov usposabljanja za strokovno delo.

Upamo tudi, da bo tako pojmovanje usposabljanja za skupinsko delo spodbudilo naše študente, da bodo pri svojem nadaljnjem strokovnem delu organizirali in vodili skupine. Če bodo pogosteje uporabljali skupinsko delo kot prej, bodo s tem dosegli dva cilja: obogatili bodo prakso socialnega dela, istočasno pa se bodo povečale možnosti za organizacijo prakse, kar bo povratno izboljšalo usposabljanje za skupinsko delo.

Prevedel: Blaž Mesec

Literatura

GOLDBERG, T. in HARTMAN, C.: The lab experience: The class as a context for learning about groups. *Social work with groups*, št. 7 (2), 1984, str. 67-85

GUDJONS, H.: *Klinkhardt*, Bad Heilbrunn/Obb. 1987

LEVINE, B.: Co-leadership approaches to learning group work. *Social Work with Groups*, št. 3 (4), 1980, str. 35-38

MIDDLEMAN, R.: Co-leadership and solo-leadership in education for social work with groups. *Social Work with Groups*, št. 3 (4), 1980, str. 39-50

O'CONNOR, G.: Human relations labs as a required part of social work education and training. *Social Work with Groups*, št. 2 (1), 1979, str. 55-66

ROSE, S.D. in FINN, J.: Videotape-laboratory approach to group work training for undergraduates. *Social Work with Groups*, št. 3 (1), 1980, 23-29

RUSSELL, J.M.: 155 exercises: A starting point for leading structured groups. *Voices*, poletje 1971

TOSELAND, R. in RIVAS, R.: *An Introduction to Group Work Practice*. MacMillan Pub., New York, 1984

WALDMAN, E.: Co-leadership as a method of training: A student's point of view. *Social Work with Groups*, št. 3 (1), 1980, str. 51-58

IZZIV SAMOPOMOČI IN MEDSEBOJNE POMOČI - VLOGA SOCIALNEGA DELAVCA IN POTREBA PO EDUKACII

Dada Maglajlic

Uvodna pripomba

Po Alfredu Katzu (1978) so skupine za samopomoč majhne, prostovoljne skupinske strukture za medsebojno pomoč in za dosego določenega smotra. Običajno jih oblikujejo pripadniki iste osnovne družbene skupine. Združujejo se zaradi medsebojne pomoči, premagovanja skupne motnje ali problema, ki jim ogroža življenje ali krni njegovo kvaliteto, ali pa za dosego željenih socialnih ali osebnih sprememb.

Iniciatorji in člani takšne skupine izhajajo iz naslednjih predpostavk:

- v družbi ni institucije, ki bi lahko razrešila njihov problem oziroma zadovoljila njihove potrebe, ali pa
- obstoječe institucije tega ne morejo narediti na zaželen način in celovito.

Teoretiki pa tudi institucije različno klasificirajo te skupine. Vseobsežne in splošno sprejemljive klasifikacije ni, ker je zelo težko določiti osnovno izhodišče zanjo, še težje pa je obdelati posamezne variante skupin, ki se pojavljajo v praksi.

Trojan (1986) opozarja na veliko raznolikost skupin in na težave pri njihovi klasifikaciji. S kombinacijami različnih znakov posameznih skupin, od ekstremnih do vmesnih varietet iste lastnosti, je možno dobiti nešteto vmesnih tipov. Trojan navaja poleg drugih tudi naslednje oznake skupin:

samostojne	nesamostojne
velike	majhne
v razvoju, rasti	v zmanjševanju, razpadu
izjemno aktivne	skoraj neaktivne
nudijo različne usluge (storitve)	ne nudijo uslug (storitev)
so na lokalni ravni	so na višjih ravneh

Logično je, da se postavlja vprašanje podobnosti oziroma razlik med skupinami samopomoči in skupinami medsebojne pomoči. Maglajlic (1988) ugotavlja, da so njihovi osnovni znaki skorajda enaki. Razlike so v angažiranju strokovnjakov in strokovnih institucij. Pri medsebojni pomoči je njihovo angažiranje razumljivo samo po sebi, vendar le do neke mere - ne strokovnjak ne institucija v nobenem primeru ne moreta dobiti kakšne pomembnejše in poudarjene vloge.

Prav tako ni vedno možno jasno razmejiti med različnimi akcijami tako imenovane tradicionalne samopomoči in medsebojne pomoči ter novimi organizacijskimi oblikami, še zlasti v inicialni fazi kakega programa ali akcije. Osnovni cilji programa, način njihove realizacije (še posebno glede na udeležence procesa) in dinamika njihovega izvajanja odredajo, ali gre za skupino za samopomoč ali za medsebojno pomoč, ali pa gre le za interventno akcijo z elementi samopomoči oziroma medsebojne pomoči. Zadovoljevanje potreb s samopomočjo in medsebojno pomočjo v krajevni skupnosti (v okviru samozadostnosti krajevne skupnosti) kaže na velike neizkoriščene potenciale in notranje razerve, ki so v prostovoljnem delu, v sproščanju iniciativ, v racionalni uporabi prostorskih, tehničnih in materialnih potencialov obstoječih kapacitet itd. (Skrbić, 1984).

Po Kulčarju (1984) deluje na Hrvaškem preko 700 klubov zdravljenih alkoholikov in 500 klubov za osebe z različnimi zdravstvenimi problemi. Socialno skrbstvo nima tako impresivnih rezultatov, so pa zato začetne izkušnje ohrabrujoče: klubi, tabori, poldnevni in celodnevni programi, ki so organizirani po načelih samopomoči in vzajemne pomoči, so vredni pozornosti, prav tako pa so je vredni tudi vse številnejši programi neposrednih uslug družini prek patronaže, sosedske pomoči, organizirane nege bolnika na domu, dostave hrane na dom ipd.

Izziv samopomoči in vzajemne pomoči

Redni tečaj o samopomoči (IUC 1988) je med drugim opozoril tudi na:

- izjemen razcvet različnih programov samopomoči in vzajemne pomoči, ob tem pa tudi na

- različen pristop strokovnjakov k tem programom. Čeprav so bili (na tečaju, op. prev.) prisotni domala samo strokovnjaki, praviloma sodelavci skupin medsebojne in vzajemne pomoči ali njihovih programov, so se zagovorniki ekstremnega stališča zavzemali za čiste skupine samopomoči, to je za skupine brez kakršnega koli strokovnjaka, obenem pa so poudarjali vlogo (spodbujanje socialnih akcij in socialnih reform) skupin samopomoči.

Mi smo se, izhajajoč iz blaženega pomirjevalnega stališča, zavzemali za mirno koeksistenco različnih klasičnih in novih programov, s predpostavko, da programi samopomoči in vzajemne pomoči predstavljajo:

a) alternativo ali

b) dopolnitev formalnih programov, pa tudi

c) edini program oziroma edini dostopni program.

Na naša stališča vpliva več faktorjev, že posebno dejstva, ki se nanašajo na razvitost in funkcioniranje različnih institucionalnih in samovarstvenih programov.

V državah z bogato tradicijo prostovoljnega dela in izjemno razvejanostjo različnih programov samopomoči in vzajemne pomoči posvečajo družbeni planerji dovolj pozornosti koordinaciji teh programov, spodbujanju njihovega razvoja in drugim relevantnim dejavnikom. Večina programov je registriranih, bodisi pri nacionalnem komiteju za volonterske programe, bodisi pri odgovarjajočem centru (resource center ali clearing house) za koordinacijo programov za samopomoč in medsebojno pomoč. V Suffolku imajo na primer nekaj sto takšnih organizacij, med njimi preko 60% za osebe z različnimi vrstami invalidnosti. Sharpe in Pollard (1988) pravi: "Čudne stvari se dogajajo okrog samopomoči. Veliko ljudi kaže interes in iniciativo, mnoge agencije uporabljajo samopomoč ob svojih programih, očiten je porast različnih iniciativ na področju zdravstvenega in socialnega varstva - tja do množičnih razsežnosti. Dobimo vtis, da je samopomoč nekaj novega, čeprav obstaja že dolgo, le da ni bila spoznana in odprta."

Jill Vincent (1987) pravi, da v osnovi obstajajo tri vrste pristopov in tri oblike vladnih intervencij socialne politike do programov samopomoči. Po njegovem mnenju ti pristopi izražajo napetost med finančnimi in drugimi formalnimi intervencijami na eni strani in stopnjo svobode posameznih programov na drugi strani.

Prvi pristop je neintervencionističen: financiranje s strani države okrepi formalnost skupin, ki v najboljšem primeru spremenijo svojo specifično naravo in prispevek, v najslabšem pa se kolonizirajo in spremenijo v državnega pomočnika. Drugi način gledanja izhaja s stališča, da so skupine tako krhke in občutljive, njihove storitve in verjetnost, da bodo prišle do osebe, ki jih potrebuje, pa tako negotove, da je kakršno koli vlaganje države nesmiselno.

Drugi pristop je intervencionističen. Zagovarja intervencije in finančno pomoč skupinam in programom za samopomoč. Po njem morajo biti pomoč in intervencije usklajene s senzitivno strategijo skupine ali programa, ki imata že sama po sebi določeno vrednost. Zato ju je treba podpreti v kontekstu "pozitivne diskriminacije" oseb s posebnimi potrebami.

Tudi tretji pristop je intervencionističen, s to razliko, da se na skupine za

samopomoč in programe ne gleda kot na trajen fenomen, temveč kot na fazo v procesu spreminjanja, katere končni rezultat bodo tradicionalne storitve različnih organizacij za samopomoč. V tem kontekstu se gleda na finančno pomoč države kot na sredstvo za pospeševanje tega procesa ali formiranje novih prostovoljnih organizacij.

Isti avtor meni, da je samopomoč pomemben fenomen, ne glede na to, katero stališče sprejemamo, saj daje povsem specifičen prispevek socialni politiki. Posebno pomembna je prav zaradi samoaktiviranja skupnih potencialov posameznikov ter odkrivanja lastnega znanja in izkušenj kot nečesa dragocenega in koristnega.

Balke (1987, 1988) govori o čedalje večjem pomenu skupin samopomoči in vzajemne pomoči in programov ter o čedalje pozitivnejšem odnosu administracije in uradne politike do njih; v 80. letih so v ZR Nemčiji pričeli serijo uradnih sestankov in debat o smislu programov samopomoči in vzajemne pomoči v socialni politiki ter o odnosu strokovnjakov in strokovnih institucij do teh programov. Čeprav niso dosegli enotnega stališča, je bil rezultat pozitiven.

Bobzien (1988) kot primer navaja, da skupine samopomoči v Münchnu volijo svojega predstavnika v lokalno vlado. Ta predstavnik enakopravno sodeluje pri sprejemanju vseh odločitev, še posebno tistih s področja socialne politike; prav zahvaljujoč temu leta 1986 ni bilo sprejeto (sicer predlagano) zmanjšanje fondov za 60 programov iz münchenske mreže samopomoči (programov je precej več, vendar vsi ne želijo biti registrirani).

V ZR Nemčiji posvečajo posebno pozornost pripravi - edukaciji družine. Alf Trojan (1988) je preučeval različne učinke samopomoči in med številnimi pozitivnimi, poudaril naslednje:

a) spodbujanje posameznika, da reši lastne težave ali se osebno okrepi,

b) pozitivni učinek na primarno socialno skupino ter

c) posredni učinki na formalne, profesionalne storitve.

Grethe Thompson (1987) navaja v svojem priročniku vse prednosti skupine *parent to parent* (roditelj roditelju), ki deluje na Škotskem, namenjena pa je roditeljem, ki ne morejo premagati *novelty shock* in krize po spoznanju, da imajo prizadetega otroka.

V Minnesoti je bila svojčas ustanovljena podobna organizacija, ki je postopno širila vsebino in območje svojega dela ter je sedaj prisotna na skoraj celotnem območju ZDA - PACER (1987) oz. Parent Advocacy

Coalition for Educational Rights (Združenje roditeljev za pravico do izobraževanja - mišljene so pravice njihovih otrok). PACER ima sedaj 17 invalidskih organizacij, registriranih na območju države Minnesota, predvsem tistih, ki so organizirane v centru za *parents helping parents* (medsebojna pomoč roditeljev). Člani so predvsem roditelji invalidnih otrok in invalidi. Osnovna dejavnost PACER je seznanjanje roditeljev o njihovih pravicah in dolžnostih, o pravicah njihovih otrok, o zakonski ureditvi s področja teh pravic ter o poteh njene učinkovite uporabe v praksi. PACER sodeluje z roditelji otrok z vsemi vrstami prizadetosti: telesnimi, mentalnimi, emocionalnimi in razvojnimi. Akcije PACER so bile vedno usmerjene najprej k roditeljem, ker se je Združenje neposredno po ustanovitvi ukvarjalo z varstvom temeljnih pravic in interesov oseb z mentalno retardacijo.

Vloga roditeljev je pomembna, včasih pa tudi nenadomestljiva. So pa v programu vsebine, katerih realizacija ni možna brez sodelovanja strokovnjakov in strokovnih institucij. Brankaerst (1987) opozarja na nujnost različnih vezi (links), neposrednih ali posrednih (preko centrov za koordinacijo dela organizacij za samopomoč in vzajemno pomoč, državnih institucij, strokovnjakov in strokovnih institucij, prostovoljnih organizacij, sredstev javnega informiranja in raziskovalnih institucij).

Sodelovanje strokovnjakov je (čeprav se to tudi zanika) nadvse pomembno v vseh fazah programa - od začetne kreacije do spremljanja učinkov. Pri tem je poudarek na *socialnem delavcu*. V svojem priročniku o ustanavljanju in delu skupin medsebojne pomoči Aird (1988) navaja naslednje strokovnjake, ki so se najpogosteje pojavljali kot sodelavci:

- socialni delavec,
- regionalna sestra,
- zdravnik,
- patronažna sestra,
- sestra - praktičarka,
- andragog,
- psiholog,
- delovni terapevt,
- "komunalni" delavec,
- strokovnjak za zdravstveno prosvetljevanje,
- svetovalec,
- psihoterapevt,
- izvenbolnišnična psihiatrična sestra.

Nadvse pomembna sta sodelovanje in koordinacija med posameznimi skupinami samopomoči in vzajemne pomoči ter strokovnjaki in strokovnimi institucijami. Časopis INVOLVE se v 58. številki (1988) zavzema za oblikovanje integracijske (koordinacijske) mreže, ki bi jo koordinirala Nacionalna skupnost za izmenjave na področju socialnega dela v Veliki Britaniji. Poudarek je na promociji socialnega dela v lokalnih skupnostih, in sicer socialnega dela v najširšem smislu, tako da se v posamezne akcije vključujejo strokovnjaki drugih profilov in številni prostovoljci.

Koordinacijo in kontinuirano edukacijo na regionalni in nacionalni ravni zagotavlja Nacionalni inštitut za socialno delo. Inštitut izda vsako četrletje svoje glasilo, poleg tega pa izdaja še številne praktične priročnike. Posebno pozornost posveča novim programom, pri čemer opozarja na morebitne probleme in na poprejšnje izkušnje.

Regionalni urad za Evropo Svetovne zdravstvene organizacije v svoji študiji o programih samopomoči opozarja na veliko raznovrstnost strokovne pomoči in koordinacije programov (Clearing Houses, Louven, 1986). Število in profil zaposlenih (predvsem plačanih) delavcev v centrih za koordinacijo programov se spreminjata odvisno od samega programa in delovnega področja, na katerega se program nanaša. Prav tako ni znano nobeno pravilo glede strokovnosti zaposlenih - prevladuje interes za konkretne programe in osebne lastnosti zaposlenih. V centrih delajo med drugim tudi naslednji poklicni strokovnjaki:

- socialni delavci,
- knjižničarji,
- strokovnjaki za varstvo otrok in mladine,
- strokovnjaki za razvoj lokalne skupnosti,
- sociologi,
- novinarji,
- medicinske sestre in zdravstveni tehniki,
- socialni psihologi,
- socialne sestre,
- andragogi.

Za vse je značilno dobro poznavanje sistema zdravstvenega varstva, socialnega varstva in samopomoči. Vsi imajo visoko izobrazbo, vendar je treba posebno poudariti njihove osebne lastnosti: smisel za humor, interes za druge ljudi in sposobnost razumevanja njihovih specifičnih problemov, srčnost in čustvenost. Vsakemu centru za koordinacijo

priporočajo, da zaposli vsaj enega strokovnjaka.

Wareen Feek (1988) poroča o seminarju, na katerem je bilo preko 100 socialnih delavcev, sodelavcev skupin za samopomoč in članov skupin za medsebojno pomoč in na katerem so skupaj s predstavniki teh skupin poskušali razčistiti odnos med strokovnjaki in člani skupin:

- Vsi so se strinjali s tem, da morajo biti strokovne ekspertize in osebne usluge strokovnjakov bolj dostopne skupinam za samopomoč; pomagati jim morajo pri odkrivanju virov financiranja, če pa želijo, lahko postanejo njihovi člani. Skupinam morajo omogočiti sodelovanje v oblikovanju politike, še posebno pri sprejemanju odločitev, ki so zanje pomembne.

- Po drugi strani naj bi skupine bolj jasno izrazile, kaj pričakujejo od strokovnjakov. Narediti bi morale prostor za njihovo delovanje (prispevek), pri tem pa bi morale paziti, da ne bi postale od njih odvisne.

Twelvetrees (1987) osvetljuje vlogo socialnega delavca v skupinah samopomoči. Ugotavlja, da gre za zapleteno vlogo, ker je težje nekoga usposobiti za samopomoč kot pa mu nuditi strokovno pomoč ali voditi sodelavce. Po tem avtorju lahko skupinam veliko koristi taktičen in potrpežljiv socialni delavec, ki deluje neopazno in tako omogoča skupini, da ohrani občutek samostojnosti.

Skupinam za samopomoč in vzajemno pomoč je potrebna pomoč strokovnjakov in splošna pomoč, pravi Hatch (1987):

a) Potreba po pomoči strokovnjaka je očitna, naj gre za iniciranje novih, razvoj že obstoječih ali prenavljanje starih programov. Potrebna je tudi pomoč strokovnih institucij. Aktualna legislativna in finančna vprašanja je treba reševati pravočasno, da ne bi pozneje ovirala funkcioniranja in razvoja programov.

b) Širša (splošna) pomoč omogoča lažje funkcioniranje programov in vsebuje:

- zbiranje in izmenjavo informacij,
- zagotovitev osnovnih pogojev (prostor, oprema itd.),
- pomoč in podporo skupinam in organizacijam pri njihovem razvoju,
- osveščanje javnosti ter razvoj politike in prakse na tem področju.

Zazeleno je, da se takšne aktivnosti centra za koordinacijo (resource centre ali clearing house) izvajajo na zahtevo skupin za samopomoč in pod njihovim "nadzorstvom", da bi na ta način skupine ohranile samostojnost in identiteto. To je povsem izvedljivo na lokalni ravni, čutiti pa bi se moralo tudi na višjih ravneh.

Zazeleno je tudi, da skupine sodelujejo pri sprejemanju odločitev, še zlasti v času večjih finančnih omejitev. Pri tem je treba upoštevati dejstvo, da so njihovi programi neprimerno cenejši od standardnih, na primer pri varstvu in rehabilitaciji prizadetih oseb.

Sodelovanje s strokovnjaki in strokovnimi institucijami ni le pomembno, temveč včasih tudi nujno. Posebno pomembni in zapleteni so začetki sodelovanja. V Veliki Britaniji so izvedli specialno edukacijo preko Nacionalne mreže za podporo programom samopomoči. V edukacijo so bili vključeni strokovnjaki - od raziskovalcev in koordinatorjev na nacionalni ravni do sodelujočih koordinacijskih teles na lokalni ravni, vključno s predstavniki skupin samopomoči (predvsem ključnih članov).

Anne Alcorn (1988) predstavlja vsebino enega takih programov:

- politika samopomoči,
- pomoč strokovnjakom, ki pomagajo skupinam za samopomoč,
- vloga strokovnjaka, usposobljenega za nudenje pomoči skupinam za samopomoč,
- priprava skupin za samopomoč na prehod k samostojnemu delovanju in financiranju (osamosvajanje programa),
- delo in sodelovanje skupin za samopomoč s strokovnjaki,
- skupine za samopomoč v mestnem (urbanem) prostoru,
- skupine za samopomoč v ruralnem prostoru,
- informacijska dejavnost.

Nacionalni komite za prostovoljne organizacije navaja v svojem zapisu *Partnerji pri učenju* (1988) glede sodelovanja in edukacije pozitivne elemente in razloge za sodelovanje. S *skupnim delom* centra za koordinacijo in strokovnjakov *clearing house* ali *resource center* lahko dosežejo naslednje:

- dobijo jasno predstavo o stvarnih potrebah;
- seznanijo se z novimi rešitvami;
- formirajo novo ali razširijo obstoječo mrežo programov;
- informirajo interesente o novih programih edukacije;
- na osnovi ugotovljenih potreb oblikujejo nove programe;
- podprejo nove oblike in vsebine edukacije, ki jih začenjajo same skupine za samopomoč;
- odkrivajo nove možnosti v krajevni skupnosti.

Kadar delujejo skupine za samopomoč *skupaj z strokovnjaki*, lahko:

- zagotovijo prostore in usluge za delo skupin,

- zagotovijo finančna sredstva in opremo,
- razširijo izobraževalne programe in povečajo število posameznikov, skupin in institucij, ki jih uporabljajo
- objavljajo novice o skupinah za samopomoč in informirajo večje število interesentov.

S sodelovanjem pa se strokovnjaki in skupine za samopomoč lahko:

- izognejo podvajanju, ker le-to ni zaželeno;
- izpolnijo praznine;
- zagotovijo učinkovito uporabo virov;
- razširijo vire in zagotovijo dostopnost novih.

Centri za koordinacijo imajo pomembno vlogo pri povezovanju skupin za samopomoč, strokovnjakov in strokovnih institucij. Pri nas zaenkrat nimamo takšnih centrov. Zavzemamo pa se, da to vlogo prevzamejo centri za socialno delo, v njihovem okviru pa socialni delavci.

Potrebost edukacije - sklepni pogledi

Posebej nas je zanimalo področje varstva in rehabilitacije oseb z motnjami v razvoju, duševno prizadetih in invalidnih oseb. K sistemu rehabilitacije in varstva (kolikor sploh obstaja) prispevajo:

- a) posebne ustanove za rehabilitacijo in varstvo,
- b) centri za socialno delo,
- c) humanitarne institucije,
- d) različne sodelujoče institucije.

Na Hrvaškem deluje 19 institucij v petih občinah, z močno koncentracijo ustanov v treh od skupaj 113 občin. Skupaj premorejo 3.500 stacionarnih prostorov. Vsi so namenjeni otrokom in mladini. Nobene ustanove nimamo za namestitve odraslih motenih oseb. Če pogledamo te podatke v kontekstu potencialnega števila otrok in mladine z razvojnimi motnjami (preko 350.000), vidimo, da je stanje več kot kritično. To še posebno velja za osebe s težjimi motnjami, ki so starejše od 20 let.

Po podatkih republiškega zavoda za socialno delo je bilo leta 1986 zajetih s storitvami vseh centrov za socialno delo 17.977, leta 1987 pa 18.678 invalidnih oseb. Glede na pogostost so bile storitve zastopane takole: socialno (ali drugo strokovno) delo (38%), stalne, enkratne in občasne denarne pomoči (20%), namestitve v zavode za rehabilitacijo in varstvo

(11%), skrbništvo (8%), namestitve v druge družine (4%), nega in pomoč na domu (3%), druge oblike materialne pomoči in varstva (3%), vse ostale oblike socialnega skrbstva (13%).

Vse humanitarne organizacije nudijo v okviru svojih programov določene oblike pomoči, bodisi samostojno, bodisi skupaj s centri za socialno delo oziroma zavodi za rehabilitacijo. Celovito to dela Zveza slepih Hrvaške. Sodelujoče institucije praviloma prevzamejo del programa rehabilitacije, ki ga izvajajo samostojno ali pa skupaj z zavodi za rehabilitacijo (pogosto v okviru programov teh institucij). Večina invalidnih otrok ni zajetih v formalne programe rehabilitacije. Svojo pozornost usmerjamo na pet osnovnih (klasičnih) podskupin prizadetosti, čeprav se v praksi že srečujemo z novimi skupinami, novimi vrstami prizadetosti. Omeniti velja tudi, da se z delovnimi invalidi in drugimi invalidnimi osebami srečujemo le občasno, glede na družbeni status invalida. Večina oseb z motnjami v razvoju živi v svojih družinah. Z dokajšnjo gotovostjo lahko domnevamo, da je družina na podlagi lokalne kulturne tradicije razvila specifične oblike samopomoči. O tem segmentu samopomoči ne vemo skoraj ničesar. O nekaterih elementih zverno nekaj malega šele takrat, ko odpovedo vsi mehanizmi in družina poišče pomoč pri standardnih institucijah v družbi, pogosto tudi na Republiškem zavodu za socialno delo.

Družinski sistem pomoči resno načanja kriza. Izhod iščemo v aktiviranju služb za socialno delo in pomoči v lokalnem okolju, v družini. Družini s težkim invalidom je treba pomagati strokovno in finančno. V okviru projekta Samopomoč in medsebojna pomoč družini s težkim invalidom smo definirali model pomoči. Model predstavlja dinamično entiteto ene klasične in dveh novejših oblik samopomoči oziroma vzajemne pomoči:

1. KLUB - skupina za samopomoč;
2. modificirana DUO - FORMULA M. B. Schulte (1986);
3. RAZŠIRJEN TERAPEVTSKI IN REHABILITACIJSKI TEAM - razširjena polodprta skupina.

V vsakem segmentu delovanja programa se pričakuje in priporoča medsebojno sodelovanje. Dokler ne odraste, ostane težji invalid v krogu svoje družine. Družina je materialno podprta in strokovno usposobljena, da samostojno, skupaj z drugimi družinami (z invalidnim članom ali brez njega) - tako imenovanimi "duo partnerji" - ter s teamom in številnimi institucijami iz lokalnega okolja doseže raven kvalitete življenja tega okolja, da živi podobno (če že ne enako) kot večina družin v tem okolju, in kar je

najpomembnejše, da omogoči težjemu invalidu usposabljanje za delno samostojno življenje in delo.

Koliko različnih strokovnih institucij se vključuje (vključno z delovnimi organizacijami s področja socialnega varstva in institucijami s področja drugih družbenih dejavnosti pa tudi gospodarstva) in s kakšnimi oblikami sodelovanja, je odvisno od programa. Od njega je odvisno tudi število samopomočnih skupin in njihova notranja organizacija.

Delo koordinatorja, socialnega delavca, je večdimenzionalno, zapleteno, pogosto težko prepoznavno. Posamezna dela morajo biti precizno definirana in obdelana za posamezne segmente programa. To je tudi vsebina programa specializacije in dopolnilnega študija.

V prehodnem obdobju, ki se je pričelo, vidimo rešitev v dopolnilni edukaciji in podiplomski specializaciji socialnih delavcev. Trajno rešitev bo treba iskati v uvedbi posebnega kolegija v dodiplomskem študiju socialnih delavcev. Sprva bi bila to lahko samostojna enota drugega kolegija, na primer kolegija socialno delo na področju zdravstva, potem pa bi postopno preraščala v samostojen predmet s predavanji, seminarjem in praktikumom.

Vsebinski vložek programa bi vključeval:

- zgodovinski prikaz samopomoči in medsebojne pomoči, njun prostor v posameznih družbenih dejavnostih, posebej v zdravstvenem in socialnem varstvu; stališča svetovne zdravstvene organizacije; vloga *resource centre* in *clearing house*;

- definicija in principi samopomoči in medsebojne pomoči; prikaz najbolj znanih programov v ZDA, Kanadi in Evropi; začetki samopomoči in medsebojne pomoči pri nas;

- dejavniki, ki povečujejo interes javnosti in še posebno strokovnjakov za področje samopomoči in medsebojne pomoči;

- programi samopomoči in medsebojne pomoči; preventivni programi;

- samopomoč na področju materinstva: priprava na materinstvo, pomoč pri vzgoji otrok, spremenjena vloga moderne ženske - matere, specifična pomoč skupin za samopomoč (vdove, razvezanke, itd.);

- samopomoč kot dejavnik pri ohranjanju zdravja; izobraževanje na področju "novega načina življenja" - ocena in izogibanje stresu, tveganju ipd;

- vloga samopomoči in medsebojne pomoči na področju skrbi za starejše občane, ohranjanje zdravja in aktivnosti, oblikovanje in vloga specifičnih skupin;

- vloga samopomoči in vzajemne pomoči na področju rehabilitacije in varstva kroničnih bolnikov in invalidov;
- medsebojna pomoč in oblikovanje specifičnih skupin in programov na vaških območjih;
- samopomoč in medsebojna pomoč v razvitih državah in državah v razvoju;
- stališča stroke in strokovnjakov do samopomoči in medsebojne pomoči; teorije in modeli; kritika, pohvala, sodelovanje;
- osnovni elementi formiranja in delovanja skupin za samopomoč;
- modeli in tehnike samopomoči in medsebojne pomoči;
- raziskovanje na področju samopomoči in medsebojne pomoči.

Številne tuje in nekatere naše (čeprav skromne) izkušnje kažejo, da se v lokalni skupnosti lahko realizirajo mini programi samopomoči, ki so ob vseh človeških in strokovnih prednostih tudi cenejši. Ob upoštevanju dejstva, da smo s samopomočjo zajeli le simbolično število potencialnih uporabnikov, opredeljujemo samopomoč in vzajemno pomoč kot potrebo pa tudi kot izziv za strokovnjake.

Prevedel: Anton Kikelj

Literatura:

- AIRD, H., *Self-Help Action Pack*, Herbert McKenzi Inc., Northampton 1988
- ALCORN, A., *Aels'help Alliance*, Herts, Berkamstead 1988
- BALKE, K., *Public Support for Self-Help Groups*, IUC, Dubrovnik 1988
- BALKE, K., *Unterstützung durch Sozial - Und Gesundheitspolitik, Selbsthilfegruppen - Unterstützung*, S. Kranich, Hamburg 1987
- BOBZIEN, M., *Effects of Self Organization on the Social Policy of a Community*, IUC, Dubrovnik 1988
- BRANKAERTS J., *Self-Help Groups and Clearing Houses*, International Information Center on Self-Help, Louven 1987
- FEEK, W., *Working Effectively, A Guide to Evaluation Techniques*, Bedford Square Press, Plymouth 1988
- HATCH, S., *Self-Help in Europe*, WHO-EURO, Copenhagen 1987
- INVOLVE, *Journal of the Volunteer Centre UK*, L&T Press Limited, Luton, pomlad 1988
- KATZ, A., *Self-Help Groups in Modern World*, New Viewpoints, London 1978

- KULČAR, Ž., *Metodološka uputstva za rad klubova hipertoničara*, Rijeka 1984
- MAGLAJLIĆ, D., *Samozaštita i suzaštita*, Socijalni rad 1988; št.2(2)5-15
- MATERIJAL *stalnog tečaja iz područja samozaštite*, Interuniverzitetski centar za postdiplomske studije, Dubrovnik 1988
- PACER Annual Report, Minnesota 1987
- Parents in learning*, UDACE, London 1988
- SHARPE, C., in POLLARD, B., *Self-Help in Suffolk C.H.*, Lowestoft, 1988
- ŠKRBIĆ, M., *Samozaštita - v: Škrbić in sod., Socijalna zaštita*, JUMENA, Zagreb 1984
- THOMPSON, G., *The Self-Help-Scheme*, L.C.B., WN7, Lancs 1987
- TROJAN, A., *Gesundheit ist mehr*, Sozialwissenschaften und Gesundheit, Hamburg 1988
- TROJAN, A., *Wissen ist Macht*, Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt 1986
- TWELVETREES, A., *Community Work - v: WILSON, J., Self-Help Groups: Getting Started - Keeping Going*, Mackay, Kent 1988
- VINCENT, J., *An evaluation is needed*, W. H. Forum, 3, 1987
- WHO Regional Meeting on Clearing Houses, Report*, IIC, Louven 1986

Dr. Dada Maglajlic je samostojna svetovalka Republiškega zavoda za socialno delo Zagreb.

Zgodovinski temelji socialnega dela Yves-Rastimir Nedeljkovic

Avtor poudarja potrebo po zgodovinskem prijemu pri preučevanju socialnega dela, kar bi omogočilo spoznati vse njegove kulturne, moralne in logične temelje, ki so se porajali bodisi kot spontane ali pa organizirane in institucionalizirane, torej profesionalne humanistične dejavnosti. Brez tega ne bo mogoče spoznati ne prave vsebine in ne usmerjati nadaljnjega razvoja socialnega dela. Brez teh raziskav znanstvena utemeljitev humanitarnih dejavnosti in socialnega dela ni možna. Takšna analiza mora zajeti različne vidike, oblike in vsebine bogate zgodovine človekove družbenosti in življenjske prakse.

Zgodovina socialnega dela, ki izhaja iz humanističnih temeljev in akcijskega bistva človekove družbenosti lahko prispeva k teoretičnemu posploševanju, kakor tudi k izboljšanju prakse socialnega dela in s tem k odpravi številnih slabosti, ki ga danes še zavirajo.

Avtor tudi predlaga periodizacijo celotne zgodovine socialnega dela in socialnih dejavnosti, ki je lahko podlaga zgodovinskim preučevanjem.

Socialno delo - nemogoča naloga?

Doreen Gibson

Avtorica v svojem uvodnem referatu izhaja iz sodobnih družbenih sprememb. Svetovna kriza in spremembe v državi blaginje so izziv za socialno delo. Avtorica zavrača tradicionalni (delo s posameznikom) in radikalni (marksistični) pogled na socialno delo kot zastarel, saj njune ideje in jezik izhajajo iz 19. stoletja. Feministični pristop naj bi bil kažipot za paradigmatške spremembe. Naloga socialne delavke je, da ob državi, ki poskrbi za redistribucijo sredstev, zatiranim in marginalnim skupinam (ženske, črnci, otroci) pomaga artikulirati njihove lastne definicije problemov in ustvarjati infrastrukturo za samopomoč.

Praksa in praksa nista eno in isto

Anneli Pohjola

V socialnem delu veliko govorimo o dvojnosti odnosa med teorijo in prakso. Navadno ju uporabljamo kot dve docela ločeni področji realnosti.

Menimo, da med tema dvema aspektoma zija prepad. Vendar pa je pri izobraževanju socialnih delavcev potrebna njuna integracija, če pa to ni mogoče, pa ju je vsaj potrebno obravnavati v medsebojnem razmerju. V določenem smislu lahko študiramo teorijo kot praktični pojav in prakso kot teoretični fenomen.

Ce izhajamo iz tega, da je glavna naloga pri izobraževanju za socialno delo postavljanje vprašanj o realnosti, ki je ne obravnavamo statično, temveč v nenehnem spreminjanju in variabilnosti, je to povezano z določeno societalno logiko. Če želimo razumeti to logiko, moramo prodreti globlje, pod površino in odkriti tisto, kar je "zadaj", za temi pojavi. Bistveni sta vprašanje "zakaj" in analiza različnih odnosov. Če naj se študenti česa naučijo, se morajo naučiti razmišljati ter analizirati družbo in socialno delo kot njen sestavni del. Z analizo in postavljanjem vprašanj o realnosti in praksi gradimo teorijo. Tako teorija in praksa nista dve ločeni zadevi. Pomembno je analizirati, kaj je to učenje in od česa je odvisno.

Teorije in prakse ne smemo obravnavati kot monolitne. V socialnem delu pogosto govorimo o teorijah s pluralnega vidika. Kako naj to razumemo? Prav tako praksa ni vedno praksa v istem pomenu. Avtorica poudarja razliko med prakso, ki je usmerjena na nalogo in prakso, ki je orientirana na razvoj. Ko se sprašujemo o teh razlikah, se poglobljamo v probleme izobraževanja za socialno delo.

Anneli Pohjola je profesorica na Laponski Univerzi na Finskem.

Studentom je treba omogočiti učenje praktičnega socialnega dela **Steven Shardlow in Mark Doel**

Med akademskim učenjem socialnega dela, ki poteka v soli in med praktičnim učenjem, ki se odvija v učnih bazah, se pogosto pojavljajo konceptualne razlike. Prispevek preučuje vprašanje, v kolikšni meri je mogoč prenos konceptov iz razreda v učne baze, v katerih poteka praksa socialnega dela. Gre predvsem za koncept programa prakse in poročil o opravljenih nalogah (esejev). Prispevek potrjuje nujnost praktičnega pouka, predstavlja njegov načrt in opisuje nekatere konceptualne težave, ki so povezane s prenosom pouka iz razreda v učne baze. Pravkar zaključeni raziskovalni projekt, ki sta ga vodila avtorja pričujočega prispevka, obravnava implementacijo praktičnega dela v učne baze. Le-ta vključuje

simulacijo, strukturirano uporabo tehnik učenja in poročila o nalogah. Posebna pozornost je namenjena konceptu poročil (esejev), ki ga opisujeta z vidika povezovanja in praktične uporabe teoretičnih konceptov v praksi socialnega dela. Uspešnost metode preverjajo predvsem s pomočjo poročil učiteljev in študentov, ki uporabljajo to specifično metodo. Dokazano je, da so poročila o nalogah učinkovito sredstvo povezovanja teorije s prakso, ki ustreza tako potrebam rednih študentov kot odraslim udeležencem izobraževanja itd. Podane so sugestije za bodočo integracijo praktičnega učenja.

Mark Doel in Steven Shandlov sta predavatelja in mentorja praktičnega pouka socialnega dela na Oddelku za sociologijo Univerze v Sheffieldu, Velika Britanija.

Akcijska teorija v praksi socialnega dela

Hans Berglind

V referatu je predstavljen pristop z vidika akcijske teorije, ki poskuša uresničiti naslednje zahteve:

- (1) obravnavanje socialnih problemov tako na mikro kot na makro ravni;
- (2) uporabo terminologije, ki je razumljiva tako profesionalcem kot njihovim strankam;
- (3) akcijsko usmerjenost namesto usmerjenosti v ravnanje.

Teoretski pristop izhaja iz konceptualne analize finskega filozofa G. H. von Wrighta. Članek preučuje razmerje med navedeno teorijo in mišljenjem Fritza Heiderja ter drugimi glavnimi socialno psihološkimi teorijami.

Na koncu so prikazane praktične implikacije tega teoretičnega pristopa za socialno delo.

Hans Berglind je profesor na Šoli za socialno delo Univerze v Stockholmu.

Socialno delo in upravljanje v inovativnih dejavnostih

Manuel Luis Lopez

Zaradi nastajanja številnih novih organizacij na socialnem področju je potrebno, da socialni delavci obvladajo "socialni menagement". Opisano je,

kakšne nove naloge dobivajo socialni delavci in kako naj se ustrezno izborazijo. Nove razmere zahtevajo, da so tudi socialni delavci inovativni. Navedene so značilnosti inovativnih ljudi in nekaj primerov socialnih inovacij, z namenom spodbuditi inovativnost socialnih delavcev.

Proti "izmom" - za povezovanje teorije družbene centralnosti in marginalnosti s prakso socialnega dela
Andrew Cooper in John Pitts

Feministične študentke in predavateljice so v 70. letih tega stoletja dosegle, da so v študijskih programih socialnega dela dobila ustrezen prostor "njihova" vprašanja in feministična teorija. Večji dotok črnskih študentov v nekatere šole za socialno delo je v 80. letih privedel do zahteve po vključevanju "črnske teoretske perspektive".

Pomembne ideološke, ekonomske in demografske spremembe v Zahodni Evropi so istočasno poudarile zahteve po obravnavanju problemov in pravic otrok, prizadetih in starih ljudi. Potem, ko smo se do neke mere konfrontirali s seksizmom in rasizmom, se sedaj srečujemo še z "infantilizmom, disablizmom in ageizmom". Očitno pa se seznam "izmov" še širi, kar povzroča težave pri njihovem vključevanju v študijske programe.

Avtorja razvijata konceptualni okvir za prepoznavanje vseh "izmov", pri čemer se opirata na dela Junga, Mertona in Foucaulta. Izhajata iz predpostavke *družbene moči*, s pomočjo katere opiseta *družbeno centralnost* in *družbeno marginalnost*. Nato obravnavata posledice, ki jih ima posameznikovo geopolitično - socialno razmerje do "družbenega centra" za njegovo notranje življenje.

Na koncu prikazeta nekaj praktičnih primerov uporabe tega modela v praksi socialnega dela.

Andrew Cooper in John Pitts sta raziskovalca na Oddelku za socialno delo Zahodnega londonskega inštituta za višje izobraževanje.

Skupnostni pristop kot osnovni princip socialnega dela

Pavla Rapoša - Tajnšek

Skupnostno socialno delo izhaja iz celostnega pojmovanja socialnega dela, ki sleherni problem obravnava iz perspektive posameznika, skupnosti

in družbe. K uresničevanju primarnega cilja socialnega dela - povečanju sposobnosti ljudi za reševanje lastnih problemov - prispeva skupnostno socialno delo predvsem preko ohranjanja in razvijanja socialnih mrež pomoči in podpore, ki jih je enostranski razvoj socialnih služb močno okrnil. V sistemih socialne blaginje sta se povečala nemoč in pasivizacija posameznikov, ki odgovornost za lastno usodo prepuščajo institucijam, ker v svojem okolju ne najdejo dovolj opore in spodbude za samopomoč. Povezanost posameznika z okoljem in mobilizacija mrež medsebojne pomoči in podpore v skupnosti (razvijanje skupnosti) sta podlaga sleherne skupnostne akcije, ne glede na cilje in osnovno strategijo spreminjanja - torej tudi pri socialni akciji - podpora deprivilegiranim članom skupnosti ter pri načrtovanju socialne politike in socialnega razvoja skupnosti.

Brez prihodnosti? - Brez preteklosti!
(Ponovno) odkrivanje korenin socialnega dela
Joachim Wieler

Avtor ugotavlja, da iz nekih nerazumljivih razlogov ne znamo dovolj izkoristiti zgodovine socialnega dela in še manj njegove mednarodne in medkulturne razsežnosti. Pomemben razlog za zanemarjanje preteklih izkušenj vidi v preobrememljenosti praktikov. "Preveč je ognjev, ki jih morajo pogasiti." Sprašuje se, koliko kolegov se zaveda vzpostavljenih vezi v socialnem delu. Mednarodne organizacije kot so Mednarodna konferenca za socialno varstvo, Mednarodno združenje šol za socialno delo in Mednarodna zveza socialnih delavcev delujejo že od 1928. Njihovo delo je bilo osredotočeno na mirovna vprašanja in na izobraževanje za socialno delo na mednarodni ravni. Te zgodnje vizije in razvoj socialnega dela moramo preučiti, razločiti in povezati z našimi izobraževalnimi programi.

Kako naj vemo kaj hočemo, če ne poznamo svojega izvora? Šestdeset let je socialno delo prehitevalo počasno mednarodno politiko, sedaj pa očitno zaostaja. Na to kaže stanje v Evropi, s katerim se bomo v prihodnosti soočili.

Sistemski nauk o socialnem delu
Peter Lissi

Avtor predstavlja svojo knjigo z zgovornim naslovom Sistemsko socialno delo, Praktični učbenik socialnega svetovanja. Gre za sistemski

nauk o socialnem delu, kot pravi, za praktično teorijo poklica, ki razloži naloge, sredstva in metode socialnega dela. Avtor v naš prostor vnaša nove, v sistemsko teorijo vpete pojme in koncepte in s tem pomembno razširja prostor za nova iskanja v socialnem delu.

Socialno delo med pragmatizmom in teoretičnim eklekticizmom

Milosav Milosavljević

Avtor daje zgodovinsko in kritično analizo teoretičnih in metodoloških temeljev socialnega dela v sodobni jugoslovanski družbi. Kompleksno analizo usmerja na dve teoretično-metodološki izhodišči: na pozitivističen in funkcionalističen vplivu, ki prevladujeta pred marksističnim, in na eklekticizem, ki se kaže v neplodni dialektični sintezi in uporabi kumulativnosti spoznanj v teoriji in metodologiji socialnega dela iz sorodnih družbeno-humanističnih ved in medicine.

Vzpostavljanje znanja v socialnem delu

Joan Fortuny in Teresa Rossel

Gre za poudarek na razlikovanju različnih ravni, npr. med socialnimi pojavi, s katerimi se socialno delo ukvarja in izgrajevanjem teorij, ki jih razlagajo; med strokovno intervencijo ter aplikacijo ustreznih metod in razlagalnih modelov iz drugih ved, ki se jih socialno delo poslužuje, in med povratno konstrukcijo novih znanj, s katerimi spremljamo in vrednotimo učinke ipd.

Zaradi navezovanja na različne teorije je za socialno delo pomemben predvsem način njihove uporabe (katere v stroko prenesemo direktno in katere moramo prilagoditi...).

Na socialno delo avtorja ne gledata kot na posebno teorijo, pač pa ga opredeljujeta kot strokovno prakso, ki se poslužuje različnih teorij in konceptov o človeku in družbi, pri tem pa razpolaga z lastnimi znanji o specifičnih pojavih na socialnem področju.

Zahteve za psihosocialno delo

Lisbeth Johnsson

Pojem "psihosocialno delo" je bil uveden na Švedskem za označitev tiste

vrste socialnega dela, s katerim poskušamo ljudem pomagati hkrati pri njihovih osebnih in stvarnih problemih. Teorija za psihosocialno delo zahteva različne kvalitete, najpomembnejše pa je zagotoviti prostor za teoretične formulacije za oboje, analizo in akcijo. Meta model teh kvalitet predstavljamo v petih vidikih, za katere menimo, da so bistveni pri takšni teoriji:

- 1) razlaga
- 2) razumevanje
- 3) pripomočki
- 4) nujnost in
- 5) razvojne zmožnosti.

Prva dva vidika se nanašata na analitične, druga dva pa na akcijske lastnosti teorije. Zadnji vidik pomeni zahtevo, da mora teorija "živeti", tj. imeti mora sposobnost za razvoj.

Razpravlja se tudi o vprašanju, na katere temeljne teorije se lahko naslonimo, ko ustvarjamo takšno teorijo. Za temelj avtorica predlaga uporabo sistemske teorije, vendar v kombinaciji z značilnostmi psihodinamične teorije. Takšno sestavljanje pa zahteva tudi razširitev in preoblikovanje sistemske teorije, da bo ustrezala tem potrebam.

Dr. Lisbeth Johnson je profesorica na Oddelku za socialno delo Univerze v Göteborgu na Švedskem.

Modifikacija sistemske teorije za razvoj teorije socialnega dela

Gunnar Berner

Večina socialnega dela s posamezniki, družinami in skupinami je dejansko psihosocialno delo, kar pomeni istočasno pomoč ljudem, ki imajo osebne in stvarne težave. Teorije socialnega dela morajo dati podlago za oboje, za analizo in akcijo. Teorijo socialnega dela lahko gradimo na sistemski teoriji.

Avtor predstavlja dva koncepta - *logično raven* in *isomorfizem* - ter dva postulata za katera meni, da lahko obogatita sistemsko teorijo v smislu humanizacije. Prvi postulat predlaga, da dopustimo sistemom vsebovati entitete na več kot eni logični ravni, na primer stvari in predstave o istih stvareh. Specifičen primer so potem sistemi, ki vsebujejo predstave o sebi, kar lahko opredelimo kot *zavestne sisteme*. Drugi postulat se nanaša na

funkcionalno raven sistema. Ta trdi, da se to nanaša na stopnjo podobnosti (isomorfizem) med predstavami o različnih ravneh ali med predstavami in entitetami realnosti. Na koncu razpravlja o možnem pomenu in značilnostih koncepta "spremembe tretjega reda".

Avtor ugotavlja, da bo sistemsko teorijo, v kolikor jo bomo uporabljali kot vir inspiracij pri oblikovanju teorije socialnega dela, nujno oceniti, preoblikovati in jo razširiti za naše potrebe.

Dr. Gunnar Bernler je doktor medicine in filozofije ter je profesor na Oddelku za socialno delo Univerze v Göteborgu na Švedskem.

Dialog - orodje v socialnem delu? **Bodil Eriksson in Ann Helleday**

Avtorici, ki jih je spodbudila lastna učna izkušnja, sta se podali raziskovati poglede posameznih filozofov na dialog. Za Sokrata je dialog orodje za moralno preizpraševanje oblasti, za vzajemno iskanje resnice ter za nenehno samooblikovanje. Za Bubra in Lévinasa je dialog način avtentičnega srečevanja med Jazom in Teboj, srečevanja z drugostjo. In končno, za Habermasa in Freira je dialog orodje kritičnega spoznavanja in spreminjanja družbe in sveta nasploh. Vprašanje je, koliko je v socialnem delu dialog možen glede na to, da je socialno delo po eni strani sredstvo kontrole in zatiranja, po drugi pa način pomoči tistim, ki pomoč potrebujejo. Avtorici vidita več možnosti za dialog v službah, ki se porajajo zunaj krogov uradnega socialnega dela, ne zanikata pa možnosti za dialog tudi v teh krogih, če bi se seveda zgodile ustrezne organizacijske spremembe, ki bi onemogočale obravnavanje strank na opredmeten način.

Znanstvena zasnovanost socialnega dela kot pogoj za njegovo profesionalizacijo **Vida Milošević**

Teoretična utemeljitev je implicitno prisotna v vseh resnejših razpravah o socialnem delu, eksplicitno pa jo najdemo bodisi kot eno od konstitutivnih prvin stroke ali pa kot pripomoček za uspešno delo.

Kriteriji socialnega dela vsebujejo sestavine, ki sodijo k "teoriji", čeprav omogočajo analizo in opredelitev določenega stanja. Večji del obeh ele-

mentov moramo uvrstiti v polje "prakse", kjer pomenijo izhodišče za akcijo.

Vendar pa praksa ni neodvisna od teorije. Nasprotno, njuno razmerje je dialektično. Dialektično razmerje obstaja tudi med različnimi sestavinami temeljnih prvin in kriterijev, s katerimi ocenjujemo stopnjo profesionaliziranosti socialnega dela.

Kriza je lahko tudi izziv za spremembe v socialnem delu **Bernard stritih**

Politika je v preteklosti prišepetavala stroki kako naj vidi in opisuje stvarnost. Na ta način je nastajala nevarna iluzija, problemi pa so ostajali neopaženi. Socialno delo mora "dobiti besedo", to pomeni, da se mora do te mere razviti, da bo družbi lahko nudilo informacije o tistih procesih, ki utegnejo ogroziti normalno socialno obnavljanje družine, posameznikov in solidarnostnih mrež ter skupnosti. Pomembna je jasna zavest, da ni možno delati na nov način, dokler operiramo s starimi simboli, vrednostnimi predstavami in strokovnimi pojmi, ki so kontaminirani z ideali brezkonfliktne socialistične družbe. Pričakovati je, da se bo moralo ravno socialno delo soočiti s posledicami krize tam, kjer bodo te najhujše.

S pomočjo pojmov sistemske teorije socialno delo lahko na novo definira procese osebne pomoči posameznikom in skupinam, kar vedno pomeni pomoč za usmerjanje posameznika v danem družbenem prostoru in za razvijanje novih predstav, oblik vedenja in interakcijskih vzorcev. V večji meri kot doslej naj bi pri vseh oblikah pomoči izhajali le iz vsakokratnega dogovora z uporabnikom. Rezultati uspešne pomoči se pokažejo v spremembah mikropolitike želje in v drugačnem odnosu do bodočnosti. V kriznih razmerah moramo hkrati uresničevati več ciljev, ohranяти zaupanje v ustanove sistema, mobilizirati potenciale za spreminjanje teh ustanov in hkrati omogočati odkrivanje novih oblik (samo)uresničevanja slehernega človeka kot "dopuščanja biti".

Meje fenomenologije in objektivnosti **O odnosu med scientizmom in prakso** **Anders Bergmark, Lars Oscarsson**

V prispevku avtorja razpravljata o nasprotjih med različnimi znanstvenimi šolami ali usmeritvami ter med znanstvenimi in bolj klinično

usmerjenimi diskurzi, ki izvirajo iz neuspeha obeh, da bi posvetili pozornost bistveni razliki med fenomenološkimi in bolj objektivnimi podatki in, da bi eksplicirali njihove različne analitične dosege. Na primer, v nekaterih znanstvenih in/ali kliničnih usmeritvah so subjektivna poročila ljudi o njihovem doživljanju napačno obravnavana kot "objektivna" dejstva. V drugih primerih so posamezni tipi podatkov načrtno zavrženi, kar vodi k določenemu omejevanju mogočih razumevanj fenomena, ki ga preučujemo.

V socialnem delu je posebno zanimiva situacija, ko več "objektivnih" (znanstvenih) podatkov nasprotuje subjektivni izkušnji izvajalcev in strank. V znanstveni tradiciji se v glavnem daje prednost objektivnim podatkom, manjkrat pa se zgodi, da se pojmuje objekt preučevanja kot bolj sestavljen; kot objekt, ki ga lahko v nekaterih situacijah konstituira nasprotje med tema dvema vrstama podatkov. Ko interpretirajo svoja zgodovinska dejanja ljudje morda ne poročajo natančno o teh dejanjih in o svojih prvotnih namenih; ali drugače, opazovalcu se zdi, da ne počnejo tega, kar pravijo, da počnejo. To ne pomeni, da individualni opisi njihovih izkušenj niso v skladu z zapaženimi podatki, vendar lahko njihova interpretacija postane težavnejša.

Za razumevanje človekove dejavnosti potrebujemo tako podatke subjektivne kot objektivne narave. Izziv za teorijo in poučevanje je, da bi logično integrirali podatke različnega porekla v enovit teoretičen okvir in prakso socialnega dela. Če tega ne naredimo, lahko naša znanstvena analiza socialne prakse nudi le "pol resnice", izvajalci in stranke pa je ne prepoznajo kot "svojo" prakso.

Dr. Anders Bergmark in dr. Lars Oscarsson sta profesorja na Oddelku za socialno delo Univerze v Stockholmu.

Specifičnosti metodologije znanosti socialnega dela

Milan Martinovic

Številni teoretiki socialnega dela ugotavljajo, da je njegov razvoj prešel štiri faze *konceptualizacije*. Zadnjo fazo, ki smo ji priča pretekli dve dekadi lahko označimo za znanstveno, saj teoretiki in znanstveniki s področja socialnega dela poskušajo odkrivati znanstvene vire socialnega dela in njegovo znatilno teorijo, ob prizadevanju, da bi opredelili predmet *znanosti* socialnega dela, temeljne znanstvene pojme (kategorije) in *metodološke* posebnosti integrativnega in aplikativnega znanstvenega področja.

Avtor tega članka obravnava razmerja med teorijo, prakso in metodologijo raziskovanja na področju socialnega dela kot temeljne predpogoje za razvoj njegove znanosti in identitete poklica.

Epistemološki temelji kvalitativnega pristopa v socialnem delu Aleksandar Halmi

Članek izhaja iz postulata, da veda o socialnem delu implicira popolnoma drugačen tip metodologije kot druge družbene vede, to je kvalitativni pristop in akcijsko raziskovanje (kot ga koncipirajo Lewin, Moser, Haag, Adam idr.). Veda o socialnem delu ne more biti vrednotno nevtralna in se ne more ravnati po načelih pozitivistične paradigme, če hoče ostati primerna svojemu predmetu preučevanja, to je reflektivnim človeškim bitjem in njihovi družbeni praksi. Navedena so osnovna načela akcijskega raziskovanja: načelo praktične relevantnosti, odkrivanja stvarnega problema, participacije raziskovanih v raziskovalnem procesu, celovitosti raziskovanja in uporabnosti.

O specifičnosti metodologije v socialnem delu Blaz Mesec

Avtor zagovarja nazor, da je socialno delo, ob tem ko je posebna stroka, hkrati tudi posebna veda, ki integrira spoznanja različnih drugih ved s podatki o praktičnem socialnem delu in drugih oblikah družbene pomoči ljudem v stiskah socialne narave. Predmet te vede je družbena praksa pomoči na družbeni, interpersonalni in individualni ravni. Kot veda o ravnanju je veda o socialnem delu članica družine prakseoloških ved (akcijskih ved, Handlungswissenschaften) kot so pedagogika, organizacijske vede, upravne vede idr. Je fundamentalna in hkrati aplikativna veda, saj preučuje eno temeljnih družbenih praks in služi praktičnemu odločanju. Pisec predlaga za to vedo ime boetika (iz gr. boetheo - pomagam). Na obče metodološki ravni uporablja boetika podobne metode kot druge družbene in humanistične vede, na ravni posebnih pristopov pa bi akcijsko raziskovanje kot raziskovalno spremljanje in refleksija praktičnega strokovnega dela, moglo biti osrednja metoda boetike.

Komunikativno ravnanje kot raziskovalna metoda in kot raziskovalni objekt na področju socialnega dela

Hans Oostrik

Socialno delo je praktična veda, ki naj se poleg reševanja problemov posameznih strank ukvarja zlasti s poklicno prakso socialnega delavca. Ta se kaže predvsem v načinu in metodah vodenja razgovorov. Zato delo socialnega delavca označujemo kot komunikativno ravnanje, ki ima za cilj razčlenitev problematične situacije in iskanje uporabne rešitve. Osnovna elementa te dialoške komunikacije sta pripovedovanje in poizvedovanje. V tej praktični vedi gre za dve sestavini: za raziskanje situacije ter za aplikacijo ustrezne retorične metode imenovane narativna retorika, katere bistveni problem je, kako poslušati, da sogovornik spregovori in pripoveduje. Pripovedovanje je v primerjavi z diskusijo bližje resničnosti in ima moč argumenta. V praksi je torej socialni delavec raziskovalec, ki v dialoški komunikaciji s klientom prihaja do novih spoznanj.

Hans Oostrik je učitelj in raziskovalec na Centru za raziskovanje in izobraževanje v socialnem delu na Visoki šoli v Nijmegenju na Nizozemskem.

Socialna politika in socialna varnost v pogojih ekonomske krize: naraščanje socialnih izdatkov

Nano Ružin

Prispevek obravnava vprašanje socialne varnosti v družbeni in ekonomski krizi v Jugoslaviji s posebnim ozirom na položaj v Makedoniji in ob primerjavi s podatki za nekatere druge države. Pisec ugotavlja, da so vzopredno s trajanjem in poglobljanjem krize naraščali tudi izdatki za družbene službe nasploh in socialno varstvo posebej. Ta porast pojasnjuje s staranjem populacije, z izboljšanim pokrivanjem upravičene populacije, z večjimi potrebami in zahtevami prebivalstva in z relativnim porastom stroškov družbenih služb.

Dr. Nano Ružin je sodelavec Inštituta za socialno delo Filozofske fakultete v Skopju.

Vzgojni pristop v socialnem delu in njegovi nasledki v izobraževanju bodočih socialnih delavcev

Ewa Marynowicz-Hetka

Prispevek vsebuje nekaj splošnih misli o socialni pedagogiki kot temeljni teoriji socialnega dela in o izobraževanju socialnih delavcev. Avtorica izhaja iz pojmovanja, da je socialno delo vzgojna dejavnost. Vzgoja je proces pomoči pri vsestranski rasti in razvoju, ki vključuje tudi socialno aktivnost, saj je človek biološko, socialno in kulturno bitje.

Pomoč pri razvoju je proces, ki ga je treba večje opazovati in upoštevati sile posameznika in njegovega okolja. Vzgojna profilaksa je dominantni faktor spreminjanja socialnega okolja.

Naše študente med študijem spodbujamo, da uporabljajo vzgojni pristop v socialnem delu. Razlikovanja v poklicni specializaciji in stopnji izobraževanja so možna, vendar pod pogojem, da se uporablja vzgojni pristop v socialnem delu. V načelu izobražujemo polivalenten profil socialnega delavca, da bi preprečili razdrobljenost in izoliranost področja socialnega dela.

Izobraževanje socialnih delavcev zahteva povezanost teorije s prakso. Eden temeljnih principov socialne pedagogike, ki je po našem mnenju temelj izobraževanja bodočih vzgojiteljev, socialnih delavcev, socio-kulturnih animatorjev, je priprava na izvajanje raziskovalnega dela. To je izobraževanje z raziskovanjem in za raziskovanje. To se pravi, da je priprava na postopek akcijskega raziskovanja.

Ewa Marynowicz-Hetka je z Fakultete za socialno pedagogiko Univerze v Lodzu na Poljskem.

Pomen prava v izobraževanju za socialno delo

Andreja Kavar-Vidmar

Sestavek izhaja iz interdisciplinarnosti oziroma multidisciplinarnosti socialnega dela, ki kot eno od disciplin vključuje pravo. Velik del intervencij socialnega dela je možen le z uporabo prava. Opisane so stične točke med pravom in socialnim delom. Le-te so na vsebinskem, formalnem in teo-retičnem področju, v praksi pa se izražajo kot pravno svetovanje, pomožno sredstvo intervencije ter zavarovanje zaupnih podatkov. Nazadnje avtorica navaja nekaj didaktičnih priporočil za pravni pouk socialnih

dela vcev.

Paradigmatske osnove socialno-terapevtskega dela z družino

Gabi Cačinovič-Vogrincič

V članku so prikazani psihološki koncepti psihodinamike družinske skupine, ki lahko prispevajo k teoriji ravnanja (Handlungswissenschaft, Oppl, 1986), na kateri lahko temeljijo metode socialnega dela z družino.

Socialni delavec potrebuje takšna znanja o družini, ki mu omogočajo prepoznavanje dogajanja v njej, in usposobljenost, da jih opiše na takšen način, da bodo uporabljeni koncepti istočasno izhodišče za strokovno intervencijo in temelj ter vsebina dialoga s samo družino.

Potreba po spremembi paradigme v socialnem delu: preučevanje staršev

Mili Mass

Preučevanje trpinčenja otrok je primer pomanjkljivosti pozitivistične paradigme pri praktičnem socialnem delu s starši. V središču pozornosti so pri tem preučevanja staršev, zanemarjeni pa so učinki socialnih razmer in norm, kot tudi delovanje otroka samega na starše. Ta usmeritev konstruira odnos med starši in otrokom tako, da umetno loči osebo (otroka) in situacijo (starši), in popači transakcijsko naravo tega odnosa z uporabo linearnega modela, v katerem je nasilno obnašanje staršev vzrok. Uporaba takega modela za razlago nasilja nad otroci priskrbi "znanstveni" in "profesionalni" kontekst za kaznovalni ukrep do staršev, čeprav duši prvoten namen - zaščito otroka. Preučevanje nasilja nad otroci ne ponuja nobenih usmeritev za obravnavo in preprečevanje.

Predstavljen je model, ki ne temelji na pozitivistični paradigmi in razlaga starševstvo z ugotavljanjem vzorcev odnosov med starševskim dojemanjem in starševskim obnašanjem. Ta oblika razlage ne išče vzrokov starševskega obnašanja, niti ne določa usmerjenosti v odnosu med starši in otrokom. Povezuje pa raziskave s prakso - posredovanje pri starših temelji na njihovi percepciji in ravnanju z otrokom.

Mili Mass je iz Šole za socialno delo Židovske univerze v Jeruzalemu, Izrael.

Socialno delo in nova kulturnost **Marija Ovsenik**

Sedanje socialno delo je mogoče obravnavati kot obliko skrbi za ne-močne ljudi, ki se je razvila kot družbena služba in poklic znotraj industrijskega načina delitve in organizacije proizvodnje in življenja. Toda, danes so v teku globoke in obsežne spremembe. Zaradi elementov novega, informacijskega tipa proizvodnje (informatizacija, avtomatizacija, robotizacija, ipd.) se favorizira intelektualno, visoko inovativno delo, manuelno delo pa se pretežno uvršča med tehnološke presežke. Iz obeh skupin delovne sile izvira nova revščina.

Domneva se, da je zdaj potrebno tudi samo koncepcijo socialnega dela pazljivo pregledati in prilagoditi, tako novim pogojem družbene proizvodnje kot tudi človeškega življenja. Zastavlja se vprašanje, kako izoblikovati zamisel socialnega dela, da bo le-to ustrezalo potrebam nove kulture družbenih razmerij.

Teorija socialnega dela in učni programi: navodila **za razlikovanje stopenj v izobraževanju za socialno delo** **Ruben Schindler**

Teorija socialnega dela se mora povezovati z različnimi stopnjami izobraževanja za socialno delo. Teoretični temelji učnih programov, znanje, izkušnje in vrednote so odvisne od stopnje, ki so ji namenjeni. Avtor se osredotoča na spoznavanje teorije socialnega dela in njene ustreznosti za štiri specifične skupine študentov socialnega dela: študente nadaljevalnega programa, študente iz dela na dodiplomski ravni in dodiplomske študente - nove imigrante iz Etiopije.

Avtor analizira vsebinska in organizacijska načela zasnove teh izobraževalnih programov. Teoretični temelj je ustrezen, predlagan pa je model za morebitni nadaljevalni program z navodili za razvoj teorije, tako v dodiplomskem, kot tudi v podiplomskem izobraževanju za socialno delo. Raziskava je zajela 300 študentov.

Teorija in praksa - bližje skupaj Frances Ackerman in Leah Kacen

Avtorici poročata o poteku praktičnega dela na univerzi Ben Gurion v Negevu, Beer Shevi v Izraelu. Namen nove organizacije praktičnega dela, je bil omogočiti, da se izkaže multidimenzionalnost, ki je značilna za socialno delo. Študent ima v 1. letniku vlogo vajenca, pozneje v drugem letniku prevzema že stranke, medtem ko v tretjem skupine študentov opravijo projektno delo tako, da organizirajo še ne obstoječe programe za skupnost in v skupnosti. Tako stopnjevano praktično delo bi naj omogočilo prenos teorije v prakso in tudi obratno, iz socialnih služb na univerzo.

Ekperimentalni študijski program za socialno delo v Möchengladbachu Gerd Ferdinand Kirchohoff

Leta 1988 se je pričel Ekperimentalni študij socialnega dela na Visoki strokovni šoli v Möchengladbachu v Spodnjem Porenju. Posebne značilnosti tega modela so: tri in pol letni študij za diplomu socialnega delavca, potem leto strokovnega pripravništva in državni praktični izpit. Integriran poklicni semester s štiridnevnim praktičnim in enodnevnim teoretičnim delom, evalvacijski seminar o tem semestru z obveznim sodelovanjem praktikov. Osnovni študij v devetih osnovnih znanostih s testi, medtem ko druge ocene slušatelji zbirajo med integriranimi seminarji šest ali osem ur tedensko, pod vodstvom dveh ali treh profesorjev. Diplomsko nalogo napišejo v sedmem semestru. Obvezni so samoizkustveni in računalniški tečaji.

Članek se ukvarja tudi s problemi in dimezijami izvedbe takega programa.

Dr. Gerd Ferdinand Kirchohoff je doktor prava, profesor in dekan Visoke šole za socialno delo v Möchengladbachu v Spodnjem Porenju, Nemčija.

Teorija socialnega dela in zaščita otrok Maureen Stone

Avtorica postavi nasproti delo s posameznikom in skupnostni pristop pri delu. Delo s posameznikom na področja zlorabe otrok pomeni oženje

problema, hkrati pa je skupnostni pristop na tem področju obsojen na protislovje med principi skupnostnega pristopa in nadzorovanjem in odkrivanjem (policijskim delom), ki ga zahtevata preprečevanje zlorabe in varovanje otrok. Avtorica kritizira fokus pristopa, ki se omejuje zgolj na delo v družini. Problemi so tudi druge, družbene probleme kot tudi družbenost samega problema zlorabe otrok avtorica kaže v problemu spolnega in rasnega razlikovanja in družbenih neenakosti.

Dr. Maureen Stone je svetovalka za raziskovanje iz Surreya, Velika Britanija.

**Posebni problemi izobraževanja in usposabljanja
za skupinsko socialno delo**
Marina Ajdukovic

Članek poroča o rezultatih evalvacije usposabljanja za skupinsko delo dveh skupin študentov, ene, ki jo je vodil učitelj socialnega dela in druge, ki jo je vodil izkušen praktik. Usposabljanje je bilo strukturirano, razdeljeno v tri osnovne faze, v katerih so bile uporabljene ustrezne vaje komuniciranja in druge podobne vaje. Evalvacija je bila izvršena z vprašalnikom, ki je vseboval ocenjevalne lestvice Likertovega tipa (s 7 točkami). Rezultati evalvacije 9 skupinskih srečanj na 10 dimenzijah se v obeh skupinah dosledno ujemajo, so v povprečju višje od polovice možnih točk (višje od 3,5) in so najvišje v srednji fazi razvoja skupine. Po sodbi udeležencev je učitelj kot vodja v razpravi bolj poudarjal procesnodinamične vidike, praktik pa bolj vsebinske. Rezultati kot celota kažejo na ugoden sprejem te oblike pri udeležencih in opogumljajo za nadaljnjo uporabo tega pristopa.

**Integracija teoretičnih pojmov v socializacijskih razlikah pri superviziji
poklicnih socialnih delavcev**

Robert Ploem

Avtor izhaja iz izkušnje supervizijskega in integracijskega dela. Vse večja mobilnost, tehnološki razvoj itn. postavijo sodobnega človeka v vse več situacij, kjer se socialni delavci in njihove stranke srečujejo z vprašanjem sprememb. Gre tudi za nasprotje med staro in novo identiteto, tako na osebni (Erickson) kot na družbeni ravni in njunem vzajemnem

razmerju. V takih situacijah potrebuje socialni delavec osnovno znanje o spolnih razlikah, učinkih socialnega izvora na pogled na svet, kulturnih razlikah, nejasnosti glede družbenih identitet in sprememb. Pri akademskem pouku kot tudi pri superviziji je treba posvetiti pozornost tudi pozitivni evalvaciji starih vrednot, norm, družbenih vezi itn.

Robert Ploem je iz Visoke šole za socialno delo v Amsterdamu.

Izziv samopomoči in medsebojne pomoči - vloga socialnega delavca in potreba po edukaciji **Dada Magljajlic**

Programi za samopomoč so številni, razlikujejo se po vrsti, namenu, strukturi, ideoloških značilnostih in motivih. Vključujejo številne člane. To področje je težko spraviti v znanstvene okvire s pomočjo definicij in klasifikacij.

S projektom (samopomoč in medsebojna pomoč za družine s težje prizadetimi člani) smo želeli uvajati, spremljati in ocenjevati procese in kratkoročne rezultate izbranih alternativnih modelov pomoči družinam s težje prizadetimi člani.

Poleg pomoči skupinam in vsklajevanja aktivnosti znotraj predlaganega modela, je socialni delavec lahko član skupine, ali pa poklicni sodelavec ene ali več tovrstnih skupin oziroma programov. Za to vlogo mora imeti socialni delavec ustrezne informacije o različnih obstoječih programih ter znanje in izkušnje o samopomoči.

Historical foundations of the social work

Yves Rastimir Nedeljkovic

The author stresses the need of a historical approach to the study of social work. It would enable us to gain the knowledge of its cultural, moral and logical foundations, which have appeared as spontaneous or organized and institutionalized, i.e. professional, humanistic activities. Without it we will be unable to realize the real context of the social work as well as we will be unable to influence its development. Without this investigation, a scientific founding of humanitarian activities and social work is impossible. Such an analysis has to take into the account various aspects, forms and contents of the rich history of the human sociality and the living practice.

The history of social work, which is based on the humanistic foundations and the action essence of human sociality, can contribute to the theoretical generalization as well as to the improvement of the social work practice and so to taking away the numerous disadvantages which still block it.

The author suggests a periodization of the whole history of the social work and the social activities, which can be a basis for the historical research.

Social work - the impossible task?

Doreen Gibson

The author in her programmatic speech refers to the present world crisis. This as well as changes in the welfare state should be a challenge for the social workers. The author's opinion is that the traditional (casework) approach as well as radical (Marxist) are out of date for their language and the received ideas remain rooted in the previous century. She is pointing to the feminist approach as a landmark for paradigmatic changes. Task of the social worker is given the state redistribution of the sources, to help the oppressed and marginal groups to define their problems and create the infrastructure for the self help activities.

Practice and practice are not the same

Anneli Pohjola

In social work we speak a lot of the dual relation of theory and practice.

We see them as whole different parts of reality. We think there is a gap between these two aspects. However, in teaching social work we must in some way or other integrate them, or if this is not possible to see them in a relation to each other. In some respects we can study theory as a practical phenomenon and also practice as a theoretical phenomenon.

If we see the main task in teaching social work to make questions about reality, not to see reality as given but all time changing and varying according to some societal logic. If we want to understand this logic we must to go deeper from the surface, we must go "behind" those phenomena. Crucial is to question "why" and analyze the various relationships. If students may learn something they should learn to think themselves and analyze society and social work as a part of it. *Analyzing and questioning reality and practice is to make theory about it.* So theory and practice are not different things. Important is to analyze what is learning and what it depends from.

In addition we can't look theory and practice as monoliths. In social work we often speak about *theories as plural*. How can we understand this. At the same time practice is not always practice in the same meaning. I should make a discrimination between *practice* as task-centered orientation and *praxis* as a developing-centered orientation. Making questions about these two, we can go deeper in teaching social work.

Enabling student learning about social work practice

Mark Doel & Steven Shardlow

There is often a conceptual difference between the academic learning of the social work that takes place in the classroom and the practical learning that takes place in the practice placements. The theme of this contribution is how much it is possible to use the classroom concepts in the practice placements, especially how the concept of an essay can be applied to the programing and the evaluation of the practical study, so it is possible to preconceive and operationalize the assets of the practical work, its processes and evaluation. A study of the results of implementations of this program has been done. Both, the reports of students and practice teachers have confirmed that it is an effective mean of relating the theory with practice and vice versa as well as increasing the value of the practical study and equalizing it with its academic counterpart.

Action theory approach to social work practice**Hans Berglind**

The paper introduces an "action theory approach" that is intended to fulfil the following requirements:

- (1) to deal with social problems at the micro as well as the macro level;
- (2) to use a terminology that can be understood by professional helpers as well as by their clients;
- (3) to be action oriented rather than behavioural oriented;

The theoretical approach will benefit from the conceptual analyses made by the Finnish philosopher G. H. Heider and other mainly social psychological theories, were explored.

Finally, the practice implications of this theoretical approach to social work will be illustrated.

The social work and the management of the innovative practices**Manuel - Luis Lopez**

Because of the appearance of all the different new organizations in the field of social work it is important that the social workers have knowledge of the social management. The author describes what are the new tasks allotted to the social workers and what would be an adequate training for them. New conditions demand social workers to be innovative. The characteristics of innovative persons are stated and some examples are shown in order to encourage the creativity of social workers.

Beyond the "isms" - towards a unified theory of social centrality and marginality for social work practice**Andrew Cooper and John Pitts**

In the 1970s British social work education began to grant feminist lecturers and students more space and time for "their" issues. Eventually, under pressure from women, it began the process of incorporating the feminist theory into the curriculum. Some social work courses in Britain in the 1980s witnessed an influx of black students who brought with them, first of all, a demand for more space and time for their "issues" and then, a demand that a "black theoretical perspective" be incorporated into the

curriculum. Meanwhile important ideological, economic and demographic changes in Western Europe, increasingly require social work to *confront the structural disadvantages*, and violations of the rights of children the disabled and the elderly.

Having, to some extent at least, responded to the demand that we confront *sexism* and *racism*, we are now enjoined to confront infantilism, disablism and ageism, as well. Clearly the list of potential "isms" is lengthening and this poses problems for the curriculum.

In this paper we identify themes in the work of Jung, Merton and Foucault which can help us to develop an overarching conceptual framework in which to locate the "isms". We start from a consideration of the nature of *social power*, and in particular the power to describe *social centrality* and *social marginality*. We then move to a consideration of the consequences for the inner life of an individual's Geo-politico-social relationship with the "social centre". We then offer illustrations from practice in which we attempt to utilise the model we are developing as an assessment tool.

Community approach as basic principle of social work

Pavla Rapoša-Tajnik

Community work is based on a holistic approach to social work, thus dealing with each problem from the perspective of individual, the community and society. It contributes towards the achievement of the primary objective of social work (i.e. the enhancing of individuals ability to manage their own problems) by preserving and developing social help and support networks, which have been considerably reduced through the one-sided development of social services. Social welfare systems have led to an increased impotence and passivisation of the individuals, allowing them, as they do, to let institutions take over responsibility for their fate, in an environment that provides little encouragement of self-help. Any type of community action, notwithstanding its objectives and the basic strategy of effecting change, is founded on the individual's closeness to his environment and the mobilization of self-help and support networks within the community. That is consequently true also of social action - i.e. securing benefits for the underprivileged members of a community - as well as when social policy and social development of a community are being planned.

No future? - No past!
(Re)Discovering the roots in social work
Joachim Wieler

The author's assumption is that for understandable reasons we do not have much use of history in social work and less when we talk about international and intercultural dimensions.

In his own search for historical roots in social work he had discovered that in their daily struggles social workers could not even think of recording everything that might be helpful for long-term consideration. Too many fires that need to be extinguished.

How many colleagues are aware of the established international links in social work? They can be traced back more than 100 years and are continued in Europe and world-wide. International bodies such as ICSW, IASW and IFSW have been established since 1928. Peace issues have been a central theme, and an international school of social work has been projected as early as 1928. These examples of early visions and developments need to be reconsidered, differentiated and connected with social work curricula.

The fact that we are not standing at the beginning of a process, may help us to realize that learning from the past is possible. If we do not know our origins, how can we ever know our goals?

Sixty years ago social work seemed to be ahead of the slow international politics, now we seem to be lagging behind when we consider the European developments that we will be faced with in the future.

Systemic teaching of social work
Peter Lissi

The author presents his book with a meaningful title: Systemic Social Work, Practical Handbook on Social Counseling. It is about the system theory of social work for, as the author states, practical theory of the profession which explains the tasks, means and methods of social work. Author is bringing into our field new concepts anchored in the system theory and therefore meaningfully widening the field for new searching in the social work.

Social work between pragmatism and theoretical eclecticism

Miloslav Milosavljevic

The author presents his historical and critical analysis of the theoretical and methodological foundations of social work in contemporary Yugoslav society. This complex analysis is directed to two theoretical and methodological standpoints; the positivist and functionalist domination over marxism, and to the eclecticism, presenting itself as unproductive dialectical synthesis and as the use of cumulative knowledge from different humanistic sciencies and me-dicine in the theory and methodology of social work.

Theoretical concepts of the social work and their curriculum implications

Joan Fortuny & Teresa Rossel

The authors stress the difference between the different levels e.g. between the social phenomena that the social work treats and the construction of the theories which explain them; between the professional intervention and applying the methods and explanatory models from other sciences, that are used by social work; and the feedback that constructs new knowledge, which in turn is used to follow and evaluate its effects etc.

For the social work it is important the way it is connected to the other disciplines (have they been transferred to the social work directly or have they been adjusted).

In the authors' view the social work is not a theory per se but a professional praxis, which uses different theories and concepts about the man and the society while using its own knowledge about the specific phenomena in the social field.

The requirements of a theory for psychosocial work

Lisbeth Johnsson

The term "psychosocial work" has been established in Sweden as a designation of that type of social work where we at the same time try to help people with inner and outer problems. Several qualities are demanded from a theory of psychosocial work, the most important to have room for theoretical formulations for both analysis and action. A meta-model of these qualities of theory is presented in five aspects we regard as essential in such a theory:

- 1) explanation,
- 2) understanding,
- 3) tools' aspect
- 4) imperative aspect, and
- 5) developmental capability.

The first two of these aspects refer to the analytical and the next two to the acting qualities of the theory. The last is the demand that the theory must "live", i.e. it must have the capacity to grow.

It is also discussed which fundamental theories we can rely on when trying to build a theory like this. We propose to use systems theory as that foundation but also to combine it with traits from psychodynamic theory. Such a combination demands that we also expand and modify the systems theory to fit these demands.

Modifying systems theory for the development of social work

Gunnar Bernler

Most of the social work with individuals, families and groups in actualy *psychosocial* work, that is, simultaneously helping people with problems in their inner and outer world. Theories for social work must form a basis for both analysis and action. When building social work theory, systems theory is a possible point of departure.

The author presents two concepts - *logical level* and *isomorphism* - and two postulates, which can enrichen the basic theory in an humanizing direction. The first postulate is a suggestion to let systems comprise entities at more than one logical level, for instance things and images of the same things. A very special case is then the systems containing images of themselves, which may be defined as *conscious systems*. The second postulate deals with functional level of systems. It states that this is related to the degree of similarity (isomorphism) between images of different levels or between images and significance of the concept "third order change".

The author assumes, that if we are going to use systems theory as a source of inspiration when building social work theory, it is also necessary to revise, modify and extend it for our purpose.

Dialog - a tool in social work? Bodil Eriksson and Ann Helleday

The authors inspired by their teaching experience set on to explore the different philosophers' views on dialogue. For Socrates the dialogue is the tool for moral questioning of the power, for mutual search of truth and self improvement. For Buber and Levinas dialogue is the way of genuine meeting between I and Thou, the meeting with the otherness. And lastly for Habermas and Freire the dialogue is tool of critical approach to society either as a tool of knowing or as tool changing (Freire).

The question is how much of a dialogue is possible within the framework of social work, it being on one hand means of control and repression and on the other means of providing help for those who need it. While seeing the social work outside the official services more able to create the space for dialogue, since the official social work tends to objectify its clients. The authors apperceive also possibilities in which some organizational changes would yield the same with the official services too.

Scientific conceptualization of social work as a prerequisite for its professionalization Vida Milotević

The theoretical foundation is implicitly present in all serious discussions on social work, while it appears explicitly either as one of the *constitutive elements of the profession*, or as a requirement for efficient practical work.

The conditions necessary for the professionalisation and the basic elements of social work typically contain such components which belong to the "theory", thus permitting an analysis and assessment of a certain condition. The greater part of both elements should be classified in the field of "practice", where they serve as a basis for direct action. However, practice is not independent in its relation to the theory. On the contrary, the relationship between the two is dialectical. A dialectical relationship also exists between the different components of basic elements and the criteria used in assessment of the degree of professionalization of social work.

Crisis may also be a challenge for alternations in social work
Bernard Striuh

In the past the politics has been whispering to the ear of the profession of the social work how to see and describe the reality. In this way a dangerous illusion was created and the problems remained unnoticed. Social work must "gain the world", and that means, that it has develop to the point where it could offer the society information of those processes, which can threat a normal social reproduction of the family, individuals, solidarity networks and communities. It is important to have clear consciousness that it is impossible to work in a new way while we operate with old symbols, values, images and professional concepts, which are contaminated with the ideals of conflict free socialist society. We can anticipate that the social work will have to confront the consequences of the crisis where they will be the hardest. The concepts of the system theory can enable the social work to give the new definitions of processes of the personal help to the individuals and groups, this always meaning helping the individual to orient in the given social space and to develop new images, forms of behaviour and interaction patterns. The contract with the individual should be the starting point more often than it has been till now in all forms of helping. Results of the help show in the micropolitics of the desire in different attitude to the future. In the conditions of a crisis we are bount to attain more goals, retain the faith in the institutions of the system, mobilise the potentials for change of these institutions and at the same time make possible to discover the new forms of (self) actualization of every man as "the letting be".

**The limits of phenomenology and objectivity on the encounter between
scientism and practice**
Anders Bergmark in Lars Oscarsson

The authors discuss the opposition and "confusion" between different scientific schools or perspectives and between scientific and more clinical oriented discourses which originates from the failure of both to observe and pay regard to the essential difference between phenomenological and more objective data and to make explicit their different analytical limits. For example, in some scientific and/or clinical perspectives individuals' subjective reports of their experiences are mistaken for "objective" facts. In

other cases, some types data are programmatically discarded which lead to a given restriction in the possible understanding of the phenomenon in question.

Of special interest in the practice of and teaching in social work is the situation when more "objective" (scientific) data contradict the subjective experience of practitioners and clients. This since the scientific tradition, with few exceptions, gives priority to objective data; and by some situations may be constituted by a contradiction between the two types of data. When interpreting their historical actions people may not give accurate reports of these actions and their original intentions; or, for an observer, they do not seem to do, what they say they do. This does not mean that individuals' descriptions of their *experiences* are falsified by observation data, but they may become more difficult to interpret.

To understand human practice we often need data of a subjective as well as an objective nature. The theoretical and curriculum challenge is to logically integrate data of different origin within a single theoretical framework and social work practice. If this is not done, our scientific analysis of social practices may only give "half the truth" and practitioners and clients may not recognise as "their" practices.

Specificities of social work science methodology

Milan Martinovic

As theoreticians of social work maintain, its development can be monitored through four phases of *conceptualization*. The past phase which can be followed during the last two decades could be referred to as scientific sources of social work, the basic scientific notions (categories) and *methodological* specificities of this integrative and applied scientific field.

In this paper an attempt is made to discuss and explain relations between theory, practice and methodology of research in the sphere of social work as the basic preconditions for the development of this science and the professional identity of this vocation.

Epistemological foundations of the qualitative approach in social work

Aleksandar Halmi

The paper rests on the postulate, that science of social work implies a fundamentally different type of methodology as other social sciences do, that is, it implies the qualitative approach and action research (as elaborated by Lewin, Moser, Haag, Adam, and others). The science of social work shouldn't be value neutral and shouldn't rest on principles of positivist paradigm if it wants to be appropriate for its research object i.e. for self reflexive human beings and their social practice. The basic principles of action research are discussed: the principles of practical relevance, of discovering the real problem, of participation of researched people in the research process, of holistic approach and applicability of research.

On the specificity of methodology in social work

Blaž Mesec

The author pleads for the view, that social work, being a special profession, is at the same time also a scientific discipline, which integrates the knowledge of other disciplines among themselves and with the data about the practical social work and other ways of help to people in distress. The subject of the discipline is societal praxis of help on societal, interpersonal and individual levels. As a science of practical work the science of social work is a member of the family of praxeological sciences (action sciences) together with educational, organizational, administrative and other sciences of the sort. It is a fundamental and an applied science at the same time as it studies a fundamental social practice and serves practical decision making. A name for the science is proposed, that is *boethics* (from gr. boethea - help). On the level of general methodological approaches, boethics uses similar approaches as other social sciences. But on the level of specific strategies, action research as research monitoring and reflection of professional (and nonprofessional) practice is proposed as the central methodological strategy of boethics.

Social work: communicative treatment as a research method or as a research object

Hans Oostrik

The social work is a practical science which is not only about solving the problems of its clients but also about the professional practice of the social worker. The prime example of this is the way and the method of conducting the conversation. Therefore social work is being termed as a communicative treatment, which is aiming at an analysis of the problem situation and a search for a useful solution. The basic elements of this dialogic communication are the narration and the investigation. In this practical science there are two elements: the investigation into the situation and the application of a rethoric method called narrative rhetoric, whose essential problem is how to listen, so that a partner in the dialogue speaks up and narrates. The narration compared to discussion is closer to reality and has power of the argument. Social worker in practice is an investigator, who gains new insights in a dialogical communication with clients.

Social policy and social security in the conditions of economic crisis: the rise of social expenditures

Nano Rutin

The paper is dealing with the problem of social security in social and economic crisis in Yugoslavia in comparison to some international data, and with special regard to the situation in Republic of Macedonia as one of the least developed regions in the country. With the worsening of the crisis the expenditures for social security have been rising. The explanation for the fact is being sought in ageing of the population, in better coverage of the population, in rising number of persons in need, and in the general rise of costs of social services.

The educational approach in social work and its implication for the social work training

Ewa Marynowicz - Hetka

This contribution contains some general thoughts about social pedagogy as the basic theory of the social work and about the education of the social

workers. The author's point is that the social work is an educational activity. Education is a process of helping to grow and develop, which is to be socially active too, for, a man or a woman is a biological, a social and a cultural being.

Helping the development is a process, which has to be skillfully observed, and so are to be observed the forces of the individual and his/her environment. An educational prophylactics is the dominant factor for changing the social environment.

Students are being encouraged to employ the education approach in the social work while they are still studying. There is a possibility of the differentiation in the professional specialization and in the degree of the educational attainment, but under a condition, that educational approach in social work is being applied. In principle this is an education for generic social workers so that compartmentalization of the areas of the social work is prevented.

The education for the social work demands that theory and the practice are connected. One of the basic principles of the social pedagogy, which in our opinion is the foundation for the education of the future educators, social workers, socio-cultural animators, is a preparation for the research work. It is education with research and the reach with the education. It is therefore a preparation for the action research.

Legal instruction in the training of social workers

Andreja Kavar-Vidmar

The paper deals with four items. Firstly, it argues that social work, due to its interdisciplinary and multidisciplinary nature, comprises law as one of its disciplines.

Social work is shown primarily as intervention aiming at change. A considerable number of social work interventions is only feasible through the application of law.

Further, the author delineates the character of law and indicates at which points law and social work intersect. Such points can be found in the areas of contents, form and theory. In practice, this is demonstrated as legal counseling, the auxiliary means of intervention, the intervention limit, and the protection of confidential information.

**Paradigmatic foundations of socio-therapeutic
work with families**

Gabi Čačinovič-Vogrincič

The paper is a contribution to the psychological concept of psychodynamics of the family group theory (H. Oppl, 1986), which can be used to determine methods of social work with families.

Social worker needs such a knowledge about the familie involved in order to be able to recognize and nominate processes going on in them, so that the concepts used would provide a point of departure for professional intervention and a base for and the content of dialogue with the family itself.

**The need for a paradigm shift in social work:
study of parenting**

Milli Mass

The paper concludes by specifying a few didactic recommendations for the legal instruction of social workwrs: motivation, objectives, and some of the forms this instruction assumes at the School of Social Work in Ljubljana.

The study of the child abuse is an example of the disadvantages of the positivist paradigm experienced in the practical social work with the parents. In these studies the parents are in the focus of the attention, and at the same time the effects of social conditions and norms are neglected, and so is the child's own influence on his parents. This direction constructs the relationship between the parents and the child so that the person (the child) is artificially separated from the situation (the parents). Also the transactional nature of this relationship is being distorted by the use of the linear model, in which the violent behaviour of the parents is presented as the cause. Use of this model for the explanation of the child abuse provides "scientific" and "professional" context for punitive measures against parents, although it is suppressing the primary concern - child protection: Study of the child abuse does not offer any suggestions for the treatment or prevention.

The author presents a model, which is not based on the positivist paradigm and which explains parenthood by establishing the behaviour. This

form of explanation does not look for the causes of parental behaviour, nor it determines the tendency in the relationship between the parents and child.

Social work and the new culture of social relationships

Marija Ovsenik

The present social work could be treated as a form of social care for the powerless people, which has emerged as a social service and profession inside of the industrial type of social division and organization of production and life.

However, deep and wide changes are in the way today. Because of the elements of the new, informational type of production (informatization, automation, robotization etc.) the intellectual high inovative work is favoured and the manual work classified mainly in to the technological surpluses. The new type of powerty is descending from both groups of the working force. Now, it is assumed that also the very conception of the social work has to be carefully revised and adapted as well to the new conditions of social productions as to the human life. There is a question, how to shape the conception of the social work to be adequate to the needs of the new culture of social relationships.

Social work theory and the social work curriculum: implications for differing levels of social work education

Ruben Schindler

Social work theory must adraess itself to differing levels of social work education. A curricula theory base, its knowledge, skills and values are a function of levels they attempt to address. The focus of this enquiry is to explore social work theory and its relevance to four specific student populations engaged in the study of social work: students in an advanced clinic curriculum in social work; second career and retrainig programs on the undergraduate level and certificate course of study for new Ethiopian immigrants studying social work.

The rational, and organizing principles in the design of these educational programs are explored. The relevance of the theoretical base is noted and the model for a potential curricula continuum is suggested having implications for theory development on both undergraduate and graduate programs in

social work education. The student population studied is numbered at 300.

Theory and practice - a closer fit
Frances Ackerman and Leah Kacen

The authors report on their practical work at the Ben Gurion University in Negev, Beer Sheva, Israel. The aim of the new organization was to make the integration of the theoretical work with practice and give the opportunity for the expression of the multidimensionality of the social work. In the first year there is an apprenticeship model of practice, in the second students begin to work with clients, while in the third year they are organizing their own projects in the communities. This can make the integration possible and provides opportunity for the interchange between the academic and practical work.

Experimental program for social work studies in Mönchengladbach
Gerd Ferdinand Kirchhoff

In 1988 a Model study of social work started at Fachhochschule Niederrhein in Mönchengladbach. Special features of this model are: 3,5 years of study to the diploma of social work, plus 1 year of practical professional introduction, then second exam to state licence in social work. Integrated vocational semester with four days of practice and one day of theoretical work in lecture hall, evaluation seminar of this semester with obligatory participation of practitioners. Basic studies in nine elementary sciences with tests, while grades for diploma are collected during integrated seminars of six to eight hours weekly per term each, taught by team of two or three professors. By this the isolation and the additive function of the elementary sciences in previous social work education is left behind. Diploma thesis in the seventh term. Obligatory courses in self experience and in electronic data processing. The paper looks too in the problems and dimensions of realization of such a program. While it grew on the basis of special local conditions, several general conclusions can be made.

Theory of social work and the children protection work **Maureen Stone**

The author contrasts casework approach and the community work in field of the protection of the children. Community work in this field is in an obvious contradiction between its principles and the policing nature of the problem. She points out that casework means narrowing the perspective of the problem to the personal and the familial and obscuring the social issues of gender, race and class which are important to consider and tailor the practice of the work.

Specific problems of education and training for social group work **Marina Ajdukovic**

The results of an evaluation of a training for group work of two groups of students are reported; one of the groups was led by a social work teacher, and the other by an experienced practitioner. The training was structured with the help of a number of structured exercises distributed across three phases of training. In evaluation a questionnaire with 10 Likert type scales of 7 points was applied after every meeting. The results in the two groups are very similar, on the average more than 3,5 points, and showing an inverse U-curve with its peak in the middle phase of the training. As viewed by participants the teacher-trainer focused more on the process-dynamical aspects of the group development, and practitioner-trainer more on the content aspects. The results as a whole show a favorable attitude of participants toward the training and instigate further use of the approach.

The integration in professional social work of theoretical concepts of socialization differences through supervision

Robert Ploem

The paper is based on the experience of the integrative and supervising work. Greater mobility, technological developments etc. have caused a modern man to find himself in a number of situation where social worker and his client are confronted with the question of changes. It is about the contradiction between the personal (Erickson) and social (interactionists)

identities and their mutual relationships. In such situations social worker needs basic knowledge about gender, class, ethnical and cultural differences, and identity confusion. Positive evaluation of the old norms, values and beliefs is important too.

Self-care and co-care challenge, the role of social workers and the need for education

Dada Maglajlic

Extremely large number of separate self-help (self-care) programs embody an extraordinary variety of types, purposes, structures, and ideological features, tap a variety of motives, and appeal to a vast range of members. To bring scientific order into this domain, through definitions and taxonomies, is a difficult task.

In order to investigate this phenomenon the author has included the project *"Self-care- and co-care for the families with severely disabled member"*. Goal of the project was to introduce, follow-up and comparatively evaluate processes and short term results of the specifically chosen alternative forms (models) of the care for the families with severely handicapped member.

Beside helping the groups and coordinating various activities within the proposed *model*, social worker may be member of self/co-care group, or professional associate of one or more groups/programs of that kind. No matter the status and the role, social worker must have adequate information about various existing programs, as well as knowledge and skills concerning various self/co-care models and methods.

iz poročila *Terese Rosell*, članice Izvršilnega odbora Evropske regionalne skupine na XXV. kongresu Mednarodnega združenja šol za socialno delo v Limi, avgusta 1990

... *Seminar Evropske regionalne skupine* pomeni njeno najvažnejšo aktivnost, ki poteka vsaki dve leti, in na kateri učitelji evropskih šol dopolnjujejo svoja spoznanja o razvoju in rezultatih raziskovalnega dela, konceptov in metodologije na področju socialnega dela.

Zadnji seminar Evropska regijske skupine je bil na Bledu (Jugoslavija) od 2. do 4. novembra 1989. Pripravila ga je Višja šola za sociale delavce Univerze v Ljubljani, pod vodstvom Vide Milošević, ki je članica Izvršilnega odbora Evropske regijske skupine.

Tema seminarja *Teoretični koncepti socialnega dela in izobraževanje* je pritegnila čez 100 udeležencev, učiteljev evropskih šol za socialno delo, ki so razvili bogate komunikacije, večinoma s poudarkom na znanstvenih vidikih socialnega dela.

Poleg predstavnikov slovenske vlade, ljubljanske Univerze in učiteljev iz drugih jugoslovnskih republik, so seminar s svojo prisotnostjo počastili Dr. Antonin Wagner, predsednik Evropske regionalne skupine, generalna sekretarka Mednarodnega združenja šol za socialno delo dr. Vera Mehta in dekanica gostiteljske šole dr. Gabi Čačinovič-Vogrincič.

Uvodni predavanji sta imela prof. dr. Yves Rastimir Nedeljković iz Fakultete za politične vede v Beogradu in Doreen Gibson iz Politehnične visoke šole Teeside.

Ena od sekcij je bila posvečena predstavitvi mednarodnih izobraževalnih in raziskovalnih programov za socialno delo, ki sta jih predstavila dr. Friedrich Seibel in dr. Frances Blondel.

Nekatere teme referatov na seminarju so bile še posebej relevantne. Ena izmed njih se je nanašala na temeljno razliko med koncepti in teorijami *socialnega dela* oziroma koncepti in teorijami *za socialno delo*. V zvezi s tem vprašanjem so nekateri referenti prikazovali izkušnje in razmišljanja o uporabi in vključevanju teoretičnih konceptov, ki izhajajo iz drugih področij in njihovo prireditve za potrebe socialnega dela. Pomemben je bil tudi predlog za razmišljanja o smislu *modelov* ali *postopkov* v socialnem delu (ekološki model, feministični model itd.). Ti modeli poleg konceptov vsebujejo tudi vrednotne usmeritve ali ideološke perspektive pri obravnavi problema, oblik pomoči in preventive.

V sklopu razprav, vezanih na vprašanja znanja za ravnanje (know how ali znati kako, op. prev.) na področju socialnega dela, je treba poudariti različne načine ravnanja, ki izhajajo iz teorij, ki se razlikujejo od klasičnih, po katerih se teorija uporablja in transformira v dejanju (zgoraj - spodaj) in vice versa (spodaj - zgoraj). Na ta način se predstava o stvarnosti, o samozaznavanju posameznika in o akciji kasneje razvije v splošno in prenosno vedenje. Udeleženci so zavzeto razpravljali o pojmih kot so teorija, metoda, praksa, akcija in analiza ter razčlenjevali njihov pomen v socialnem delu. ...

Prevedla: Vida Milošević

TEORETIČNI KONCEPTI ZA NOVE PROGRAME USPOSABLJANJA IN PRAKSO SOCIALNEGA DELA

Miroslav Milosavljević

Pobuda za pisanje tega teksta je mednarodni seminar o teoretičnih konceptih socialnega dela in njihovih implikacijah na izobraževalne programe, ki je potekal na Bledu (od 2. do 4. novembra 1989). V tem pregledu nimamo namena prikazovati raznovrstnih idej, ki so bile predstavljene na mednarodnem seminarju, ki ga je uspešno organiziralo Mednarodno združenje šol za socialno delo in Visja šola za socialne delavce iz Ljubljane. Ob prikazovanju določenih idej se bomo bolj usmerili na tista obravnavana vprašanja, ki ne zahtevajo ponovnega seminarja ali konference, temveč temeljnna raziskovanja.

Nekaj poglavitnih informacij o seminarju

Mednarodni seminarji so oblika dejavnosti Mednarodnega združenja šol za socialno delo evropske regionalne skupine, na katerih se obravnavajo aktualna in skupna vprašanja ne le izobraževanja za socialno delo, temveč vsa, ki so pomembna za razvoj teoretičnih in metodoloških temeljev te pomembne družbene dejavnosti.

Na lanskem mednarodnem seminarju se je, na pobudo Visje šole za socialne delavce iz Ljubljane in ob sodelovanju vseh jugoslovanskih visokošolskih organizacij za izobraževanje socialnih delavcev, v pro-

gramskem odboru in udeležbo z referati in poročili, na Bledu zbralo okoli sto udeležencev iz večine evropskih držav, ki imajo izobraževalne institucije ali pa jih želijo šele formirati (Madžarska). Poleg dveh uvodnih referatov: Yves Rastimir Nedeljković (Beograd): Zgodovinska zasnovanost socialnega dela in Doreen Gibson (Middlesborough - V.Britanija): Socialno delo - nemogoča naloga?, je bilo v petih tematskih sekcijah predstavljenih okoli štirideset posebnih referatov.

Čeprav so imele sekcije svoje vsebinske okvire je iz metodoloških in vsebinskih razlogov, kot so komplementarnost teorije, izobraževanje in praksa socialnega dela, prihajalo do tematskega prepletanja. Glede na to, da bomo v pregledu poglobitnih vprašanj, obravnavanih na seminarju, uporabili drugačen pristop od tematske usmerjenosti sekcij, navajamo osnovne teme, po katerih so bile le-te organizirane:

1. Razvoj teorije socialnega dela,
2. Uvajanje teorije socialnega dela v prakso,
3. Raziskovanje in teorija socialnega dela,
4. Odnos med teorijo socialnega dela in drugimi znanostmi,
5. Učni programi zasnovani na teoriji socialnega dela.

Ali obstaja izhodiščna teoretična osnova sodobnega socialnega dela?

To vprašanje so, poleg avtorja tega prikaza, postavljali tudi številni drugi udeleženci seminarja. Izgleda, da je bilo postavljano najbolj pogosto. V poskusih, da se na to vprašanje na seminarju odgovori, so podani različni odgovori, tako da je ostalo odprto, ali se na tej stopnji razvoja teoretičnih osnov socialnega dela, izkušenj in prakse, sploh lahko govori o enotnih teoretičnih osnovah ali, kakor so nekateri udeleženci govorili v ednini, - o teoriji socialnega dela. Sklicevanje na idejo integriranega ali integralnega pristopa ali teoretičnega "unificiranja" ostaja v glavnem deklarativno. Enotnost misljenja je bila v glavnem dosežena okoli dejstva, da je izoblikovanje teoretične osnove socialnega dela nujno potrebno. Kako do tega priti, pa razen nekih splošnih idej: zgodovinski in kritični pristop, kritično preučevanje teoretičnih osnov, na katerih danes počiva praksa socialnega dela, kritično preučevanje "prispevka" drugih znanosti, uporaba induktivne metode in spoznanj prakse socialnega dela za konstituiranje teorije, ni bilo podano. To nikakor ne pomeni, da seminar v svojem vsebinskem smislu ni uspel. Nasprotno, odprl je mnoga zapletena teoretična

in metodološka vprašanja, vendar ni mogel seči daleč prek razpoložljivih znanstvenih spoznanj in dejanskega stanja teorij socialnega dela.

Nujnost zgodovinskega in kritičnega raziskovanja socialnega dela

Razumevanje aktualnega stanja predmetne, vsebinske in metodološke usmerjenosti socialnega dela ni mogoče brez poznavanja njegove geneze in konkretnih zgodovinskih pogojev njegovega razvoja kot dejavnosti in poklica. To idejo so omenjali mnogi avtorji. Nekateri od njih, med njimi tudi Joachim Wieler (Darmstadt-Nemčija), pa so upravičeno opozarjali na pomanjkljivo, nezadovoljivo in poenostavljeno prisotnost zgodovinskih vsebin v izobraževanju socialnih delavcev. Čeprav so motivi za zanemarjanje socialne zgodovine in s tem tudi zgodovine socialnega dela različni, pa morajo le-ti, po navedenem avtorju, najti prostor v poučevanju in usposabljanju za socialno delo, ker brez poznavanja preteklosti tudi ni prihodnosti socialnega dela. Odkrivanje korenin omogoča kritično preizkušanje obstoječe prakse in (re)definiranje novih poti. Po J. Wielerju mora socialno delo, ki počiva na razvojnih teorijah, izhajati iz izkušenj in spoznanj preteklosti, vendar ne skozi zgodovino institucij in dogajanj, temveč upoštevajoč kulturno, ekonomsko, politično in socialno zgodovino sveta, posameznih narodov ali skupnosti. Pri tem iskanju se bo prihranila energija za neke "nove" ideje, ki so bile že prisotne v misli in praksi socialnega dela v preteklosti.

To potrebo je filozofsko in epistemološko še bolj temeljito obdelal Yves Rstimir Nedeljković v svojem uvodnem referatu. Posebej je insistiral na potrebi po razvoju zgodovinskih preučevanj konceptualnih osnov in prakse socialnih aktivnosti, socialnega dela, institucij in organizacij, ker se brez njih ne da globlje razumeti ne bistva in ne bodočega razvoja. Brez teh preučevanj, znanstvena utemeljitev družbenih aktivnosti in socialnega dela ni možna. Ta analiza mora enakomerno zajeti različne vidike, oblike in vsebine humanitarnih aktivnosti, ki so bodisi spontane, organizirane, profesionalizirane in institucionalizirane, izhajajoč iz raznovrstnosti in bogastva človekove družbenosti in življenjske prakse. Uporaba teh znanj je v nenehno novih procesih in praksi socialnega dela, dragocena. Izhajajoč iz humanističnih temeljev in praksisa človekove družbenosti, bi morala zgodovina socialnega dela prispevati istočasno k teoretičnim posplo-

ševanjem, napredovanju prakse in odpravjanju poenostavljanja in enostranskosti v socialnem delu (birokratizacija, pretirana profesionalizacija in institucionalizacija, evrocentrizem, ideološka obarvanost itd.).

Doreen Gibson je v svojem uvodnem referatu poskušala z zgodovinsko analizo razložiti nekatere aktualne tendence v socialnem delu. Tudi ona je, podobno kot omenjeni avtorji in nekateri drugi udeleženci, izhajala iz stališča, da je v pogojih zapletenih družbenih kriz, številnih socialnih in ekonomskih problemov ter socialnih in političnih konfliktov, nujna vizija prihodnosti socialnega dela in socialnih služb. Prva naloga je preučiti profesionalno etiko in moralno osnovo socialnega dela. Zgodovinsko je socialno delo nastalo v devetnajstem stoletju kot služba za reševanje revnih. Od tod orientacija k posamezniku. Čeprav so se okoliščine socialnega dela bistveno spremenile, le-to še naprej ostaja služba poslednjega pribežališča, najpogosteje tudi edinega izbora. Pri odgovoru na zapletene socialne probleme, aktualna praksa socialnega dela, počiva na različnih in protislovnih teoretičnih in vrednotnih temeljih. Med njimi še posebno izstopajo pristopi individualističnega, radikalnega in feminističnega socialnega dela. Vsak med njimi predstavlja drugačen model prakse in metod socialnega dela. Tako v literaturi, kakor v praksi socialnega dela dominira individualistični tok in usmeritev na posameznike in skupine, pri čemer se zanemarjajo strukturalne in družbene komponente socialnega položaja "klientov".

Potreben je nov premislek, v katerem je nujna nova delitev dela med državo in družbo, strokovnjaki in navadnimi ljudmi, kolektivi in posamezniki, potrebami in učinki.

Teorije socialnega dela ali teorije za socialno delo?

Čeprav ta misel deluje kot besedna igra, pa vendarle definira temeljno protislovje, ali bolje rečeno, obstoječe stanje teoretičnih temeljev socialnega dela. Čeprav so številni udeleženci seminarja in o tem je v strokovni literaturi vedno več napisanega, izrazili svojo privrženost ideji o ustvarjanju posebne teorije socialnega dela zaradi specifičnosti njegovega predmeta, etike, načel, metod in tudi družbenih funkcij, pa so mnogi referati pokazali, da obstoječe koncepcije socialnega dela počivajo na različnih socioloških, politoloških, psiholoških, pedagoških in drugih teoretičnih osnovah ter, da se lahko bolj upravičeno govori o teorijah za socialno delo, kakor pa o teorijah

socialnega dela. Med drugimi je tudi avtor tega v svojem referatu opozoril na to, da se socialno delo nahaja v protislovnem položaju med prakticismom in teoretičnim elekticismom in je pogosto zasnovano na teoretičnih konceptih, ki so med seboj protislovnii.

Nekateri avtorji, čeprav v manjšini (npr. Teresa Rossell in Joan Fortuny, Barcelona), pa so menili, da socialno delo ni teorija, temveč profesionalna praksa, ki izhaja iz različnih teorij in konceptov o človeku in družbi ter, da spoznanja socialnega dela izhajajo iz samih izkušenj socialnega dela v praksi. Podobno je tudi Peter Lüssi (Bern) insistiral na gradnji teorije socialnega dela na izkušnjah prakse z induktivno metodo.

Mnogi avtorji, med katerimi še posebej Ruben Schindler (Tel-Aviv) opozarjajo na pomanjkanje filozofije ter enotne in konceptualizirane etične in vrednotne osnove socialnega dela, zaradi česar se to, največkrat nekritično in neselektivno, naslanja na teorije drugih znanosti.

Po tem avtorju imajo dominanten vpliv na aktualno prakso socialnega dela psihološke, predvsem pa psihoanalitične teorije. Po drugi strani pa so šle zahteve po metateoriji v socialnem delu v dveh smereh: skozi uporabo sistemskih in ekoloških teorij. V prvem primeru je pomanjkanje dinamičnega pristopa precej okrnilo ustrezne prispevke k teoretičnemu osmišljanju prakse in izobraževanja za socialno delo, ker se ni dalo izogniti pozitivističnim in funkcionalističnim omejitvam tega pristopa. Ekološke teorije, čepravno zanimive in vsekakor koristne, pa imajo prav tako svoje pomanjkljivosti.

Nekateri udeleženci so prav tako opozarjali na domete funkcionalističnega pristopa in preko sistemskih teorij, na domete socialnega dela, upoštevajoč njegove cilje in družbene funkcije, še posebno na primeru koncepcije in prakse "države blaginje". Avtor tega pregleda je v svojem prispevku opozoril na to, da se tradicionalno socialno delo ne more ukvarjati z zapletenimi in dinamičnimi spremembami ter resnimi socialnimi problemi sodobnih družb, ker ima svoje aksiološke in metodološke osnove v pozitivizmu in funkcionalističnem razumevanju družbenih struktur in odnosov. Še več, funkcionalizem je dominantna teoretična osnova socialnega dela celo v socialističnih družbah, čeprav velja, da v teh družbah le-to temelji na marksistični filozofiji in teoriji.

Na nek način je razpravo o teorijah socialnega dela ali o teorijah za socialno delo rezimiral Blaž Mesec (Ljubljana), z opozorilom, da v odnosu do teorij socialnega dela v bistvu obstajata dva pristopa. Prvi izhaja iz tega,

da socialno delo kot praktična dejavnost svojo znanstveno fundiranost črpa iz različnih znanstvenih ved. Predvsem, meni ta avtor, je to prva faza v razvoju znanstvenih temeljev socialnega dela.

Drugi pristop izhaja iz potrebe obstoja teorije, oziroma vede socialnega dela zaradi specifičnosti predmeta, ciljev, metod, tehnik in drugih značilnosti, ki so imanentne v praksi socialnega dela. Ta avtor gre še korak naprej ko meni, da je specifični predmet znanosti socialnega dela glede na druge znanosti, pomoč ljudem v težavah, vzajemna pomoč in solidarnost. Ko je že govora o akcijsko usmerjeni aktivnosti ved o socialnem delu, je ta usmerjena k procesom in metodam pomoči in solidarnosti, ne glede na njihove vsebine in oblike. Avtor celo predlaga nov koncizni naziv vede o socialnem delu - boethics, izhajajoč iz grške besede boetheia, kar pomeni pomoč. V okviru tega pristopa specifična metodologija izhaja iz spoznanj in izkustev splošne metodologije znanosti, ki je univerzalna, tako da ne moremo govoriti o njeni specifični uporabi v socialnem delu. Specifičen in poseben metodološki pristop v socialnem delu se pričinja na nivoju metodološke strategije, medtem ko na nivoju tehnik socialno delo razpolaga s sredstvi, ki jih druge discipline ne poznajo ali ne uporabljajo. Na ta način se presegajo tudi protislovnosti nomotetskega in ideografskega pristopa, ki po mnenju tega avtorja postanejo komplementarni. To se pojasnjuje z dejstvom, da sta posameznik in splošnost samo abstrakciji: vsaka splošnost vsebuje individualnost, kakor se v vsakem posamezniku nahajajo značilnosti splošnosti - skupnega.

Na pomen znanstvenih temeljev socialnega dela je na poseben način opozorila tudi Vida Milošević (Ljubljana). Meni namreč, da je znanstvena zasnovanost socialnega dela pogoj njene profesionalizacije v pozitivnem smislu. Upravičeno opozarja na dialektično povezanost in enotnost teorije in prakse socialnega dela preko skupnega predmeta, etike, principov, metod in ciljev. Ob teh elementih se povezovanje in enotnost teh dveh segmentov socialnega dela omogoča z njihovo analitično in akcijsko usmerjenostjo. Dialektično prežemanje teorije in prakse socialnega dela preko omenjenih skupnih elementov, družbena sprejetost in uveljavljanje, avtoriteta socialnih delavcev, njihov združevanje in identiteta, po tej avtorici predstavljajo bistven pogoj profesionalizacije socialnega dela. Tu se pod profesionalizacijo razume teoretična in metodološka utemeljitev dejavnosti. Vendar je znanstvena zasnovanost socialnega dela proces, ki ga je šele treba osmišljati in vzpodbujati s pomočjo dograjevanja vseh omenjenih

elementov, ki sestavljajo identiteto socialnega dela in ga razlikujejo od drugih dejavnosti.

Ne metodike, temveč metodologija socialnega dela

Upoštevajoč prispevke posameznih humanističnih in družbenih znanosti k razvoju kategorijalnega aparata, spoznavnega temelja in metod socialnega dela, so nekateri udeleženci posebej opozorili na nekritično uporabo metod drugih znanosti, pa tudi same terminologije. Tako je na primer Milan Martinović (Zagreb) ovrgel preseženi koncept metodik socialnega dela, ki temelji na idejah socialne pedagogike in izobraževanja. Čeprav meni, da ima metodologija socialnega dela več podobnosti z metodologijo socioloških, socialno-psiholoških, antropoloških in sorodnih disciplin, ta avtor poudarja njene nedvomne posebnosti zaradi aplikativnega in praktičnega značaja. Leta torej ni usmerjena le k preučevanju socialnih in drugih procesov, temveč k uporabi teh spoznanj v praksi socialnega dela ter v smislu vpliva in vključevanja v družbene spremembe in procese. V končni instanci mora metodologija socialnega dela preko spoznanj o problemih in procesih ponuditi opcije za reševanje socialnih problemov.

S posebnim prispevkom k zasnovanju specifične metodologije socialnega dela je Aleksandar Halmi (Zagreb) posvetil posebno pozornost kvalitativnemu pristopu v socialnem delu. Po tem avtorju, protislovna in fundamentalna razlika med kvantitativnim in kvalitativnim pristopom v socialnem delu ni vprašanje politike izbora, temveč ta izhaja iz različne epistemološke osnove. Kvantitativni pristop ima svoje korenine v pozitivizmu, tako da v sebi neizogibno nosi vse omejitve tega filozofskega pristopa. Kvalitativni pristop izhaja iz spoznanja o subjektivnih dimenzijah človeškega izkustva in prakse, ki se stalno spreminjajo in se ne morejo preučevati z metodami kvantitativnih raziskav. Socialno delo, zasnovano na principih socialne akcije in sprememb, bi moralo temeljiti na kvalitativnih preučevanjih, med katerimi akcijska najbolj izražajo posebnosti socialnega dela. Vendar je ta pristop zanemarjen, tako v praksi kakor v izobraževanju socialnih delavcev.

Spremembe v metodologiji socialnega dela pomenijo predvsem prekinitev s tradicionalno usmerjenostjo h case-work-u

Največ kritičnih pogledov na metodološko usmerjenost obstoječe prakse, ki so dominirali, je bil namenjen omejitvam in možnostim socialnega dela s posameznikom ter na istih ciljnih in metodičnih osnovah temelječemu skupinskemu delu. Ne da bi zanemrajali uporabno vrednost različnih metod socialnega dela postaja očitno, da reduciranje socialnega dela le na različne metode dela s posameznikom, bistveno zožuje njegove vsebine, cilje in rezultate. Ta usmeritev je očitno rezultat zgodovinskega razvoja socialnega dela, njegovih pomagajočih in zaščitniških vlog ter dejstva, da je najbolj zastopano v institucijah in službah socialnega skrbstva. To dejstvo podpira tudi tradicionalno usmerjen sistem izobraževanja za socialno delo. Nekateri poskusi integracije "socialnega" in "individualnega" s svojimi dosežki ostajajo na pol poti, ker so aksiološko usmerjeni bolj k spreminjanju posameznika kot pa družbenih okoliščin. Zato ni zgolj slučajno postavljeno vprašanje, kakšne so teoretične, metodološke, tehnične in praktične možnosti socialnega dela, da bi se ukvarjalo s socialnimi potrebami, spremembami in problemi sodobnih družb, posebno v pogojih kompleksnih in dolgoročnih kriz. Odgovora nista mogla dati niti Lisbeth Johnsson in Gunnar Bernler (Göthenborg - Švedska), ki sta na primeru svojih preučevanj in evalvacije v praksi dala idejo za upoštevanje "socialnega" in "individualnega" pri delu z uporabniki storitev. Kar v tem pristopu vsekakor pritegne, je poskus uporabe različnih, tako socioloških kot tudi psiholoških teorij v socialnem delu s posameznikom, družino in skupino. Tem bolj različne teorije se uporabljajo v različnih fazah socialnega dela v odvisnosti od predmeta in ciljev. Prav tako se vztraja na enotnosti teorije in prakse ter na povezanosti raziskovalnih in praktičnih metod. To, kar v tem pristopu v predmetnem smislu kljub vsemu dominira, pa so posamezniki, družina ali skupine, ki imajo probleme. Kaj pa je z dezorganizacijami, disfunkcijami in drugimi značilnostmi sodobnih družb, ki vodijo do takšnih "stanj" posameznikov in družin?

Potrebe in možnosti skupnostnega socialnega dela

Nekateri avtorji so menili, da pospeševanje razvoja in uporaba socialnega dela v skupnosti premika interes socialnega dela k procesom v

družbi.

Tako na primer Manuel-Luis Lopez (Liège) meni, da izkušnje inovativne prakse, posebno v zvezi z razvojem skupnosti in novimi socialnimi gibanji, spreminjajo položaj in vloge, tako da bi bilo potrebno, da spremenijo tudi sistem izobraževanja socialnih delavcev, v katerem se ti vse bolj obračajo k socialnim razmeram, pri čemer pa ne zanemarjajo problemov in potreb ljudi.

Demokratizacija odnosov v večini evropskih družb namesto predstavljanja poudarja pluralizem in participacijo kot pomembna načela, tako da se spreminjajo tudi vloge socialnih delavcev v zvezi z inovativnostjo, gibanji in akcijami, v katerih bi moral socialni delavec, vsaj v skupnosti, inicirati takšne programe in akcije, jih usmerjati in voditi.

Andrew Cooper in John Pitts (London), opozarjata na protislovnost med prodorom radikalnega socialnega dela v idejnokonceptualnem smislu v Britaniji v sedemdesetih letih in procesom birokratizacije in odstopanja od idej antirasizma, antiseksizma, antifeminizma in drugih "izmov", kot akcijskih obeležij socialnega dela v okviru radikalnega pristopa. Poleg ostalega to pojasnjujeta tudi s konzervativnostjo in pomanjkljivim izobraževanjem za socialno delo, ki je ostalo tradicionalno. Psihoanalitično in usmerjeno k metodam socialnega dela s posameznikom.

Pavla Rapoša-Tajnšek se prav tako zavzema za pristop k skupnosti ko meni, da je to bazično načelo socialnega dela. Ko izhaja iz holističnega pristopa in uveljavljanja povezanosti med posamezniki, družinami, skupnostmi in družbo kot celoto, avtorica insistira na metodološkem in konceptualnem pristopu skupnostnega socialnega dela, katerega odločujoč cilj je spodbujanje moči posameznikov, družin in skupnosti pri reševanju lastnih problemov. Socialno delo ima v tem pristopu poleg spodbujanja in uporabe individualnih sposobnosti za premagovanje problemov, tudi posredniško vlogo med neformalnimi in formalnimi (institucionaliziranimi) mrežami odnosov. To pomeni, da uporablja zmožnosti in prednosti vsakega izmed teh sistemov odnosov za doseganje ciljev, ki jim je namenjeno, da bi se rešili socialni problemi posameznikov, družin in skupnosti.

Ni treba kar tako odvreči izkušenj in spoznanj drugih znanosti

Socialno delo po svojih predmetnih in vsebinskih značilnostih neizogibno zahteva in predvideva multidisciplinarnost v svojem teoretičnem

in metodološkem preudarjanju. Na ta izhodišča se naslanjajo tudi tisti maloštevilni udeleženci seminarja, ki so poskušali dati svoj prispevek h definiranju teoretičnih in metodoloških temeljev posebne vede o socialnem delu. Predvsem so vztrajali na potrebi integralnih teoretičnih in na komplementarnosti različnih metodoloških pristopov.

Nekateri udeleženci so opozorili na koristnost in nujnost izkušenj, spoznanj in metodologije drugih sorodnih znanosti, še posebej sociologije, psihologije, pedagogike, ekologije, antropologije idr. Poleg vztrajanja na možnosti specifične uporabe različnih teorij in metod teh znanosti pri oblikovanju teorije, metodologije in prakse socialnega dela, upoštevajoč tudi sistem izobraževanja socialnih delavcev, so nekateri udeleženci seminarja nakazali poti za odpravo različnih "izmov", ki pravzaprav pomenijo poenostavljeno uporabo teh teorij ali metod, posebno v praksi socialnega dela.

Z drugimi besedami, kakor se prepletajo vsebine in predmet številnih družbenih znanosti, predmet socialnega dela pa s svojo kompleksnostjo sega v raziskovalne interese drugih znanosti, ni potrebno nekritično in v težnji za lastnimi specifičnostmi, odvreči koristnih izkušenj in rezultatov omenjenih znanosti. Na ta način je, po mnenju Marcusa BrändleStröh in Silvie Staub-Bernasconi, možno razvijati interdisciplinarno teorijo socialnega dela.

Nekateri drugi avtorji so enostavno opisovali možnosti uporabe in prilagoditve znanj in metod posebnih družbenih ved pri zasnovanju teorije, pospeševanju razvoja metodologije in prakse ter pri uresničevanju celovitega in kompleksnega sistema izobraževanja za socialno delo.

Martin Davies (Norwich) je opozoril na premajhno zainteresiranost sociologov za preučevanja in analize v socialnem delu, ker imajo to področje za "praktično" in ne raziskovalno dejavnost. Po drugi strani pa so raziskovanja v socialnem delu v glavnem neustrezna za ustvarjanje socioloških sintez ali posploševanj, ker so pretežno empirijska in v glavnem usmerjena na "tehnične" vidike. Šele v novejšem obdobju se je nekoliko povečal interes za uporabo socioloških raziskovanj in spoznanj tudi pri povezovanju raziskovanja, teorije, prakse in upravljanja v socialnih institucijah.

Za upoštevanje in uporabo spoznanj pravnih znanosti, ne le v izobraževanju, temveč tudi v praksi socialnih delavcev, se je zavzela Andreja Kavar-Vidmar, z opozarjanjem na nevarnost formalističnega pristopa, kadar se nekritično in neselektivno uporabljajo spoznanja pravnih

disciplin in še posebej, kadar se pravni vidiki prakse in dejavnosti socialnega dela razlagajo pozitivistično.

Ewa Marynowicz-Hetka (Poljska) je opozorila na edukativne funkcije socialnega dela kot aktivnosti, usmerjene k spreminjanju družbenih okoliščin, pa tudi ljudi. Zato je po tej avtorici pomembna zastopanost edukativnega pristopa in pedagoških izkušenj ter metod v praksi in usposabljanju socialnih delavcev.

Novi izrazi socialnega dela iščejo ne le teoretične inovacije, temveč tudi številne spremembe v izobraževanju socialnih delavcev

Čeprav je bila ta tema na seminarju osrednja, kaže da je bila glede na tematsko usmerjenost večine referatov obravnavana v glavnem posredno, in je bila prisotna v razpravah o tem, kakšne so nove vloge socialnega dela, kakšne spremembe in ustvarjalnost so potrebne pri teoretični zasnovi in metodoloških pristopih socialnega dela. Številne spremembe volens nolens nam nalaga življenje samo. Verjetno je prav zaradi tega Antonin Wagner, predsednik Evropske regionalne skupine Mednarodnega združenja šol za socialno delo, ob otvoritvi seminarja rekel, da je med praktičnimi cilji tudi iskanje evropske identitete profesije socialnega dela, kot posledica odpiranja evropskega prostora v različnem smislu. Najbolj neposreden praktični cilj je vezan za določene spremembe in možnosti mobilnosti delovne sile v okviru EGS, ki predpostavlja tudi priznavanje kvalifikacij in visokošolskih diplom. To, poleg ostalega, v odnosu do izobraževanja socialnih delavcev pomeni poenotenje izobraževalnih programov, kvalitete in nivoja izobraževanja.

Le v veliki krizi prihaja do resnih preučevanj izobraževanja socialnih delavcev, vendar tudi do restrikcij pod vplivom političnih sprememb, tudi v socialni politiki. Tako sta Mark Doel in Steven Shardlow (Vel. Britanija) opozorila na izobraževanje socialnih delavcev kot na eno izmed žrtev ekonomskih, političnih in socialnih sprememb, izzvanih pod vplivom ideologije Nove desnice, oziroma z začetkom prihoda konzervativne partije na oblast v Veliki Britaniji 1979. leta. Kljub zapiranju določenih centrov, zmanjševanju števila študentov in števila zaposlenih v izobraževalnih institucijah, skušajo le-te doseči izenačenost programov in diplom (zaenkrat obstajata dva različna modela) v izobraževanju socialnih delavcev.

Nekateri udeleženci so resne kritike usmerili na tradicionalni pristop in tradicionalno socialno delo kakor tudi izobraževanje, ki temelji na teh principih. Tako je Stewart Collins opozoril na neustreznost pristopov tradicionalnega socialnega dela, ki v temeljijo predvsem na psihoanalitičnih in psihosocialnih teorijah in so neizogibno metodološko usmerjeni na individualno socialno delo (metode dela s posameznikom).

Frances Ackerman in Leah Kacen (Beer Sheva - Izrael) menita, da je uporaba multidisciplinarnega pristopa ter enotnost teorije in prakse zelo pomembna že pri izobraževanju socialnih delavcev. To pomeni, da se morajo v izobraževalnih programih kombinirati spoznanja o posamezniku, družini, skupnostih in družbi. Vsa ta spoznanja morajo temeljiti na poznavanju različnih teorij o teh kompleksnih (predmetih) področjih dejavnosti socialnega dela. Metodologija socialnega dela bi prav tako morala uporabljati multidisciplinarni pristop in različne metode, ki so komplementarne in ustrezajo zapletenosti vlog in dejavnosti socialnih delavcev, vključujoč tudi usposobljenost za mobilizacijo in usmerjanje prostovoljnih dejavnosti. Spremenjene vloge socialnih delavcev v dinamiki individualnega, družinskega, skupnostnega in družbenega življenja še posebno v razmerah pomanjkanja in kriz, zahtevajo integrirano in raznoliko izobraževanje, v katerem se inovatorstvo in imaginacija pojavljata kot procesa že pri usposabljanju socialnih delavcev.

Na pomen praktičnega usposabljanja za socialno delo je opozoril Gerd Ferdinand Kirchoff iz Mönchengladbach-a, ki navaja primer modela izobraževanja za socialno delo, ki se je začelo v 1988. letu. Za pridobitev državne licence je poleg triinpol-letnega študija za socialno delo potrebno še eno leto praktičnega usposabljanja. V tem času so štirje dnevi v tednu posvečeni praktičnemu usposabljanju z udeležbo praktikov ob stalni evalvaciji rezultatov usposabljanja.

Ni slučaj, da so mnogi referati usmerjeni na usposabljanje socialnega dela za delo z družino in za področje družbenega varstva otrok. Tako na primer Maureen Stone (Surrey - Anglija) opozarja na pomen teoretičnega in metodološkega usposabljanja, tako na področju socialnega dela s posameznikom, še bolj pa skupnostnega socialnega dela, glede na potrebe razvijanja otroškega varstva, posebno zanemarjanja in zapostavljanja otrok tudi glede na varstvo in pomoč tako imenovanim "problematičnim družinam".

Podobno tudi Gabi Čačinovič-Vogrincič (Ljubljana) vztraja na nujnosti,

da socialni delavci razpolagajo s spoznanji o družini, ker se ta pojavlja kot vse pomembnejši predmet njihove dejavnosti in upoštevajoč dejstvo, da so njihove poklicne pristojnosti v iskanju vedno novih rešitev in inovacij. Upoštevanje družinske dinamike in spoznanj akcijske teorije je najbližje uresničevanju takšnih vlog socialnega dela do družine. Ta spoznanja bi morala najti prostor v izobraževanju socialnih delavcev za delo z družino. Temeljni cilj usposabljanja in na teh osnovah temelječe prakse je, da se z uporabo moči in dinamike družinskih odnosov spreminja družinska stvarnost v dialogu z družino. Bistvo je v tem, da rešitve do katerih mora socialni delavec priti, izhajajo iz spoznanj in sposobnosti družine "od znotraj". Zato je učenje o dinamiki, strukturah in procesih v družini bistven del izobraževanja socialnih delavcev.

Marina Ajduković (Zagreb) je opozorila na možnosti uporabe skupinskega dela v izobraževanju študentov, da bi te izkušnje lahko uporabljali za organiziranje in vodenje skupin pri svojem prihodnjem profesionalnem delu.

Supervizija kot proces kritičnega spremljanja določenih procesov in učinkov dejavnosti socialnega dela je pomemben del profesionalne prakse socialnih delavcev, tako da bi morala najti prostor tudi v izobraževanju. Robert Ploem (Amsterdam) kaže na primeru socializacije kako je pomembno, da socialni delavci uporabljajo supervizijo, da bi lahko realno spremljali rezultate svojih aktivnosti in se izognili različnim pastem subjektivizma in pristranosti.

Kritičen in temeljit vpogled v obstoječo prakso kot temelj za prihodnost socialnega dela

Ce udeleženci niso podali odgovorov na mnoga omenjena in neomenjena vprašanja, pa so vsekakor sprožili številne ideje, kako premagati omejitve tradicionalnega socialnega dela, kamor sodijo tudi mnoge slabosti izobraževanja za socialno delo. Očitno je skupno sporočilo različnih idej in stališč, o katerih bogastvu ne priča le število referatov in poročil, da spremembe v socialnem delu ne morejo biti parcialne. Te morajo hkrati zajeti tako prakso kot tudi teoretične, filozofske, etične in metodološke osnove dejavnosti.

S številnimi prispevki so udeleženci pokazali, da se zavedajo resnosti te "nemogoče" naloge, kakor se je figurativno izrazil eden od udeležencev.

Poleg kritičnega in temeljnega vpogleda v obstoječe stanje v vseh segmentih socialnega dela, ki so medsebojno pogojeni, bo potrebno veliko novih preučevanj, iskanj in inovacij. Mogoče so nakopičena protislovja, odprta vprašanja in problemi vplivali na to, da se premalo pozornosti posveča nekaterim inovativnim in modernim, tudi celo mednarodnim programom izobraževanja socialnih delavcev kot so na primer izkušnje Zahodnega Berlina, Univerze Beer Sheva, Erasmus-a itd. Tako zapletene spremembe se ne morejo koncipirati na mednarodnih konferencah in seminarjih. Vendar pa se z njihovo pomočjo lahko izmenjavajo izkušnje, predstavijo in evalvirajo ideje in dajejo nove spodbude. Glede tega seminar na Bledu ni razočaral. Nasprotno, omogočil je, da se številne, včasih protislovne ali nedorečene ideje in izkušnje sporočijo in postanejo dostopne širši evropski strokovni javnosti.

Prevedla: Vida Milošević

BOK, WOTCHA ET SALUT! *

Mark Doel in Steven Shardlow

Prizorišče je naravnost neresnično. Hotel s petimi zvezdicami, z razgledom na pravljичni grad, postavljen visoko med z gozdovi poraščene gore, ki z vseh strani varujejo jezero. Znotraj razkošje in obilje, po zgodnjem jutranjem plavanju uživamo v bogatem, ležernem zajtrku. Zunaj divja pravcati ekonomski vihar, v katerem se nacionalna valuta - dinar - vrtinči z komaj še verjetno hitrostjo... 71.660 din za vsak funt: federacija, v kateri naraščajoči nacionalizem ogroža nacionalno suverenost.

Smo na Bledu, v Sloveniji, v Jugoslaviji, udeleženci šestega bienalnega mednarodnega seminarja o teoretičnih konceptih socialnega dela in o implikacijah za izobraževanje socialnih delavcev. Seminar je organizirala Višja šola za socialne delavce Univerze v Ljubljani, novembra 1989.

Prvo srečanje

Prvo srečanje "majhne skupine". Petintrideset ljudi iz 13 različnih dežel se zbira v sobi, da bi poslušali referate o izobraževanju socialnih delavcev za prakso; referate s tako zarotniškimi naslovi, kot je recimo "*Praksa in praksa nista eno in isto*" ali "*Socialno delo in upravljanje v inovativnih dejavnostih*".

Naš moderater je odsoten, ker ni uspel zbrati dovolj denarja za udeležbo (Britanec, seveda), zato smo ostali brez vodstva. Številni referenti v naši skupini govorijo poleg svojega rodnega jezika samo angleško, eden govori samo francosko; mnogi udeleženci razumejo samo angleško, drugi spet samo francosko in le nekaj je takšnih, ki razumejo ali govorijo oba jezika, *un petit peu*. Na plenarnem zasedanju v Festivalni dvorani, ki stoji malo naprej ob jezeru, je bilo *de rigueur* - eno uvodno predavanje v angleščini in drugo v francosščini, mi pa smo bili deležni dvomljivih prednosti simultane prevajanja, pri katerem slišiš besede in preslišiš njihov pomen.

V sobi, kjer se je sestala majhna skupina, smo udeleženci - 35 po številu - prepuščeni samim sebi. Slišijo se govorice, da nekateri Francozi obvladajo angleščino in se samo pretvarjajo, da je ne razumejo; govori se tudi, da se želita tej težavni skupini pridružiti dva Španca, ki govorita samo špansko. Muzanje in nestrpnost se mešata kot olje in voda. Vse kaže, da bo izbruhnil

diplomatski skandal.

Bonhomie - Dobrohotnost

Odločimo se, da se bomo razdelili v dve skupini, v angleško in v francosko govorečo. Manjša, francosko govoreča skupinica (ki je komajda še skupina, vendar smo vsi preveč olikani, da bi to glasno izrekli), zapusti sobo, vendar le zato, da bi se že čez kratek čas vrnila s prošnjo, če se nam lahko pridruži, kar sprejemo z bonhomie (dobrohotno).

Evropski duh je rešen, vendar je zato treba žrtvovati delo v skupini počasnem, utrudljivem prevajanju, besedo za besedo, ki je pogosto narobe razumljena.

Kakorkoli že, naša skupina je enotna v tem, da dopušča frankofonski element, s čimer si zaslužimo vrsto prednostnih točk med francoskimi udeleženci. Sprašujemo se, kako bi to izkoristili: morda bi organizirali poletno šolo za socialno delo v Nici? (That will do nicely, sir).

Kmalu je večer in s tem čas za pivo ("Devdeset tisoč dinarjev, prosim!"). To pa je tudi čas za diskusije o referatih, ki smo jih slišali čez dan in za resno soočenje z dejstvom, da je za večino udeležencev angleščina drugi jezik. To pa še ni zadostna razlaga za vse težave pri komuniciranju, kajti nekateri udeleženci govorijo odlično angleščino. Bistvo problema je očitno v dejstvu, da ljudje iz različnih dežel tudi mislijo različno. Konkretno - gre za določene pojme, ki jih je mogoče enostavno prevesti, a zelo težko razumeti, kot na primer "socialno pedagogiko", termin, ki je izven Velike Britanije že skoraj *cliché*, ki pa ostaja za nas povsem nerazumljiv, tudi po popitem pivu, ki je vredno pol milijona dinarjev.

Pokaže se, da so nas združili temeljni vsakdanji problemi: ob pogovorih o tradicionalnih, radikalnih in feminističnih kritikah socialnega dela je prišlo do povezovanja med udeleženci iz različnih delovnih skupin ter med učitelji teoretičnih in praktičnih predmetov.

Štiri dni smo preživeli v svetu 1992. leta. Srečanja med učitelji socialnega dela iz 16 različnih dežel so bila vsaj toliko zanimiva kot sama tema seminarja - če ne še bolj. Prevlada angleškega jezika je ob težnji po uveljavljanju *lingue franca* še posebej vzpodbujala razmisljanje o tem, kakšne prednosti bo to prineslo Britancem, ki so vajeni masirati jezik in pomen izrečenega v mednarodnih skupinah.

Entuziazem

To misel je ovrigel udeleženec iz Švice pri zajtrku zadnji dan seminarja. Razglabljal je o tem, da Britanci tako dobro obvladajo lastni jezik, da je drugim narodom težko razkrivati rahle odtenke v pomenu besed. Na primer "I don't mind if I do" v angleščini pomeni "oui" v francoščini. Švicar je menil, da so bili Britanci videti navdse zavzeti in prepričani ob vseh referatih, predstavljenih v njegovi skupini, čeprav je bil med njimi tudi referat, ki je bil po splošnem mnenju popolnoma nerazumljiv; menil je, da Britanci očitno izražajo kritiko in razočaranje na način, ki je s kontinentalnega vidika preveč subtilen. Očitno je, da še nikoli ni bil član iste skušine z Mrs. Thatcher.

"Vi Britanci, omenjate Mrs. Thatcherjevo v vsakem tretjem stavku", je rekla pozorna udeleženka iz Izraela.

Cenejše pivo

Danes je sobota. Konferenca se končuje in v hotelu dajejo - lahko bi celo rekli, da mečejo proč - več kot 78.000 dinarjev za vsak funt. Pivo v hotelskem baru je zdaj že po 120.000 dinarjev, vendar nekdo oznani, da stane v bližnjem baru samo 60.000 dinarjev. V slabo založenem supermarketu v bližnji Ljubljani smo odkrili, da ga prodajajo samo po 24.600 din, plus 3.000 din za plastično vrečko, v kateri prenašaš steklenice. Razvila sva teorijo, da je ceneje, če kupuješ svoje pivo v ljubljanskem supermarketu, kar potrjuje, "da nič ni tako praktično kot je dobra teorija". Seveda pa ni prav nič praktično, ko naju med uradnim sprejemom, ki sledi nakupovanju, zvenketanje steklenic spravi v nemajhno zadrego.

Po stirih dnevih imava občutek, da sva končno dojela, kaj pomeni "socialna pedagogika" - odkrijeva pa samo to, da tega ne vedo niti sami "Evropejci".

Ganjenost

Dostojanstvo in očarljivost naših slovenskih gostiteljev in gostiteljic sta ganljivi. Jugoslavija je povsem očitno v krizi in nemogoče si je predstavljati vsakdanje strese, ki jih povzroča življenje z inflacijo. Denar - igrača v naših žepih ni več sala, temveč neznošen pritisk na naše jugoslovanske prijatelje,

ki smo ga povzročili s svojim prihodom. Ne glede na to pa so storili vse, da bi nam pomagali pri premagovanju jezikovnih ovir in prepada v mišljenju.

Pozdravljamo Gabi Čačinovič - Vogrinčič, Vido Milošević in njune sodelavce, ki so organizirali konferenco ter se zahvaljujemo Višji šoli za socialne delavce Univerze v Ljubljani za vse gostoljublje, ki smo ga bili deležni.

Prevedla: Pavla Rapoša-Tajnshek

---

* Opomba: bok je pogovorni pozdrav na Hrvaškem. meniva, da ustreza Hi!, wotcha, itd.

** Op. ur.: Tako sta dva britanska udeleženca seminarja naslovila svoje poročilo o seminarju v časopisu Social Work Today. "Bok" je očitno po posluhu zapisan hrvaški narečni pozdrav "Bog".

ki smo ga povzročili z svojim razpisom. Glede na to pa so tonili vse da
 ni nam pomagali pri priznavanju jezikovne enotnosti in pregleda v našem
 jeziku. Varnost, ki jo imamo, je posledica tega, da smo se odločili za
 "L'idea" i mind if I do" v angleščini pomeni "oui" v francoski. Svoje
 menil, da so bili Britanci videti nedvoumno zavzeti in prepričani ob vseh
 razpravah, predvsem v 1987. letu skupini, čeprav je bil med njimi tudi
 referat, ki je bil po splošnem mnenju popolnoma nerazumljiv; meni je, da
 Britanci očitno izražajo kritiko in razočaranje na način, ki je z
 kontinentalnega vidika prvotno nujen. Očitno je, da se nikoli ni bil dan
 skušine z Mrs. Thatcher.

"V Britanci, omerjate Mrs. Thatcherjevo v vsakem tretjem stavku", je
 rekla pozorna udeleženka iz Irske.

Ceneje pivo

Danes je sobota. Konferenca se končuje in v hotelu dajejo - lahko bi celo
 rekli, da mečejo proč - več kot 72.000 dinarjev za vsak funt. Pivo v
 hotelskem baru je zdaj že po 120.000 dinarjev, vendar nekdo omeni, da
 stane v bližnjem baru samo 60.000 dinarjev. V slabo založenem
 supermarketu v bližnji Ljubljani smo odkrili, da ga prodajajo samo po
 24.500 din, plus 3.000 din za plastično vrečko, v kateri prenašate steklenice.
 Razvila sta teorijo, da je ceneje, če kupujeta svoje pivo v ljubljanskem
 supermarketu, kar potrjuje, da ni nič ni tako praktično kot je dobra teorija.
 Seveda pa ni prav nič praktično, ko naju med uradnim sprejemom, ki dol
 nakupovanju, zvenekovaje steklenice spravi v nemalno zadržbo.

Po tihih dnevih imava občutek, da sva končno dojele, kaj pomeni
 "socialna pedagogika" - odkrijeva pa samo to, da tega ne vedo niti zml
 "Evropejci".

Govorci

* Opmem: bok je pogovorni posrednik in literarni prevajalec, da vpraša, ali

Društvo je bilo ustanovljeno leta 1987. Leta 1988 je bilo ustanovljeno društvo, ki je
 leta 1989 je bilo ustanovljeno društvo, ki je leta 1990 je bilo ustanovljeno društvo, ki je
 leta 1991 je bilo ustanovljeno društvo, ki je leta 1992 je bilo ustanovljeno društvo, ki je
 leta 1993 je bilo ustanovljeno društvo, ki je leta 1994 je bilo ustanovljeno društvo, ki je
 leta 1995 je bilo ustanovljeno društvo, ki je leta 1996 je bilo ustanovljeno društvo, ki je
 leta 1997 je bilo ustanovljeno društvo, ki je leta 1998 je bilo ustanovljeno društvo, ki je
 leta 1999 je bilo ustanovljeno društvo, ki je leta 2000 je bilo ustanovljeno društvo, ki je
 leta 2001 je bilo ustanovljeno društvo, ki je leta 2002 je bilo ustanovljeno društvo, ki je
 leta 2003 je bilo ustanovljeno društvo, ki je leta 2004 je bilo ustanovljeno društvo, ki je
 leta 2005 je bilo ustanovljeno društvo, ki je leta 2006 je bilo ustanovljeno društvo, ki je
 leta 2007 je bilo ustanovljeno društvo, ki je leta 2008 je bilo ustanovljeno društvo, ki je
 leta 2009 je bilo ustanovljeno društvo, ki je leta 2010 je bilo ustanovljeno društvo, ki je
 leta 2011 je bilo ustanovljeno društvo, ki je leta 2012 je bilo ustanovljeno društvo, ki je
 leta 2013 je bilo ustanovljeno društvo, ki je leta 2014 je bilo ustanovljeno društvo, ki je
 leta 2015 je bilo ustanovljeno društvo, ki je leta 2016 je bilo ustanovljeno društvo, ki je
 leta 2017 je bilo ustanovljeno društvo, ki je leta 2018 je bilo ustanovljeno društvo, ki je
 leta 2019 je bilo ustanovljeno društvo, ki je leta 2020 je bilo ustanovljeno društvo, ki je
 leta 2021 je bilo ustanovljeno društvo, ki je leta 2022 je bilo ustanovljeno društvo, ki je
 leta 2023 je bilo ustanovljeno društvo, ki je leta 2024 je bilo ustanovljeno društvo, ki je
 leta 2025 je bilo ustanovljeno društvo, ki je leta 2026 je bilo ustanovljeno društvo, ki je
 leta 2027 je bilo ustanovljeno društvo, ki je leta 2028 je bilo ustanovljeno društvo, ki je
 leta 2029 je bilo ustanovljeno društvo, ki je leta 2030 je bilo ustanovljeno društvo, ki je

